

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

Στέφανος Κωνσταντινίδης

Η παρουσία των Ελλήνων στον Καναδά

Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., ΡΕΘΥΜΝΟ 2004

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΔΑΜΑΝΑΚΗΣ

- Αριθμός 11 -

© Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών
και Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)
Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου
741 00 Ρέθυμνο
Τηλέφωνο: 28310-77635, 77605
Fax: 28310- 77636
e-mail: ediamme@edc.uoc.gr
www.uoc.gr/diaspora
www.ediamme.edc.uoc.gr

 <p>ΕΛΛΑΔΑ 2008 Ανάπτυξη παντού. Ανάπτυξη για όλους.</p>	<p>ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΣΗΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ</p>	 	 <p>ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ 2^ο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης</p>
---	--	--	--

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ.Ε.
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
& ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

ΠΑΙΔΕΙΑ ΟΜΟΓΕΝΩΝ

Επιστημ. Υπεύθυνος Έργου: Μιχάλης Δαμανάκης

Χρηματοδότηση: Ευρωπαϊκή Ένωση,
Υπουργείο Εθνικής Παιδείας
και Θρησκευμάτων

Φορέας παρακολούθησης: Ε.Υ.Δ. ΕΠΕΑΕΚ

Φορέας υλοποίησης: Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και
Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

Συγγραφή: Στέφανος Κωνσταντινίδης

Σελιδοποίηση τόμου: Χρυσούλα Κελαϊδύ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	σελ. 7
Εισαγωγή	σελ. 9
Κεφάλαιο 1	
Η ελληνική παρουσία στον Καναδά	σελ. 11
Κεφάλαιο 2	
Δομές του καναδικού ελληνισμού	σελ. 37
Κεφάλαιο 3	
Η εκπαίδευση	σελ. 57
Κεφάλαιο 4	
Τα Μέσα Ενημέρωσης	σελ. 67
Κεφάλαιο 5	
Η πολιτική ζωή των Ελλήνων του Καναδά	σελ. 73
Κεφάλαιο 6	
Απασχόληση, οικονομική κατάσταση και κινητικότητα	σελ. 85
Κεφάλαιο 7	
Γράμματα - Τέχνες - Πολιτισμός	σελ. 97
Κεφάλαιο 8	
Το ελληνοκαναδικό λόμπι	σελ. 107
Κεφάλαιο 9	
Η θέση της γυναίκας	σελ. 121
Κεφάλαιο 10	
Κινητικότητα και ενσωμάτωση	σελ. 129
Επίλογος	σελ. 138
Βιβλιογραφία	σελ. 139
Παράρτημα	σελ. 141

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών»¹, στα πλαίσια του οποίου καταρτίστηκε και η παρούσα μελέτη, ασχολείται κυρίως με την εκπαίδευση στην ελληνική διασπορά. Επειδή, όμως, η εκπαίδευση δεν λειτουργεί σ' ένα κενό, αλλά κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικές, οικονομικές, θεσμικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες, οι οποίες είναι με τη σειρά τους ιστορικό προϊόν, ασχοληθήκαμε στα πλαίσια των μελετών που καταρτίσαμε στην πρώτη φάση του προγράμματος (ακαδημαϊκό έτος 1997/98) και με την ανάλυση αυτών των συνθηκών.

Συγκεκριμένα, με το ξεκίνημα του προγράμματος Παιδεία Ομογενών, τον Ιούνιο του 1997, συγκροτήθηκε ένα δίκτυο από ελλαδίτες επιστήμονες και επιστήμονες ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι ζουν και εργάζονται στο εξωτερικό. Αυτοί οι επιστήμονες επεξεργάστηκαν ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο έπρεπε να καταρτισθούν μελέτες², που θα αφορούσαν στους ακόλουθους τομείς:

- στην αξιολόγηση και αξιοποίηση του υπάρχοντος εκπαιδευτικού υλικού,
- στις δυνατότητες προώθησης της ελληνικής ως ξένης γλώσσας σε αλλόφωνους (ανάπτυξη στρατηγικών),
- στις δυνατότητες εφαρμογής δίγλωσσων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε σχολεία στις χώρες υποδοχής,
- στις συνθήκες διεξαγωγής της ελληνόγλωσσης διδασκαλίας στο εξωτερικό (θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο),
- στους φορείς της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης,
- στις κοινωνικοπολιτισμικές και γλωσσικές προϋποθέσεις (επίπεδα γλωσσομάθειας) των μαθητών,

⁽¹⁾ Το έργο Παιδεία Ομογενών χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Παιδείας και την Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο πλαίσιο του Γ' Κ.Π.Σ., και στοχεύει στη διατήρηση, στην καλλιέργεια και την προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού στην ελληνική διασπορά, μέσω της βελτίωσης της παρεχόμενης πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο αυτό επιδιώκεται η ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, η επιμόρφωση των αποσπώμενων και των ομογενών εκπαιδευτικών, η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ομογενείς μαθητές, καθώς και η δημιουργία δικτύων επικοινωνίας, βάσεων δεδομένων και δυνατοτήτων τηλεεκπαίδευσης μέσα από το διαδίκτυο και τη δορυφορική τηλεόραση.

⁽²⁾ Χρησιμοποιούμε τον όρο μελέτη και όχι έρευνα, επειδή, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του Κοινωνικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.), στο πλαίσιο προγραμμάτων, όπως είναι η Παιδεία Ομογενών, δε χρηματοδοτούνται καθαρά ερευνητικές δραστηριότητες. Είναι όμως δυνατή η διεξαγωγή εφαρμοσμένων μικροερευνών που υπηρετούν την επίτευξη των στόχων του εκάστοτε έργου και δεν υπερβαίνουν τα όριά του.

- στους κοινωνικούς χώρους χρήσης της Ελληνικής,
- στη σύνθεση και λειτουργία της οικογένειας,
- στους λόγους αποχής των μαθητών από τα Τμήματα Διδασκαλίας της Ελληνικής και σε στρατηγικές περιορισμού της διαρροής τους,
- στις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών κατά κατηγορία.

Το εμπειρικό υλικό που συγκεντρώθηκε στα πλαίσια αυτών των μελετών αξιοποιήθηκε από τις ομάδες παραγωγής διδακτικού υλικού κατά τα επόμενα έτη λειτουργίας του προγράμματος Παιδεία Ομογενών.

Ήδη, όμως, το δεύτερο ήμισυ του έτους 1998 επιχειρήθηκε και μια πρώτη σύνθεση των αποτελεσμάτων των μελετών. Αυτή η συνθετική προσπάθεια οδήγησε το έτος 1999 στην έκδοση ενός συλλογικού τόμου με τον τίτλο: Παιδεία Ομογενών. Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις. Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο.

Ο τόμος αυτός ο οποίος παρέχει μια εποπτική εικόνα για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση σε 10 χώρες (Καναδά, Η.Π.Α., Αργεντινή, Αυστραλία, Βρετανία, Γερμανία, Βέλγιο, Γαλλία, Σουηδία, Αλβανία) και χρησιμοποιείται ως επιμορφωτικό υλικό για τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν την Ελληνική στο εξωτερικό, είναι ουσιαστικά ο πρώτος τόμος της σειράς: ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ.

Ακολούθησαν κι άλλες μελέτες εξειδικευμένες κατά χώρα ή γνωστικό πεδίο οι οποίες χρησιμοποιούνται ως επιμορφωτικό υλικό ή ως γνωστική βάση για τις ομάδες παραγωγής εκπαιδευτικού υλικού.

Η παρούσα μελέτη έχει μια ιδιαιτερότητα με την έννοια ότι οι θεματικές της ενότητες αντιστοιχούν σε εκείνες του ιστορικοπολιτισμικού διδακτικού υλικού με τίτλο «Από τη Ζωή των Ελλήνων στον Καναδά» (τεύχος 1, 2). Αυτό σημαίνει ότι ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα, μελετώντας τον παρόντα τόμο, να εμβαθύνει στους διαφόρους τομείς της ζωής και της ιστορίας των Ελλήνων στον Καναδά και, επομένως, να τις πραγματευθεί δημιουργικότερα με τους μαθητές του.

Σ' αυτό το πνεύμα, λοιπόν, παραδίδουμε τον παρόντα τόμο, ο οποίος μαζί με τον τόμο «Η Ελληνόγλωσση Εκπαίδευση στον Καναδά» και τα δύο εγχειρίδια «Από τη Ζωή των Ελλήνων στον Καναδά» συγκροτούν ένα σώμα υλικού, το οποίο είναι χρήσιμο πρωτίστως για την εκπαίδευση, αλλά και γενικότερα για τον ελληνισμό του Καναδά όπως και για τους κοινωνικούς επιστήμονες της ελληνικής διασποράς.

Ρέθυμνο, Οκτώβριος 2004

Μιχάλης Δαμανάκης
Επιστημονικός Υπεύθυνος
του έργου Παιδεία Ομογενών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ελληνική παρουσία στον Καναδά πιστοποιείται με σιγουριά από το 19ο αιώνα, αν και είναι ενδεχόμενο να είχαν εγκατασταθεί και νωρίτερα Έλληνες στη μακρινή αυτή χώρα. Από τις αρχές του 20ου αιώνα παρουσιάζονται οι πρώτες οργανωτικές δομές αυτού του ελληνισμού, ο οποίος δε θα παύσει να αναπτύσσεται ως τις μέρες μας. Η μελέτη του όμως παραμένει ως τώρα ελλιπής. Υπάρχουν βεβαίως κάποιες επιμέρους μελέτες και άρθρα αλλά ελάχιστες συνοπτικές μελέτες και περιορισμένες έρευνες πεδίου. Παραμένουν όμως ανεξερεύνητες σημαντικές πτυχές αυτής της παρουσίας σε ιστορικό επίπεδο, αναλύσεις κοινωνιολογικής υφής καθώς και επιμέρους έρευνες των δραστηριοτήτων των Ελληνοκαναδών της οργανωμένης ζωής τους στο διάστημα ενός αιώνα. Λείπουν επίσης οι συγκριτικές μελέτες με άλλες εθνοτικές ομάδες καθώς και με τις κυρίαρχες ομάδες –αγγλοσαξονική και γαλλόφωνη– της καναδικής κοινωνίας. Ακόμη οι δύο-τρεις συνοπτικές μελέτες που υπάρχουν έγιναν προ εικοσιπενταετίας και ασφαλώς αφήνουν ακάλυπτες σημαντικές πτυχές της ιστορίας του καναδικού ελληνισμού. Με άλλα λόγια λείπει η συστηματική μελέτη ενός σημαντικού κομματιού της ελληνικής διασποράς. Με το πέρασμα μάλιστα του χρόνου υπάρχει ο κίνδυνος να χαθούν σημαντικά ιστορικά στοιχεία της ενός και πλέον αιώνα πορείας της.

Η συνοπτική μελέτη-επισκόπηση που ακολουθεί έλαβε υπόψη της όλα τα υπάρχοντα ως τις μέρες μας στοιχεία και παρουσιάζει τη διαδρομή ενός αιώνα ζωής των Ελληνοκαναδών. Στα ελληνικά δεν υπήρχε ως τα σήμερα μια τέτοια ιστορική επισκόπηση του καναδικού ελληνισμού και για το λόγο αυτό συμπληρώνει σίγουρα ένα κενό. Δε θα μπορούσε να αποτελέσει ασφαλώς το τέρμα των προσπαθειών διερεύνησης του ιστορικού βίου των ελληνοκαναδικών παροικιών ούτε και της κοινωνιολογικής ανάλυσης και έρευνας της σύγχρονης πραγματικότητάς τους. Μια σύντομη συνθετική επισκόπηση θα μπορούσε να ήταν αντίθετα ένας σταθμός για περαιτέρω ερευνητικές προσπάθειες και αναλύσεις του ιστορικού γίνεσθαι του ελληνοκαναδικού ελληνισμού, απόλυτα απαραίτητες για μια πιο ολοκληρωμένη αποτίμηση της ιστορικής πορείας του. Ασφαλώς σ' αυτό το ιστορικό γίνεσθαι θα πρέπει να συμπεριληφθεί και το παρόν παρά τις όποιες δυσκολίες συνεπάγεται η μελέτη του, είτε λόγω συναισθηματικής φόρτισης των «μαρτυριών», είτε λόγω και της συμμετοχής του ίδιου του ερευνητή στη ζωή της κοινότητας.

Οι ελληνοκαναδικές παροικίες είναι ένας μικρόκοσμος με τη δική του δυναμική και προβληματική. Ταυτόχρονα όμως αναπαράγουν κατά καιρούς ελλαδικά πρότυπα, διχασμούς, πολιτικές διαμάχες αλλά και «θριάμβους». Την ίδια ώρα ενσωματώνονται στην ντόπια κοινωνία της οποίας προσπαθούν να αναδειχτούν συστατικό και δημιουργικό στοιχείο διατηρώντας ταυτόχρονα και την ιδιαιτερότητά τους.

Το βιβλίο αυτό πέρα από μια ιστορική επισκόπηση είναι και μια κοινωνιολογική προ-

σέγγιση της πολύπλοκης πραγματικότητας μιας εθνοπολιτιστικής ομάδας σε μια στιγμή έντονων διεργασιών, τόσο στο εσωτερικό της όσο και στον περίγυρό της που πιθανόν να κρίνουν αποφασιστικά και τη μελλοντική της πορεία.

Οι θεματικές ενότητες (κεφάλαια) του βιβλίου αντιστοιχούν σε γενικές γραμμές σε εκείνες της σειράς του εκπαιδευτικού υλικού με τίτλο «Από τη Ζωή των Ελλήνων στον / στην ...», οι οποίες καθορίστηκαν στο πλαίσιο του έργου Παιδεία Ομογενών και ακολουθήθηκαν για την παραγωγή «ιστορικοπολιτισμικού» εκπαιδευτικού υλικού για κάθε χώρα διαμονής των Ελλήνων. Ο παρών τόμος συνδέεται, επομένως, με το εγχειρίδιο «Από τη Ζωή των Ελλήνων στον Καναδά» και μπορεί να χρησιμεύσει ως επιμορφωτικό υλικό για τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν στις διάφορες μορφές ελληνογλώσσας εκπαίδευσης στον Καναδά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΟΝ ΚΑΝΑΔΑ

Από τους πρωτοπόρους μετανάστες στη δημιουργία των πρώτων παροικιών

Η ελληνική μετανάστευση στον Καναδά είναι συνδεδεμένη με τις γενικότερες συνθήκες –πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές– που επικρατούσαν κατά καιρούς στην Ελλάδα ή και στον πλατύτερο χώρο όπου υπήρχε ο ελληνισμός. Εξάλλου η μετανάστευση αυτή είναι συνδεδεμένη από τα τέλη του 19ου αιώνα ως το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο με το μεταναστευτικό ρεύμα προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Φαίνεται πως ο πρώτος Έλληνας που έφτασε στον Καναδά ήταν ο Ιωάννης Φωκάς, ένας ναυτικός από την Κεφαλλονιά. Ήταν στην υπηρεσία του ισπανικού θρόνου για σαράντα χρόνια και εξερεύνησε γύρω στα 1592 το στενό ανάμεσα στο Βανκούβερ και στην Πολιτεία της Ουάσιγκτον. Στο στενό αυτό δόθηκε το όνομα του Έλληνα εξερευνητή. Αναφέρεται με το όνομα Juan de Fuca ενώ το πραγματικό του όνομα ήταν, σύμφωνα με κάποιες πηγές, Απόστολος Βαλεριανός. Το κατά πόσον ο Juan de Fuca είναι ελληνικής καταγωγής δεν τεκμηριώνεται ιστορικά¹.

Στο Κεμπέκ αναφέρεται το όνομα ενός νεαρού Έλληνα που χρησίμευσε ως διερμηνέας στον Samuel de Champlain, ένα από τους πρώτους Γάλλους εξερευνητές, στις σχέσεις του με τους Ινδιάνους. Το όνομά του δεν το γνωρίζουμε γιατί αναφέρεται στα διάφορα ντοκουμέντα ως «ο Έλληνας» (Le Grec). Στο έργο του Champlain η αναφορά σ' αυτό τον Έλληνα γίνεται για πρώτη φορά στις 9 Ιουλίου 1628².

Το γενεαλογικό λεξικό του Cyprien Tanguay μας επιτρέπει εξάλλου να διαπιστώσουμε από πολύ νωρίς την πιθανή παρουσία Ελλήνων στο Κεμπέκ. Αναφέρονται τα ονόματα των Thomas de Crisafy, ιππότη της Μάλτας που πέθανε την πρώτη του Μάρτη 1696, Antoine de Crisafy, αδελφού του προηγούμενου, με στρατιωτικό αξίωμα, ιππότη του Αγίου Λουδοβίκου και κυβερνήτη της πόλης Trois Rivières, και Romain Phocas που παντρεύτηκε την Αγγελική Ouellet στα 1686. Αναφέρονται επίσης παραλλαγές του τελευταίου ονόματος, όπως Raymond Phocas ή De Fogas³.

Στο Μόντρεαλ γίνεται επίσης μεία ενός καθολικού παπά ελληνικής καταγωγής με το όνομα Βουκουράκης γύρω στα 1820⁴.

Απ' όλες τις μαρτυρίες που έχουμε, φαίνεται πως, εξακριβωμένα, ο πρώτος Έλληνας που θα γίνουν οι πραγματικοί ιδρυτές των ελληνικών παροικιών του Καναδά, αρχίζουν να φτάνουν στη χώρα αυτή μονάχα μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους το 1830. Πρόκειται για ναύτες που εγκαταλείπουν τα καράβια τους και παραμένουν για μόνιμη εγκατάσταση στον Καναδά. Αυτό εξηγεί άλλωστε γιατί θα εγκατασταθούν πρώτα στο Κεμπέκ, πριν μετακινηθούν προς το Οντάριο και το δυτικό Καναδά. Όντας ναύτες, εγκαταλείπουν τα καράβια τους όταν αυτά ανεβαίνουν τον ποταμό Άγιο Λαυρέντιο (Saint Laurent) και μερικές φορές στο λιμάνι του Μόντρεαλ. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο που οι

πρώτοι Έλληνες στο Κεμπέκ θα εγκατασταθούν γύρω απ' αυτό το λιμάνι⁵. Ανάμεσα στους πρώτους Έλληνες μετανάστες αναφέρονται τα ονόματα των Παναγιώτη Νόνη και του Θεόδωρου Λέκκα από το Κρανίδι που είχαν ήδη πάρει μέρος στην πολιορκία του Ναυπλίου στη διάρκεια της επανάστασης του 1821. Στο Μόντρεαλ φαίνεται πως εγκαταστάθηκαν το 1843, εγκαταλείποντας το καράβι όπου δούλευαν σαν ναύτες⁶. Το 1860 ένας ναυτικός από την Κρήτη, ο Κυριάκος Κρητικός, φτάνει στην πόλη του Trois Rivières, μαθαίνει τα γαλλικά και το 1863 εγκαθίσταται στο Μόντρεαλ. Ο ίδιος την επομένη χρονιά ανοίγει ένα καπνοπωλείο στο λιμάνι του Μόντρεαλ.

Αναφέρεται ακόμη πως ένας αριθμός από Έλληνες ναύτες που εγκατέλειψαν τα πλοία τους γύρω στα 1850 και εγκαταστάθηκαν στο Κεμπέκ, παντρεύτηκαν με γαλλόφωνες ντόπιες γυναίκες και οι απόγονοί τους αφομοιώθηκαν από τη ντόπια κοινωνία. Έτσι χάθηκαν τα ίχνη τους. Υπάρχει όμως μια μαρτυρία πως κάποιος εβδομηντάχρονος αγρότης στο Κεμπέκ από τον Άγιο Αντώνιο, ονόματι Eustrat Thaquene, ισχυριζόταν – γύρω στα 1908 – πως ήταν ελληνικής καταγωγής και πως ο πατέρας του είχε έλθει κατευθείαν από την Ελλάδα.

Σύμφωνα με το Γεώργιο Βλάση, τον Eustrat συνάντησαν το 1908 τρεις άλλοι Έλληνες, οι Μπιλ Κρανιδιώτης, Σπύρος Αθηναίος και Νικόλας Ταγάρας, οι οποίοι ξεκίνησαν από το Sorel του Κεμπέκ για μια βόλτα ένα χειμωνιάτικο κρύο πρωινό. Στο δρόμο αναποδογυρίστηκε η άμαξά τους και το άλογο που την έσερνε απελευθερώθηκε και έφυγε. Για να γλυτώσουν από το κρύο και το χιόνι χτύπησαν την πόρτα ενός αγροτικού σπιτιού και εκεί συνάντησαν τον εβδομηντάχρονο Eustrat Thaquene, ο οποίος τους αποκάλυψε πως και αυτός θα μπορούσε να ονομάζεται Έλληνας, αφού ο πατέρας του είχε έλθει από την Ελλάδα. Ο ίδιος είχε γεννηθεί στον Άγιο Αντώνιο του Κεμπέκ, από μητέρα γαλλίδα μάλλον. Τους έδειξε μάλιστα και μια εικόνα των Τριών Ιεραρχών που ο πατέρας του είχε φέρει, όπως έλεγε, από την Ελλάδα⁷. Η μαρτυρία αυτή του Βλάση, την οποία μάλλον θα είχε περισυλλέξει και ο ίδιος από προφορικές διηγήσεις ηλικιωμένων Ελλήνων, είναι επιβεβαιωτική και άλλων ενδείξεων που διαθέτουμε ότι ένας αριθμός Ελλήνων που έφτασαν νωρίς στον Καναδά, στα μέσα του 19ου αιώνα, ιδίως στην επαρχία του Κεμπέκ, παντρεύτηκαν με ντόπιες γυναίκες και τα παιδιά τους στη συνέχεια αφομοιώθηκαν.

Στα 1851 αναφέρεται η εγκατάσταση ενός άλλου Έλληνα, του Γιώργου Καπιώτη από την Κύμη της Εύβοιας, στη Βικτώρια της Βρετανικής Κολομβίας. Ο Καπιώτης είχε πάρει μέρος στον Κριμαϊκό Πόλεμο και αργότερα περιπλανήθηκε σε διάφορα μέρη του κόσμου παίρνοντας μέρος σε επαναστάσεις, πολέμους και άλλες περιπέτειες. Κατέληξε στις ΗΠΑ ψάχνοντας για χρυσάφι, όπως και τόσοι άλλοι την ίδια εποχή. Στη Βικτώρια, όπου τελικά εγκαταστάθηκε το 1851, παντρεύτηκε την κόρη ενός Ινδιάνου φύλαρχου. Πέθανε το 1916 σε ηλικία 94 χρόνων και οι απόγονοί του αναδείχτηκαν σε διάφορους τομείς της καναδικής ζωής⁸. Είναι ο πρώτος Έλληνας που εγκαταστάθηκε στον Καναδά και για τον οποίον έχουμε σαφείς μαρτυρίες.

Στην περιοχή του Οντάριο και συγκεκριμένα στο Τορόντο εγκαταστάθηκε ο γιατρός Πέτρος Κωνσταντινίδης το 1864. Ήταν γιος καθηγητή του Πανεπιστημίου της Αθήνας και σπούδασε στο Εδιμβούργο της Σκωτίας πριν εγκατασταθεί στον Καναδά.

Στο Βανκούβερ έφτασε το 1878 ένας άλλος Έλληνας, ο Ιωάννης Γιάνναρης, ναύτης που είχε εγκαταλείψει το πλοίο του. Ο Γιάνναρης άλλαξε το όνομά του σε John Stevens και ήταν γνωστός ως ο «Johny the Greek». Πλούτισε στον τομέα της αλιείας.

Αναφέρονται ακόμη μια σειρά από άλλα ονόματα, όπως αυτό κάποιου Ζερβουδάκη που άνοιξε ζαχαροπλαστείο στο Μόντρεαλ το 1876. Το ζαχαροπλαστείο αναφέρεται ως «Office of the great eastern Greek Confectionery Co'y, Established 1876. A. G. Zervoudacki, Mngr, 56 St. Paul St., Montreal, P.Q.». Ο Γ. Βλάχης αναφέρει ότι ήταν κάτοχος φωτοτυπημένης τετρασέλιδης επιστολής υπογραμμένης από το Zervoudacki, ημερομηνίας 3 Ιουλίου 1879, που είχε σταλεί στον Έλληνα πρόσβη στο Λονδίνο, J. Gennadios. Στην επιστολή αυτή αναφερόταν και η ονομασία της εταιρείας του, η διεύθυνση και το έτος ίδρυσής της⁹.

Άλλα ονόματα που αναφέρονται είναι αυτό του Δημητρίου Μαύρου που πέθανε στο νοσοκομείο Hotel Dieu της πόλης του Κεμπέκ το 1876, αυτό του Κωνσταντίνου Βολίτη που δούλεψε στο λιμάνι του Μόντρεαλ, ενώ κάποιος Ψαριανός από τα Ψαρά, άνοιξε, όπως λέγεται, το πρώτο μπαρ στο Μόντρεαλ το 1881¹⁰.

Μια μαρτυρία

Τα ελληνικά πρωτακούγονται στο Μόντρεαλ

Εδώ θα παρατεθεί μια μαρτυρία που έχουμε για τους πρώτους Έλληνες στο Μόντρεαλ, που είναι στην ουσία και οι πρώτοι Έλληνες στον Καναδά. Η μαρτυρία είναι από τα «απομνημονεύματα» που άφησε ο Ιωάννης Φουριέζος το 1979 και που δεν έχουν εκδοθεί ποτέ. Ο Φουριέζος αναφέρεται στους συμπατριώτες του Πακιώτες που ήταν πράγματι από τους πρώτους Έλληνες στον Καναδά, αλλά ταυτόχρονα επεκτείνεται και στους υπόλοιπους Έλληνες που άλλωστε ήταν λιγοστοί εκείνη την εποχή. Η μαρτυρία του στηρίζεται σε όσα άκουσε από τους πρωτοπόρους μετανάστες, σε μεταγενέστερη εποχή, στις αρχές της δεκαετίας του 1930.

«Κατά τα τέλη Σεπτεμβρίου του 1931, εργαζόμενος σ' ένα ελληνικό ζαχαροπλαστείο στην οδό St-Denis, δύο κύριοι ασπρομάλληδες καί καλοντυμένοι με ευγενικό παρουσιαστικό κάθισαν ακριβώς απέναντί μου στο μέρος που ετοίμαζα παραγγελίες για τους πελάτες. Παράγγειλαν δύο ποτά, τα πλέρωσαν αλλά δεν άρχισαν να τα πίνουν. Με κοιτούσαν μέ κάποιο τρόπο που μου προξένησε ανησυχία. Τα χαρακτηριστικά του ενός μου θύμιζαν κάτι. Τότε μέ τα φτωχά μου γαλλικά τον παρακάλεσα, αν δεν του προξενούσε κακό, να μου έλεγε το όνομά του. Αντί να απαντήσει έβγαλε το μαντήλι του να στεγνώσει τά δάκρυα που άρχισαν να κυλούν από τα μάτια του. Δέν εχρειάσθη απάντηση,

τον ανεγνώρισα, ήταν ο αδελφός του πατέρα μου, Νικόλαος Θ. Φουριέζος, ο οποίος είχε φύγει από την Ελλάδα δέκα χρόνια πριν γεννηθώ. Ο άλλος ήταν πρώτος εξάδελφος του πατέρα μου, από μητέρα, ο Παναγιώτης Χ. Χριστάκος. Είχαν καταστήματα δικά τους, ο ένας στο STERGEON FALL και ο άλλος στο SUDBURY ONT.

Δεν ήθελαν να με απασχολήσουν περισσότερο από την εργασία μου και φεύγοντας με παρεκάλεσαν να τηλεφωνήσω σε μερικούς παλαιούς φίλους τους κ.κ. Χαράλαμπος Κουτσογιαννόπουλος, Γεώργιος Κλαυδιανός, Γεώργιος Κυριαζόπουλος και Δημήτριος Περγαντή. Όταν δε θα τελείωνα την εργασία μου θα πήγαινα και εγώ να γνωρισθώ καλύτερα με τους δύο θείους μου και με τους άλλους πρωτοπόρους στο καφενείο των αδελφών Οικονομάκου.

Από αυτούς τους πρωτοπόρους ήκουσα πολλά ανέκδοτα που έμειναν για πάντα βαθιά ριζωμένα στο μυαλό μου. Εκείνο όμως που μου έκαμε τη μεγαλύτερα εντύπωση είναι η συνάντησις δύο Ελλήνων οι οποίοι μίλησαν για πρώτη φορά την ελληνική γλώσσα σε μια αγορά της πόλεως της Μόντρεαλς το έτος 1881. Ο εις εξ αυτών ονομάζετο Παναγιώτης Δημ. Πανούλιας και κατήγετο από το χωρίον Πακιά της Λακωνίας. Ο άλλος κατήγετο από τη νήσο Κάσο της Δωδεκανήσου και το οικογενειακό του όνομα μένει μέχρι σήμερα άγνωστο. Στους πρώτους Έλληνες που βρέθηκαν στη Μόντρεαλ ήταν γνωστός με το όνομα Θεόδωρος ο Κασιανός. Σε μια συζήτηση μεταξύ Χαρ. Κουτσογιαννοπούλου και Δημ. Περγαντή τον παρεδέχθησαν ως Κασιανό. Ίσως οι γονείς του μετοίκησαν στη Κάσο μετά την καταστροφή των Ψαρών από τους Τούρκους. Στο σύγγραμμα του ασέμνητου Παπαμανώλη μεταξύ άλλων αναφέρει και το όνομα Ψαριανός.

Ας προχωρήσω όμως στη συνάντηση των δύο ανδρών, όπως την άκουσα εκείνο το βράδυ του Σεπτεμβρίου του 1931 από τους πρωτοπόρους που βρέθηκαν στη Μόντρεαλ, τριάντα πέντε, σαράντα και σαράντα πέντε χρόνια πριν από μένα.

Ο Παναγιώτης Δημ. Πανούλιας αφίκετο εις Νέαν Υόρκη το έτος 1879 με τον επίσης εκ Πακίων καταγόμενον Γεώργιον Χαρ. Χριστάκον, αδελφόν του ανωτέρω αναφερομένου Παν. Χαρ. Χριστάκου. Ο τύπος του Πανούλια ήταν κάπως διαφορετικός από τους άλλους Έλληνες εκείνης της εποχής. Ως εκ τούτου έπωνομάσθη από τους μετέπειτα αφιχθέντες «Πολυμήχανος Οδυσσεύς». Επισκέφθη πολλές άλλες πόλεις της Αμερικής και το έτος 1881 επισκέφθη τον Καναδά. Διευκτέρευσε σε κάποιο ξενοδοχείο της πόλεως και ζήτησε πληροφορίες από το προσωπικό του ξενοδοχείου αν υπήρχε άλλος Έλληνας στην πόλιν. Δυστυχώς όμως κανείς δεν γνώριζε τίποτε το θετικό. Κάποιος τον συνεβούλευσε να επισκεφθεί την τότε νεόκτιστη αγορά πλησίον του λιμένος της πόλεως. Εκεί ίσως εύρισκε κανένα γνωστό του ή κάποιον που θα του έδιδε θετικές πληροφορίες. Την επομένην επισκέφθηκε την αγορά αλλά δεν έβλεπε κανένα να ομοιάζει με Έλληνα.

Σε μια άκρη της αγοράς πρόσεξε ένα με μαύρο καπέλο και μικρά γενειάδα. Ήταν

Εβραίος έμπορος φρούτων λιανικής και χονδρικής πωλήσεως. Πλησιάζει τον καταστηματάρχη και βάζει μια πεντάρα στο δοχείο που ευρίσκεται στην άκρη του κινητού καταστήματος «PUSHCAR». Πήρε στο χέρι του μια μπανάνα και ο καταστηματάρχης με χαμόγελο του λέει:

- Με μια ακόμα πεντάρα θά έχεις δυο ακόμα μπανάνες.

-Μια μόνον είναι αρκετή γιά νά αρχίσουμε συζήτηση, του απάντησε ο Πανούλιας.

Ο έξιπνος Εβραίος τον γνώρισε ότι ήταν Έλληνα και όταν ο Πανούλιας τον ρώτησε στην αγγλική γλώσσα αν είναι Εβραίος του απάντησε στην ελληνική γλώσσα!

-Έγώ Εβραίος συ Έλληνας, και με το δάκτυλό του του έδειξε τήν απέναντι τής αγοράς πόρτα μέ τήν επιγραφή TAVERN. Και προσθέτει: «Εκείνος ταβέρνα ελληνικός». Ο Πανούλιας τον ευχαρίστησε και τον συνεχάρη για τα Ελληνικά του και προχώρησε χαρούμενος γιατί επιτέλους θά συναντούσε έναν Έλληνα.

Ο Θεόδωρος Κασιανός αφίκετο εις Νέαν Υόρκην το έτος 1878 και εκεί ενυμφεύθη την γαλλικής καταγωγής σύζυγό του, η οποία τον έπεισε ότι στο Montreal οι συμπατριώτες της Γάλλοι θά ήσαν καλοί πελάται της ταβέρνας. Σ'αυτό δεν έκανε λάθος, γιατί καθώς ο ίδιος ομολόγησε η ταβέρνα του έκανε χρυσές δουλειές. Το μόνο που τον ανησυχούσε ήταν ότι δεν είχε κανένα να μιλά την μητρική του γλώσσα. «Αλλά και σ'αυτό έλαβε τα μέτρα του, έμαθε τη γυναίκα του μερικές ελληνικές λέξεις. Η πρώτη λέξη που την δίδαξε ήταν το ελληνικότατο «μωρή». Επίσης «τεμπέλα» καί «κουτή». Απεδείχθη όμως ότι στο τέλος του πρώτου χρόνου ήταν αρκετά καλή στην γλώσσα που τη δίδαξε ο άνδρας της. Τη στιγμή που ο Πανούλιας άνοιξε την πόρτα και προχωρούσε γελαστός, ο Κασιανός τα είχε βάλει με τη γυναίκα του γιατί του έκαψε τα αυγά που προορίζονταν για το πρόγευμά του.

- Μωρή τεμπέλα μου τάκαψες τ' αυγά.

-Εγγώ τεμπέλα Τοντωρή; Εσύ τεμπέλα, εσύ είπες κοιτάξεις αυγά, διαμαρτύρεται η δυστυχής σύζυγος.

Ο Πανούλιας προχωρούσε γελαστός και ο Θεοδωρής λέγει στη γυναίκα του με αρκετή δόση ειρωνείας: «Να και τούτος μούρχεται γελαστός σαν να καταλαβαίνει τι λέμε». Προς μεγάλη έκπληξη όμως του Θεοδωρή, ο εισερχόμενος πελάτης του απαντά σε καθαρότατη Ελληνική: «Βάλε τα καμένα αυγά στο τραπέζι, κανά κομμάτι κεφαλοτύρι, μισή φρατζόλα και ένα ποτήρι βαρελίσια μπίρα, γιατί δέν έχω φάει τίποτα από χθες τό βράδυ». Ο Θεοδωρής έμεινε για λίγα δευτερόλεπτα άφωνος. Δεν μπορούσε να πιστέψει ότι άκουσε την ελληνική γλώσσα ή ότι ήταν όνειρο. Όταν εβεβαιώθη ότι ήταν πραγματικότες καί όχι όνειρο με ένα πήδημα βρέθηκε στην αγκαλιά του Πανούλια. Αντάλλαξαν φιλήματα σαν παιδικοί φίλοι, σαν αδελφοί. Αλλά και η

σύζυγος του Θεοδωρή δεν έμεινε ανεπηρέαστη με τον τρόπο που χαιρετήθηκαν οι δύο άνδρες. Πλησιάζει το νεοαφιχθέντα φίλο του συζύγου της και με τα δικά της Ελληνικά τον καλωσορίζει και προσθέτει:

«Καλοί άντρωποι Έλληνες, αγκαπάτε ντέ ζηλεύετε».

Περιττό να αναφέρω τί έγιναν τα καμένα αυγά. Σέ λίγα λεπτά της ώρας είχε ετοιμασθεί πλουσιωτάτη τράπεζα. Ο Θεοδωρής ναυτικός που ήταν ήξευρε πού να προμηθευτεί τα καλύτερα κρασιά και τις καλύτερες λικουδιές. Η σύζυγος του Θεοδωρή ομολόγησε ότι ήταν η πρώτη φορά που είδε τον άνδρα της τόσο χαρούμενο. Κατά τις δύο το απόγευμα ο Πανούλιας ευχαρίστησε τό ζεύγος Κασιανού για τη μεγάλη περιποίηση που του έκανε και παρεκάλωσε τον Θεοδωρή να του επιτρέψει να επιστρέψει στο ξενοδοχείο να ξεκουρασθεί για λίγες ώρες και τις βραδυνές ώρες θα επέστρεφε να συνεχίσουν τη συζήτηση. Ο Κασιανός εγέλασε και ερώτησε τον Πανούλια: «Σέ ποιο ξενοδοχείο θα πας; Η βάλιτσα σου είναι εδώ» και του έδειξε τό επάνω πάτωμα του κτιρίου. Επίσης του έδειξε ένα αγοραίο μόνιππο αμάξι που περίμενε στην πόρτα της ταβέρνας. «Αυτό περιμένει εκεί για μας τους δύο να κάνουμε το γύρο της πόλεως». Έτσι και έγινε. Πήραν το αμάξι και έκαναν το γύρο. έφθασαν μέχρι το PineAve, που ήταν το βορειότερο μέρος της πόλεως. Προς δυσμάς έφθασαν μέχρι την οδό Gay, που ήταν ακόμη χωματόδρομος και προς ανατολάς η πόλις τελείωνε στην οδό Amherst. Οι εμπορικοί οδοί της πόλεως ήσαν St-James - Notre Dame και St. Laurent. Ο πληθυσμός δεν υπερéβαινε τις ογδόντα χιλιάδες.

Εάν μετά δέκα έτη ευρίσκοντο στη Μόντρεαλ περί είκοσι πέντε έως τριάντα Πακιώτες και περί τους τριάντα έως τριάντα πέντε άλλοι Έλληνες από διάφορα μέρη και νησιά της Ελλάδας, ακόμα και από τουρκοκρατούμενα μέρη της Μακεδονίας και της Ηπείρου, τούτο οφείλεται στο ταξίδι του Πανούλια και στις καλές πληροφορίες που είχε από το Θεόδωρο Κασιανό.

Εκείνο που με λυπεί είναι ότι η παρέα των έξι πρωτοπόρων άρχισε νά μιλά για διάφορα άλλα επεισόδια και δεν έμαθα τί απέγινε ό αείμνηστος Κασιανός.

Οι πρώτοι Πακιώτες στο Μόντρεαλ

Επειδή είχα την ευκαιρία να γνωρίσω πολλούς από τους πρωτοπόρους αυτούς ήρωας έχω πολλά άλλα ανέκδοτα. Δε συμφωνώ σε πολλά μέρη με τα συγγράμματα των αειμνήστων Παπαμανώλη και Βλάση. Όταν έγραψε το βιβλίο του ο Βλάσης είχαν περάσει εξήντα δύο χρόνια από τότε που άρχισαν να έρχονται στη Μόντρεαλ οι πρώτοι Πακιώτες και διάφοροι άλλοι Έλληνες. Αυτοί που έδωσαν πληροφορίες ήσαν οι εγγονοί των πρωτοπόρων. Φυσικά δε θα έλεγαν στο Βλάση ότι ο παππούς τους φτυάρισε ζάχαρη επί εν έτος για να αγοράσει το Pushcar και ότι μερικοί εξ

αυτών δούλεψαν και σε σιδηροδρομικές γραμμές.

Όταν προχώρησε η συζήτηση των έξι πρωτοπόρων σε διάφορα άλλα επεισόδια, έβγαλα ένα χαρτί και ένα μολύβι να κρατήσω σημειώματα. Ο αείμνηστος Χαράλαμπος Κουτσογιαννόπουλος με σταμάτησε «Όχι παιδί μου, μη γράφεις τίποτα, αυτά τα λέμε τώρα μεταξύ μας για να περνάμε την ώρα μας και να γελάμε με τα παθήματά μας, όταν ήλθαμε εδώ άπειροι, χωρίς γλώσσα και χωρίς καμιά υποστήριξη από κανένα. Εάν όμως καμιά φορά διηγηθείς ή γράψεις κάτι απ' αυτά που ακούς από μας τους γέρους, μη γράψεις ονόματα». Τον άκουσα, έσκισα το χαρτί και έβαλα το μολύβι στην τσέπη μου.

Από διάφορα βιβλία και πληροφορίες ευρίσκω ότι από το έτος 1881 έως το 1928 έχουν μεταναστεύσει ενενήντα δύο (92) Πακιώτες, οι οποίοι ήταν μέλη της Ελληνικής Κοινότητας της Μόντρεαλης. Προς χάριν του Συλλόγου των Πακιωτών θά αναφέρω μόνο τα ονόματα των πρωτοπόρων του 19ου αιώνας. Πιστεύω ότι ο Μπάρμπα-Λάμπης δε θα δυσραροστηθεί μαζί μου.

Ο δεύτερος Πακιώτης που έκαμε την επίσκεψή του στην Μόντρεαλη ήταν ο Γεώργιος Χαραλ. Χριστάκος το έτος 1882 και παρέμεινε επί δύο έτη.

Τά ονόματα που ακολουθούν αναφέρονται σ' αυτούς που ήλθαν κατά το δέκατο ένατο αιώνα:

Νικόλαος Ιωάν. Νικολακάκος, Μιχαήλ Ιωάν. Νικολακάκος, Χαράλαμπος Βασ. Κουτσογιαννόπουλος, Παναγιώτης Πανούλιας, Ανδρέας Ιωάν. Τζαφέρης, Μανούσος Νικολακάκος, Νικόλαος Δημ. Πετράκος, Νικόλαος Θεοδ. Φουριέζος, Θεόδωρος Θεοδ. Φουριέζος, Δημήτριος Βασ. Κουτσογιαννόπουλος, Γρηγόριος Παν. Ζερβάκος, Ιωάννης Ανδρ. Τζαφέρης, Ιωάννης Μαλινός, Γεώργιος Δημ. Κοτσώνας, Χαράλαμπος Δημ. Κοτσώνας, Παναγιώτης Δημ. Μπουντούνης, Δημήτριος ή Μήτρος Παναγ. Μπουντούνης, Δημήτριος Κων. Κουλούρης, Τζανέτος Ιωάν. Χρυστοφυλάκος, Νικόλαος Ιωάν. Χουσάκος, Σπυρίδων Πραχάλης, Νικόλαος Χαρ. Χριστάκος, Βασίλειος Πραχάλης και Παναγιώτης Αντ. Παναγάκος.

Πολλοί εξ αυτών δεν επέστρεψαν στην Ελλάδα ποτέ, μερικοί όμως έκαμαν δεύτερο και τρίτο ταξίδι. Δεν βλέπω το λόγο γιατί ο Μπάρμπα-Λάμπης δεν ήθελε να γράψω τα ονόματά τους. Εγώ τους ονομάζω ήρωες. Οι περισσότεροι ήταν ακόμη δεκαεπτάχρονα παιδιά. Ελάχιστοι είχαν συμπληρώσει το εικοστό πέμπτο έτος. Βρέθηκαν σε μια ξένη και παγωμένη γη, που μόνο οι κλιματολογικές συνθήκες θα έπρεπε να τους απογοητεύσουν και να γυρίσουν στην ηλιόλουστη πατρίδα τους. Βρέθηκαν έρημοι, άγνωστοι εν μέσω αγνώστων, χωρίς γλώσσα, χωρίς εργασία και χωρίς να περιμένουν υποστήριξη από κάπου. Τα μόνα στηρίγματα που είχαν ήταν η πίστη τους στο Θεό, το ελληνικό εμπορικό πνεύμα, η αγάπη στην εργασία και τα δυό γερά χέρια τους.

Φεύγοντας από τό πατρικό σπίτι έκαμαν μια υπόσχεση στο γέρο πατέρα, στη κου-

ρασμένη και αγράμματη μάνα, στον ανήλικο αδελφό: «Μη κλαις αδελφούλη μου, εγώ θα σε βοηθήσω να σπουδάσεις για να μη ξειντευτείς και συ. Μην κλαις αδελφούλα μου, εγώ θα σου στείλω τη προίκα σου και θα σε καλοπαντρέψω».

Πώς θα εκτελούσαν τις υποσχέσεις που έκαναν στο πατρικό σπίτι; Θα έπρεπε να εργασθούν σε οποιαδήποτε εργασία. Θα έκαναν μεγάλες θυσίες, θα εστερούντο πολλά αλλά δε θα επέτρεπαν σε κανένα να τους ονομάσει δειλούς ή τεμπέληδες. Βρήκαν δουλειές σε διάφορα καταστήματα της εποχής εκείνης. Ο Θεός να τα έκανε καταστήματα, Φτυάριζαν τη ζάχαρη από το πρωί ως το βράδυ. Ωράριο δεν ήταν γνωστό τότε. Ακόμα και σε σιδηροδρομικές γραμμές εργάστηκαν με μπίκο και με βαριά. Αλλά το ελληνικό εμπορικό πνεύμα, όπως γράφω ανωτέρω, δεν τους άφησε επί πολύ χρόνο σ' αυτές τις σκληρές δουλειές. Με τα ολίγα χρήματα που έκρυσαν στις ζώνες τους, αγόρασαν τα πρώτα κινητά καταστήματα PUSHCARS. Απλώθηκαν σ' όλους τους κεντρικούς δρόμους της πόλεως και έγιναν έμποροι του ποδαριού, φρούτων και γλυκισμάτων. Παρ' όλες τις δυσκολίες που συναντούσαν το πατρικό σπίτι δεν το ξεχνούσαν. Κατά καιρούς έγραφαν ένα γράμμα στο γέρο πατέρα και εσωκλείστως ευρίσκετο και το ανάλογο ποσό για τις ανάγκες του σπιτιού.

Η αγράμματη μάνα έπαιρνε το γράμμα από το διανομέα επιστολών, αλλά δεν είχε την υπομονή να περιμένει ως το βράδυ, που θα επέστρεφε από το χωράφι ο γέρο σύζυγός της να της διαβάσει το γράμμα του αγαπημένου της παιδιού. Έτρεχε να βρει τον παπά ή τó δάσκαλο του χωριού ή κανά γειτονόπουλο να της το διαβάσει. Σε κάθε λέξη που πρόσφεραν τα χείλη του αναγνώστου και ένα δάκρυ κυλούσε από τα μάτια της πονεμένης μάνας. Όταν τελείωνε, το έπαιρνε στα χέρια της και το κοιτούσε σα να ήθελε να πει κάτι σ' αγαπημένο της παιδί. Το δίπλωνε με προσοχή, το φιλούσε με λαχτάρα και τó έσυρε στα μαλλιά της και έστελνε τόσες ευχές στο γιο της όσες οι τρίκες τού κεφαλιού της.

Οι ευχές της μάνας δεν πήγαιναν χαμένες. Πολλοί εκ των πρωτοπόρων είχαν δικά τους καταστήματα πολύ πριν του τέλους του δεκάτου ενάτου αιώνα. Και όκι κινητά, αλλά ωραία ζαχαροπλαστεία με πολυτελή έπιπλα και με εξαιρετική πελατεία. Τα ζαχαροπλαστεία αυτά ήταν μια καλή ανακούφισις και για τους μη ευνοούμενους της τύχης. Περνούσαν τους σκληρούς μήνες του χειμώνα στα επίγεια προσφέροντες μικροϋπηρεσίες στην κατασκευή γλυκισμάτων με μικρή βέβαια αμοιβή, αλλά δεν εξόδευαν ό,τι είχαν κερδίσει τους καλοκαιρινούς μήνες.

Τα πρώτα ζαχαροπλαστεία και καταστήματα φρούτων άρχισαν να λειτουργούν από το έτος 1890. Το πρώτο ήταν του Γεωργ. Κρανιδιώτη ή Γερασίμου. Το επόμενο έτος, 1891, ένα των αδελφών Μιχαήλ και Νικολάου Νιλολακάκου στην οδό St. Laurent και τον επόμενο χρόνο ακόμα ένα των αδελφών Νικολακάκου στην

οδό St. Catherine. Επίσης οι εκ του Δήμου Έλους καταγόμενοι Κων/νος Μητράκος και ο Δημήτριος Ζαραφωνίτης άνοιξαν ζαχαροπλαστεία την ιδίαν χρονολογίαν στην οδό St. Catherine. Οι αδελφοί Χαράλαμπος και Δημήτριος Κουτσογιαννάπουλος ήσαν κάτοχοι ωραίου καταστήματος ζαχαρωτών και φρούτων στην οδό St. Catherine. Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετηρίδας του δεκάτου ενάτου αιώνας πολλοί Πακιώτες βρέθηκαν με ζαχαροπλαστεία δικά τους. Καθώς και ο πατήρ του γράφοντος Θεόδωρος Θεοδ. Φουριέζος το έτος 1897 δοκίμασε την τύχη του στη γωνία McGill και Notre Dame. Κέρδισε αρκετά και το έτος 1903 έπώλησε το ζαχαροπλαστείο του στο Γεώργιο Πετράκο Λιαντρόνη και έφυγε για την Ελλάδα. Έκαμε το καλύτερο βήμα στη ζωή του, άλλως δεν θα υπήρχε σήμερα κάποιος να γράφει την ιστορία των πρωτοπόρων Πακιωτών. Δύο μέλη τής οικογενείας Τζαφέρη ήσαν κάτοχοι ωραίου ζαχαροπλαστείου. Επίσης δύο μέλη της οικογενείας Πραχάλη και πολλοί άλλοι Πακιώτες είχαν αποκατασταθεί με πολύ καλές εργασίες πριν από το έτος 1900.

Για τις δραστηριότητες Χαράλ. Κουτσογιαννοπούλου, Σπυρ. Πραχάλη και Δημητρίου Περγαντή έχει γράψει αρκετά ο αείμνηστος Παπαμανώλης*.

Όπως βλέπουμε ο Φουριέζος αμφισβητεί σε κάποια σημεία άλλες γραπτές πηγές που έχουμε, ιδιαίτερα αυτές του Γεωργίου Βλάση και του Ηρακλή Παπαμανώλη. Εντούτοις ο Βλάσης εξέδωσε για πρώτη φορά το βιβλίο του το 1942 και επομένως θα είχε γνωρίσει τους ίδιους ανθρώπους στους οποίους αναφέρεται και ο Φουριέζος. Ο δε Ηρακλής Παπαμανώλης εξέδωσε τον «Ελληνοκαναδικό Οδηγό» του το 1922, εξούσε δε στο Μόντρεαλ από το 1910. Πράγμα που σημαίνει ότι είχε επαφή με πολλούς από τους πρωτοπόρους Έλληνες και σίγουρα με τα παιδιά τους. Είναι γεγονός πάντως πως οι πληροφορίες μας για την περίοδο αυτή δεν είναι πάντα επιβεβαιωμένες.

Γενικά, οι μαρτυρίες που έχουμε για την εγκατάσταση των πρώτων Ελλήνων στον Καναδά, δεν είναι πάντα σίγουρες, ούτε διασταυρωμένες. Προέρχονται από την προφορική κυρίως παράδοση και άρχισαν να καταγράφονται πολύ αργά, μερικές φορές μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Σε μερικές περιπτώσεις ζούσαν ακόμη οι απόγονοι αυτών των πρωτοπόρων Ελλήνων, οπότε ήταν δυνατό να συγκεντρωθούν σχετικές πληροφορίες γι' αυτούς. Δυστυχώς ούτε η εκκλησία, ούτε το επίσημο ελληνικό κράτος, ούτε οι κοινοτικοί οργανισμοί έδειξαν ενδιαφέρον για την ιστορία της πρώιμης ελληνικής μετανάστευσης στον Καναδά. Όσοι ενδιαφέρθηκαν, ήταν μεμονωμένα άτομα που αντιμετώπισαν τεράστιες δυσκολίες, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει σήμερα κάτι το απόλυτα τεκμηριωμένο γι' αυτή την εποχή, ούτε και μια συνθετική ιστορία¹¹. Έτσι κινδυνεύει να χαθεί για πάντα η πορεία που ακολούθησαν οι πρωτοπόροι Έλληνες μετανάστες που

* Εκτός από κάποιες μικροδιορθώσεις διατηρήθηκε η ορθογραφία και η σύνταξη του Φουριέζου.

θεμελίωσαν τη σημερινή ελληνική παρουσία στον Καναδά¹².

Όπως και νά 'χουν τα πράγματα, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία πως οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες στον Καναδά φτάνουν το 19ο αιώνα. Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται και επίσημα από την καναδική απογραφή του 1871. Αν υπήρχαν Έλληνες και προωύτερα, δεν είναι εξακριβωμένο, αλλά είναι πολύ πιθανόν. Θα πρέπει όμως να τονιστεί πως η ελληνική μετανάστευση στον Καναδά πριν το 1900 είναι σποραδική. Γι' αυτό και δεν συναντούμε οργανωμένη κοινοτική ζωή.

Σύμφωνα με την επίσημη καναδική απογραφή το 1871 ζούσαν συνολικά σ' όλο τον Καναδά 39 Έλληνες, ενώ η απογραφή του 1901 αναφέρει 291. Άλλες όμως πηγές αναφέρουν ένα μεγαλύτερο αριθμό για την ίδια εποχή. Για μόνο το Μόντρεαλ, που είναι το κέντρο του ελληνισμού στα πρώτα χρόνια της ελληνικής μετανάστευσης, αναφέρεται γύρω στα 1900 ο αριθμός των 300 ατόμων¹³.

Υπάρχουν επίσης μαρτυρίες πως στα τέλη του 19ου αιώνα-αρχές του 20ου, έγινε μια μετακίνηση Ελλήνων από τις ΗΠΑ προς τον Καναδά. Συνήθως έμπαιναν στον Καναδά ως πλανόδιοι πωλητές τσιγάρων, γλυκών, λουλουδιών, κ.λπ., αλλά σύντομα μερικοί κατάφεραν να δημιουργήσουν μικροεπιχειρήσεις, κυρίως από τις αρχές του 20ου αιώνα¹⁴.

Από το 1900 και μετά η ελληνική μετανάστευση στον Καναδά αυξάνεται σημαντικά. Ανάμεσα στα 1900 και στα 1907 εγκαταστάθηκαν στη χώρα αυτή γύρω στους 2.540 καινούργιοι μετανάστες. Οι πιο πολλοί ήταν αγροτικής καταγωγής από την Πελοπόννησο, ενώ ένα μικρό μέρος προερχόταν από την Μακεδονία και μετέφεραν μαζί τους την τέχνη επεξεργασίας των γουναρικών, ιδιαίτερα αυτοί που προέρχονταν από την περιοχή της Καστοριάς¹⁵. Διάφορα πολιτικά γεγονότα στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπως η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία που επέβαλαν οι Νεότουρκοι από το 1908, θα υποχρεώσουν πολλούς Έλληνες να φύγουν προς την Αμερική και ένα μέρος τους θα εγκατασταθεί στον Καναδά¹⁶.

Οι μετανάστες από τη νότια και ανατολική Ευρώπη, στους οποίους περιλαμβάνονταν και οι Έλληνες, δεν ήταν και τόσο καλοδεχόμενοι στη Βόρεια Αμερική. Δεν αντιμετώπιζονταν όμως και με την ίδια εχθρότητα με την οποία βρισκονταν αντιμετώπι οι Ασιάτες (Κινέζοι, Ιάπωνες, κ.λπ.). Ειδικά ο Καναδάς έδειχνε προτίμηση για τους Βρετανούς, Γάλλους και Αμερικανούς.

Γενικά οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες στον Καναδά ήταν αγροτικής καταγωγής, χωρίς καμιά ειδίκευση. Από την άλλη, η άγνοια της γλώσσας του τόπου τους δυσκόλευε ακόμη περισσότερο. Έτσι θα αναγκαστούν να πάρουν τις πιο δύσκολες δουλειές, θα δουλέψουν με χαμηλούς μισθούς και κάτω από τις πιο σκληρές συνθήκες. Ένα μέρος τους άφησε πίσω οικογένεια στην Ελλάδα, ενώ το μεγαλύτερο μέρος αποτελείται από άνδρες χωρίς οικογένεια. Πολλοί παντρεύτηκαν γυναίκες του τόπου, ενώ άλλοι είτε γύρισαν αργότερα

και παντρεύτηκαν στην Ελλάδα, είτε διευθέτησαν τον ερχομό της γυναίκας που θα παντρεύονταν με την ανταλλαγή φωτογραφιών. Σε μια εποχή που η γυναίκα στην Ελλάδα δεν μπορούσε να παντρευτεί αν δεν είχε προίκα, ενώ από την άλλη ο γυναικείος πληθυσμός στην ελληνική ύπαιθρο πλεόναζε, αυτός ο τρόπος γάμου δεν πρέπει να εκπλήσσει.

Με την αύξηση της μετανάστευσης δημιουργούνται στις μεγάλες πόλεις οι πρώτες ελληνικές συνοικίες. Όπως ήταν φυσικό οι μετανάστες που ήταν ξεκομμένοι θα ψάξουν να δημιουργήσουν ανάμεσά τους ένα είδος κοινωνικής ζωής. Σε πρώτο στάδιο αυτή η «κοινωνική ζωή» θα αναπτυχθεί γύρω από το πατροπαράδοτο ελληνικό καφενείο. Στο Βανκούβερ για παράδειγμα ένα τέτοιο καφενείο φαίνεται να λειτουργήσει από το 1906¹⁷.

Με την άφιξη των γυναικών και των παιδιών στον Καναδά, ιδίως μετά το 1905, καθώς και με την αύξηση των γάμων, η οικογένεια γίνεται επίσης κέντρο της κοινωνικής ζωής των μεταναστών. Στην περίοδο ειδικά των μεγάλων γιορτών –Χριστούγεννα, Πάσχα– αναπαράγεται στον ξένο τόπο ο ελληνικός τρόπος ζωής και διατηρούνται οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα.

Σημαντικό γεγονός απετέλεσε η δημιουργία των πρώτων οργανωτικών δομών για τις οποίες έχουμε σχετικές μαρτυρίες¹⁸. Η σημαντικότερη απ' αυτές τις δομές ήταν η Κοινότητα. Με τον όρο Κοινότητα εννοούμε την δημιουργία της πρώτης οργανωτικής δομής στο χώρο των μεταναστών, της πρώτης σύνδεσής τους στα πλαίσια ενός οργανισμού, του πρώτου κυττάρου οργάνωσης των μεταναστών.

Από τις μαρτυρίες που έχουμε, η πρώτη Κοινότητα δημιουργήθηκε στο Μόντρεαλ, το 1906, που ήταν άλλωστε και η μητρόπολη του καναδικού ελληνισμού. Η Ελληνική Κοινότητα Μόντρεαλ θα συναθροίσει και θα ενώσει τους πρώτους Έλληνες. Αναφέρεται πως οι πρώτες ορθόδοξες λειτουργίες έγιναν στο Μόντρεαλ το 1905 από ένα ορθόδοξο Σύριο παπά¹⁹. Το 1907 όμως η Κοινότητα θα αποκτήσει την πρώτη δική της εκκλησία και τον πρώτο δικό της παπά. Επρόκειτο για τον Αγαθόδωρο Παπαγεωργόπουλο, πτυχιούχο της θεολογικής σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών που παρέμεινε στο Μόντρεαλ ως το 1916. Μια άλλη όμως μαρτυρία που περιέσωσε ο Ιωάννης Φουριέζος στα «απομνημονεύματά» του, αλλά διασταυρώνεται και από άλλες μαρτυρίες, αναφέρει πως το 1906 οι Έλληνες του Μόντρεαλ προσέλαβαν ένα Έλληνα παπά ονόματι Ιάκωβο και ενοικίασαν και μια αίθουσα στην οδό Notre-Dame, στο κέντρο της πόλης, όπου ετελείτο η λειτουργία. Κάποια μέρα όμως ο παπάς εξαφανίστηκε και πήρε μαζί του και τα ιερά σκεύη. Συνελήφθη αργότερα στην Αγγλία και επαναπατρίστηκε στον Καναδά για να δικασθεί. Οι Έλληνες όμως ζήτησαν να αφεθεί ελεύθερος να φύγει, αφού πλήρωσαν και τα έξοδά του, γιατί δεν ήθελαν να διαπομπευθεί το ελληνικό όνομα.

Στο Μόντρεαλ επίσης θα ιδρυθεί το πρώτο ελληνικό δημοτικό σχολείο και μάλιστα ημερήσιο, το 1910, με την ονομασία «Πλάτων». Είναι άλλωστε και το μοναδικό ημερήσιο

ελληνικό σχολείο στη Βόρεια Αμερική που συνεχίζει από τότε, με μόνη αλλαγή το όνομά του, από «Πλάτωνας» σε «Σωκράτης».

Ο ελληνισμός του Μόντρεαλ θα γίνει το υπόδειγμα για την οργανωτική δομή των Ελλήνων και στον υπόλοιπο Καναδά. Έτσι το 1909 θα ιδρυθεί η Ελληνική Κοινότητα του Τορόντο²⁰. Το 1910 η Κοινότητα του Τορόντο θα αγοράσει τη δική της εκκλησία.

Το τρίτο κέντρο του ελληνισμού μετά το Μόντρεαλ και το Τορόντο υπήρξε το Βανκούβερ, στο δυτικό Καναδά. Η ανάπτυξη όμως της ελληνικής παροικίας στο Βανκούβερ έγινε με πολύ πιο αργό ρυθμό. Αναφέρεται μάλιστα πως πριν το 1910 «σχεδόν όλοι οι Έλληνες του Βανκούβερ ήταν άνδρες»²¹. Όμως, όπως συνέβηκε και με άλλες περιοχές, πολλοί παντρεύτηκαν ντόπιες γυναίκες, ενώ άλλοι είτε θα γυρίσουν στην Ελλάδα να παντρευτούν, είτε θα παντρευτούν με ανταλλαγή φωτογραφιών. Έτσι γύρω στα 1920 υπάρχουν στο Βανκούβερ κάπου 50 ελληνικές οικογένειες²². Στις θρησκευτικές τους ανάγκες εξυπηρετούνταν από ένα Ρώσο ορθόδοξο ιερέα του Seattle. Το 1927 θα ιδρυθεί η Ελληνική Κοινότητα Βανκούβερ που θα αποκτήσει δική της εκκλησία και ιερέα²³.

Στην περίοδο του 1910-1940, ιδρύθηκαν και άλλες μικρότερες κοινότητες σε διάφορα μέρη του Καναδά: Χάλιφαξ, πόλη του Κεμπέκ, Οτάβα, Έντμοντον κ.λπ.

Στο μεταξύ ο ελληνικός πληθυσμός του Καναδά εξακολουθεί να αυξάνεται, αλλά με αργό ρυθμό. Το 1911 οι Έλληνες του Καναδά υπολογίζονται σε 3.614 και το 1912 σε 5.740²⁴. Τα διάφορα στατιστικά στοιχεία που έχουμε δε συμφωνούν πάντα μεταξύ τους. Ο τρόπος απογραφής δεν επέτρεπε πάντα τη σωστή καταγραφή του δυναμικού των εθνικών ομάδων. Όσον αφορά τους Έλληνες μέχρι σήμερα τα επίσημα στατιστικά στοιχεία δε συμφωνούν με τους υπολογισμούς των ηγετικών παραγόντων των παροικιών. Ο λόγος είναι ότι η απογραφή της Καναδικής Στατιστικής Υπηρεσίας στηριζόταν περισσότερο στη γλώσσα που ο ενδιαφερόμενος δήλωνε ότι χρησιμοποιούσε στο σπίτι ή στη δουλειά του και δε χρησιμοποιούσε πάντα το ερώτημα για την εθνική καταγωγή των ατόμων. Έτσι, αν κάποιος ελληνικής καταγωγής δήλωνε άλλη γλώσσα από τα ελληνικά, όπως συνήθως γινόταν με τη δεύτερη γενιά, και δεν υπήρχε ερώτημα αναφορικά με την εθνική καταγωγή του, αυτόματα δεν υπολογιζόταν στον ελληνικό πληθυσμό. Ακόμη και τώρα που η Στατιστική Υπηρεσία Καναδά καθιέρωσε το ερώτημα γύρω από την εθνική καταγωγή των ενδιαφερομένων στο δελτίο απογραφής, δεν είναι σίγουρο πως οι της δεύτερης ή της τρίτης γενιάς δηλώνουν ως καταγωγή τους την ελληνική. Για τους πρώτους Έλληνες επίσης που είχαν κακές εμπειρίες από το ελληνικό κράτος, δεν ήταν παράξενο ένας αριθμός τους να απέφευγε την απογραφή. Έτσι οι αριθμοί που παρατίθενται είναι πάντα σχετικοί και όπου είναι δυνατό θα σχολιάζεται το πραγματικό τους αντίκρουσμα.

Πάντως με βάση την επίσημη απογραφή της Στατιστικής Υπηρεσίας του Καναδά η δημογραφική κατάσταση των Ελλήνων παρουσιάζεται ως εξής:

1871	39	1931	9.444
1901	291	1941	11.692
1911	3.614	1951	13.966
1921	5.740		

Με την αύξηση του αριθμού των Ελλήνων στις διάφορες περιοχές του Καναδά, στις αρχές του 20ου αιώνα, με την δημιουργία μιας κάποιος παροικιακής ζωής, αρχίζουν να δημιουργούνται μια σειρά από διάφορους συλλόγους δίπλα στις Κοινότητες. Μερικές φορές μάλιστα οι σύλλογοι αυτοί προηγήθηκαν των Κοινοτήτων²⁵. Ανάμεσα στους συλλόγους που δημιουργήθηκαν οι πιο γνωστοί ήταν η «Πατρίδα», η «Πανελλήνιος Ένωσις» και η «Αναγέννησις» στο Μόντρεαλ, ο «Σύλλογος Ελλήνων» της Saskatoon στη Saskatchewan, η «Πανελλήνια Ένωσις» στην Οτάβα, ο φιλανθρωπικός σύλλογος «Ευαγγελισμός» στο Winnipeg, η ΑΧΕΠΑ στο London του Οντάριο, και ο «Ελληνικός Σύλλογος» στο Βανκούβερ.

Την ίδια εποχή θα αρχίσουν να δημιουργούνται και οι πρώτοι εθνικοτοπικοί σύλλογοι που συγκεντρώνουν άτομα από την ίδια περιοχή. Είναι πολύ πιθανό, από τις μαρτυρίες που έχουμε πως ο πρώτος σύλλογος αυτού του είδους δημιουργήθηκε στο Μόντρεαλ από τους Κρητικούς.

Η αύξηση όμως του ελληνικού πληθυσμού στον Καναδά θα έχει και άλλες συνέπειες. Όπως οι πρώτοι αυτοί μετανάστες είναι ξεκομμένοι από την καναδική ζωή μεταφέρουν μαζί τους την ελληνική πραγματικότητα: τις κομματικές τους τοποθετήσεις, τα έθιμά τους, τη θρησκεία τους, τα προβλήματα της Ελλάδας.

Έτσι με το ξέσπασμα των βαλκανικών πολέμων θα κινητοποιηθούν για να βοηθήσουν τη μητέρα πατρίδα. Ένα μέρος απ'αυτούς θα γυρίσει στην Ελλάδα, θα καταταχθεί ως εθελοντές στον ελληνικό στρατό και θα πολεμήσει στα διάφορα μέτωπα. Μερικοί άφησαν εκεί και την τελευταία πνοή τους. Θα πρέπει να ειπωθεί πως η κίνηση αυτή για εθελοντές είναι πλατύτερη, ξεπερνάει τον Καναδά και απλώνεται στις ΗΠΑ.

Στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ένας αριθμός Ελλήνων θα καταταχθεί στον καναδικό στρατό. Φαίνεται πως αυτοί που κατατάχθηκαν ήταν Βενιζελικοί – ανάμεσά τους και αρκετοί Κρήτες – ενώ οι βασιλόφρονες Κωνσταντινικοί έμειναν αδιάφοροι, ακολουθώντας την ουδετερόφιλη αλλά στην ουσία φιλογερμανική πολιτική του Κωνσταντίνου²⁶.

Το γεγονός ότι οι μετανάστες ζουν, έστω και από μακριά, την ελληνική εθνική ζωή, με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές της εξελίξεις και ανακατατάξεις, τις κρίσεις και τις αναμπουμπούλες της, θα έχει συνέπειες για την ενότητά τους. Έτσι, ο διχασμός στην Ελλάδα ανάμεσα σε βενιζελικούς και βασιλόφρονες στην περίοδο του 1914 και

μετά θα επεκταθεί και στους Έλληνες του Καναδά. Στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου ήταν συγκεντρωμένοι-Μόντρεαλ, Τορόντο, Βανκούβερ-τα καφενεία θα χωρισθούν σε «βενιζελικά» και «βασίλικά».

Στο Μόντρεαλ που όπως αναφέρθηκε βρισκόταν και η σημαντικότερη ελληνική παροιμία του Καναδά, η διαίρεση οδήγησε στη δημιουργία δυο ελληνικών Κοινοτήτων (1925), κάθε μια από τις οποίες διέθετε τη δική της εκκλησία και το δικό της σχολείο.

Ο διχασμός θα συνεχισθεί για όσο χρόνο συνεχίζεται και στην Ελλάδα. Μονάχα όταν κόπασαν κάπως τα πράγματα στην Ελλάδα θα επανέλθει και η σχετική ενότητα στον ελληνισμό του Καναδά, κυρίως μετά το 1932²⁷.

Στην περίοδο του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου πολλοί Ελληνοκαναδοί υπηρέτησαν στο καναδικό στρατό. Επίσης την ίδια περίοδο θα δημιουργηθεί το Greek War Relief Fund (Ελληνικό Ταμείο Αρωγής Πολέμου) για να βοηθήσει την Ελλάδα κατά τη διάρκεια του πολέμου και αργότερα στην περίοδο της κατοχής. Μέσω του Καναδικού Ερυθρού Σταυρού, οι Έλληνες του Καναδά έστειλαν χιλιάδες δολάρια στην Ελλάδα σε τρόφιμα, ρούχα και φάρμακα.

Στις παραμονές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου οι Έλληνες του Καναδά δεν ξεπερνούσαν τις 12.000. Η καναδική απογραφή του 1941 τους παρουσιάζει στις 9.444 και αυτή του 1941 σε 11.692. Όπως προαναφέρθηκε οι μεγαλύτερες παροιμίες βρίσκονταν στο Μόντρεαλ (2.500 περίπου) και στο Τορόντο (2.500 περίπου). Μικρότερες παροιμίες υπήρχαν σε άλλα αστικά κέντρα του Καναδά, όπως στο Βανκούβερ, στο Χάλφαξ, στην Οτάβα και στην πόλη του Κεμπέκ. Φαίνεται όμως πως στο Οντάριο υπάρχει ήδη από αυτή την εποχή ένας διάσπαρτος ελληνικός πληθυσμός σε διάφορες πόλεις εκτός Τορόντο, σε αντίθεση με το Κεμπέκ όπου είναι περισσότερο συγκεντρωμένος στο Μόντρεαλ. Συνολικά επίσης περισσότεροι Έλληνες ζουν στην επαρχία του Οντάριο από πολύ νωρίς σε σύγκριση με την επαρχία του Κεμπέκ. Η διαφορά όμως ανάμεσα στις δύο μεγαλύτερες πόλεις του Καναδά, το Μόντρεαλ και το Τορόντο, θα παρουσιαστεί ουσιαστικά στη δεκαετία του '60, όταν λόγω της μετατόπισης του κέντρου βάρους της καναδικής οικονομίας στο Τορόντο, οι Έλληνες ακολουθούν την ίδια τάση δείχνοντας την προτίμησή τους για την πρωτεύουσα του Οντάριο. Εντούτοις το Μόντρεαλ για ιστορικούς και πολιτικοκοινωνικούς λόγους παρουσίαζε πάντα την πιο δραστηριοποιημένη ελληνοκαναδική παροιμία. Από το 1920 κάνει δυναμικά την εμφάνισή της η δεύτερη γενιά των Ελλήνων στον Καναδά. Πρόκειται για τα παιδιά των πρώτων μεταναστών που έχουν μια ανώτερη μόρφωση, κολεγιακή ή πανεπιστημιακή και που θα αποτελέσουν τη μελλοντική ηγετική ομάδα των παροικιών. Οι ίδιοι εξάλλου, σε αντίθεση με τους γονείς τους που ζούσαν σ' ένα είδος γκέτο, θα ενσωματωθούν στην αγγλόφωνη κοινωνία, χωρίς όμως και να αποκοπούν από τις ελληνικές παροιμίες. Έτσι η απογραφή του 1941 παρουσιάζει 5.871 Έλληνες να έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα σε ένα σύνολο 11.692. Άρα οι μισοί, 5.821 είχαν γεννηθεί στον Καναδά.

Από τις μικρές κοινότητες στις σημερινές παροικίες

Η καναδική πολιτική στο θέμα της μετανάστευσης έγινε πολύ πιο φιλελεύθερη μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο για διάφορους λόγους. Ο πιο σημαντικός απ' αυτούς ήταν οι ίδιες οι ανάγκες της οικονομικής ανάπτυξης του Καναδά. Η χώρα είχε ανάγκη από εργατικά χέρια για τη γρήγορη ανάπτυξή της. Οι καταστροφές του πολέμου στη Δυτική Ευρώπη, το γεγονός ότι η υποδομή της καναδικής οικονομίας δεν είχε υποστεί πλήγματα, αλλά αντίθετα υπήρξε και μια σχετική ανάπτυξη την περίοδο αυτή, μια και ο Καναδάς χρησίμευσε σαν βάση ανεφοδιασμού, όλα αυτά ευνόησαν τη γρήγορη βιομηχανική ανάπτυξη αλλά και την εκμετάλλευση των πλούσιων φυσικών πόρων της χώρας. Υπήρχαν φυσικά και δευτερεύοντες λόγοι αυτής της φιλελευθεροποίησης της καναδικής μεταναστευτικής πολιτικής, που πάλι όμως ως ένα σημείο συνδέονται με τον πόλεμο. Πολλοί Ευρωπαίοι, εξαιτίας των καταστροφών του πολέμου, θέλησαν να εγκατασταθούν τον Καναδά, όπου είχαν ήδη συγγενείς. Οι εθνικές μειονότητες που ήταν ήδη εγκατεστημένες σ' αυτή τη χώρα επηρέαζαν την κυβέρνηση στην εφαρμογή πιο φιλελεύθερης μεταναστευτικής πολιτικής. Υπήρχαν ακόμη και ανθρωπιστικοί λόγοι: πρόσωπα που μετακινήθηκαν υποχρεωτικά από τον τόπο τους εξ αιτίας του πολέμου, πρόσφυγες με τον επαναπροσδιορισμό των συνόρων μετά τον πόλεμο, παιδιά που έμειναν χωρίς γονείς κ.λπ., όλοι αυτοί ψάχνουν για καινούργια πατρίδα. Ο Καναδάς, μια από τις χώρες που εξήλθε από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο σχετικά αλώβητη, ένοιωθε υποχρεωμένος να ανταποκριθεί σ' αυτή την πρόκληση και να υποδεχθεί ένα ποσοστό αυτών των ανθρώπων.

Όπως και νά 'χουν τα πράγματα η Ελλάδα ήταν μια από τις χώρες που επηρεάστηκε από τη νέα καναδική πολιτική και χιλιάδες Έλληνες πήραν το δρόμο για τη χώρα αυτή, προπάντων στη δεκαετία του 1960. Είναι χαρακτηριστικό πως η Ελλάδα είναι η πέμπτη στη σειρά χώρα που θα προμηθεύσει τον Καναδά με το μεγαλύτερο αριθμό μεταναστών μετά τις ΗΠΑ, την Αγγλία, την Ιταλία και την Πορτογαλία²⁸. Σύμφωνα με τις καναδικές πηγές ανάμεσα στα 1945 και 1971, εγκαταστάθηκαν στον Καναδά ως μετανάστες 107.780 Έλληνες²⁹. Πρέπει να σημειωθεί πως ένας αριθμός Ελλήνων μεταναστών δεν προερχόταν απευθείας από τη μητροπολιτική Ελλάδα, αλλά από ελληνικές παροικίες του εξωτερικού. Για παράδειγμα ανάμεσα στα 1945 και 1964, κάπου 4.597 Έλληνες μετανάστες από τις 58.536, δηλαδή 7,8%, προέρχονταν από τις παροικίες του εξωτερικού³⁰. Οι Έλληνες αυτοί, για πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους, εγκατέλειψαν τις χώρες στις οποίες ζούσαν προηγουμένως προτιμώντας να εγκατασταθούν στον Καναδά.

Η μετανάστευση από τη μητροπολιτική Ελλάδα είναι συνδεδεμένη με την πολιτική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας την περίοδο αυτή. Ο πόλεμος, η κατοχή κι ύστερα ο εμφύλιος πόλεμος που ερήμωσαν την Ελλάδα και κατέστρεψαν την υποδομή της χώρας, δημιούργησαν συνθήκες που ευνοούσαν την ομαδική μετανάστευση.

Τα περιοριστικά μέτρα που πάρθηκαν από τις ΗΠΑ, οι οποίες δέχονταν σχετικά

περιορισμένο αριθμό μεταναστών μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οδήγησαν τους Έλληνες μετανάστες προς τον Καναδά, την Αυστραλία και τη Δυτική Ευρώπη.

Αν και η μετανάστευση προς τον Καναδά αρχίζει να γίνεται σημαντική από το 1950 και μετά, ο μεγάλος αριθμός των Ελλήνων μεταναστών έρχεται κυρίως στη δεκαετία του 1960-70. Το 1967, με 10.650 μετανάστες, είναι η χρονιά με το μεγαλύτερο αριθμό Ελλήνων που εγκαταστάθηκαν στον Καναδά³¹.

Καταγωγή και εγκατάσταση των μεταναστών σύμφωνα με την τελευταία χώρα όπου είχαν μόνιμη κατοικία (Ελλάδα)					
Έτος	Κεμπέκ	Καναδάς	Έτος	Κεμπέκ	Καναδάς
1946-1955	5.181		1965	2.390	5.642
1946	27		1966	2.708	7.174
1947	107		1967	3.642	10.650
1948	181		1968	2.463	7.739
1949	162		1969	2.383	6.937
1950	107		1970	1.952	6.327
1951	799		1971	1.685	4.769
1952	791		1972	1.327	4.016
1953	-		1973	1.853	5.833
1954	1.066		1974	1.997	5.632
1955	1.092		1975	1.142	4.062
1956	2.217	5.236	1976	846	2.487
1957	2.581	5.631	1977	559	1.960
1958	2.800	5.418	1978	425	1.474
1959	2.587	4.965	1979	407	1.247
1960	2.449	5.009	1980	336	1.093
1961	1.764	3.858	1981	287	952
1962	1.793	3.741	1982	293	855
1963	2.348	4.759	1983 (Ιαν.-Μάϊος)	98	189
1964	1.972	4.391			

Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμικών Κοινοτήτων και Μετανάστευσης του Κεμπέκ, Διεύθυνση Έρευνας.

Από τον παραπάνω πίνακα είναι καθαρό πως μετά το 1974 παρατηρείται συνεχώς πτώση της ελληνικής μετανάστευσης προς τον Καναδά. Οι λόγοι είναι διάφοροι: από τη μια ο Καναδάς περιορίζει τον αριθμό των μεταναστών που δέχεται. Από την άλλη η πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα περιορίζει την έξοδο των Ελλήνων. Εξάλλου η οικονομική κρίση των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών δεν επιτρέπει στον Έλληνα μετανάστη να βρει κατά πολύ καλύτερες συνθήκες απ' αυτές της πατρίδας του. Από το 1990 και μετά έχει ουσιαστικά σταματήσει η οποιαδήποτε μετανάστευση από την Ελλάδα προς τον Καναδά. Αντίθετα σημαντική είναι και η παλιννόστηση που άρχισε αμέσως μετά τη μεταπολίτευση στην Ελλάδα και συνεχίστηκε σε πιο έντονους ρυθμούς στη δεκαετία του '80.

Η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων μεταναστών της περιόδου αυτής (1950-1974) προέρχεται από την ύπαιθρο. Τα κοινά χαρακτηριστικά τους ήταν: περιορισμένη μόρφωση, μη γνώση της γλώσσας της χώρα υποδοχής, το όνειρο της γρήγορης επιστροφής στην πατρίδα μετά από τη δημιουργία κάποιων οικονομιών.

Κατά κανόνα αυτοί που προέρχονται από τη διασπορά (Τουρκία, Αίγυπτο, Κύπρο, κ.λπ.) είχαν ζήσει στα αστικά κέντρα, είχαν μια πιο ανεβασμένη μόρφωση, ήξεραν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής και είχαν κάποια επαγγελματική ειδίκευση.

Θα πρέπει επίσης να γίνει ειδική αναφορά σε μια άλλη ομάδα μεταναστών στην περίοδο του 1950. Πρόκειται για τις Ελληνίδες που θα εργαστούν ως οικιακοί βοηθοί. Έρχονται στον Καναδά με πρόσκληση πλούσιων συνήθως οικογενειών παλιών Ελλήνων μεταναστών ή και Καναδών, και με επιλογή που έγινε από ειδικά πρακτορεία. Πρόκειται για μοντέρνα μορφή σκλαβοπάζαρων, όπου επιλέγονται νεαρές Ελληνίδες, ανύπαντρες βασικά και προερχόμενες από την ύπαιθρο, που θα εργαστούν για πολλά χρόνια σαν σκλάβες. Δουλειά 14-15 ωρών τη μέρα, οικονομική εκμετάλλευση, άθλιες συνθήκες διαβίωσης, εξευτελισμός της ανθρωπίνης ύπαρξής τους. Το ελληνικό κράτος που ήταν ενήμερο για όλα αυτά δεν έδειξε κανένα ενδιαφέρον για την τύχη τους.

Μια άλλη ομάδα μεταναστών, που θα αυξηθεί υπερβολικά μετά το 1960, είναι οι λεγόμενοι «παράνομοι». Μερικοί φτάνουν στον Καναδά κατά τον παλιό γνωστό μας τρόπο σαν ναύτες, εγκαταλείπουν τα καράβια τους και μένουν παράνομα στον Καναδά. Αλλά οι περισσότεροι από αυτούς έρχονται σαν τουρίστες και μένουν παράνομα για εγκατάσταση στον Καναδά. Το φαινόμενο αυτό δεν αφορά φυσικά μόνο τους Έλληνες, ούτε και μόνο τον Καναδά. Είναι γνωστό πως σήμερα υπάρχουν εκατομμύρια «παράνομοι» μετανάστες στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες (ΗΠΑ, Δυτική Ευρώπη) που προέρχονται από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Πρόκειται για φτηνό εργατικό δυναμικό που τις περισσότερες φορές είναι ευπρόσδεκτο γιατί η εκμετάλλευσή του είναι πιο εύκολη απ' αυτή των «νόμιμων» μεταναστών.

Όπως και στην προπολεμική περίοδο οι Έλληνες μετανάστες θα εγκατασταθούν

κυρίως στις δύο μεγάλες καναδικές πόλεις του Καναδά: το Μόντρεαλ και το Τορόντο. Το τρίτο κέντρο, όπως και προπολεμικά, θα παραμείνει το Βανκούβερ, ενώ μικρότερες παροικίες θα εξακολουθήσουν να αναπτύσσονται στο Έντμοντον, Κάλγκαρυ, Γουίνιπεγκ, Οτάβα, Χάλιφαξ, πολλές πόλεις της επαρχίας του Οντάριο, κ.λπ. Το καινούργιο φαινόμενο, που παρουσιάζεται κυρίως μετά το 1960, είναι η αύξηση του ελληνισμού στο Τορόντο με ταχύτερους ρυθμούς.

Οι λόγοι μετακίνησης προς την καναδική αυτή πόλη συνδέονται πρώτα με τη γενικότερη μετατόπιση πολλών οικονομικών δραστηριοτήτων από το Μόντρεαλ στο Τορόντο. Το Μόντρεαλ που μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν η πιο σημαντική μητρόπολη του Καναδά, κέντρο των εμπορικών, χρηματιστηριακών, τραπεζικών και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων, θα υποκατασταθεί σταδιακά από το Τορόντο. Η αγγλοσαξονική καναδική αστική τάξη, θα μεταφέρει το κέντρο δραστηριοτήτων της προς το Οντάριο, στο μέτρο που στο Κεμπέκ αναπτύσσεται ο γαλλόφωνος εθνικισμός, κυρίως όμως επειδή οι καναδικές βιομηχανίες θα αναπτυχθούν στο Οντάριο και θα παρασύρουν προς την επαρχία αυτή το κέντρο βάρους ολόκληρης της καναδικής οικονομίας. Όπως συμβαίνει και με άλλες χώρες υπάρχει μια σημαντική ανισότητα στην οικονομική ανάπτυξη των διαφόρων περιοχών του Καναδά. Απ' αυτή την ανισότητα επωφελήθηκε η επαρχία του Οντάριο, της οποίας η πρωτεύουσα, το Τορόντο, έγινε το οικονομικό και βιομηχανικό κέντρο του Καναδά. Στην πραγματικότητα η μετατόπιση του κέντρου βάρους της καναδικής οικονομίας από το Μόντρεαλ στο Τορόντο αρχίζει με τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και ολοκληρώνεται μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Συμπίπτει δε με τον εκποτισμό του αγγλικού κεφαλαίου που ως τότε ήταν ο κύριος μοχλός της καναδικής οικονομίας από το αμερικάνικο κεφάλαιο. Η αγγλοσαξονική καναδική αστική τάξη που είχε την έδρα της στο Μόντρεαλ ήταν στην ουσία προέκταση της ίδιας της αγγλικής αστικής τάξης σε μια εποχή που ο Καναδάς είχε ακόμη αποικιακούς δεσμούς με τη μητρόπολη. Τέλος, η παρακμή του Μόντρεαλ συμπίπτει επίσης με τη σχετική υποβάθμιση της θαλάσσιας εμπορικής οδού του ποταμού St-Laurent (Άγιος Λαυρέντιος) και κατ' επέκταση του λιμανιού της πόλης.

Οι Έλληνες θα ακολουθήσουν αυτό το ρεύμα και σαν μετανάστες θα απορροφηθούν κατά πλειοψηφία από την πιο ανεπτυγμένη περιοχή του Καναδά. Φαίνεται ακόμη πως ένας μικρός αριθμός επηρεάστηκε από τα μέτρα της γαλλόφωνης επαρχιακής κυβέρνησης στην επαρχία του Κεμπέκ να προστατεύσει τη γαλλική γλώσσα και κουλτούρα, υποχρεώνοντας τα παιδιά των μεταναστών από τη δεκαετία του '70 να φοιτούν στα γαλλικά δημοτικά σχολεία. Σήμερα ο ελληνικός πληθυσμός του Τορόντο υπολογίζεται σε 100.000 περίπου κι αυτός του Μόντρεαλ σε 80.000.

Όπως ήταν φυσικό οι μεταπολεμικοί μετανάστες άλλαξαν την όψη των ελληνικών παροικιών του Καναδά. Η κινητικότητα όμως μέσα στις παροικίες ευνοούσε τους παλιούς μετανάστες που έλεγχαν και την οργανωτική τους δομή (Κοινότητες, εκκλησίες, σωματεία, σχο-

λεία, κ.λπ.). Τα παιδιά των παλιών μεταναστών ήταν μεταπολεμικά ελεύθεροι επαγγελματίες, έμποροι, καθηγητές, και ενταγμένοι στη καναδική κοινωνία. Όσο περισσότερο προχωρούσε η ενσωμάτωση, τόσο περιοριζόταν και το ενδιαφέρον για την Ελλάδα και αυξάνονταν αυτό για τον Καναδά. Το αντίθετο φυσικά συνέβη με τους νέους μετανάστες. Κάποια όμως κινητικότητα παρατηρείται σιγά-σιγά και ανάμεσα σ' αυτούς. Δίπλα στους εργάτες, θα ξεπηδήσουν μικροεπιχειρηματίες, μικροκαταστηματάρχες, εστιατόρες, βιοτέχνες.

Σε γενικές γραμμές όμως, οι συνθήκες ζωής των νέων μεταναστών στα πρώτα χρόνια είναι πολύ σκληρές. Εργάζονται συνήθως με το κατώτερο ημερομίσθιο, δυο και τρεις οικογένειες μοιράζονται το ίδιο σπίτι, γονείς και παιδιά υποχρεώνονται πολλές φορές να ζουν όλοι μαζί σ' ένα δωμάτιο, οι ώρες εργασίας είναι πολλές, τα παιδιά μένουν μόνα τους γιατί και οι δύο γονείς πρέπει να δουλέψουν. Φυσικά με την πάροδο του χρόνου οι συνθήκες ζωής τους θα αλλάξουν προς το καλύτερο, μερικοί θα αγοράσουν τα δικά τους σπίτια, ενώ άλλοι θα δημιουργήσουν τη δική τους δουλειά.

Ο δύσκολες συνθήκες ζωής των νεομεταναστών, οι διαφορετικές τους αντιλήψεις και εμπειρίες, θα έχουν ως αποτέλεσμα αν όχι να τους απορρίψουν οι παλιοί, τουλάχιστον πάντως να μην τους δεχτούν με πολύ ενθουσιασμό. Εξάλλου, οι τελευταίοι έγιναν τώρα κατά κάποιο τρόπο «νοικοκύρηδες» και ελέγχουν, όπως αναφέρθηκε, την οργανωτική δομή των παροικιών.

Έτσι θα δημιουργηθεί ένα σχίσμα ανάμεσα στους παλιούς και στους νέους μετανάστες που θα επεκτείνεται όσο αυξάνει και η μετανάστευση. Το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου και η δικτατορία στην Ελλάδα θα βαθύνουν το χάσμα αυτό. Το κατεστημένο των ελληνικών παροικιών καθώς και η εκκλησία άμεσα ή έμμεσα υποστήριξαν την στρατιωτική δικτατορία. Αυτό το κατεστημένο αποτελούσαν κατά κανόνα οι παλιοί ή οι απόγονοί τους. Αντίθετα οι αντιδικτατορικές κινήσεις βρήκαν κυρίως υποστήριξη μέσα στους νέους μετανάστες.

Στον Καναδά είχαν παραρτήματα όλες οι αντιδικτατορικές οργανώσεις, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκαν και τοπικές οργανώσεις ή επιτροπές ενάντια στη δικτατορία. Η παρουσία αρκετών πολιτικών εξορίστων, θα ενισχύσει την αντιδικτατορική κίνηση. Ανάμεσά τους ήταν και ο μετέπειτα πρωθυπουργός της Ελλάδας Ανδρέας Παπανδρέου που πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της επταετίας στο Τορόντο.

Η ρήξη ανάμεσα στους νεομετανάστες και την οργανωτική δομή των παροικιών, δηλαδή τις κατά τόπους Κοινότητες, οδήγησε στη δημιουργία μιας σειράς καινούργιων συλλόγων και οργανισμών. Οι οργανισμοί αυτοί ανταποκρίνονταν στις ανάγκες των νεομεταναστών που δεν ήταν πάντα οι ίδιες με αυτές των παλιών. Βασικά δημιουργήθηκαν μορφωτικοί και εκπαιδευτικοί οργανισμοί που απέβλεπαν κυρίως στο να διδαχθεί η ελληνική γλώσσα και κουλτούρα στα ελληνόπουλα και οργανισμοί που βοηθούσαν στην αντιμετώπιση των πολλών κοινωνικών προβλημάτων των νεομεταναστών.

Έτσι για παράδειγμα το 1969 δημιουργήθηκε στο Μόντρεαλ η Ομοσπονδία Γονέων και Κηδεμόνων για την παροχή ελληνικής εκπαίδευσης στα Ελληνόπουλα και το 1970 δημιουργήθηκε στην ίδια πόλη ο Εργατικός Σύλλογος Ελλήνων του Κεμπέκ (πιο γνωστός ως Εργατικός Σύλλογος) με σκοπό να βοηθήσει τους Έλληνες εργαζόμενους, πολλοί από τους οποίους έπεφταν θύματα εκμετάλλευσης.

Την ίδια εποχή θα αυξηθούν και οι λεγόμενοι εθνικοτοπικοί σύλλογοι οι οποίοι ιδρύονται από άτομα που κατάγονται από την ίδια περιοχή. Σε μερικές περιπτώσεις περιλαμβάνουν μια ευρύτερη γεωγραφική περιφέρεια (π.χ. Σύλλογος Κρητών) σε άλλες μέχρι ένα ή δυο χωριά (Σύλλογος Θολοποταμιών, Σύλλογος Μολαϊτών). Κατά κανόνα οι σύλλογοι αυτοί-με κάποιες εξαιρέσεις-διατηρούν ένα είδος κοινωνικής επαφής ανάμεσα σε ανθρώπους από την ίδια περιοχή, αποστέλλοντας και κάποια βοήθεια στη γενέτειρα, για το νοσοκομείο της περιοχής, για το σχολείο ή την εκκλησία του χωριού.

Με την πτώση της δικτατορίας το χάσμα ανάμεσα σε παλιούς και νέους μετανάστες αρχίζει σιγά-σιγά να γεφυρώνεται. Οι Κοινότητες, βασικό οργανωτικό κύτταρο του ελληνοκαναδικού ελληνισμού από την αρχή του εικοστού αιώνα, ανανεώνονται με την είσοδο σ' αυτές μεταναστών στις δεκαετίες του '60 και του '70. Προοδευτικά στοιχεία, νέοι άνθρωποι επιδιώκουν την εκδημοκρατικοποίησή τους, δίνουν τη μάχη για το άνοιγμά τους σ' όλο τον ελληνισμό.

Αυτή ακριβώς η κίνηση για εκδημοκρατισμό των Κοινοτήτων, για τη μετατροπή τους σε αστικούς οργανισμούς, βρίσκει αντιμετώπη την εκκλησιαστική ιεραρχία που συνασπίζει γύρω της τις πιο συντηρητικές δυνάμεις καθώς και χουντικά στοιχεία. Ο αρχιεπίσκοπος Βόρειας και Νότιας Αμερικής, στη δικαιοδοσία του οποίου υπαγόταν τότε η ελληνοκαναδική εκκλησία, καθώς και ο επίσκοπος Τορόντο, προκαθήμενος τότε της ορθόδοξης ελληνοκαναδικής εκκλησίας, αντιτάχτηκαν στις αλλαγές που προωθούσαν τα πιο φιλελεύθερα στοιχεία των ελληνοκαναδικών παροικιών. Επιδιώξη τους ήταν να κρατήσουν τις Κοινότητες οργανωμένες στη βάση εκκλησιαστικών ενοριών, με τον ιερέα να έχει τον κύριο ηγετικό ρόλο. Αντίθετα τα προοδευτικά στοιχεία, χωρίς να απορρίπτουν το ρόλο της εκκλησίας, ζητούσαν από την εκκλησιαστική ιεραρχία να περιοριστεί στα καθαρά εκκλησιαστικά της καθήκοντα και να αφήσει τη διοίκηση των Κοινοτήτων στα χέρια δημοκρατικά εκλεγμένων συμβουλίων³².

Το θέμα τέθηκε από το 1964 στην τότε ελληνική κυβέρνηση η οποία φαίνεται να έκανε συστάσεις στην εκκλησιαστική ιεραρχία να περιοριστεί στα εκκλησιαστικά της καθήκοντα. Η ανατροπή όμως το 1965 της κυβέρνησης της Ένωσης Κέντρου του Γεωργίου Παπανδρέου με την αποστασία, άφησε την εκκλησιαστική ιεραρχία ανενόχλητη στις επιδιώξεις της³³.

Μερικές Κοινότητες, όπως αυτή του Μόντρεαλ και αυτή του Τορόντο, πέτυχαν μια

σχετική ανεξαρτητοποίηση από την εκκλησία, αλλά οι διενέξεις συνεχίστηκαν και επεκτάθηκαν και σε άλλες Κοινότητες, όπως αυτή του Βανκούβερ. Σε μερικές περιπτώσεις οι διενέξεις αυτές έφτασαν στα δικαστήρια. Από την άλλη οι μεγάλες Κοινότητες αποδυναμώθηκαν όταν η εκκλησιαστική ιεραρχία προχώρησε στη δημιουργία ενοριών-Κοινοτήτων στους ίδιους χώρους που δραστηριοποιούνταν ήδη οι ίδιες³⁴.

Στο παρελθόν, κατά κανόνα, όταν μια συνοικία συγκέντρωνε αρκετούς Έλληνες, και είχε ανάγκη από εκκλησία, η Κοινότητα προχωρούσε στη δημιουργία της. Έτσι Κοινότητες σαν αυτή του Μόντρεαλ ή του Τορόντο, διαθέτουν τέσσερις με πέντε εκκλησίες για την εξυπηρέτηση του ελληνισμού. Η πολιτική του επισκόπου Σωτηρίου, να δημιουργεί ενορίες-Κοινότητες δίπλα στις κεντρικές Κοινότητες, τους αφαίρεσε μια τέτοια δυνατότητα.

Εξάλλου, μετά τη δεκαετία του '70, οι Έλληνες στις δυο μεγάλες πόλεις του Καναδά, Τορόντο και Μόντρεαλ, επεκτάθηκαν προς τα προάστια. Καθώς οι Κοινότητες Μόντρεαλ και Τορόντο που βρίσκονταν στα χέρια του κατεστημένου δεν έδειξαν ενδιαφέρον για αυτόν τον ελληνισμό που μετεκινείται προς τα προάστια, δημιουργήθηκαν τοπικές Κοινότητες που πέρασαν κάτω από τον απόλυτο έλεγχο της εκκλησιαστικής ιεραρχίας και μετατράπηκαν σε ενορίες.

Με το πέρασμα του χρόνου ακόμη και συντηρητικά στοιχεία αντιτάχθηκαν στην πολιτική του αρχιεπισκόπου Ιακώβου και του επισκόπου Σωτηρίου ζητώντας την ανεξαρτησία των Κοινοτήτων και τον περιορισμό της εκκλησίας στα εκκλησιαστικά της καθήκοντα. Στην ουσία η όλη διαμάχη απέβλεπε στο ποιος θα ασκούσε την εξουσία μέσα στο χώρο του καναδικού ελληνισμού. Σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, ο ελληνισμός του Καναδά ανήκε ακόμη την περίοδο αυτή κατά τη μεγάλη του πλειοψηφία (δεκαετία του '80) στη πρώτη γενιά των μεταναστών. Ήταν επομένως πιο κοντά στην ελλαδική πραγματικότητα και δύσκολα αποδεχόταν ένα είδος καισαροπαπισμού που επεβλήθη στους Έλληνες των ΗΠΑ³⁵. Αλλά και σήμερα (2004) που οι Ελληνοκαναδοί βρίσκονται σε μια μεταβατική περίοδο, αυτή του περάσματος από την πρώτη γενιά στη δεύτερη, τα προβλήματα δεν βρήκαν τη λύση τους. Από τη μια η εκκλησία επιμένει στην πολιτική της ενοριοποίησης ενώ οι Κοινότητες προσπαθούν να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους. Από την άλλη οι ίδιες οι Κοινότητες περνούν μια κρίση ταυτότητας τώρα που η πρώτη γενιά παραδίνει σιγά - σιγά τη σκυτάλη στη δεύτερη αν όχι στην τρίτη γενιά. Το θέμα της διαμάχης αυτής είναι όμως πολύπλοκο και θα επανέλθουμε παρακάτω στο σχετικό κεφάλαιο για την εκκλησία και το ρόλο της.

Η σύντομη αυτή ιστορική αναδρομή μας δείχνει πως οι μικρές ελληνικές παραιοκίες των αρχών του εικοστού αιώνα εξελίχθηκαν σήμερα σε σημαντικά κέντρα της ελληνικής διασποράς. Μιας διασποράς που μένει συνδεδεμένη και με την χώρα καταγωγής και παρακολουθεί από κοντά τη ζωή και τις εξελίξεις του ελλαδικού χώρου, αλλά που ταυτόχρονα ενσωματώνεται και στην ντόπια κοινωνία³⁶.

Σημειώσεις

1. Οι μαρτυρίες γύρω από τον de Fuca δεν είναι εξακριβωμένες. Αναφέρονται από το Γεώργιο Βλάση στο βιβλίο του *The Greeks in Canada*, Ottawa, 1953, σελ.79-82, ο οποίος παραπέμπει και στις σχετικές πηγές. Οι πηγές όμως στις οποίες αναφέρεται ο συγγραφέας είναι αβέβαιες. Φαίνεται πως και οι επόμενοι ερευνητές που ασχολήθηκαν με τους Έλληνες του Καναδά και που αναφέρονται στη περίπτωση του Φωκά βασίστηκαν στη μαρτυρία του Βλάση η οποία στηρίζεται σε παλαιότερα δημοσιεύματα στα οποία και παραπέμπει (δ.π.σελ. 80-82). Δες: Τάκη Πετρίτη, *Οι Έλληνες μετανάστες στον Καναδά*, στο Λεύκωμα του Συλλόγου Κρητών Μόντρεαλ, 1973, σελ. 7, Peter Chimbos, *The Canadian Odyssey, The Greek Experience in Canada*, Toronto, McClelland and Stewart Ltd, 1980, p. 22, Stephanos Constantinides, *Les Grecs du Québec*, Ed. O METOIKOS-LE METEQUE, Montréal, 1983, σελ. 65.

Σύμφωνα με το Βλάση ο Juan de Fuca γεννήθηκε στην Κεφαλλονιά και το ελληνικό του όνομα ήταν Απόστολος Βαλεριανός. Ο de Fuca φαίνεται να είχε αναλάβει διάφορες εξερευνητικές αποστολές για λογαριασμό του ισπανικού θρόνου που τον οδήγησαν εκτός από τον Καναδά, στην Ασία και τη Λατινική Αμερική. Σύμφωνα με τον Άγγλο Michael Lok που είναι και η μόνη πρωτογενής πηγή στην οποία παραπέμπει ο Βλάσης, ο de Fuca συναντήθηκε μαζί του το 1596 στη Βενετία ενώ γύριζε στην Κεφαλλονιά, απογοητευμένος, γιατί δεν ανταμείφθηκε από την ισπανική αυλή για όσα της είχε προσφέρει. Ο Lok που υπηρετούσε ως πρόξενος της Αγγλίας στη Βενετία του πρότεινε να εργαστεί για τη βασίλισσα Ελισάβετ της Αγγλίας, κάτι που ο de Fuca δέχτηκε. Φαίνεται όμως πως τα αναγκαία χρήματα για το σκοπό αυτό δεν εξασφαλίστηκαν ποτέ και ο de Fuca γύρισε και πέθανε στην Κεφαλλονιά. Η διήγηση του Lok για τον Έλληνα εξερευνητή περιέχεται στον τρίτο τόμο του βιβλίου «Pilgrimes» του Samuel Purchas που εκδόθηκε στο Λονδίνο το 1625. Το 1847 ο ιστορικός Robert Greenhow επαναδημοσίευσε τη διήγηση του Lok στην τέταρτη έκδοση της ιστορίας που έγραψε για την Καλιφόρνια και το Ορεγκόν. Το 1859 ο Alexander Taylor επαναδημοσιεύει τη διήγηση του Lok στο περιοδικό «Hutchins' California Magazine» με τον τίτλο «Μνήμες του Juan de Fuca, ανακάλυψη του Ορεγκόν», και με μια δική του εισαγωγή. Σ' αυτή την εισαγωγή γίνεται λόγος για την αμφισβήτηση και την επιβεβαίωση της ύπαρξης του de Fuca για 268 χρόνια (1592-1859) τον οποίο χαρακτηρίζει ως ένα από τους μεγαλύτερους εξερευνητές που έδωσε το όνομά του στα στενά που χωρίζουν την Αμερική από το νησί του Βανκούβερ (Καναδάς). Ο Taylor φαίνεται να δέχεται ως σωστή την αφήγηση του Lok επειδή ήταν «ένας πολύ σεβαστός Άγγλος πρόξενος, ικανός, έξυπνος και καλλιεργημένος ευγενής (gentleman)».

Συνεχίζοντας ο Βλάσης σημειώνει ότι υπάρχει διχογνωμία ανάμεσα στους ιστορικούς για τον de Fuca. Μερικοί υποστηρίζουν ως αληθή όσα αναφέρει ο Lok ενώ άλλοι θεωρούν τον de Fuca ως ένα πρόσωπο φανταστικό που δεν υπήρξε ποτέ.

Επιπρόσθετα το 1854 ο Alexander Taylor, ειδικός στην ιστορία της Καλιφόρνιας και του Ορεγκόν, ζήτησε από τον Αμερικανό πρόξενο στα Ιόνια νησιά να μαζέψει σχετικές πληροφορίες για τον de Fuca. Από τη Ζάκυνθο ο Αμερικανός πρόξενος A.S. York έστειλε στον Taylor όλες τις σχετικές πληροφορίες που βρήκε για τον εξερευνητή και την οικογένειά του. Δυόμισι αιώνες μετά το θάνατό του, η μνήμη του παρέμεινε, υποτίθεται, ζωντανή στην Κεφαλλονιά. Σε δύο άρθρα του στο περιοδικό «Hutchins' California Magazine» το Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο του 1859, ο Taylor δίνει τη βιογραφία που του είχε σταλεί και σύμφωνα με την οποία οι πρόγονοι του de Fuca (Ιωάννης Φωκάς κατά τη βιογραφία) κατάγονταν από μια βυζαντινή αριστοκρατική οικογένεια που εγκατέλειψε την Κωνσταντινούπολη το 1453. Αναφέρεται επιπλέον πως όταν αποσύρθηκε από την υπηρεσία της Ισπανίας, έζησε την υπόλοιπη ζωή του στο χωριό Βαλεριανό της Κεφαλλονιάς (απ' όπου ίσως και να πήρε το όνομα Βαλεριανός) σε διάκριση με άλλους Φωκάδες που ζούσαν στο Αργοστόλι.

Όπως και να έχουν τα πράγματα, η μόνη μαρτυρία σε τελευταία ανάλυση που υπάρχει για τον de Fuca είναι η διήγηση του Άγγλου προξένου στη Βενετία Michael Lok, η οποία έπποτε αναπαράγεται.

2. Les Voyages de Champlain, Editions Laverdière, Montréal 1870, Editions du jour, 1973, p.170-171. Το αναφέρουν επίσης οι ιστορικοί Jacques Lacourcière και Hélène-Andrée Bizier στο βιβλίο τους *Nos racines, histoire vivante des Québécois*, no 5, Montréal, Les Editions Transmo, 1979, p.99.

3. Cyprien Tanguay, *Dictionnaire généalogique des familles canadiennes*, vol. 1, Québec, Eusèbe Senécal, 1871, (rééd. Montréal, Elysée, 1975), pp. 150 et 481.

Τίνα Ιωάννου, *Η Ελληνική Παροικία του Κεμπέκ*, Québec, Institut Québécois de recherche sur la culture, 1983, σελ. 175.

4. Τίνα Ιωάννου, όπ. παρ., σελ. 177.

5. St. Constantinides, όπ. παρ. σελ. 66, 82, Yianna Lambrou, *The Greek Community of Vancouver: Social Organization and Adaptation*, M. A. Thesis, University of British Columbia, 1975, σελ. 48.

6. Τίνα Ιωάννου, όπ. παρ., σελ. 177.

7. G. Vlassis, όπ. παρ. σελ. 137.

8. G. Vlassis, όπ. παρ. σελ. 83, P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 23.

9. G. Vlassis, όπ. παρ., σελ. 137.

10. Τ. Πετρίτης, όπ. παρ. σελ.9, G.Vlassis, όπ.παρ., σελ.138, Τ. Ιωάννου, όπ.παρ., σελ.177.

Την περίπτωση του Ψαριανού αναφέρει στα ανέκδοτα «απομνημονεύματά» του και ο Ιωάννης Φουριέζος αλλά με το όνομα του Θεόδωρου Κασσιανού. Σημειώνει πάντως πως το οικογενειακό του όνομα παραμένει μάλλον άγνωστο.

11. Πολλές πληροφορίες για τους πρωτοπόρους αυτούς Έλληνες προέρχονται από μια σειρά προφορικές μαρτυρίες που συγκέντρωσε το Κέντρο Ελληνικών Ερευνών Καναδά- (ΚΕΕΚ) και που δεν επιβεβαιώνονται πάντα από γραπτές μαρτυρίες.

12. Η εκκλησία και το κατεστημένο των ελληνικών παροικιών δεν χάνουν ευκαιρία να μιλάνε για την προσφορά τους στην ελληνική κουλτούρα και για τις προσπάθειές τους για διάσωση της ελληνικής γλώσσας και παράδοσης. Πρόκειται πολλές φορές για μια κενή φρασεολογία χωρίς αντίκρουσμα. Ακόμη και σήμερα δεν υπάρχουν αρχεία και πολύτιμο υλικό χάνεται. Έτσι και για γεγονότα της μεταπολεμικής περιόδου, ακόμη και για ό,τι συμβαίνει στο χώρο των παροικιών τα τελευταία είκοσι χρόνια, χρειάζεται τεράστια προσπάθεια για να παρουσιάσει κανείς μια συνθετική ιστορική αφήγηση.

13. G.Vlassis, όπ. παρ., σελ.137.

14. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 24.

15. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 24.

16. Theodoros Saloutos, *The Greek in the United States*, Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1964, σελ.33, G.Vlassis, όπ.παρ., σελ. 139.

17. Yianna Lambrou, όπ.παρ., 1975, σελ. 61.

18. Πρόκειται για προφορικές μαρτυρίες που καταγράφηκαν νωρίς στις αρχές του αιώνα σε τοπικές εφημερίδες και λευκώματα είτε με μορφή επιφυλλίδων, είτε σαν αναφορές με την ευκαιρία κάποιου γεγονότος ή εορτασμού. Υπάρχουν όμως και γραπτές μαρτυρίες, όπως καταστατικά και διοικητικές πράξεις των τοπικών αρχών που έδιναν την εξουσιοδότηση λειτουργίας αυτών των οργανισμών.

19. Κωνσταντίνος Χαλκιάς, Η εκκλησία και η παροικία στο Λεωνίδα Μπόμπα, *Ο ελληνισμός του Μόντρεαλ*, Μόντρεαλ, 1985, σελ. 37. Η μαρτυρία υπάρχει επίσης στα ανέκδοτα «απομνημονεύματα» του Ιωάννη Φουριέζου στα οποία έχουμε ήδη αναφερθεί. Όμως ο Φουριέζος τοποθετεί την πρώτη λειτουργία που έγινε από ένα Σύριο ορθόδοξο ιερέα την πρώτη Κυριακή του Αυγούστου του 1897. Επιβεβαιώνει όμως πως εκτός από αυτή την πρώτη και μοναδική λειτουργία που απευθύνόταν σε όλους τους ορθόδοξους και όχι μόνο τους Έλληνες τον Αύγουστο του 1897, οι ορθόδοξες λειτουργίες επαναλήφθηκαν σε πιο μόνιμη βάση το 1905, πάλι από ένα Σύριο ιερέα.

20. Athenagoras of Elaia, *The Greek Church in Canada*, Toronto, 1961, p.17.

21. James Patterson, *The Greeks of Vancouver, A Study in the preservation of Ethnicity*, Ottawa, National Museum of Man, Centre for Folk Studies, 1976, σελ.16.

22. Yianna Lambrou, όπ.παρ., σελ. 62.

23. Yianna Lambrou, όπ.παρ., σελ. 62-63.

24. G.Vlasis, όπ. παρ., σελ. 93.

25. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 26.

26. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 26.

27. St. Constantinides, όπ. παρ., σελ. 69.

28. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 29, Manpower Statistics, Ottawa, 1971.

29. Canada, *Department of Citizenship and Immigration*, 1945-1971, P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 29.

30. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 29.

31. St. Constantinides, όπ. παρ. σελ. 184.

32. Δες για παράδειγμα τη δήλωση του τότε προέδρου της Ελληνικής Κοινότητας Τορόντο Λεωνίδα Πολυμενάκου, P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 91.

33. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 94.

34. Με το θέμα αυτό ασχολείται για χρόνια τώρα ο παροικιακός τύπος που είναι μια πλούσια πηγή για το μελετητή. Δες για παράδειγμα την εβδομαδιαία ελληνόφωνη εφημερίδα του Μόντρεαλ «Ελληνικός Ταχυδρόμος» ή αυτή του Τορόντο «Εβδομάδα». Διασώζεται επίσης πλούσια αλληλογραφία ανάμεσα στα διοικητικά συμβούλια των Κοινοτήτων και την εκκλησιαστική ιεραρχία.

35. Στην Ελληνική Κοινότητα του Μόντρεαλ για παράδειγμα οι εκλογές του Ιουνίου του 1986 έγιναν με κύριο θέμα, ποιος διοικεί την Κοινότητα, ο επίσκοπος ή αυτοί που εκλέγει ο λαός. Ο επί-

σκοπος αντέκρουσε ο ίδιος προσωπικά τις θέσεις που υποστήριξαν κάποιοι από τους υποψήφιους σ' αυτές τις εκλογές. Δες «Ελληνικός Ταχυδρόμος», εβδομαδιαία ελληνόφωνη εφημερίδα του Μόντρεαλ, Μάης, Ιούνης, Ιούλης 1986.

36. Οι πηγές μας για το κεφάλαιο αυτό, δηλαδή την εξέλιξη του μεταπολεμικού ελληνισμού του Καναδά, ήταν ό,τι περισιώζεται από τα αρχεία των Κοινοτήτων και των άλλων παροικιακών οργανισμών καθώς και τα τοπικά ελληνόφωνα μέσα ενημέρωσης. Επίσης χρησιμοποιήθηκαν, και στο κεφάλαιο αυτό και στα επόμενα, πληροφορίες από συνεντεύξεις με ηλικιωμένους και ηγετικούς παράγοντες των παροικιών. Μέρος του υλικού αυτού βρίσκεται στα αρχεία του Κέντρου Ελληνικών Ερευνών Καναδά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΔΟΜΕΣ ΤΟΥ ΚΑΝΑΔΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Η ορθόδοξη εκκλησία

Ο ρόλος της ορθόδοξης ελληνικής εκκλησίας στη νεότερη ελληνική ιστορία έχει προκαλέσει αναρίθμητες συζητήσεις κι όπως είναι γνωστό δύο βασικά θέσεις συγκρούονται: αυτή που θέλει την εκκλησία υπέρμαχο του ελληνισμού και αυτή που βλέπει διαφορετικά το ρόλο της, κυρίως στην περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας. Το κεφάλαιο αυτό δεν έχει ως σκοπό του να επανέλθει στην συζήτηση αυτή. Σημειώνουμε απλώς πως σήμερα είναι γενικά παραδεκτό πως η ορθόδοξη εκκλησία στην περίοδο της τουρκοκρατίας, ως μηχανισμός τάχθηκε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στην οθωμανική διοικητική μηχανή. Από την άλλη όμως ως πολιτικο-θρησκευτικός και ιδεολογικός μηχανισμός, με μια σχετική αυτονομία, συνετέλεσε στη διατήρηση της ελληνικής γλώσσας και της ελληνορθόδοξης πολιτιστικής ταυτότητας του Έλληνα, έστω και με τη μοφή του ορθόδοξου «ραγιά». Άλλωστε, όπως έγραψε ο ιστορικός Διονύσιος Ζακυθινός, η έννοια του Γένους της οποίας εμπνευστής ήταν η εκκλησία και η πολιτική που στηρίχθηκε σ' αυτή είχε ως πρωταρχική επιδίωξη τη συντήρηση. Αντίθετα ο κόσμος του Έθνους που ταυτιζόταν με το διαφωτισμό και εκφραζόταν από τα αστικά στοιχεία, επεδίωκε τη ρήξη και τη δημιουργία εθνικού κράτους¹.

Με τη δημιουργία του ελληνικού κράτους η αυτοκέφαλη ελληνική ορθόδοξη εκκλησία που ανεξαρτητοποιήθηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο έχασε την πολιτική επιρροή της. Σε περιόδους φυσικά που υπάρχει πολιτικό κενό τίποτε δεν εμποδίζει την εκκλησία να διεκδικεί ρόλο πολιτικού και εθνικού καθοδηγητή. Εξάλλου δεν έγινε ποτέ ο χωρισμός κράτους-εκκλησίας και θέματα της εκκλησίας ρυθμίζονται με νόμους του κράτους ή έχουν κατοχυρωθεί συνταγματικά. Με άλλα λόγια η εκκλησία υπάγεται εν μέρει στο κράτος αλλά ταυτόχρονα έχει αυτόνομη παρουσία.

Αν όμως ο «πολιτικός ρόλος» και η επιρροή της ελληνικής ορθόδοξης εκκλησίας έχει περιοριστεί στην Ελλάδα, δεν συμβαίνει το ίδιο και στις κοινότητες της διασποράς και ιδιαίτερα σ' αυτές της Βόρειας Αμερικής. Στο χώρο αυτό η εκκλησία φιλοδοξεί να κρατήσει τον ελληνισμό κάτω από τη δική της επιρροή, θρησκευτική και πολιτική. Γι' αυτό το σκοπό εφαρμόζει ένα δικό της σύστημα διοίκησης των ελληνικών κοινοτήτων και προσπαθεί να επιβάλει μια δική της ιδεολογία, υπόβαθρο αναγκαίο για τη διατήρηση της εξουσίας της.

Οι Έλληνες του Καναδά, δεν ξεφεύγουν απ' αυτή την κατάσταση. Η ελληνική ορθόδοξη εκκλησία στον Καναδά ήταν διοικητικά μια επισκοπή που υπαγόταν στην ελληνική Αρχιεπισκοπή Αμερικής ως το 1996, οπότε αναβαθμίστηκε σε Μητρόπολη υπαγόμενη απευθείας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.

Η ελληνική ορθόδοξη Αρχιεπισκοπή Αμερικής με έδρα τη Νέα Υόρκη ιδρύθηκε το 1922 υπό την δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Οι εκκλησίες που λειτουργούσαν ως τότε σ' ολόκληρη την αμερικάνικη ήπειρο (ΗΠΑ, Κανα-

δάς, Λατινική Αμερική) ως ημιαυτόνομες μονάδες, τέθηκαν κάτω από τη διοικητική και πνευματική της δικαιοδοσία².

Οι Έλληνες του Καναδά, προέρχονται στη μεγάλη τους πλειοψηφία από αγροτικές περιοχές και αυτός είναι ένας βασικός λόγος που τους δένει με την εκκλησία. Αν σ' αυτό προστεθούν και οι ιδιαίτερες συνθήκες του βορειο-αμερικάνικου χώρου που επιβάλλουν μια σχετική σύνδεση με την εκκλησία για τη διατήρηση της εθνοπολιτιστικής τους ταυτότητας, τότε αντιλαμβάνεται κανείς γιατί η επιρροή της ελληνικής ορθόδοξης εκκλησίας παραμένει σημαντική μέσα στους Έλληνες του Καναδά.

Η επιρροή της εκκλησίας εξηγείται επίσης και από τον τρόπο που δημιουργήθηκαν οι πρώτες κοινότητες. Για τους πρώτους μετανάστες η διατήρηση της γλώσσας, της θρησκείας και της κουλτούρας τους ήταν μια μόνιμη και έντονη επιδίωξη. Για να το πετύχουν ήταν αναγκαία έστω και μια υποτυπώδης οργανωτική δομή. Αυτός είναι ένας βασικός λόγος που τους έσπρωξε να δημιουργήσουν τις πρώτες κοινότητες. Γύρω από τις κοινότητες ιδρύθηκε το ελληνικό σχολείο και η εκκλησία. Φαίνεται, από τις μαρτυρίες που έχουμε, πως οι πρώτες κοινότητες ήταν «άτυπες» και θύμιζαν περισσότερο παρέες ανθρώπων που μαζεύονταν και συζητούσαν πώς να βρουν ένα παπά για τις θρησκευτικές τους ανάγκες και ένα δάσκαλο για να μαθαίνει τα ελληνικά γράμματα στα παιδιά τους. Έτσι, όταν δημιουργήθηκε η επίσημη δομή της εκκλησίας με το δικό της συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης, το 1922, επέβαλε και το δικό της διοικητικό μοντέλο στις κοινότητες³.

Το μοντέλο διοίκησης που η εκκλησία επέβαλε είναι αυτό των κληρικολαϊκών συνελεύσεων. Πρόκειται για μεικτές συνελεύσεις λαϊκών και κληρικών, που συνέρχονται κάθε δυο χρόνια, και που συζητούν και αποφασίζουν για όλα τα προβλήματα των κοινοτήτων: εκπαίδευση, πολιτισμός, διοικητικά ζητήματα, οικονομικά θέματα, κ.λπ. Στις συνελεύσεις αυτές αποφασίζεται η οικονομική συνεισφορά των κοινοτήτων στη Μητρόπολη, η όλη στάση τους στα διάφορα τοπικά ή εθνικά προβλήματα ή ακόμη εγκρίνονται οι εσωτερικοί κανονισμοί λειτουργίας τους.

Το 1972, μια τέτοια κληρικολαϊκή συνέλευση, στο επίπεδο όλης της Αμερικής, ενέκρινε τους λεγόμενους ομοιόμορφους κανονισμούς των Κοινοτήτων που ενίσχυσαν τον έλεγχο της εκκλησίας πάνω στις κοινότητες. Οι κανονισμοί αυτοί, όπως το λέει και το όνομά τους, είναι όμοιοι για όλες τις Κοινότητες που μετατρέπονταν έτσι σε εκκλησιαστικές ενορίες. Η μοναδική κοινότητα σ' ολόκληρη την Αμερική που αρνήθηκε τους ομοιόμορφους κανονισμούς ήταν τότε η Ελληνική Κοινότητα Μόντρεαλ που ψήφισε δικούς της εσωτερικούς κανονισμούς και διατήρησε μια σχετική αυτονομία. Αργότερα το παράδειγμά της ακολούθησαν και άλλες ελληνοκαναδικές κοινότητες.

Μερικά χρόνια τώρα, με την αυτονομία πρώτα της Επισκοπής Τορόντο και ύστερα με

την αναβάθμισή της σε Μητρόπολη με απ'ευθείας εξάρτηση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης και με την ευθύνη της ελληνικής ορθόδοξης εκκλησίας Καναδά, τέτοιες κληρικολαϊκές συνελεύσεις γίνονται και σε καναδικό επίπεδο με τις ίδιες δικαιοδοσίες που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Η ιδιαιτερότητα του Καναδά έγκειται στο γεγονός πως η μεγάλη πλειοψηφία των μεταναστών έως πρόσφατα ήταν ακόμη αυτοί της πρώτης γενιάς και δύσκολα αποδέχονταν αυτό το εκκλησιαστικό μοντέλο διοίκησης. Εξάλλου η αντιμετώπιση των Κοινοτήτων του Καναδά από τον Αρχιεπίσκοπο Ιάκωβο παλιότερα και από το Μητροπολίτη Τορόντο Σωτήριο σήμερα ως εκκλησιαστικών ενοριών, οδήγησε σε έντονη κρίση στους κόλπους του ελληνοκαναδικού ελληνισμού⁴.

Η διαμάχη άλλωστε είναι αρκετά παλιά. Το 1964, για παράδειγμα, ζητήθηκε από ηγετικά στελέχη της ελληνικής παροικίας του Τορόντο η βοήθεια της ελληνικής κυβέρνησης για να σταματήσει η επέμβαση του κλήρου στα διοικητικά προβλήματα της Κοινότητας. Φαίνεται πως η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου έκαμε κάποιου είδους συστάσεις στην ηγεσία της εκκλησίας αλλά με την πτώση της κυβέρνησης αυτής τον Ιούλιο του 1965 η εκκλησία συνέχισε την ίδια τακτική⁵.

Η διαμάχη ανάμεσα στο Μητροπολίτη Τορόντο και τις διάφορες Κοινότητες συνεχίζεται έντονη, ιδιαίτερα με την Κοινότητα Μόντρεαλ αλλά και αυτή του Τορόντο που είναι και οι πιο σημαντικές στον Καναδά. Η Κοινότητα του Μόντρεαλ μ' ένα νόμο που ψηφίστηκε από την επαρχιακή βουλή του Κεμπέκ το 1980 κατάφερε να γίνει εν μέρει αστική Κοινότητα και να διοικείται από εκλεγμένο από τα μέλη της συμβούλιο, ενώ σημαντικές αποφάσεις παίρνονται από τη γενική της συνέλευση. Ο Αρχιεπίσκοπος Ιάκωβος καθώς και ο επίσκοπος Τορόντο Σωτήριος άσκησαν μεγάλες πιέσεις στην κυβέρνηση του Κεμπέκ για να κρατήσουν την Κοινότητα Μόντρεαλ κάτω από εκκλησιαστικό έλεγχο. Ο Αρχιεπίσκοπος Ιάκωβος είχε συναντήσεις στο Μόντρεαλ με αρμόδιο υπουργό, έστειλε δε και σχετική επιστολή στην κυβέρνηση του Κεμπέκ⁶. Ο επίσκοπος Σωτήριος παρουσιάστηκε ενώπιον της βουλής του Κεμπέκ και ζήτησε την απόρριψη του σχετικού νομοσχεδίου⁷. Ο νόμος αυτός-ιδιωτικού δικαίου- βρισκόταν μπροστά στη βουλή του Κεμπέκ από το 1972. Αν χρειάστηκαν οχτώ χρόνια για να εγκριθεί, είναι γιατί οι πιέσεις της εκκλησίας για τη μη υιοθέτησή του ήταν μεγάλες. Χρειάστηκε η κινητοποίηση του λαϊκού στοιχείου και κυρίως των πιο προοδευτικών δυνάμεων της παροικίας του Μόντρεαλ για να πεισθεί η επαρχιακή βουλή να ψηφίσει το σχετικό νόμο.

Η Κοινότητα του Μόντρεαλ διαθέτει 4 εκκλησίες. Ο Μητροπολίτης Σωτήριος έχει προχωρήσει στη δημιουργία ανεξαρτήτων ενοριών στην περιοχή του Μόντρεαλ, με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση του κεντρικού οργανισμού. Την ίδια τακτική ακολούθησε και στο Τορόντο κάτι που οδήγησε στην αποδυνάμωση της κεντρικής Κοινότητας.

Ουσιαστικά ο Μητροπολίτης Σωτήριος οδηγήθηκε σε διαμάχη με τις πιο σημαντικές Κοινότητες, τις παλιές ιστορικές Κοινότητες Μόντρεαλ, Τορόντο και Βανκούβερ. Με τους ομοιόμορφους κανονισμούς και το ενοριακό σύστημα διοίκησης, ο ιερέας σε μια κοινότητα είναι απόλυτος άρχοντας. Υπήρξαν περιπτώσεις εκλεγμένων διοικητικών συμβουλίων που αποπέμφθηκαν με εισήγηση του ιερέα γιατί δεν ήθελαν να ακολουθήσουν την επισκοπική πολιτική. Μερικά προβλήματα, ιδιαίτερα στην περιοχή του Τορόντο, έφτασαν μέχρι τα πολιτικά δικαστήρια, με μεγάλο κόστος, οικονομικό αλλά και ηθικό για τον ελληνισμό του Καναδά. Σ' άλλες περιπτώσεις κλείστηκαν εκκλησίες ή υπήρξε άρνηση να σταλεί ιερέας σε μερικές κοινότητες που δε δέχονταν να υπακούσουν στους ομοιόμορφους κανονισμούς, δηλαδή στην Επισκοπή⁸.

Αυτό που βασικά αμφισβητείται δεν είναι βέβαια οι θρησκευτικές δικαιοδοσίες της εκκλησίας που της αναγνωρίζονται απόλυτα. Αμφισβητείται όμως η διοικητική εξουσία της πάνω στις Κοινότητες. Οι Κοινότητες του Καναδά επιδιώκουν βασικά το διαχωρισμό της αστικής εξουσίας από την εκκλησιαστική. Οι Κοινότητες θέλουν η αστική εξουσία να ανήκει στους εκλεγμένους του λαού και αφήνουν την εκκλησιαστική στην Επισκοπή Τορόντο και στην Αρχιεπισκοπή Νέας Υόρκης, ενώ η Επισκοπή και η Αρχιεπισκοπή θέλουν την απόλυτη εξουσία-αστική και εκκλησιαστική-για λογαριασμό τους⁹. Με την αναβάθμιση της Επισκοπής Τορόντο σε Μητρόπολη, από το 1996 και μετά η Αρχιεπισκοπή Αμερικής δεν έχει πια καμιά δικαιοδοσία στα εκκλησιαστικά θέματα των Ελληνοκαναδών. Η πολιτική όμως της εκκλησίας απέναντι στις ελληνοκαναδικές κοινότητες δεν έχει αλλάξει.

Αυτή η αντίληψη της εκκλησιαστικής εξουσίας, έχει διαιρέσει κατά καιρούς τον ελληνισμό του Καναδά. Στην Ελληνική Κοινότητα του Μόντρεαλ για παράδειγμα, οι εκλογές του Ιούνη 1986 έγιναν με κύριο θέμα ποιος διοικεί την Κοινότητα, ο Επίσκοπος ή αυτοί που εκλέγει ο λαός. Ο Επίσκοπος αντέκρουσε ο ίδιος προσωπικά τις θέσεις που υποστήριζαν κάποιοι από τους υποψήφιους σ' αυτές τις εκλογές¹⁰. Θα πρέπει να τονιστεί πως στην πράξη δεν επιδιώκεται απόλυτος διαχωρισμός αστικής και εκκλησιαστικής εξουσίας, ούτε και είναι δυνατή, αφού οι κοινότητες συντηρούν τις εκκλησίες. Εκείνο που επιδιώκεται είναι ο διαχωρισμός ευθυνών και ρόλων ανάμεσα στην εκκλησιαστική ιεραρχία και τις λαϊκές διοικήσεις των Κοινοτήτων.

Φυσικά η διαμάχη έχει στη βάση της κοινωνικο-οικονομικά αίτια και είναι διαμάχη για την άσκηση της εξουσίας, στο μέτρο που μια τέτοια εξουσία στο χώρο των Κοινοτήτων είναι σημαντικό δεδομένο στα πλαίσια της βορειοαμερικανικής κοινωνίας είτε για τον επηρεασμό της εξουσίας στο πιο ψηλό καναδικό κυβερνητικό επίπεδο είτε για τον επηρεασμό μιας τέτοιας εξουσίας σε δημοτικό, επαρχιακό ή και οποιοδήποτε άλλο επίπεδο. Όταν ο αρχιεπίσκοπος Αμερικής σε αμερικανικό επίπεδο ή ο επίσκοπος Τορόντο σε καναδικό επεδίωκαν τον έλεγχο του ελληνισμού μέσα από τις εκκλησιαστικές

δομές, εκείνο που ήθελαν ήταν να διατηρούν στα χέρια τους την πολιτική δύναμη που αντιπροσωπεύει το ελληνικό στοιχείο. Να μιλούν εξ ονόματός του και να προωθούν δικούς τους ανθρώπους στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική σκηνή του καναδικού και του αμερικάνικου χώρου.

Μαζί με την εκκλησιαστική ιεραρχία συντάσσονται οι «παλιές κάστες», ένα είδος αστικής τάξης, που προωθείται στα διάφορα επίπεδα εξουσίας σε τοπικό ή και εθνικό επίπεδο, αλλά και που αποδέχεται την εκκλησιαστική ιεραρχία να μιλά εξ ονόματος του ελληνισμού.

Απέναντι σ'αυτές τις αντιλήψεις αντιτάσσονται σήμερα νέα αστικά στρώματα, διανοούμενοι, πανεπιστημιακοί, μικροαστικά στοιχεία, αλλά και τα πλατιά στρώματα των εργαζομένων. Πρόκειται για μια ανομοιογενή συμμαχία και φυσικά αυτή την ανομοιογένεια και τις εσωτερικές αντιθέσεις εκμεταλλεύεται η εκκλησία. Η συμμαχία αυτή επιδιώκει τον εκσυγχρονισμό των Κοινοτήτων, το άνοιγμά τους στον πολύ κόσμο, την φιλελευθεροποίηση και των εκδημοκρατισμό των δομών τους.

Η πτώση της δικτατορίας στην Ελλάδα υποβοήθησε την ανάπτυξη των δυνάμεων αυτών και υποχρέωσε σε κάποια αναδίπλωση τις συντηρητικές δυνάμεις. Ακόμη η πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα, με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, φαινόταν να ευνοούσε σε μεγάλο βαθμό τέτοιες αλλαγές.

Πράγματι οι οργανώσεις του ΠΑΣΟΚ στον Καναδά ευνοούσαν και προωθούσαν την συμμαχία αυτών των δυνάμεων, ενώ το ίδιο το ΠΑΣΟΚ υποσχόταν ενίσχυση για την ανεξαρτητοποίηση των κοινοτήτων. Με την άνοδό του όμως στην εξουσία το ΠΑΣΟΚ, δειλά, δειλά στην αρχή, ανοιχτά κατόπιν, άλλαξε πολιτική. Η προσέγγιση ανάμεσα στον πρωθυπουργό Ανδρέα Παπανδρέου και τον Αρχιεπίσκοπο Ιάκωβο σε δύσκολες στιγμές για τον ελληνισμό, λόγω των εθνικών θεμάτων, είχε όπως ήταν φυσικό συνέπειες και για τον ελληνισμό της Αμερικής και αυτόν του Καναδά¹¹.

Στην περίπτωση του Καναδά, η πολιτική αυτή της προσέγγισης και σύμπλευσης με τον Ιάκωβο θα εξασθενήσει σε πρώτη φάση το μέτωπο των μεταρρυθμιστικών δυνάμεων αλλά και θα εντείνει την κρίση, αφού η εκκλησία ένοιωθε ελεύθερη στην άσκηση της πολιτικής της.

Το εκκλησιαστικό πρόβλημα του απόδημου ελληνισμού παίρνει ακόμη διαστάσεις πιο σοβαρές από το γεγονός ότι η εκκλησία της Ελλάδας δεν μπορεί να επέμβει και να στείλει για παράδειγμα ιερείς στις κοινότητες του εξωτερικού, αφού αυτό είναι δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Έτσι η Αρχιεπισκοπή Νέας Υόρκης και η Μητρόπολη Τορόντο, έχουν στα χέρια τους ένα ισχυρό μόνιμο όπλο για την επιβολή της πολιτικής τους: να αποσύρουν τον ιερέα από μια κοινότητα, κάθε φορά που αυτή εκδηλώνει τάσεις ανεξαρτησίας.

Οι άλλες «εκκλησίες»

Δίπλα στην επίσημη εκκλησία αναπτύχθηκαν και μια σειρά από άλλες, αν και παραμένουν μικρές μειοψηφίες. Υπάρχουν κατ' αρχήν οι παλαιοημερολογίτες, οι οποίοι συνδέονται με διάφορες παλαιοημερολογίτικες Μητροπόλεις. Στο Μόντρεαλ υπάρχει και η Μητρόπολη των Γνησίων Ορθοδόξων Χριστιανών, όπως αποκαλούνται οι παλαιοημερολογίτες.

Οι Έλληνες καθολικοί είναι σήμερα ένας πολύ μικρός αριθμός και δε σχηματίζουν ξεχωριστές κοινότητες. Εντούτοις στη δεκαετία του '30 αποτελούσαν το 7,2% των Ελληνοκαναδών. Αντίθετα αυξάνεται συνεχώς ο αριθμός των Ελλήνων που ακολουθούν διάφορες προτεσταντικές εκκλησίες και που σχηματίζουν σιγά-σιγά ελληνικές ομάδες. Υπάρχουν επίσης οι μάρτυρες του Ιεχωβά με μια αυξανόμενη παρουσία. Όμως, όπως και στην περίπτωση των προτεσταντών, το ποσοστό τους είναι σήμερα πολύ χαμηλό (πολύ κάτω του 1%) ενώ στη δεκαετία του '30 οι προτεστάντες αποτελούσαν το 14% των Ελληνοκαναδών! Όπως εξηγείται σε ένα επόμενο κεφάλαιο (Κινητικότητα και Ενσωμάτωση) αυτό οφείλεται βασικά στους πολυαριθμους μεικτούς γάμους της εποχής που οδήγησαν ένα υψηλό ποσοστό Ελληνοκαναδών δεύτερης γενιάς εκτός ορθοδοξίας.

Τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν με την επίσημη ορθόδοξη εκκλησία, σπρώχνουν πολλούς Έλληνες προς άλλες εκκλησίες, όπως τις παλαιοημερολογίτικες και τις προτεσταντικές-ευαγγελικές. Υπάρχουν επίσης αυτοί που πρέχονται από μεικτούς γάμους, Ελληνοκαναδοί δεύτερης γενιάς, και οι οποίοι πολλές φορές ασπάζονται τη θρησκεία του μη ορθόδοξου γονέα τους.

Το ερώτημα που τίθεται είναι αν θα επαναληφθεί και μάλιστα στο εγγύς μέλλον το ίδιο φαινόμενο της δεκαετίας του '30 με αποστασιοποίηση από την ορθοδοξία, ύστερα από τη δραματική αύξηση των μεικτών γάμων.

Η προσήλωση στη θρησκεία

Παρόλο που με το πέρασμα του χρόνου αυξάνονται οι Έλληνες που δε θρησκευονται, με την έννοια ότι δε συχνάζουν τακτικά στις εκκλησίες, η μεγάλη πλειοψηφία των Ελληνοκαναδών παραμένει κοντά στην εκκλησία είτε με τα διάφορα μυστήρια-γάμοι, βαπτίσεις, κ.λπ.- είτε παρακολουθώντας τις ιεροτελεστίες των πιο σημαντικών γιορτών-Χριστούγεννα, Πάσχα, κ.λπ.

Η πίεση εξάλλου του κοινωνικού περιβάλλοντος είναι τέτοια στο βορειοαμερικάνικο χώρο που δεν αφήνει πολλά περιθώρια ακόμη και για εκείνους που είναι άθεοι ή αγνωστικιστές για να εκδηλωθούν ανοιχτά ως τέτοιοι.

Μια σχετική έρευνα που έγινε στη περιοχή του Μόντρεαλ το 1982 έδειξε πως γύρω

στα 70% αυτών που ρωτήθηκαν ήταν θρησκευόμενοι, ενώ το 30% όχι. Όταν όμως οι μη θρησκευόμενοι ρωτήθηκαν αν συχνάζουν κάπου-κάπου στην εκκλησία, στην περίοδο των μεγάλων γιορτών ή με την ευκαιρία διαφόρων μυστηρίων, το 30% απάντησε θετικά.

Εξάλλου από το 70% που απάντησαν πως είναι θρησκευόμενοι, μόνο 16,06% δήλωσαν πως συχνάζαν τακτικά στην εκκλησία, 35,05% δήλωσαν ότι συχνάζαν ακανόνιστα και 18,90% κατά καιρούς. Ανάμεσα στις γυναίκες το ποσοστό των θρησκευομένων ήταν κατά πολύ πιο υψηλό-89,47%, σε σχέση με 65,57% στους άνδρες.

Όσον αφορά τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο επίπεδο εκπαίδευσης και την προσήλωση στη θρησκεία, διαπιστώθηκε πως κατά κανόνα τα άτομα με λιγότερα χρόνια εκπαίδευσης ήταν περισσότερα θρησκευόμενα. Άτομα με πανεπιστημιακή εκπαίδευση δηλώνουν μόλις κατά 9% ότι είναι θρησκευόμενα¹². Ο πίνακας που ακολουθεί μας δείχνει τη σχέση ανάμεσα στη θρησκεία και την εκπαίδευση.

Πίνακας 1: Εκπαίδευση και θρησκευτική προσήλωση

Εκπαίδευση (χρόνια φοίτησης)	Εκκλησιασμός μία ή δυο φορές το μήνα	Εκκλησιασμός τρεις ή περισσότερες φορές το μήνα
0-6	81,25%	59,09%
7-12	16,67%	36,36%
13 +	2,08%	4,55%

Εξάλλου για τους απόδημους Έλληνες η σχέση με την ορθόδοξη θρησκεία ήταν και παραμένει και σήμερα ένα στοιχείο της εθνοπολιτιστικής τους ταυτότητας και μέρος της κουλτούρας τους. Έτσι ακόμη και τα άτομα που θεωρούν τον εαυτό τους άθεο ή αγνωστικιστή, εξαιτίας αυτής της σχέσης της ορθοδοξίας με την εθνοπολιτιστική ταυτότητα, διατηρούν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τη σχέση με την εκκλησία (γάμος, βάπτισμα παιδιών, παρουσία στην εκκλησία στις μεγάλες θρησκευτικές και εθνικές γιορτές).

Από την άλλη η εκκλησία πρόσφερε στους πρώτους μετανάστες που δεν ήταν ενσωματωμένοι στη ντόπια κοινωνία και ένα είδος κοινωνικής ζωής. Για παράδειγμα, ο εκκλησιασμός της Κυριακής έδινε την ευκαιρία της δημιουργίας κοινωνικών σχέσεων που δεν υπήρχαν στο πλαίσιο της ντόπιας κοινωνίας.

Το πρόβλημα αρχίζει με τη δεύτερη και την τρίτη γενιά. Η εκκλησία νομίζει πως βρήκε την λύση για να περιώσει την ορθοδοξία με την εισαγωγή σιγά-σιγά της αγγλικής γλώσσας στη λειτουργία, στα κατηχητικά σχολεία και στις όλες σχέσεις της με τους νέους. Η απώλεια όμως της ελληνικής γλώσσας, σίγουρα δε θα διευκολύνει την διατήρηση της ορθοδοξίας, μια και οι νέοι θα έχουν αποκοπεί από τις ρίζες τους. Υπάρχουν ήδη ενδεικτικά παραδείγματα στις ΗΠΑ.

ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Η κοινότητα ως οργανωτικό κύτταρο του απόδημου ελληνισμού είναι η σημαντικότερη και η αρχαιότερη δομή που γνωρίζουμε. Η εξέλιξή της στη Βόρεια Αμερική και ιδιαίτερα στις ΗΠΑ την οδήγησε από Κοινότητα που περιλάμβανε το σύνολο των Ελλήνων μιας πόλης στον κατακερματισμό της σε εκκλησιαστικές ενορίες.

Στον Καναδά ο κατακερματισμός αυτός δεν έχει φτάσει σε τόσο προχωρημένο στάδιο όσο στις ΗΠΑ. Οι απόδημοι στη χώρα αυτή, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ανήκαν ακόμη μέχρι πρόσφατα στην πλειοψηφία τους στην πρώτη γενιά και αντιστάθηκαν και αντιστέκονται στην ενοριοποίηση που προσπαθεί να τους επιβάλλει η εκκλησία. Με τον ρυθμό όμως που εξελίσσονται τα πράγματα, αν δεν υπάρξει κάποια βοήθεια από μέρους του ελληνικού κράτους, η εκκλησία θα επιβάλει τη δική της πολιτική, της ενοριοποίησης.

Η Κοινότητα, ως η αρχαιότερη οργανωτική δομή σ' όλα τα μεγάλα αστικά κέντρα (Μόντρεαλ, Τορόντο, Βανκούβερ), φιλοδοξήσε να γίνει ο κύριος εκφραστής του ελληνισμού σε κάθε περιοχή, ο κεντρικός φορέας του, ικανός να τον εκπροσωπήσει σε όλα τα επίπεδα. Από τη φύση της η Κοινότητα ήταν ο οργανισμός που μπορούσε να συνενώσει όλους τους Έλληνες, μια και δεχόταν ως μέλη όλους χωρίς διακρίσεις¹³. Το χωρίς διακρίσεις αναφέρεται στην περιοχή καταγωγής που αποτελεί το κριτήριο για τους εθnikοτοπικούς συλλόγους, κάτι που δεν ισχύει φυσικά για την Κοινότητα. Από την άλλη όμως οι μη ορθόδοξοι Έλληνες αποκλείονται από την Κοινότητα, εκτός και αν είναι αποκλειστικά αστική. Έτσι οι Έλληνες καθολικοί, για παράδειγμα, δεν μπορούν να γίνουν μέλη των Κοινοτήτων. Ο λόγος είναι γιατί ακόμη και οι Κοινότητες που απέφυγαν την ενοριοποίηση βρίσκονται κάτω από την έντονη επίδραση της ορθόδοξης εκκλησίας. Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω οι άλλοι οργανισμοί δεν είχαν αυτή την πλατύτητα, μια και ήταν είτε εθnikοτοπικοί σύλλογοι, είτε οργανισμοί που συνένωναν ιδιαίτερες κοινωνικές κατηγορίες (π.χ. Εργατικός Σύλλογος, Σύλλογος Εστιατόρων, κ.λπ.).

Ύστερα από περισσότερο από ένα σχεδόν αιώνα ζωής-τουλάχιστον στην περίπτωση των Κοινοτήτων του Τορόντο και του Μόντρεαλ-η Κοινότητα απέτυχε να αναδειχθεί σε φορέα-εκφραστή του ελληνισμού. Παρέμεινε βέβαια ο σημαντικότερος οργανισμός σε κάθε περιοχή, αλλά δεν πέτυχε ούτε να συγκεντρώσει όλους τους Έλληνες στους κόλπους της, ούτε να τους προσφέρει τις αναγκαίες υπηρεσίες που είχαν ανάγκη.

Οι λόγοι αυτής της αποτυχίας είναι διάφοροι. Οι πιο σημαντικοί είναι πρώτα το γεγονός πως η Κοινότητα παρέμεινε επί ένα μεγάλο χρονικό διάστημα κατά κανόνα κλειστή στους νέους μετανάστες, κάτω από τον έλεγχο των παλαιομεταναστών που δεν ήθελαν το άνοιγμα και τον εκδημοκρατισμό της και κατά δεύτερο λόγο στο ρόλο της εκκλησίας που κατέβαλε κάθε προσπάθεια να την αποδυναμώσει και να τη θέσει υπό τον έλεγχό της. Άλλωστε οι παλαιομεταναστές που ήθελαν την Κοινότητα κλειστή συνεργάστηκαν στενά

με την εκκλησία για να αποκλείσουν την μάζα των νέων μεταναστών από του να διεισδύσει στον κοινοτικό οργανισμό.

Ο συντηρητισμός της Κοινότητας-στην ουσία των παλαιομεταναστών που την έλεγχαν-ερχόταν σε αντίθεση με τις πιο προοδευτικές ιδέες των νέων μεταναστών που αρχίζουν να καταφθάνουν στον Καναδά μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτός ο συντηρητισμός και το ελάχιστον ενδιαφέρον που έδειξε για τις ανάγκες των νέων μεταναστών που αποτελούσαν την συντριπτική πλειοψηφία του απόδημου ελληνισμού του Καναδά μετά το 1960, υποχρέωσαν τους τελευταίους να δημιουργήσουν τη δική τους οργανωτική δομή, τους δικούς τους οργανισμούς και συλλόγους για να αντεπεξέλθουν στις νέες συνθήκες που αντιμετώπιζαν στην ξένη χώρα.

Η δικτατορία στην Ελλάδα θα επιτείνει αυτό το χάσμα. Η Κοινότητα, κατά κανόνα, αποδέχθηκε σιωπηρά την δικτατορία, εκεί που δεν της πρόσφερε και ανοιχτή υποστήριξη. Έτσι απομονώθηκε και αποξενώθηκε από τις μάζες των μεταναστών που εναντιώνονταν στο χουντικό καθεστώς¹⁴.

Η εκκλησία από την άλλη, σε στενή συμμαχία με τα μικροαστικά στοιχεία-εμπόρους, επιχειρηματίες, ελευθεροεπαγγελματίες-θα επεκτείνει τον έλεγχο της πάνω στην Κοινότητα. Με τους ομοιόμορφους κανονισμούς της Αρχιεπισκοπής Αμερικής –εσωτερικοί κανονισμοί υποχρεωτικοί για κάθε Κοινότητα– θα τη μετατρέψει σε εκκλησιαστική ενορία.

Κανονικά η Κοινότητα έχει τη διαχείριση των εκκλησιών σε κάθε πόλη καθώς και τη διαχείριση ενός αριθμού σχολείων, τα λεγόμενα Σαββατιανά σχολεία ή τα απογευματινά που λειτουργούν μετά τις ώρες λειτουργίας των δημοσίων σχολείων.

Στην πράξη σιγά-σιγά δημιουργούνται νέες εκκλησίες που ξεφεύγουν από τη δικαιοδοσία της Κοινότητας. Από τη μια υπήρξε το φαινόμενο της μετατόπισης ελληνικών πληθυσμών προς τα προάστια των μεγάλων καναδικών πόλεων πράγμα που οδήγησε στη δημιουργία κοινοτήτων- ενοριών σ'αυτές τις περιοχές. Από την άλλη ακόμη και μέσα στα όρια των μεγάλων αστικών κέντρων η Επισκοπή Τορόντο –με ευθύνη για όλο τον Καναδά– δημιούργησε καινούργιες ενορίες.

Στο πρώτο στάδιο, η δημιουργία των κοινοτήτων-ενοριών στα προάστια των μεγάλων αστικών κέντρων έγινε από αμέλεια της κεντρικής Κοινότητας που δεν έδειξε ενδιαφέρον για τις ανάγκες των Ελλήνων στους νέους τόπους εγκατάστασής τους και φυσικά με ενθάρρυνση είτε της Αρχιεπισκοπής Αμερικής είτε της Επισκοπής Καναδά. Στο δεύτερο στάδιο, κυρίως μετά την πώση της δικτατορίας στην Ελλάδα και την προσπάθεια εκδημοκρατισμού των κεντρικών Κοινοτήτων, οι κοινότητες-ενορίες δημιουργούνται από την Αρχιεπισκοπή και την Επισκοπή παρὰ την αντίθεση των μεγάλων κοινοτήτων. Ο σκοπός είναι προφανής: να αποδυναμωθούν οι κεντρικές κοινότητες που αρχίζουν να δημοκρα-

τικοποιούνται και που δεν ανέχονται τις επεμβάσεις της εκκλησίας στα ζητήματά τους.

Είναι χαρακτηριστικό πως ακόμη και συντηρητικές διοικήσεις κοινοτήτων που επρόκειντο στην εκκλησία ήλθαν σε οξεία αντίθεση με την εκκλησιαστική ιεραρχία κάθε φορά που προσπάθησαν να διατηρήσουν την αυτονομία τους. Είναι χαρακτηριστικό πως οι σχέσεις κοινοτήτων-επισκοπής Καναδά οξύνθηκαν κατά καιρούς σε μεγάλο βαθμό, πήραν μορφή ρήξης και έφτασαν ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων. Κάποιες άλλες κοινότητες έφτασαν μέχρι το Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως ή έκαναν προσπάθειες να συνδεθούν με άλλα ελληνικά ορθόδοξα Πατριαρχεία, αλλά και πάλι απέτυχαν, λόγω των ειδικών σχέσεων που επικρατούν ανάμεσα στις ορθόδοξες εκκλησίες. Το πρόβλημα των κοινοτήτων αυτών ήταν και παραμένει η αδυναμία τους να προσφέρουν θρησκευτικές υπηρεσίες έστω και αν οι ναοί είναι ιδιοκτησία τους, αφού οι ιερείς εξαρτώνται από την εκκλησιαστική ιεραρχία, ακόμη και αν πληρώνονται από τις κοινότητες. Η διαμάχη είναι δημόσια και διεξάγεται μέσω του τύπου και των ελληνικών ραδιοφωνικών εκπομπών, ο δε απόηχός της φτάνει κατά καιρούς και μέχρι τον ελλαδικό τύπο. Τεράστια ανθρώπινη ενέργεια έχει κατά καιρούς σπαταληθεί σ' αυτόν τον «εμφύλιο» πόλεμο, όπως επίσης και μεγάλα χρηματικά ποσά που θα μπορούσαν να διατεθούν για το καλό του ελληνισμού.

Σίγουρα πολλές αδυναμίες των κοινοτήτων δεν οφείλονται στη διαμάχη με την εκκλησιαστική ιεραρχία. Υπάρχουν και σοβαρές εγγενείς αδυναμίες που συνδέονται με τη διοίκηση και με την αναγκαία διαφάνεια στην οικονομική διαχείρισή τους. Ακόμη οι έντονοι συζητήσεις γύρω από τα διοικητικά προβλήματα, και ιδίως αυτά της διαφάνειας, έχουν υπονομεύσει το κύρος τους και απομακρύνει από αυτές πολλούς Ελληνοκαναδούς. Η αντίληψη πολλών Ελληνοκαναδών είναι πως οι κοινότητες έχουν μετατραπεί σε πεδία διαμάχης ομάδων με ιδιαίτερα συμφέροντα και ότι πέραν από μια ρητορεία ελάχιστα εξυπηρετούν τις ανάγκες του ελληνοκαναδικού ελληνισμού. Ενδεχομένως η κριτική αυτή όπως ακούεται να είναι υπερβολική. Δεν παύει όμως να είναι και μια ένδειξη μιας προβληματικής που αφορά το μέλλον αυτών των οργανισμών. Ένα μέλλον που συνδέεται ασφαλώς και με τη μεταβατική περίοδο που διέρχεται ο ελληνοκαναδικός ελληνισμός με το πέρασμα από την πρώτη στη δεύτερη γενιά.

Όσο για τα σχολεία, ένας μεγάλος αριθμός τους έχει ξεφύγει από τα χέρια της Κοινότητας. Στο Τορόντο υπάρχουν τα ιδιωτικά σχολεία, οι περισσότερες κοινότητες-ενορίες διαθέτουν επίσης τα δικά τους σχολεία, ενώ κάποια από αυτά, ιδιαίτερα στο Οντάριο, έχουν υπαχθεί εν μέρει στα τοπικά σχολικά συστήματα. Στο Μόντρεαλ δημιουργήθηκε η Ομοσπονδία Γονέων και Κηδεμόνων που ήταν ο μεγαλύτερος εκπαιδευτικός οργανισμός (για τα απογευματινά και Σαββατιανά σχολεία), ενώ άλλα σχολεία λειτουργούν υπό την αιγίδα των κοινοτήτων-ενοριών.

Δίπλα στο ημερήσιο ελληνικό σχολείο «Σωκράτης» της Κοινότητας Μόντρεαλ, δημι-

ουργήθηκε ένα δεύτερο από την Ελληνική Ορθόδοξη Κοινότητα Λαβάλ, στην ευρύτερη περιοχή του Μόντρεαλ, ο «Δημοσθένης». Στο Τορόντο η Μητρόπολη δημιούργησε το δικό της ημερήσιο σχολείο που φέρει το όνομα «Η Μεταμόρφωση» (1996).

Ο τρίτος σημαντικός τομέας υπηρεσιών των κοινοτήτων είναι οι λεγόμενες κοινωνικές υπηρεσίες. Στην ουσία πρόκειται για ένα είδος γραφείου εξυπηρέτησης των Ελλήνων που λόγω άγνοιας της γλώσσας δυσκολεύονται να έλθουν σε επαφή και να διεκπεραιώσουν τις διάφορες υποθέσεις τους με τις δημόσιες υπηρεσίες: νοσοκομεία, κυβερνητικές και δημοτικές υπηρεσίες, δημόσιους οργανισμούς ακόμη και με ιδιωτικές εταιρείες που προσφέρουν υπηρεσίες στο πλατύ κοινό. Όμως και σ' αυτόν τον τομέα, διάφοροι άλλοι οργανισμοί προσφέρουν αυτού του είδους τις υπηρεσίες είτε γιατί οι κοινότητες δεν είναι σε θέση να το κάνουν, είτε γιατί για πολλά χρόνια έδειξαν περιορισμένο ενδιαφέρον, με αποτέλεσμα να εξυπηρετούν μονάχα ένα μικρό αριθμό ατόμων.

Ας σημειωθεί πως τόσο τα σχολεία όσο και οι κοινωνικές υπηρεσίες επιχορηγούνταν κατά ένα σημαντικό ποσοστό είτε από την ομοσπονδιακή είτε από τις επαρχιακές κυβερνήσεις. Με εξαίρεση τα ημερήσια σχολεία στο Κεμπέκ, που επιχορηγούνται από την επαρχιακή κυβέρνηση, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση έχει σταματήσει από καιρό να παρέχει οποιαδήποτε βοήθεια στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση.

Οι κοινότητες έχουν επίσης σχετικά περιορισμένες πολιτιστικές δραστηριότητες. Εκτός του ότι είναι ολιγάριθμες, οι δραστηριότητες αυτές περιορίζονται κυρίως σ' ένα είδος αναπαράστασης του ελληνικού φολκλόρ, ιδίως των ελληνικών χορών. Και σ' αυτόν όμως τον τομέα έχουν υπεισέλθει και άλλοι σύλλογοι και οργανισμοί. Οι μεγαλύτερες απ' αυτές, ιδιαίτερα εκείνες του Τορόντο και του Μόντρεαλ, έχουν επεκτείνει τις πολιτιστικές τους δραστηριότητες τα τελευταία χρόνια, ιδίως στον τομέα του θεάτρου. Οι δυνατότητες που διαθέτουν σ' αυτόν τον τομέα είναι μεγάλες και θα μπορούσαν να προσφέρουν πολύ περισσότερα.

Οι άλλοι παροικιακοί οργανισμοί

Οι διάφοροι παροικιακοί οργανισμοί και σύλλογοι δημιουργήθηκαν όπως αναφέρθηκε παραπάνω για να εξυπηρετήσουν ανάγκες των μεταναστών που αδυνατούσαν να εξυπηρετήσουν οι κοινότητες. Υπάρχει όμως και μια σειρά εθnikοτοπικών συλλόγων που δημιουργήθηκαν είτε για να βοηθήσουν τη γενέτειρα σε κάποιο κοινωφελές έργο-σχολείο, νοσοκομείο, άνοιγμα δρόμου, κ.λπ.-είτε για να κρατήσουν ένα είδος κοινωνικής επαφής ανάμεσα σε συμπατριώτες. Τέτοια είναι προπάντων η περίπτωση μικρών συλλόγων που περιλαμβάνουν άτομα που κατάγονται είτε από ένα-δύο χωριά είτε από μια μικρή γεωγραφική περιφέρεια της Ελλάδας. Δεν πρέπει να ξεχνά κανείς πως κατά κανόνα, λόγω άγνοιας της γλώσσας στην καινούργια πατρίδα, αλλά και για μια σειρά άλλους λόγους, η

κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών ήταν πολύ περιορισμένη τα πρώτα χρόνια, οπότε περιοριζόνταν στο δικό τους τοπικό και εθνικό «γκέτο», τόσο για την κοινωνική τους ζωή, αλλά ακόμη και για ένα σημαντικό μέρος των οικονομικών τους συναλλαγών.

Αν και είναι δύσκολο να κατατάξουμε τους παροικιακούς οργανισμούς και συλλόγους σε κατηγορίες, θα το επιχειρήσουμε, τονίζοντας όμως από την αρχή πως τα κριτήρια γι' αυτή την κατηγοριοποίηση δεν είναι απόλυτα. Άλλωστε από τη φύση τους μερικοί σύλλογοι μπορούν κάλλιστα, ανάλογα με τα κριτήρια, να καταταγούν σε δυο ή και τρεις κατηγορίες. Για παράδειγμα ένας οργανισμός που διατηρεί σχολείο είναι βέβαια εκπαιδευτικός οργανισμός. Αν όμως τυγχάνει να αποτελείται από μέλη που κατάγονται από την ίδια περιοχή, το κριτήριο αυτό τον εντάσσει επίσης στους εθνικοτοπικούς συλλόγους και ούτω καθεξής.

Εθνικοτοπικοί Σύλλογοι

Επικράτησε να ονομάζονται εθνικοτοπικοί σύλλογοι οι παροικιακοί οργανισμοί που συγκεντρώνουν μέλη από την ίδια γεωγραφική περιφέρεια της Ελλάδας. Το κριτήριο «περιφέρεια» είναι βέβαια αρκετά ελαστικό: περιλαμβάνει μερικές φορές το νομό, μερικές φορές πολλούς νομούς, μερικές φορές τμήμα του νομού, ακόμη μια πόλη, και μερικές φορές ένα ή περισσότερα χωριά.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες αντιλαμβάνεται κανείς ότι υπάρχουν σύλλογοι, με ευρύτερη αντιπροσώπευση μιας περιοχής ή με στενή αντιπροσώπευση τμήματος μιας περιοχής. Βέβαια η ευρύτερη περιοχή δεν αντιστοιχεί πάντοτε με αριθμητική υπεροχή ενός συλλόγου απέναντι σε κάποιον άλλον με στενότερη περιοχή. Για παράδειγμα λόγω του μεγάλου αριθμού μεταναστών από την Πελοπόννησο και ιδιαίτερα από τη Λακωνία, είναι δυνατόν να υπάρχουν σύλλογοι που αντιπροσωπεύουν μερικά μόνο χωριά και που αριθμητικά υπερέχουν άλλων που αντιπροσωπεύουν ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές.

Πάντως κατά κανόνα, υπάρχει πολυδιάσπαση των γεωγραφικών περιοχών της Ελλάδας και δημιουργία δεκάδων συλλόγων. Πολλές φορές πολιτικές, προσωπικές, ή τοπικές διαφορές οδηγούν στη διάσπαση του συλλόγου μιας περιοχής και στη δημιουργία περισσότερων. Όπως επίσης η ύπαρξη ενός συλλόγου που να αντιπροσωπεύει μια ευρύτερη γεωγραφική περιοχή δεν εμποδίζει τη δημιουργία συλλόγων που να αντιπροσωπεύουν επί μέρους τμήματα της ίδιας περιοχής. Παρατηρείται επίσης κατά καιρούς μια τάση δημιουργίας ομοσπονδιών από συλλόγους που αντιπροσωπεύουν τμήματα της ίδιας γεωγραφικής περιφέρειας (π.χ. οι σύλλογοι της περιοχής Λακωνίας, των νησιών του Αιγαίου, κ.λπ.).

Γεγονός είναι πάντως πως η πολυδιάσπαση από τη μια και οι περιορισμένες δυνατότητες από την άλλη δεν επιτρέπουν στους περισσότερους από τους συλλόγους αυτούς σημαντικές δραστηριότητες. Η πιο σημαντική δραστηριότητά τους είναι μια χοροεσπερίδα που διοργανώνουν μια φορά το χρόνο και που τους αποφέρει και τα κυριότερα έσοδά τους.

Κάποιοι από αυτούς τους συλλόγους καταντούν μερικές φορές «σφραγίδες» με την

έννοια ότι δεν έχουν ουσιαστική ύπαρξη και απλώς χρησιμοποιούνται στις διάφορες παροικιακές «αναμετρήσεις» όπου μετράνε ως μία ψήφος!

Οργανισμοί με εκπαιδευτική ή πολιτιστική αποστολή

Κατά καιρούς ιδρύθηκαν διάφοροι οργανισμοί είτε για να προσφέρουν ελληνική εκπαίδευση-τα λεγόμενα απογευματινά και Σαββατιανά σχολεία-είτε για να αναπτύξουν κάποιες πολιτιστικές δραστηριότητες. Οι οργανισμοί αυτοί συναντούν τα τελευταία χρόνια μεγάλες δυσκολίες: οικονομικές από τη μια, αλλά και δυσκολίες στην εξεύρεση ανθρώπινου δυναμικού που να προσφέρει δουλειά σ' αυτόν τον τομέα. Ακόμη, κυρίως για τις πολιτιστικές δραστηριότητες, είναι δύσκολο να βρεθεί το κοινό εκείνο που θα τις αγκαλιάσει και θα τις υποστηρίξει. Το αποτέλεσμα είναι πολλές φορές να περιορίζονται οι λεγόμενες πολιτιστικές δραστηριότητες σ' ένα είδος αναπαράστασης του ελληνικού φολκλόρ και ιδίως των ελληνικών παραδοσιακών χορών.

Επαγγελματικοί οργανισμοί

Στην κατηγορία αυτή εντάσσουμε μερικούς οργανισμούς που ιδρύθηκαν με βάση την επαγγελματική απασχόληση των μελών τους. Ο αριθμός τους είναι περιορισμένος και μερικοί μόλις τώρα αρχίζουν να παίρνουν κάποια ανάπτυξη, ενώ άλλοι μετά από κάποιο χρονικό διάστημα εξαφανίστηκαν. Ακόμη στην κατηγορία αυτή εντάσσουμε τους οργανισμούς «εργοδοτών», εμπόρων, κ.λπ. αλλά και αυτούς των εργαζομένων (Εργατικός Σύλλογος Ελλήνων του Κεμπέκ), καθώς και αυτούς των επιστημόνων. Ενδεικτικά αναφέρουμε την ύπαρξη συλλόγων Ελλήνων ιατρών, δασκάλων, εστιατόρων, τα εμπορικά επιμελητήρια, κ.λπ.

Οι φοιτητικοί σύλλογοι

Φοιτητικοί Σύλλογοι υπάρχουν στις μεγάλες καναδικές πόλεις και ιδιαίτερα στο Μόντρεαλ και στο Τορόντο. Οι σύλλογοι αυτοί για κάμποσο καιρό, στην περίοδο της δικτατορίας και λίγο μετά, αποτελούνταν κυρίως από φοιτητές που έρχονταν από την Ελλάδα για σπουδές στον Καναδά. Έτσι στους συλλόγους αυτούς μεταφέρονταν οι παραταξιακές αντιπαραθέσεις του ελληνικού φοιτητικού κινήματος, τις οποίες δεν καταλάβαιναν πάντα οι Ελληνοκαναδοί φοιτητές, γεννημένοι και μεγαλωμένοι στον Καναδά με μια διαφορετική πραγματικότητα και νοοτροπία. Γι' αυτό και η συμμετοχή τους σ' αυτούς τους συλλόγους ήταν περιορισμένη. Σήμερα όμως με τη σημαντική μείωση των φοιτητών που έρχονται για σπουδές από την Ελλάδα, οι σύλλογοι αυτοί πέρασαν στα χέρια των Ελληνοκαναδών φοιτητών που επηρεάζονται λιγότερο από την ελληνική πραγματικότητα και στρέφονται περισσότερο προς τα καναδικά πράγματα. Είναι πάντως γεγονός πως κατά καιρούς οι φοιτητικοί σύλλογοι είχαν πλούσια πολιτιστική δράση οργανώνοντας ελληνικές πολιτιστικές εβδομάδες, εκδηλώσεις για την επέτειο του Πολυτεχνείου, κ.λπ.

Διάφορες κατηγορίες συλλόγων, επιτροπών και οργανισμών

Στην κατηγορία αυτή εντάσσουμε μια σειρά από συλλόγους και επιτροπές, με εφήμερη ύπαρξη πολλές φορές: φιλανθρωπικούς οργανισμούς, θρησκευτικές οργανώσεις ή ομάδες, επιτροπές που δημιουργούνται για ένα συγκεκριμένο θέμα, συλλόγους γονέων, κινήσεις, κ.λπ. Άλλωστε ένας αριθμός παρόμοιων οργανισμών εξαφανίζονται κάθε χρόνο, ενώ άλλοι καινούργιοι παίρνουν τη θέση τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι διάφορες επιτροπές και οργανώσεις που δημιουργήθηκαν στην περίοδο του αντιδικτατορικού αγώνα και αργότερα αυτές που είχαν σκοπό την υποστήριξη της κυπριακής υπόθεσης και που με την πάροδο του χρόνου διαλύθηκαν.

Πολιτικά κόμματα

Μετά τη πτώση της δικτατορίας, ιδρύθηκαν στις μεγάλες ελληνικές παροικίες του Καναδά τοπικές οργανώσεις όλων σχεδόν των πολιτικών κομμάτων της Ελλάδας. Ακόμη ιδρύθηκαν και ελληνόφωνες οργανώσεις και σύνδεσμοι των καναδικών πολιτικών κομμάτων. Για τα κόμματα όμως θα επανέλθουμε στο κεφάλαιο για την πολιτική ζωή των Ελλήνων του Καναδά.

Το Ελληνοκαναδικό Κογκρέσο

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 ιδρύθηκε το Ελληνοκαναδικό Κογκρέσο, ένα είδος συντονιστικού οργάνου των διαφόρων ελληνοκαναδικών οργανώσεων και στο οποίο, θεωρητικά τουλάχιστον, ανήκουν οι διάφορες κοινότητες, σύλλογοι και οργανισμοί. Κάθε παροικιακός οργανισμός δικαιούται να γίνει μέλος του Κογκρέσου. Θεωρητικά το Κογκρέσο αντιπροσωπεύει τον ελληνισμό του Καναδά. Στην πράξη η αντιπροσωπευτικότητα αυτή υπονομεύεται από την ελληνική πολιτεία, την εκκλησία και τις μεγάλες κοινότητες. Η επίσημη ημερομηνία που το Κογκρέσο πήρε τη νομική του υπόσταση ήταν η 27η Απριλίου 1982. Οι πρώτες συναντήσεις για την ίδρυσή του έγιναν την άνοιξη του 1981. Να σημειωθεί όμως ότι κάποιες προσπάθειες για ίδρυση Ελληνοκαναδικού Κογκρέσου έγιναν και στα μέσα της δεκαετίας του '70 χωρίς όμως να αποδώσουν. Τότε υπήρχε ο φόβος ότι θα περνούσε υπό τον έλεγχο της εκκλησίας και γι' αυτό πολλοί παροικιακοί οργανισμοί αντιτάχθηκαν στη δημιουργία του.

Το μοντέλο του Κογκρέσου είναι οργανωτική δομή γνωστή στην εβραϊκή διασπορά. Στον Καναδά διάφορες εθνότητες δημιούργησαν το ίδιο σχήμα αλλά δεν πέτυχαν να δημιουργήσουν ένα πραγματικά αντιπροσωπευτικό οργανισμό.

Στην περίπτωση του Ελληνοκαναδικού Κογκρέσου υπάρχουν αδυναμίες που το εμποδίζουν να αναδειχτεί σε μια δυναμική τριτοβάθμια αντιπροσωπευτική οντότητα. Καταρχήν η εκκλησία που ως εκ της φύσεώς της παραμένει εκτός Κογκρέσου, διεκδικεί η ίδια την αντιπροσώπευση του ελληνισμού. Η ελληνική Πολιτεία μάλιστα της δίνει τη σχετική

αναγνώριση. Για παράδειγμα στο Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού έρχεται και διαμοιράζει τους αντιπροσώπους του Καναδά ανάμεσα στο Κογκρέσο και τη Μητρόπολη Καναδά. Αλλά και οι μεγάλες κοινότητες που θα είχαν κάθε λόγο να στηρίζουν το Κογκρέσο ως αντιπροσωπευτικό φορέα του καναδικού ελληνισμού, αποφεύγουν να το πράξουν κατά τρόπο ουσιαστικό για να διατηρούν τη δική τους επιρροή, είτε απέναντι στις καναδικές αρχές, είτε απέναντι στην ελληνική πολιτεία. Και βεβαίως το Κογκρέσο δε διαθέτει την αναγκαία οικονομική δύναμη που θα του επέτρεπε να εκπληρώσει τους σκοπούς του.

Πέραν του «εθνικού» Κογκρέσου σε πανκαναδική βάση υπάρχουν οργανωμένες μονάδες του, στο ίδιο μοντέλο, σε επαρχιακό επίπεδο. Πρόκειται για τα επαρχιακά Κογκρέσα.

Η προσπάθεια του Κογκρέσου ήταν και είναι να αναδειχθεί σε ένα αντιπροσωπευτικό λόμπι για τα συμφέροντα των Ελληνοκαναδών τόσο στο επίπεδο των καναδικών αρχών (ομοσπονδιακή κυβέρνηση, επαρχιακές κυβερνήσεις, τοπικές αρχές) όσο και στο επίπεδο των ελληνικών αρχών. Επιπλέον ενεργεί και ως εθνοτικό λόμπι υπέρ των εθνικών συμφερόντων της Ελλάδας¹⁵.

Οι Κύπριοι του Καναδά

Στον Καναδά ζουν μερικές χιλιάδες Κύπριοι που έχουν τις δικές τους κοινότητες και οργανισμούς. Κατά κανόνα είναι όμως ενταγμένοι και στις υπόλοιπες ελληνικές οργανώσεις. Οι Κύπριοι εγκαταστάθηκαν στον Καναδά κυρίως μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ένα δεύτερο κύμα Κυπρίων έφτασε στη χώρα αυτή μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974.

Σήμερα βρίσκουμε Κυπρίους εγκατεστημένους στις επαρχίες του Οντάριο, του Κεμπέκ, της Βρετανικής Κολομβίας και της Μανιτόμπας, όπου διαθέτουν και δικές τους οργανώσεις. Συνολικά υπολογίζονται σε ολόκληρο τον Καναδά γύρω στις είκοσι χιλιάδες. Η Στατιστική Υπηρεσία Καναδά δεν μπορεί να μας δώσει ασφαλείς αριθμούς εφόσον με τα κριτήρια απογραφής που χρησιμοποιούνται (γλώσσα, εθνική καταγωγή) εντάσσονται στην πλατύτερη ελληνοκαναδική εθνική ομάδα. Υπάρχει επίσης στον Καναδά και μικρός αριθμός Κυπρίων τουρκικής καταγωγής.

Οργανωμένες κυπριακές κοινότητες έχουμε στο Τορόντο, την Οτάβα, το Waterloo στο Οντάριο, τη Μισισιάγκουα στο Οντάριο, το Μόντρεαλ, το Βανκούβερ και το Γουϊνπεγκ. Η μεγαλύτερη και πιο σημαντική κοινότητα είναι η Κυπριακή Κοινότητα Τορόντο. Η Κοινότητα αυτή διαθέτει δικό της κοινοτικό κέντρο και λειτουργεί ελληνικό σχολείο. Οι κοινότητες των Κυπρίων είναι αστικές. Οι Κύπριοι δεν διαθέτουν δική τους ξεχωριστή εκκλησία αλλά είναι ενταγμένοι στην ελληνορθόδοξη εκκλησία του Καναδά. Στο Τορόντο υπάρχει επίσης και το Κυπριακό Εμπορικό Επιμελητήριο.

Η Κυπριακή Ομοσπονδία Καναδά είναι το συντονιστικό όργανο των κυπριακών κοινοτήτων. Η έδρα της βρίσκεται στο Τορόντο.

Οι Κύπριοι του Καναδά συμμετέχουν ενεργά στους διάφορους ελληνικούς οργανισμούς στους οποίους πολλές φορές κατέχουν και σημαντικές θέσεις.

Παρατηρήσεις σχετικά με την οργανωτική δομή του Ελληνισμού του Καναδά

Η πληθώρα παροικιακών οργανισμών δίνει την εντύπωση ότι ο ελληνισμός του Καναδά διαθέτει μια ισχυρή οργανωτική δομή. Στην πραγματικότητα, η πολυδιάσπαση και η έλλειψη συντονισμού, οι διαμάχες, κυρίως αυτές με την εκκλησία, η έλλειψη ουσιαστικής πολιτικής από μέρους της επίσημης Ελλάδας, αφήνουν τον ελληνισμό του Καναδά σε κατάσταση σύγχυσης και αποδυνάμωσης.

Εξάλλου η έλλειψη ικανών στελεχών μέσα στους παροικιακούς οργανισμούς γίνεται ολοένα και πιο αισθητή. Το γεγονός ότι μετά την πτώση της δικτατορίας και ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, μεγάλος αριθμός τέτοιων στελεχών γύρισαν στην Ελλάδα για μόνιμη εγκατάσταση, άφησε ένα σημαντικό κενό. Από την άλλη οι Ελληνοκαναδοί, οι Έλληνες δηλαδή της δεύτερης γενιάς, που αρχίζουν να αναδεικνύονται μέσα στην καναδική κοινωνία, αποφεύγουν κατά κανόνα την παροικιακή ζωή. Κι αυτό γιατί αισθάνονται ως ένα σημείο ξένοι προς τις πολιτικές και άλλες διαιρέσεις που έχουν την ρίζα τους στην ελλαδική πραγματικότητα ή και θέλουν να αποφύγουν το ελληνικό γκέτο.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες δεν μπορεί κανείς να είναι πολύ αισιόδοξος, προπάντων όσον η επίσημη Ελλάδα δεν έχει μια καθαρή πολιτική για την αντιμετώπιση του καναδικού ελληνισμού και των προβλημάτων του.

Σημειώσεις

1. Για τα θέματα αυτά υπάρχει μια σημαντική βιβλιογραφία. Δες ανάμεσα σε άλλα:

Ανώνυμου, *Ελληνική Νομαρχία*, έκδοση Ν. Τομαδάκη, Αθήνα, 1948, έκδοση Γ. Βαλέτα, Αθήνα, 1949, β' έκδοση, Αθήνα, 1957.

Theodoros Papadopoulos, *Studies and Documents Relating to the History of the Greek Church and People Under Turkish Domination*, Bruxelles, 1952, σελ. 157.

Διονύσιος Ζακυθηνός, *Η Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*, Τυπογραφείον της Εστίας, Αθήνα, 1962, σελ. 31-51.

Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, Αθήνα, Θεμέλιο 1975, σελ. 34.

Απόστολος Βακαλόπουλος, *Καίρια θέματα της Ιστορίας μας*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 185.

John Campell and Philip Sherrard, *Modern Greece*, London, Ernest Benn, 1969.

2. Stephanos Constantinides, *Les Grecs du Québec*, Montréal, Ed. O METOIKOS-LE METEQUE, 1983, p.96.

Peter Chimbos, *The Canadian Odyssey, The Greek Experience in Canada*, Toronto, McClelland p.88-91.

3. Stephanos Constantinides, όπ. παρ. σελ. 95-98.

P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 88-97.

4. Όπ.παρ.

5. P. Chimbos, όπ. παρ. σελ. 94.

6. Stephanos Constantinides, όπ. παρ. σελ. 95-98. Δες επίσης στα παραρτήματα την επιστολή του Αρχιεπισκόπου Ιακώβου στην υπουργό Lise Payette της επαρχιακής κυβέρνησης του Κεμπέκ από την οποία ζητούσε να μην εγκριθεί ο νόμος που παραχωρούσε αυτονομία στην Ελληνική Κοινότητα του Μόντρεαλ, όπ. παρ. σελ. 235.

7. La Presse, 18 Ιουνίου 1980, ημερήσια γαλλόφωνη εφημερίδα του Μόντρεαλ. Ο νόμος αυτός-ιδιωτικού δικαίου- βρισκόταν μπροστά στη βουλή του Κεμπέκ από το 1972, αν όχι πιο νωρίς. Δεν προωθήθηκε λόγω της αντίδρασης της εκκλησιαστικής ιεραρχίας και του κατεστημένου της ελληνικής παροικίας του Μόντρεαλ, παρόλο που το περιεχόμενό του είχε υιοθετηθεί με συντριπτική πλειοψηφία από τη Γενική Συνέλευση της Ελληνικής Κοινότητας Μόντρεαλ. Χρειάστηκε η συνεργασία των πιο προοδευτικών στοιχείων της ελληνοκαναδικής παροικίας του Μόντρεαλ με το βουλευτή του Partis Québécois και μετέπειτα υπουργό Μετανάστευσης και Πολιτιστικών Κοινοτήτων Gerald Godin για να αντιμετωπισθούν τα εμπόδια αυτά και να υπερψηφισθεί ο νόμος. Δες τα σχετικά ντοκουμέντα που παρατίθενται στα παραρτήματα. Ανάμεσά τους επιστολή του Αρχιεπισκόπου Ιακώβου στην αρμόδια υπουργό του Κεμπέκ με την οποία ζητούσε την απόρριψη του νόμου καθώς και επιστολή του βουλευτή Gerald Godin στο συγγραφέα της παρούσας μελέτης με την οποία τον πληροφορεί για την εξέλιξη της συζήτησης γύρω από το θέμα αυτό σε πολιτικο-διοικη-

τικό επίπεδο, στην πρωτεύουσα της επαρχίας του Κεμπέκ.

8. Με το θέμα αυτό ασχολείται για χρόνια τώρα ο παροικιακός τύπος που είναι μια πλούσια πηγή για το μελετητή. Υπάρχει επίσης πλούσια αλληλογραφία ανάμεσα στα διοικητικά συμβούλια των κοινοτήτων και την εκκλησιαστική ιεραρχία. Δες για παράδειγμα την εβδομαδιαία ελληνόφωνη εφημερίδα του Μόντρεαλ, «Ελληνικός Ταχυδρόμος» ή αυτή του Τορόντο «Εβδομάδα».

9. Δες για παράδειγμα δήλωση του τότε προέδρου της Ελληνικής Κοινότητας του Τορόντο Λεωνίδα Πολυμενάκου, P. Chimbos, όπ. παρ. σελ. 91. Ο Λεωνίδας Πολυμενάκος, πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας Τορόντο το 1964, είχε δηλώσει χαρακτηριστικά: *«Το ζήτημα για μας είναι απλό. Δεν επεμβαίνουμε στα θρησκευτικά και εκκλησιαστικά θέματα. Ποτέ δεν εμπλακήκαμε σε δογματικά θέματα με τους κληρικούς της εκκλησίας μας τους οποίους με σεβασμό αναγνωρίζουμε ως τους πνευματικούς μας ηγέτες. Ούτε και σκοπεύουμε να κάνουμε κάτι τέτοιο στο μέλλον. Παράλληλα όμως δεν είμαστε διατεθειμένοι να αποδεχτούμε την ανοικτή ή κεκαλυμμένη επέμβασή τους σε θέματα καθαρά διοικητικά της Κοινότητάς μας».*

10. Δες για παράδειγμα τον «Ελληνικό Ταχυδρόμο» και το «Ελληνοκαναδικό Βήμα», εβδομαδιαίες ελληνόφωνες εφημερίδες του Μόντρεαλ, Μάης, Ιούνης, Ιουλίου 1986.

11. Αναφορά σ' αυτή την προσέγγιση και στις συναντήσεις του Αρχιεπισκόπου Ιακώβου με τον Ανδρέα Παπανδρέου γίνονται στο βιβλίο του Γεώργιου Π. Μαλούχου, *Εγώ ο Ιάκωβος*, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη, 2002. Στο βιβλίο δημοσιεύεται επιλεκτικά και μέρος της αλληλογραφίας τους, όπως και αλληλογραφία του Ιακώβου με άλλες προσωπικότητες του ελληνικού πολιτικού κόσμου. Για ευνόητους λόγους παραλείπονται οι επιστολές που έστειλε στο Γεώργιο Ράλλη, τότε υπουργό Εξωτερικών και στις οποίες του έλεγε ότι η εκκλησία στον Καναδά κινδύνευε από το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ! Στα παραρτήματα του παρόντος βιβλίου παραθέτουμε διακήρυξη της Τοπικής Οργάνωσης ΠΑΣΟΚ, Μόντρεαλ για το θέμα των σχέσεων εκκλησίας-Κοινοτήτων η οποία καταθρούβησε τόσο πολύ τον Ιάκωβο ώστε έκρινε καλό να απευθυνθεί στον τότε υπουργό Εξωτερικών Γεώργιο Ράλλη και να ζητήσει τη βοήθειά του για να μη πέσουν οι Κοινότητες του Καναδά στα χέρια...των κομμουνιστών!

12. Stephanos Constantinides, όπ. παρ. σελ.99-104.

13. Το χωρίς διακρίσεις αναφέρεται στους ορθόδοξους Έλληνες. Οι μη ορθόδοξοι Έλληνες δεν γίνονται κατά κανόνα δεκτοί στις ελληνικές κοινότητες. Αποκλείονται για παράδειγμα οι Έλληνες καθολικοί.

14. Peter Chimbos, όπ. παρ. σελ. 125.

15. Πολλά στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν στο κεφάλαιο αυτό, ιδιαίτερα όσον αφορά τους διάφορους παροικιακούς οργανισμούς, προέρχονται είτε από εμπειρική έρευνα είτε από το αρχείο του Κέντρου Ελληνικών Ερευνών Καναδά-ΚΒΕΚ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η αναφορά στην εκπαίδευση των Ελληνοκαναδών συνδέεται άμεσα με την προσπάθεια διατήρησης της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας. Ασφαλώς το θέμα δεν περιορίζεται μόνο στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση αλλά και στα γενικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά ελληνικής καταγωγής στο εκπαιδευτικό σύστημα του Καναδά. Στην πραγματικότητα ιδιαίτερα προβλήματα αντιμετώπιζαν μέχρι πρόσφατα οι ελληνικής καταγωγής μαθητές που ήταν παιδιά μεταναστών. Σήμερα όμως η συντριπτική πλειοψηφία αυτών των ελληνικής καταγωγής μαθητών έχουν γονείς Ελληνοκαναδούς δεύτερης γενιάς ενσωματωμένους στην ντόπια κοινωνία. Επομένως δεν αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα με τους μαθητές της μεταπολεμικής περιόδου στις δεκαετίες του '60, '70 και '80. Τα οποιαδήποτε προβλήματα για τους σημερινούς μαθητές δεν έχουν να κάνουν πια, τουλάχιστον το σημαντικότερο ποσοστό τους, με την εθνική τους καταγωγή αλλά με τις αδυναμίες του υπάρχοντος εκπαιδευτικού συστήματος. Είναι δε ως επί το πλείστον προβλήματα που αφορούν το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού της περιοχής τους. Γι' αυτόν τον λόγο στο κεφάλαιο αυτό θα περιοριστούμε στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση¹.

Ιστορικά

Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση στον Καναδά έχει ιστορία ενός αιώνα. Με τη δημιουργία της πρώτης οργανωτικής δομής του καναδικού ελληνισμού στις αρχές του εικοστού αιώνα, το ελληνικό σχολείο εντάσσεται σε αυτήν την οποία παρακολουθεί και συμπορεύεται μαζί της. Άλλωστε η δημιουργία της πρώτης αυτής δομής με τις πρώτες κοινότητες απέβλεπε βασικά στη διαφύλαξη της γλώσσας, της κουλτούρας και της θρησκείας και σε κάποιου είδους κοινωνικής ζωής, αλλά και κοινωνικής αλληλεγγύης ανάμεσα σε ομογενείς.

Ιχνηλατώντας λοιπόν την ίδρυση, την ιστορική εξέλιξη και την καθημερινή λειτουργία των ελληνικών σχολείων στον Καναδά, τα οποία χρονολογούνται από την πρώτη δεκαετία του εικοστού αιώνα στην πόλη του Μόντρεαλ και λίγο αργότερα στην πόλη του Τορόντο, μπορεί κανείς να καταγράψει σε μια ξέχωρη παρουσίαση τους φορείς εκείνους – κατά κανόνα παροικιακούς- οι οποίοι είχαν και έχουν την άμεση ευθύνη ίδρυσης και διαχείρισης αυτών των σχολείων. Στην καταγραφή αυτή θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι διαφοροποιήσεις κατά συγκεκριμένη χρονική περίοδο, όσον αφορά τον τύπο των φορέων αυτών, ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1960 και μετά, που η τυπολογία τους διευρύνεται αφού η ελληνόγλωσση εκπαίδευση «απεργλωβίζεται» από τη μονοπωλιακή παρουσία της Κοινότητας-Ενορίας. Παρόλα αυτά, ο ενοριακός χαρακτήρας των φορέων της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στον Καναδά εξακολουθεί να διατηρείται εν πολλοίς με μια εμμένονσα διαχρονικότητα.

Η Κοινότητα-Ενορία, που τόσο έντονα χαρακτηρίζει τον ελληνισμό των ΗΠΑ και τα εκεί λειτουργούντα σχολεία, αποτέλεσε και για τον καναδικό ελληνισμό τον πρωταρχικό ιδρυτικό πυρήνα και τη διαχειριστική βάση των ελληνικών τάξεων και των ελληνικών σχολείων.

Από το Χάλιφαξ του ανατολικού Καναδά έως το Βανκούβερ της Βρετανικής Κολομ-

βίας και από τη μία μεγάλη εστία του καναδικού ελληνισμού στο Μόντρεαλ έως την αριθμητικά μεγαλύτερη ελληνική παροικία επί καναδικού εδάφους στο Τορόντο δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία πως ο «γνωστότερος» φορέας ίδρυσης και διαχείρισης ελληνικών σχολείων ήταν η Ελληνική Κοινότητα-Ενορία. Και αυτό βεβαίως κάθε άλλο παρά τυχαίο ή απλώς συμπτωματικό γεγονός θα μπορούσε να χαρακτηριστεί.

Το παραδοσιακό τρίπτυχο συλλογικής παρουσίας και ενδοπαροικιακής οργάνωσης των Ελλήνων του Καναδά, που σχηματικά έχει διατυπωθεί με την αλληλουχία «Κοινότητα-Εκκλησία-Ελληνικό Σχολείο», είχε πάντα τη δική του εσωτερική λογική, εκφράζοντας διαχρονικά συγκεκριμένες αντιλήψεις και νοοτροπίες των εμπλεκόμενων ατόμων, κληρικών και λαϊκών κατά περίπτωση, και είναι φαινόμενο που συναντούμε στο μεγαλύτερο κομμάτι της ελληνικής διασποράς. Οι πρωτοπόροι Έλληνες μετανάστες οργανώνουν μια στοιχειώδους μορφής Κοινότητα, πραγματοποιούν την πρώτη ελληνορθόδοξη λειτουργία σε κάποια εκκλησία ή ακόμη και σε κάποιο νοικιασμένο χώρο και σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα οργανώνουν και τα πρώτα μαθήματα ελληνικών είτε σε μια αυτόνομη μορφή, είτε (το συνηθέστερο) ως ένα «μείγμα» καθηγητικού σχολείου και τάξης διδασκαλίας ελληνικών.

Κοντολογίς, η Κοινότητα-Ενορία ήταν ένας από τους «συνηθέστερους» φορείς ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στον Καναδά πριν τη δεκαετία του '60 με τις επιμέρους διαφοροποιήσεις κατά συγκεκριμένη περίπτωση. Εντούτοις η Κοινότητα-Ενορία της περιόδου αυτής έχει τη δική της αυτοδιοίκηση και δεν υπάγεται ασφυκτικά στην εκκλησιαστική ιεραρχία όπως θα γίνει αργότερα, ειδικότερα στις ΗΠΑ και λιγότερο στον Καναδά. Στην πραγματικότητα η αρχική αυτή Κοινότητα δεν έχει καμιά σχέση με τη σημερινή Ενορία-Κοινότητα είτε στις ΗΠΑ είτε στον Καναδά. Η Κοινότητα αυτή δεν έχει καμιά εξάρτηση από καμιά εκκλησιαστική ιεραρχία. Αναζητεί βεβαίως ιερέα για τις θρησκευτικές ανάγκες των μελών της και των συμπαροίκων γενικότερα, αλλά ο ρόλος της περιορίζεται στα θρησκευτικά καθήκοντα. Εξάλλου για την πρώτη περίοδο δεν υπάρχει ιεραρχημένη εκκλησία στη Βόρεια Αμερική και οι ιερείς αποστέλλονται από την εκκλησία της Ελλάδας. Η ενοριοποίηση των Κοινοτήτων θα αρχίσει πολύ αργότερα μετά την ίδρυση της Αρχιεπισκοπής Βορείου και Νοτίου Αμερικής το 1922 και θα ενταθεί μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τουλάχιστον όσον αφορά τον Καναδά, στη μακρά περίοδο που η βορειοαμερικάνικη εκκλησία ποιμαίνεται από τον αρχιεπίσκοπο Ιάκωβο. Άλλωστε ο Ιάκωβος εισήγαγε τους ομοίομορφους κανονισμούς διοίκησης των Κοινοτήτων που τους απαίρεσαν και το τελευταίο ίχνος αυτονομίας.

Τυπολογία των φορέων

Η δεκαετία του 1960 σηματοδοτεί καθοριστικές αλλαγές, όσον αφορά (και) τους φορείς της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στον Καναδά. Με τις πολλαπλές και οιονει δυναμικές εξε-

λίξεις στους κόλπους των ελληνικών παροικιών του Καναδά και υπό τις διαρκείς και σθεναρές πιέσεις-απαιτήσεις των δεκάδων χιλιάδων νεοφερμένων Ελλήνων δημιουργούνται νέες δομές για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, προκαλώντας έντονα ρήγματα στον μέχρι τότε μονοπωλιακό χαρακτήρα της Κοινότητας-Ενορίας.

Άλλωστε οι δυο αρχαιότερες και συγκριτικά πολυπληθέστερες Ελληνικές Κοινότητες του Καναδά, η Κοινότητα του Μόντρεαλ και η Κοινότητα του Τορόντο, οι οποίες συμμετείχαν και αυτές στον παραδοσιακό αυτό τρόπο ίδρυσης και διαχείρισης ελληνικών σχολείων, βιώνοντας σειρά ριζικών αλλαγών στη δεκαετία του '60 και μετέπειτα, αναγκάστηκαν να διαφοροποιήσουν και την ίδια τη δική τους συλλογική/ δομική υπόσταση ως φορέων διαχείρισης ελληνικών σχολείων. Σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, αλλά με πολλές προσπάθειες και επίμονους αγώνες, οι δυο αυτές Κοινότητες υπερβαίνουν στην ουσία το γνωστό θεσμό της ελληνικής διασποράς Κοινότητα-Ενορία και αυτοπροσδιορίζονται στην πράξη ως Κοινότητες με παραπάνω από μία εκκλησίες και με χαρακτηριστικά αστικών οργανισμών. Με την έννοια αυτή έχουμε και ένα διαφοροποιημένο τρόπο διαχείρισης ελληνικών σχολείων μέσα από τα σπλάχνα του ίδιου του παραδοσιακού φορέα Κοινότητα-Ενορία, που τείνει να γίνεται ολοένα και περισσότερο «κοινοτικός/ λαϊκός» και αντιστοίχως λιγότερο «ενοριακός/ θρησκευτικός». Αυτή η οργανωτική και δομική μετάλλαξη των δύο αυτών Κοινοτήτων σε σχέση με τα ελληνικά σχολεία στον Καναδά –αλλά όχι μόνον– δημιουργεί ένα άλλο είδος, ένα δεύτερο τύπο φορέα ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης, ο οποίος και σήμερα εξακολουθεί να διεκδικεί τον πρωτεύοντα ρόλο στα των ελληνοκαναδικών σχολείων συνολικά. Οι απόλυτοι αριθμοί των μαθητών στους επιμέρους εκπαιδευτικούς οργανισμούς των δύο αυτών παροικιακών φορέων σε Μόντρεαλ και Τορόντο αντιστοίχως, αλλά και η συνολική τους ιστορία επί καναδικού εδάφους, πιστοποιούν με τον πλέον απευδής τρόπο την «πρωτοκαθεδρία» τους σε πανκαναδικό επίπεδο.

Αν η Κοινότητα του Τορόντο διαχειρίζεται μόνο τα λεγόμενα «απογευματινά-Σαββατιανά» σχολεία, η Ελληνική Κοινότητα του Μόντρεαλ λειτουργεί ή, καλύτερα, έχει την ευθύνη διοίκησης και διαχείρισης και του ελληνικού ημερήσιου σχολείου «Σωκράτης», το οποίο είναι και το αρχαιότερο παροικιακό εκπαιδευτικό ίδρυμα του καναδικού και του βορειοαμερικάνικου ελληνισμού. Το ημερήσιο αυτό τρίγλωσσο (γαλλικά, ελληνικά, αγγλικά) σχολείο επιχορηγείται για το σύνολο σχεδόν των λειτουργικών δαπανών του από την επαρχιακή κυβέρνηση του Κεμπέκ, έχει κατά τα τελευταία χρόνια πέραν των χιλίων μαθητών ελληνικής καταγωγής στην ευρύτερη περιοχή του Μόντρεαλ και γειτονικών δήμων, ενώ οι γονείς καταβάλλουν ένα μέρος των διδάκτρων, τα οποία καλύπτουν το ελληνικό πρόγραμμα του σχολείου. Το κοινοτικό αυτό σχολείο μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960 υπολειπομένου ως ημερήσιο δίγλωσσο (ελληνικά, αγγλικά) σχολείο με οικονομικούς πόρους από τους γονείς και την Κοινότητα, είχε ένα σχετικά πολύ μικρό αριθμό μαθητών και αντιμετώπιζε πολλά και σύνθετα προβλήματα. Με το ξεκίνημα της δεκαετίας του 1970 στη συνέχεια, το σχολείο «Σωκράτης» μετεξελίχθηκε και «μεταμορφώθηκε» σε ένα σύγχρονο ημερήσιο κοι-

νοτικό σχολείο, όπου οι μαθητές/τριες διδάσκονται το σχολικό τους πρόγραμμα στην γαλλική (περίπου 65%), στην ελληνική (25%) και στην αγγλική (10%). Για αρκετά χρόνια ο αριθμός των παιδιών που επέλεξαν το σχολείο «Σωκράτης» για την πρωτοβάθμια εκπαίδευσή τους, συνεχώς αυξανόταν και γενικά το σχολείο έγινε ένα πρωτοποριακό, για το είδος του εκπαιδευτικό και πολιτιστικό ίδρυμα στο Κεμπέκ και σ' ολόκληρο τον Καναδά. Προβλήματα, δυσκολίες, ακόμη και αντιρρήσεις για τη νέα αυτή μορφή και την εν γένει πορεία και την αποτελεσματικότητα του σχολείου πάντα υπήρχαν και εξακολουθούν να υπάρχουν. Τα τελευταία χρόνια ο μαθητικός πληθυσμός του «Σωκράτη» παραμένει στάσιμος, ακολουθώντας τη γενικότερη τάση μείωσης μαθητών, που παρατηρείται σε όλα τα ελληνικά σχολεία του Καναδά, ενώ οι υπεύθυνοι και οι διοικούντες το σχολείο συχνά έχουν βρεθεί αντιμέτωποι με κριτικές και κατηγορίες για κακοδιαχείριση χρημάτων του «Σωκράτη».

Παράλληλα με το σχολείο «Σωκράτης» του Μόντρεαλ υπάρχει και λειτουργεί από το 1982 ένα ακόμη ημερήσιο (τριγλώσσο κι αυτό) κοινοτικό σχολείο στο γειτονικό δήμο του Λαβάλ υπό την αιγίδα και τη διοικητική ευθύνη της Ελληνορθόδοξης Κοινότητας του Λαβάλ. Το σχολείο αυτό με το όνομα «Δημοσθένης» λειτουργεί με τις ίδιες ακριβώς προδιαγραφές και τους ίδιους εν πολλοίς διακανονισμούς από πλευράς επαρχιακής κυβέρνησης όπως και το σχολείο «Σωκράτης». Το σχολείο αυτό, που είχε ένα διάστημα υπερβεί τους 600 μαθητές, έχει γνωρίσει επίσης τα τελευταία χρόνια μια σημαντική κάμψη. Αντιμετωπίζει επίσης με τη σειρά του τα δικά του οργανωτικά και διοικητικά προβλήματα, όπου η καθημερινή διαχείριση των χρημάτων που δίδονται από την κυβέρνηση για το σχολείο αποτελεί έντονο πρόβλημα και σημείο τριβής, ενώ η «αντιπαλότητα» με το άλλο ημερήσιο σχολείο «Σωκράτης» είναι μερικές φορές έντονη σε διάφορα ζητήματα και επίπεδα.

Τα τελευταία χρόνια λειτουργεί και ένα αριθμητικά μικρό (γύρω στους 100 μαθητές) ημερήσιο σχολείο στο Τορόντο με τη συνολική ευθύνη της Μητρόπολης Τορόντο-Καναδά, «Η Μεταμόρφωση». Το σχολείο αυτό καλύπτει το σύνολο των δαπανών καθημερινής λειτουργίας του από τα δίδακτρα των γονέων και διάφορες εισφορές που γίνονται γι' αυτό το σκοπό στη Μητρόπολη. Βασική γλώσσα διδασκαλίας είναι η αγγλική (περίπου 65%), ενώ παράλληλα τα παιδιά διδάσκονται την ελληνική (25%) και τη γαλλική (10%).

Η εμφάνιση των οργανωτικών δομών των γονέων μετά τη δεκαετία του 1960

Ένας από τους νέους φορείς ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης που εμφανίζεται μετά τη δεκαετία του '60 συνδέεται με την πρωτοβουλία των Ελλήνων γονέων που οργανώνονται σε συνδέσμους με σκοπό την παροχή ελληνικής εκπαίδευσης στα παιδιά τους. Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση μιας τέτοιας θεσμικής συνένωσης Ελλήνων γονέων είναι η Ελληνική Ομοσπονδία Γονέων και Κηδεμόνων του Μόντρεαλ που ιδρύθηκε και επίσημα ως σωματείο «εκπαιδευτικής φύσης» με το ξεκίνημα της δεκαετίας του 1970. Το οργανωτικό αυτό

μοντέλο της Ομοσπονδίας Γονέων –στο χώρο των ελληνικών σχολείων– καταγράφεται ως απολύτως πρωτοποριακό εγχείρημα με τη δική του ξέχωρη βαρύτητα και σημασία. Με την παρέλευση ορισμένων χρόνων, ανάλογες πρωτοβουλίες –μικρότερης εμβέλειας και δυναμικότητας – παρουσιάστηκαν και σε άλλες εστίες του καναδικού ελληνισμού, προκαλώντας και αμφισβητώντας στην πράξη το παραδοσιακό μονοπώλιο της Κοινότητας-Ενορίας στα πλαίσια της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στον Καναδά.

Άλλοι φορείς

Σε ορισμένες μεμονωμένες περιπτώσεις, ως φορείς ίδρυσης και διαχείρισης ελληνικών σχολείων λειτούργησαν και κάποιοι από τους δεκάδες εθνικοτοπικούς συλλόγους, (για παράδειγμα ο Σύλλογος Κρητών στο Μόντρεαλ, αλλά και στο Τορόντο), απευθυνόμενοι και εξυπηρετώντας, κατά κανόνα, τα μέλη των συλλόγων αυτών και τους συντοπίτες τους γενικότερα. Ο Σύλλογος Κρητών Μόντρεαλ ίδρυσε δικό του ελληνικό σχολείο το 1967, το οποίο και λειτούργησε για μια ολόκληρη 20ετία, διακόπτοντας οριστικά τη λειτουργία του το 1988.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η παρουσία των νέων αυτών παροικιακών φορέων στο ζωτικό χώρο της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης προκάλεσε ισχυρότατες δονήσεις και τριγμούς τόσο στην Ελληνική Κοινότητα Μόντρεαλ και στους περί αυτήν λαϊκούς και κληρικούς, όσο και σε άλλες κοινότητες-ενορίες του καναδικού ελληνισμού. Ο κίνδυνος να χάσουν «τη μάχη» των ελληνικών σχολείων παρουσιαζόταν απολύτως ορατός και ως εκ τούτου όφειλαν να λάβουν με τη σειρά τους τα δικά τους μέτρα. Έτσι, η Ελληνική Κοινότητα του Μόντρεαλ, εν προκειμένω, την ίδια χρονική περίοδο προχώρησε σε μια ριζική αναδιοργάνωση των δικών της απογευματινών σχολείων, ενώ, όπως σημειώθηκε και πιο πάνω, το ημερήσιο σχολείο «Σωκράτης» έμπαινε και αυτό στην τροχιά της αναδιοργάνωσης.

Η ίδρυση και άλλων περιφερειακών Κοινοτήτων από Έλληνες του Μόντρεαλ και του Τορόντο (κατά κύριο λόγο) οδήγησε σιγά-σιγά στην ίδρυση και λειτουργία αρκετών ακόμη ελληνικών σχολείων του γνωστού τύπου «απογευματινά ή Σαββατιανά» με μοναδική εξαίρεση αυτή που ήδη αναφέρθηκε, της Κοινότητας του Λαβάλ, με το ημερήσιο τρίγλωσσο σχολείο «Δημοσθένους».

Στην περίπτωση του Τορόντο καταγράφεται η ίδρυση του Ελληνοκαναδικού Εκπαιδευτικού Οργανισμού (1971) ως ένα είδος «απάντησης» στην ήδη υπάρχουσα Κοινότητα του Τορόντο.

Γύρω στα 1975 ο νέος αυτός παροικιακός οργανισμός φέρεται να έχει την ευθύνη της λειτουργίας 17 ελληνικών σχολείων/ τάξεων (απογευματινά/ Σαββατιανά) με 2.000, μαθητές/τριες, ενώ η Κοινότητα την ίδια χρονική περίοδο είχε περίπου 6.000 παιδιά στα 94 ελληνικά σχολεία της.

Η νέα εποχή για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο Βανκούβερ, την τρίτη μεγάλη εστία του καναδικού ελληνισμού, αρχίζει το 1971 με την ίδρυση και στην καναδική αυτή περιοχή

ελληνικών σχολείων εκτός εκείνων της Ελληνικής Κοινότητας, κυρίως από τους γονείς. Η παρουσία νέων εκπαιδευτικών φορέων οφείλεται και εδώ, τουλάχιστον εν μέρει, στη διαμάχη παλαιομεταναστών και νεομεταναστών.

Τα ιδιωτικά σχολεία

Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 έχουμε και την ίδρυση των λεγόμενων ιδιωτικών απογευματινών/ Σαββατιανών ελληνικών σχολείων, κυρίως στο Τορόντο, με σχετικά μικρούς αριθμούς μαθητών / τριών.

Στην περιοχή του Κεμπέκ ουδέποτε λειτούργησαν ιδιωτικά σχολεία - είναι φαινόμενο για έρευνα - ενώ στο Δυτικό Καναδά παρουσιάζονται τέτοιου είδους σχολεία, αλλά με περιορισμένο μαθητικό πληθυσμό. Όπως και το όνομα τους δηλώνει, οι φορείς ίδρυσης και διαχείρισης στη συγκεκριμένη αυτή περίπτωση είναι μεμονωμένα άτομα (φυσικά πρόσωπα κατά τη νομική έκφραση), τα οποία προσφέρουν εκπαιδευτικό και πολιτισμικό έργο μέσα από τα ελληνικά τους σχολεία με τη μορφή της ιδιωτικής επιχείρησης. Με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία προκύπτει ότι αυτού του «τύπου» τα ελληνικά σχολεία, με φορείς διαχείρισης ιδιώτες και όχι «συλλογικούς φορείς» των Ελλήνων του Καναδά, λειτούργησαν στο Οντάριο, στην ευρύτερη περιοχή του Τορόντο και στον Δυτικό Καναδά. Είναι ενδιαφέρον να υπογραμμισθεί το γεγονός ότι τα ιδιωτικά αυτά σχολεία επιβιώνουν και σήμερα, παρά το γεγονός ότι η ελληνόγλωσση εκπαίδευση του Καναδά διαρκώς συρρικνώνεται τα τελευταία χρόνια.

Οι εκτός της ελληνικής παροικίας φορείς

Η τυπολογία αυτή των φορέων ίδρυσης και διαχείρισης ελληνικών τάξεων ή και ελληνικών σχολείων στον Καναδά ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των φορέων εκείνων που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εμπλέκονται στα της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης, χωρίς οι ίδιοι να αποτελούν οργανικό τμήμα των ελληνικών παροικιών του Καναδά. Πρόκειται, δηλαδή, για επίσημους εκπαιδευτικούς φορείς του Καναδά, προφανώς εξωπαροικιακούς, ανεξαρτήτως εάν ή όχι συνεργάζονται μαζί τους και άτομα ελληνικής καταγωγής. Πιο συγκεκριμένα, στην κατηγορία αυτών των φορέων εντάσσονται οι σχετικές πρωτοβουλίες για τη διδασκαλία (και) των ελληνικών από τα Εκπαιδευτικά Συμβούλια / Επιτροπές του Τορόντο και σε μια πολύ μικρότερη κλίμακα του Μόντρεαλ και του Βανκούβερ. Ακόμη και κάποια ιδιωτικά σχολεία έχουν εισαγάγει τα ελληνικά για να μπορέσουν να ελκύσουν μαθητές ελληνικής καταγωγής. Το φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται πιο έντονο τα τελευταία χρόνια στο Μόντρεαλ.

Στο Τορόντο από το 1977 υπάρχει το αποκαλούμενο Heritage Program, το οποίο πρόσφατα έχει μετεξελιχθεί σε πρόγραμμα «Διεθνών Γλωσσών», ενώ στο Μόντρεαλ ξεκίνησε το Πρόγραμμα PELO (Programme d'enseignement de langues d'origine), το οποίο ουσιαστικά ποτέ δεν κατόρθωσε να «ορθοποδήσει», αφού δεν υποστηρίχθηκε και δεν επικροτήθηκε ποτέ από τη μεγάλη πλειονότητα της ελληνικής παροικίας του Μόντρεαλ.

Το πρόγραμμα αυτό απευθύνεται σε όλες τις εθνικές μειονότητες. Τελευταία γίνεται μια προσπάθεια από ορισμένα δημόσια και ιδιωτικά σχολεία στην ευρύτερη περιοχή του Μόντρεαλ να δημιουργήσουν τάξεις ελληνικών με βάση το ίδιο πρότυπο.

Το ειδικό πρόγραμμα Heritage Language Program χρονολογείται στην επαρχία του Οντάριο από το 1977 και απευθύνεται σε όλες τις εθνότητες της Επαρχίας. Το σχετικό υπόμνημα του υφυπουργού Παιδείας του Οντάριο προς τους φορείς και τα στελέχη της εκπαίδευσης σχετικά με το συγκεκριμένο πρόγραμμα διευκρίνιζε: «Βρίσκομαι στην ευχάριστη θέση να σας πληροφορήσω ότι, όπως ανακοινώθηκε στην Ομιλία του Θρόνου (29-3-77) και στην Ομιλία του Πρωθυπουργού (4-5-77), το Υπουργείο Παιδείας θα εφαρμόσει ένα Πρόγραμμα Γλωσσικής Κληρονομιάς, το οποίο θα αρχίσει να λειτουργεί από την 1η Ιουλίου 1977. Μεταξύ των σκοπών αυτού του προγράμματος είναι η καλλιέργεια κάθε άλλης γλώσσας εκτός από τις δύο επίσημες γλώσσες του Καναδά (αγγλική και γαλλική). Έχει προβλεφθεί να γίνει σχετική τροποποίηση στον Κανονισμό 191, έτσι ώστε να δίνεται η δυνατότητα να οργανώνονται και να λειτουργούν τάξεις για Γλώσσες Κληρονομιάς σε όλα τα δημοτικά σχολεία του Οντάριο»².

Το πρόγραμμα αυτό επιχορηγείται κατά 100% από τα τοπικά Σχολικά Συμβούλια, τα οποία με τη σειρά τους έχουν εξασφαλίσει αυτά τα χρήματα από το επαρχιακό Υπουργείο Παιδείας. Τα μαθήματα του προγράμματος έχουν διάρκεια δύομισι ωρών τη βδομάδα, είναι μόνο γλωσσικά και προσφέρονται σε κάθε ενδιαφερόμενο μέλος εθνικής και μεταναστευτικής παροικίας. Σύμφωνα με τα δεδομένα του 1980 απαιτούνταν 25 τουλάχιστον μαθητές για να «στηθεί» μια τάξη στα πλαίσια του Heritage Program.

Το ανάλογο πρόγραμμα (PELO) που επιχειρήθηκε για τη διδασκαλία των Ελληνικών στην επαρχία του Κεμπέκ (στο Μοντρεάλ, στην ουσία) άρχισε την πειραματική του εφαρμογή τη σχολική χρονιά 1978-79 αλλά δεν κατόρθωσε να «πείσει» την ελληνική παροικία και σε σύντομο χρονικό διάστημα απόησε, χωρίς ποτέ να συγκεντρώσει παραπάνω από ελάχιστες δεκάδες μαθητές / τριες. Όπως αναφέρεται στο σχετικό ενημερωτικό της κυβέρνησης του Κεμπέκ για το PELO: «Η κυβέρνηση του Κεμπέκ ενδιαφερόμενη για την επιθυμία των μειονοτήτων να συμμετέχουν ενεργά στην κεμπεκιώτικη κοινωνία, χωρίς να πάψουν να καλλιεργούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, από 27-11-1979 έχει εισαγάγει στο εκπαιδευτικό σύστημα του Κεμπέκ μαθήματα σχετικά με τη γλώσσα και τον πολιτισμό καταγωγής ορισμένων από τις μειονότητες του Κεμπέκ, όπως των Πορτογάλων, των Ελλήνων και των Ιταλών»³.

Τα τελευταία χρόνια, κάποια δημόσια και ιδιωτικά σχολεία στο Μόντρεαλ έχουν εισαγάγει μαθήματα Ελληνικών, επειδή συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό μαθητών ελληνικής καταγωγής. Ο αριθμός των μαθητών που παρακολουθούν αυτά τα μαθήματα –ιδίως στην περιοχή Λαβάλ– είναι περιορισμένος. Ακριβείς αριθμοί δεν υπάρχουν, αφού τα σχολεία αυτά αρνούνται να τους κοινοποιήσουν, αλλά σύμφωνα με τις καλύτερες εκτι-

μήσεις δεν ξεπερνούν τους 150 μαθητές. Υπάρχει έντονη καχυποψία και ανταγωνισμός ανάμεσα σ'αυτά τα σχολεία και τα παροικιακά, κυρίως με τη μορφή ψιθύρων, και αυτός είναι ο λόγος της άρνησής τους να δώσουν πληροφορίες για το πρόγραμμά τους.

Μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης

Απογευματινά: Λειτουργούν δύο φορές τη βδομάδα, εκτός κανονικού σχολικού προγράμματος / ωραρίου, με συνολική εβδομαδιαία διάρκεια 4 ωρών. Τα απογευματινά αποτελούσαν την πρώτη προτίμηση των παιδιών και των γονιών τους για πολλά χρόνια. Σήμερα όμως έχουν μειωθεί στο ελάχιστο λόγω του ότι η συντριπτική πλειονότητα (το σύνολο σχεδόν) των παιδιών έχουν στραφεί στα Σαββατιανά σχολεία. Τόσο τα απογευματινά όσο και τα Σαββατιανά σχολεία στο μεγαλύτερο μέρος τους στεγάζονται σε σχολικά κτίρια δημόσιων σχολείων και λειτουργούν κατά κανόνα σε περιοχές όπου διαμένουν συγκριτικά μεγαλύτεροι αριθμοί Ελλήνων. Φορείς αυτών των σχολείων είναι οι παροικιακές οργανώσεις.

Σαββατιανά: Λειτουργούν κάθε Σαββάτο πρωί για περίπου 4-5 διδακτικές ώρες, όπως αναφέρθηκε, και έχουν στην ουσία υποκαταστήσει το σύνολο των απογευματινών. Οι λόγοι της προτίμησης αυτών των σχολείων είναι κυρίως πρακτικοί, τουλάχιστον σύμφωνα με ορισμένους γονείς. Τους επιτρέπει δηλαδή να έχουν ελεύθερο το πρωινό του Σαββάτου για διάφορες δουλειές και δεν τους υποχρεώνει να μετακινούνται δυο φορές η εβδομάδα για τη μεταφορά των παιδιών τους σε απογευματινές τάξεις.

Ενταγμένα στο Δημόσιο Σύστημα: Πρόκειται κατά βάση για τα ελληνικά σχολεία του Οντάριο (Heritage Schools) με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, αφού το αντίστοιχο πρόγραμμα στο Κεμπέκ δε συγκεντρώνει ικανό αριθμό μαθητών και αυτό του Βανκούβερ βρίσκεται στο ξεκίνημα και σε χαμηλά επίπεδα μαθητικού δυναμικού.

Ημερήσια: Πρόκειται για τα σχολεία «Σωκράτης» και «Δημοσθένης» του Μόντρεαλ και του Λαβάλ αντίστοιχα, καθώς και για το πολύ νεότερό τους, τη «Μεταμόρφωση», ημερήσιο σχολείο της Μητρόπολης στο Τορόντο. Τα κύρια χαρακτηριστικά και των τριών αυτών ημερήσιων παροικιακών σχολείων είναι ότι οι φορείς τους είναι παροικιακές οργανώσεις ή η εκκλησία, οι μαθητές τους είναι σχεδόν αποκλειστικά ελληνικής καταγωγής και εκπληρώνουν την υποχρεωτική φοίτησή τους σ' αυτά και τα προγράμματά τους είναι δίγλωσσα ή τρίγλωσσα. Τα σχολεία αυτά λειτουργούν σύμφωνα με το εκπαιδευτικό θεσμικό πλαίσιο των επαρχιών του Καναδά.

Ιδιωτικά σχολεία: Έχουν την τυπική μορφή «επιχειρήσεων», στις οποίες όμως υπάρχει έντονο και το ενδιαφέρον για την ελληνική παιδεία, δεδομένου ότι δεν πρόκειται για πολύ επικερδείς «επιχειρήσεις», σε μια χώρα σαν τον Καναδά.

Τα σχολεία αυτά αναπτύχθηκαν κυρίως στο Οντάριο –περιοχή του Τορόντο κατά κύριο λόγο– και εν μέρει στο Δυτικό Καναδά. Δεν υπήρξε ποτέ τέτοια μορφή σχολείων στο Κεμπέκ.

Κλείνοντας τη συνοπτική αυτή παρουσίαση, χρήσιμο είναι να καταγραφούν και ορισμένα δημογραφικά δεδομένα σχετικά με την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στην εστία αυτή του απόδημου ελληνισμού, καθώς και οι γενικότερα παρατηρούμενες τάσεις των τελευταίων χρόνων.

Το 1980 αναφέρεται ότι ένα γενικό σύνολο γύρω στις 16.000 μαθητές/μαθήτριες παρακολουθούσαν ελληνικά μαθήματα σε ολόκληρο τον Καναδά. Υπάρχουν και εκτιμήσεις που ανεβάζουν τον αριθμό αυτό μέχρι και 17.500 και άλλες που τον κατεβάζουν στις 15.000. Υπάρχει μια πτωτική τάση που παρατηρείται πιο έντονη στο Δυτικό Καναδά και στο Κεμπέκ και λιγότερο στο Οντάριο, ιδίως στα χρόνια μετά το 1990, παρόλο που είχε αρχίσει πολύ νωρίτερα. Δε θα επανέλθουμε στους λόγους που οδηγούν σ' αυτή την υποχώρηση των αριθμών⁴. Σημειώνουμε απλώς πως ο μαθητικός πληθυσμός των ελληνόγλωσσων σχολείων του Καναδά σήμερα σήμερα κυμαίνεται στις 8.000.

Σημειώσεις

1. Επειδή στο βιβλίο *Η Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στον Καναδά*, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο, 2001 αναπτύσσονται διεξοδικά τα θέματα της εκπαίδευσης, περιοριζόμαστε στον παρόντα τόμο σε ορισμένα γενικά στοιχεία και σε μια σκιαγράφηση των μορφών ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης σ' αυτή τη χώρα, παραπέμποντας τον αναγνώστη για περισσότερες πληροφορίες στο παραπάνω βιβλίο.
2. Υπόμνημα του υφυπουργού Παιδείας του Οντάριο, R.A.L. Thomas, επίσημο έγγραφο της κυβέρνησης του Οντάριο, 1977.
3. Government of Quebec: Information Paper, 1979.
4. Για όλα αυτά τα θέματα δες Στέφανος Κωνσταντινίδης (επιμ.) *Η Ελληνόγλωσση Εκπαίδευση στον Καναδά*, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο, 2001.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΑ ΜΕΣΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Για μια εθνική ομάδα-μειονότητα, τα μέσα ενημέρωσης διαδραματίζουν ένα βασικό ρόλο για τη διατήρηση της γλώσσας, της κουλτούρας, και της ταυτότητάς της γενικότερα. Είναι γι' αυτόν το λόγο που από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας των ελληνικών παροικιών του Καναδά, δίπλα στα ελληνικά σχολεία, θα κάνουν την εμφάνισή τους οι πρώτες ελληνικές εφημερίδες. Πρόκειται για προσπάθειες που συναντούν τεράστιες δυσκολίες, τόσο στον τομέα ενημέρωσης, όσο και στον τεχνικό και οικονομικό τομέα.

Όπως ήταν φυσικό αυτοί που πρωτοστάτησαν στη δημιουργία των μέσων ενημέρωσης του ελληνισμού του Καναδά δεν ήταν ούτε επαγγελματίες δημοσιογράφοι, ούτε και είχαν τη δημοσιογραφία ως επάγγελμα επιβίωσής τους. Συνήθως άλλη ήταν η κύρια απασχόλησή τους, ενώ η έκδοση ενός εντύπου ήταν ένα είδος πάρεργου, στις ώρες ανάπαυσής τους. Τα τεχνικά προβλήματα ήταν επίσης τεράστια, όσο να δημιουργηθούν τα πρώτα ελληνικά τυπογραφεία, όπως δύσκολη ήταν επίσης και η αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων. Για όλους αυτούς τους λόγους εφήμερη ήταν και η ζωή πολλών εντύπων που είδαν το φως μέσα στις ελληνικές παροικίες του Καναδά.

Παρόλο που οι προσπάθειες για την έκδοση ελληνικών εφημερίδων ή περιοδικών αρχίζουν από πολύ νωρίς, ένας άλλος λόγος που εμποδίζει την ανάπτυξή τους εκτός από αυτούς που προαναφέρθηκαν, είναι ο μικρός αριθμός των Ελλήνων μεταναστών. Όπως αναφέραμε και σε άλλα κεφάλαια, το μεγάλο ρεύμα της ελληνικής μετανάστευσης προς τον Καναδά εμφανίζεται μονάχα μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Κι είναι ακριβώς σ' αυτή την περίοδο που αρχίζει να αναπτύσσεται ένα σχετικά ισχυρό δίκτυο ελληνικών μέσων ενημέρωσης στον Καναδά.

Η πρώτη ελληνική εφημερίδα στο Καναδά εκδόθηκε στο Μόντρεαλ το 1923 από τον Ηρακλή Παπαμανώλη με το όνομα *Εστία*. Πρόκειται στην ουσία για ένα μηνιαίο περιοδικό. Η *Εστία* εξακολούθησε να εκδίδεται μέχρι το 1958 και ενδεχομένως να είναι το μακροβιότερο ελληνικό έντυπο στον Καναδά. Την ίδια περίπου εποχή (το 1924 ή το 1925) εκδόθηκε στο Μόντρεαλ και ένα σατυρικό έντυπο ο *Φαφλατάς* από τον Κρητικό Νικόλαο Σωτηριανάκη. Δεν έχουμε πολλές πληροφορίες για το έντυπο αυτό, εκτός του ότι ήταν αρκετά αθυρόστομο και πολύ βραχύβιο.

Στη συνέχεια εφημερίδες θα εκδοθούν και στο Τορόντο και στο Βανκούβερ. Από το 1925 μέχρι το 1977 εκδόθηκαν τουλάχιστον 31 ελληνικές εφημερίδες στον Καναδά. Από το 1957 ως το 1977, 70% των ελληνικών εφημερίδων είχαν κατά μέσον όρο τρία χρόνια ζωής, 60% πέντε ή και περισσότερα χρόνια ζωής και 42% δέκα ή και περισσότερα χρόνια ζωής¹.

Στις μέρες μας μιλώντας για τα ελληνόφωνα μέσα ενημέρωσης θα πρέπει να τα διακρίνουμε στα έντυπα και τις ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές. Ακόμη θα πρέπει να γίνει μνεία των εντύπων που έρχονται καθημερινά από την Ελλάδα-εφημερίδες, περιοδικά-καθώς και στη δυνατότητα, με τη σύγχρονη τεχνολογία, απευθείας παρακο-

λούθησης και ακρόασης ελλαδικών τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών δικτύων².

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε ακόμη στις σχέσεις των Ελλήνων του Καναδά με τον αγγλόφωνο και γαλλόφωνο τύπο της χώρας αυτής.

Τα έντυπα

Τα έντυπα είναι τα πρώτα ελληνόφωνα μέσα ενημέρωσης που κάνουν την εμφάνισή τους όπως αναφέραμε και πιο πάνω, ήδη πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η χρυσή εποχή ανάπτυξής τους είναι η περίοδος μετά το 1960, κυρίως η περίοδος της δικτατορίας στην Ελλάδα. Σ' αυτή την περίοδο ζούσε στον Καναδά ένας αριθμός Ελλήνων διανοουμένων, από τους οποίους μερικοί ήταν επαγγελματίες δημοσιογράφοι στην Ελλάδα και που βοήθησαν στην ανάπτυξη του ελληνόφωνου τύπου. Ακόμη οι αθηναϊκές εφημερίδες που υφίσταντο την λογοκρισία της χούντας, διαβάζονταν λιγότερο από τους Έλληνες του Καναδά που φυσικό ήταν να ψάχνουν στον τοπικό ελληνόφωνο τύπο για να πληροφορηθούν τι συνέβαινε στην Ελλάδα. Εξάλλου οι αντιδικτατορικές οργανώσεις είχαν αναπτύξει ένα πλατύ δίκτυο πληροφόρησης με το οποίο τροφοδοτούσαν τον ελληνόφωνο τύπο της διασποράς.

Μιλώντας για έντυπα θα πρέπει να διευκρινίσουμε πως πρόκειται βασικά για εφημερίδες ή περιοδικά. Οι εφημερίδες είναι στην καλύτερη περίπτωση εβδομαδιαίες. Καθημερινή ελληνόφωνη εφημερίδα δεν εκδόθηκε ποτέ στον Καναδά. Εκτός από τις εβδομαδιαίες εφημερίδες έχουμε τις δεκαπενθήμερες και τις μηνιαίες. Υπάρχουν ακόμη και αυτές που κυκλοφορούν σε ακανόνιστα χρονικά διαστήματα. Άλλωστε, συμβαίνει και εφημερίδες που κυκλοφορούν υποτίθεται σε κανονικά χρονικά διαστήματα να μην μπορούν σε πολλές περιπτώσεις να τηρήσουν αυτές τις προθεσμίες.

Είναι ακόμη δύσκολο να δώσει κανείς τον ακριβή αριθμό των εφημερίδων και των περιοδικών που εκδίδονται επειδή η κατάσταση αλλάζει τόσο συχνά είτε με το κλείσιμο, είτε με την παρουσία νέων εντύπων, είτε ακόμη και με την επανέκδοση μερικών που εξαφανίζονται για ένα χρονικό διάστημα. Ούτε και έχει γίνει δυστυχώς μια εμπειριστατομένη έρευνα για την ιστορία του ελληνοκαναδικού τύπου. Θα μπορούσαμε πάντως να μιλήσουμε για τριάντα περίπου ελληνόφωνες εφημερίδες και περιοδικά που σήμερα κυκλοφορούν σ' όλο τον Καναδά. Ο μεγαλύτερος αριθμός τους βρίσκεται στο Τορόντο και το Μόντρεαλ, ενώ το Βανκούβερ κατέχει την τρίτη θέση.

Ανάμεσα στις πιο σημαντικές ελληνικές εφημερίδες σημειώνουμε τον *Ελληνικό Ταχυδρομό* που εκδιδόταν στο Μόντρεαλ χωρίς διακοπή και σε τακτές προθεσμίες κάθε εβδομάδα από το 1958 ως το 2002, το *Ελληνοκαναδικό Βήμα* του Τορόντο που επίσης ιδρύθηκε το 1958, την *Εβδομάδα* του Τορόντο, τις *Πατρίδες*, τα *Ελληνοκαναδικά Χρονι-*

κά και τον *Ελληνικό Τύπο* του Τορόντο, το *Ελληνοκαναδικό Βήμα* του Μόντρεαλ και τη *Γνώμη* του Βανκούβερ.

Το περιεχόμενο των εφημερίδων αυτών περιλαμβάνει παροικιακά, καναδικά, ελληνικά και διεθνή νέα. Τα ελληνικά και διεθνή νέα αναδημοσιεύονται κατά κανόνα από τις αθηναϊκές εφημερίδες, από τις οποίες αναδημοσιεύονται επίσης άρθρα, χρονογραφήματα, επιφυλλίδες και καλλιτεχνικά νέα. Η πολεμική πάνω σε παροικιακά θέματα δε λείπει από τον ελληνοκαναδικό τύπο. Τα τελευταία χρόνια το κυριότερο θέμα πολεμικής αφορά είτε τις σχέσεις εκκλησίας-Κοινοτήτων, είτε τις διαμάχες στο εσωτερικό των κοινοτικών οργανισμών. Στη μεγάλη του πλειοψηφία ο ελληνοκαναδικός τύπος ασκεί κριτική στην εκκλησία κι ιδιαίτερα στο Μητροπολίτη Σωτήριο που θεωρεί υπεύθυνο για πολλές από τις διαμάχες με τις οποίες κατατρίβεται ο καναδικός ελληνισμός. Ο ίδιος απαντά μέσα από τη δική του μηνιαία εφημερίδα *Ορθόδοξη Πορεία* είτε από φιλικά του ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά προγράμματα.

Ραδιοφωνία και τηλεόραση

Στον Καναδά εκτός από την κρατική ραδιοφωνία και τηλεόραση υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ιδιωτικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών. Σ' αυτούς τους ιδιωτικούς σταθμούς οι Έλληνες όπως και πολλές άλλες εθνικές μειονότητες διαθέτουν τακτικές δικές τους εκπομπές. Σε μερικές περιπτώσεις πρόκειται για ενοικίαση προγραμμάτων σε μόνιμη βάση, σε άλλες περιπτώσεις πρόκειται για πολυεθνικούς εμπορικούς σταθμούς που διαθέτουν ελληνικές εκπομπές σε μόνιμη βάση, ενώ υπάρχουν και οι μη κερδοσκοπικοί κοινοτικοί σταθμοί.

Αν οι ραδιοφωνικές εκπομπές είναι καθημερινές-τουλάχιστο στο Τορόντο και στο Μόντρεαλ- επί κανονικής ημερήσιας βάσης ή πολύωρες μερικές φορές, οι τηλεοπτικές εκπομπές είναι εβδομαδιαίες και χρονικά πολύ περιορισμένες, μισή με μια ώρα. (Αν και τελευταία ένα τουλάχιστο πρόγραμμα είναι πολύωρο επί καθημερινής βάσεως).

Τα ελληνικά ραδιοφωνικά προγράμματα περιλαμβάνουν αρκετές διαφημίσεις των ελληνικών επιχειρήσεων – από τις οποίες άλλωστε επιβιώνουν – παροικιακά νέα, νέα από την Ελλάδα, διεθνή νέα, συζητήσεις πάνω σε παροικιακά θέματα, ελληνική μουσική, εκπομπές πάνω σε ειδικά θέματα (εκπαίδευση, εργατικά, κοινωνικά προβλήματα, κ.λπ.). Αναμεταδίδουν επίσης δελτία ειδήσεων της ελληνικής ραδιοφωνίας και τηλεόρασης, καθώς και ανασκόπηση του αθηναϊκού τύπου.

Διάφορες έρευνες έχουν δείξει πως οι Έλληνες του Καναδά είναι σχετικά τακτικοί ακροατές αυτών των προγραμμάτων. Αναλογικά το ακροατήριο των προγραμμάτων αυτών είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από το αναγνωστικό κοινό του ελληνόφωνου τύπου³.

Ο ελλαδικός Τύπος

Στο παρελθόν οι αποστάσεις και το κόστος μεταφοράς δεν επέτρεπαν στον ελλαδικό τύπο να έρχεται στον Καναδά πάνω σε εμπορική βάση. Παρόλα αυτά ελλαδικές εφημερίδες και περιοδικά έφταναν αραιά στους Έλληνες του Καναδά, είτε με εμπορικά πλοία περαστικά από τα καναδικά λιμάνια, είτε τους αποστέλλονταν από συγγενείς στην Ελλάδα. Οι εφημερίδες αυτές διαβάζονταν στα καφενεία, όπου συνήθως μαζεύονταν οι πρώτοι Έλληνες.

Εδώ και σαράντα χρόνια, ο ελλαδικός τύπος κυκλοφορεί κανονικά στον Καναδά πάνω σε εμπορική βάση. Σε περιόδους που η Ολυμπιακή Αεροπορία εκτελούσε καθημερινές πτήσεις προς τον Καναδά οι ημερήσιες ελλαδικές εφημερίδες κυκλοφορούσαν στην χώρα αυτή –με τη διαφορά ώρας– την ίδια μέρα όπως και στην Ελλάδα. Σε μερικές περιπτώσεις οι Έλληνες του Καναδά είχαν τις εφημερίδες αυτές πιο νωρίς από τους Έλληνες μερικών απομακρυσμένων περιοχών στην ίδια τη χώρα. Σε περιόδους διακοπής των πτήσεων της Ολυμπιακής Αεροπορίας προς τον Καναδά, οι ελλαδικές εφημερίδες διοχετεύονταν μέσω Νέας Υόρκης.

Το ενδιαφέρον των Ελληνοκαναδών για ό,τι συμβαίνει στην Ελλάδα, η δυσκολία της γλώσσας που δεν επέτρεπε σ' ένα μεγάλο αριθμό να διαβάσουν τις ντόπιες εφημερίδες, διευκόλυνε την σχετικά υψηλή κυκλοφορία των ελλαδικών εφημερίδων. Μια έρευνα που έγινε στην περιοχή του Μόντρεαλ στις αρχές της δεκαετίας του '80 έδειξε πως 66,42% απ' αυτούς που ρωτήθηκαν διάβαζαν τον ελλαδικό τύπο⁴. Σήμερα τα δεδομένα έχουν αλλάξει. Οι Ελληνοκαναδοί της δεύτερης γενιάς ελάχιστα διαβάζουν τον ελλαδικό τύπο. Λόγω άλλωστε του υψηλού κόστους μεταφοράς και ενδεχομένως και του περιορισμένου αριθμού αναγνωστών, οι ελληνικές εφημερίδες και περιοδικά σταμάτησαν από τις αρχές του 2004 να έρχονται στον Καναδά.

Σχέσεις με τα ντόπια Μέσα Ενημέρωσης

Παρ' όλες τις δυσκολίες της γλώσσας στις οποίες αναφερθήκαμε προηγουμένως, ένας σημαντικός αριθμός Ελληνοκαναδών διάβαζε επίσης στις αρχές της δεκαετίας του '80 τον ντόπιο, αγγλόφωνο κυρίως τύπο και παρακολουθούσε ντόπια ή αμερικάνικα ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά προγράμματα⁵. Έτσι, 89,77 παρακολουθούσαν την αγγλόφωνη τηλεόραση (36,50% αυτού του ποσοστού αφορούσε τα αμερικάνικα κανάλια) και 33,58% τη γαλλόφωνη τηλεόραση. Φυσικά αυτό δε σημαίνει και πλήρη κατανόηση της γλώσσας. Άλλωστε όταν τέθηκε η ίδια ερώτηση για τις ραδιοφωνικές εκπομπές όπου η κατανόηση λόγω έλλειψης εικόνας είναι πιο δύσκολη, το ποσοστό πέφτει στο 63,51% στα αγγλικά και στο 23,76% στα γαλλικά. Στην ίδια ερώτηση το ποσοστό αυτών που διάβαζαν τις

αγγλόφωνες ή γαλλόφωνες εφημερίδες είναι ακόμη πιο χαμηλό (43,07 για τις αγγλόφωνες, 15,33% για τις γαλλόφωνες). Ασφαλώς πρόκειται για ενδείξεις του επιπέδου γνώσης των ντόπιων γλωσσών στη μόνη γαλλόφωνη επαρχία του Καναδά. Σήμερα βεβαίως μόνο κάποιοι ηλικιωμένοι δυσκολεύονται να παρακολουθήσουν τα ντόπια μέσα ενημέρωσης. Τώρα στην εποχή πλέον της δεύτερης γενιάς Ελληνοκαναδών που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στον Καναδά, ο αριθμός αυτών που διαβάζουν τον ντόπιο τύπο έχει αυξηθεί σημαντικά ενώ αυτός που διαβάζει τον ελλαδικό αντίστροφα μειώνεται.

Το πρόβλημα που τίθεται εδώ είναι αυτό της ενσωμάτωσης στη ντόπια κοινωνία και ταυτόχρονα της διατήρησης μιας μορφής ελληνικής ταυτότητας. Ή τουλάχιστον κάποιας ελληνικότητας στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής ταυτότητας. Πρόβλημα τεράστιο στο οποίο θα επανέλθουμε. Και η αυξομείωση αυτών που διαβάζουν είτε τον ελληνόφωνο τύπο ή τον αγγλόφωνο-γαλλόφωνο τύπο μας παρέχει ένα δείκτη μέτρησης του φαινομένου αυτού.

Σημειώσεις

1. Peter Chimbos, *The Canadian Odyssey, The Greek Experience in Canada*, Toronto, McClelland and Stewart Ltd, 1980, σελ.145.
2. Τα ελλαδικά μέσα ενημέρωσης σταμάτησαν να έρχονται στον Καναδά (2004) λόγω μη κάλυψης του κόστους. Όμως είναι, τουλάχιστον τα περισσότερα, στο διαδίκτυο, κάτι που επιτρέπει την καθημερινή επαφή μαζί τους.
3. Stephanos Constantinides, *Les Grecs du Québec*, Editons O Metoikos-Le Métèque, Montréal, Québec, 1983,σελ. 127-130,Peter Chimbos, όπ. παρ. σελ. 146-147.
4. Stephanos Constantinides, όπ. παρ. σελ.131.
5. Stephanos Constantinides, όπ. παρ. σελ.132-133.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

**Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΑΝΑΔΑ**

Οι Έλληνες του Καναδά παρέμειναν για χρόνια περισσότερο προσηλωμένοι στην ελληνική πολιτική ζωή και λιγότερο στην καναδική αν όχι καθόλου. Στις μέρες μας τα πράγματα έχουν αρχίσει να αντιστρέφονται. Παρόλο που ένας μεγάλος αριθμός Ελληνοκαναδών εξακολουθούν να ενδιαφέρονται για την ελλαδική πολιτική ζωή, έντονο είναι πια το ενδιαφέρον και για την καναδική πολιτική ζωή. Ιδιαίτερα οι Ελληνοκαναδοί της δεύτερης γενιάς στρέφουν πια το ενδιαφέρον τους στην ντόπια πολιτική ζωή. Το φαινόμενο της προσήλωσης για πολλά χρόνια στην ελλαδική πολιτική ζωή εξηγείται βασικά από το γεγονός πως οι Έλληνες του Καναδά στη μεγάλη τους πλειοψηφία ανήκαν στην πρώτη γενιά μεταναστών. Έτσι οι αξίες και οι εμπειρίες τους και σ' αυτόν τον τομέα, όπως και σε τόσους άλλους, παρέμειναν αυτές της Ελλάδας. Εξάλλου, η άγνοια της αγγλικής και της γαλλικής γλώσσας δε διευκόλυνε την παρακολούθηση της καναδικής πολιτικής πραγματικότητας. Ακόμη και σήμερα ένας μεγάλος αριθμός Ελληνοκαναδών αυτοί της πρώτης γενιάς όπως αναφέρθηκε-παρακολουθούν την πολιτική επικαιρότητα από τα ελλαδικά μέσα ενημέρωσης. Η πολυετής απομόνωση σ' ένα είδος «γκέτο» όπως εξηγήθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, οδηγούσε στην αναπαραγωγή, σε μικρογραφία, της ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας.

Η αναπαραγωγή της ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας

Η περίοδος μέχρι το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

Όπως αναφέραμε σε προηγούμενα κεφάλαια, η προσήλωση στην ελληνική πραγματικότητα, έσπρωξε τους Έλληνες του Καναδά από τις αρχές του αιώνα να ενδιαφερθούν για την ελληνική πολιτική ζωή. Αφού ενδιαφέρθηκαν να στείλουν κάθε δυνατή βοήθεια στην πατρίδα στη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων, αφού ακόμη και ως εθελοντές γύρισαν αρκετοί για να συμμετάσχουν στις πολεμικές επιχειρήσεις, ήλθε και η στιγμή της διαμάχης βασιλοφρόνων και βενιζελικών, η οποία μεταφέρθηκε αυτούσια στην μακρινή αυτή χώρα.

Ο αγώνας ανάμεσα στις δύο πολιτικές ομάδες, όπως ήδη αναφέρθηκε, ήταν σκληρός. Τα καφενεία χωρίστηκαν σε «βασιλικά» και «βενιζελικά», ενώ η διαμάχη μεταφέρθηκε και στο επίπεδο ελέγχου των δομών των παροικιών. Για παράδειγμα η Ελληνική Κοινότητα του Μόντρεαλ, ο πιο σημαντικός τότε οργανισμός των Ελλήνων σ' όλο τον Καναδά, διασπάστηκε και δημιουργήθηκαν δύο κοινοτικοί οργανισμοί.

Στην περίοδο αυτή ο Καναδάς δεν είναι ακόμη μια χώρα με πλήρη ανεξαρτησία και τις διεθνείς σχέσεις του τις διαχειρίζεται η Μεγάλη Βρετανία. Η αγγλική κυβέρνηση ζήτησε από το Γενικό Κυβερνήτη του Καναδά να αντιμετωπισθούν οι Έλληνες βασιλόφρονες σαν «εχθροί» και από την κυβέρνηση Βενιζέλου ζήτησε κατάλογο εμπόρων βενιζελικών στον Καναδά στους οποίους θα μπορούσε να στηριχθεί για να εντοπίσει τους

βασιλόφρονες¹. Στα καναδικά εθνικά αρχεία έχουν πάντως περισωθεί τέτοιες επιστολές βενιζελικών που αναφέρονταν σε δραστηριότητες των βασιλόφρονων.

Οι βενιζελικοί Έλληνες του Καναδά ζητούν την ίδια εποχή την απαγόρευση της φιλοβασιλικής εφημερίδας *Νομοταγής* που τυπώνεται στις ΗΠΑ, αλλά κυκλοφορεί ελεύθερα στον Καναδά. Ύστερα από έντονα διαβήματα των βενιζελικών, αλλά και εξ αιτίας της εχθρικής αρθρογραφίας της εφημερίδας αυτής εναντίον των συμμάχων, η καναδική λογοκρισία απαγόρευσε την κυκλοφορία της στον Καναδά στις 13 Μαΐου 1919. Η εφημερίδα όμως εξακολούθησε να διακινείται παράνομα ανάμεσα στους βασιλόφρονες και υπήρξαν και αρκετές επεμβάσεις της αστυνομίας με υποδείξεις των βενιζελικών².

Η όξυνση των πολιτικών παθών ανάμεσα στις αντίπαλες πολιτικές ομάδες θα συνεχισθεί όσο καιρό συνεχίζεται και η διαμάχη στην Ελλάδα. Μόνο μετά το 1930 θα κατασιγάσουν τα πάθη.

Με τη δικτατορία Μεταξά το 1936, οι φιλελεύθεροι, και γενικά οι δημοκρατικοί, θα εκδηλώσουν και πάλι την αντίθεσή τους στο δικτατορικό καθεστώς. Στην πράξη οι παλιοί βενιζελικοί τάχθηκαν κατά της δικτατορίας ενώ οι βασιλόφρονες την υποστήριξαν.

Με την έκρηξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και την επίθεση της Ιταλίας και ύστερα της Γερμανίας εναντίον της Ελλάδας, εκδηλώνεται ξανά το ενδιαφέρον των Ελλήνων του Καναδά για την πατρίδα με την αποστολή οικονομικής βοήθειας, φαρμάκων, ρούχων και άλλων χειριδών προς το δεινοπαθούντα ελληνικό λαό. Για το σκοπό αυτό ιδρύθηκε το Ελληνικό Ταμείο Αρωγής Πολέμου στις 15 Νοεμβρίου 1940 (Greek War Relief Fund)³.

Η περίοδος μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

Η αποστολή βοήθειας προς την Ελλάδα από μέρους των Ελληνοκαναδών θα συνεχισθεί και στην περίοδο της κατοχής. Μέσω του Ερυθρού Σταυρού στάλθηκαν μεγάλες ποσότητες τροφίμων, φαρμάκων και ρούχων. Το Ελληνικό Ταμείο Αρωγής Πολέμου συνέχισε και σ' αυτή την περίοδο τις δραστηριότητές του. Μετά τον πόλεμο ασκούνται πιέσεις για να επιτραπεί η είσοδος στον Καναδά σε περισσότερους Έλληνες.

Φαίνεται όμως πως με το τέλος του εμφύλιου πολέμου στην Ελλάδα, αρχίζει να χάνεται σιγά-σιγά και το ενδιαφέρον των Ελληνοκαναδών για τα ελληνικά πολιτικά πράγματα. Οι ηλικιωμένοι, είναι μακριά από την Ελλάδα για πολλά χρόνια και δυσκολεύονται πια να παρακολουθήσουν τις ελληνικές πολιτικές εξελίξεις, ενώ τα παιδιά τους γεννημένα και μεγαλωμένα στον Καναδά, έχουν περισσότερο ενδιαφέρον για τα καναδικά πολιτικά πράγματα παρά για τα ελληνικά. Θα πρέπει κανείς να περιμένει την άφιξη της πρώτης μεταπολεμικής φουρνιάς μεταναστών για να ξαναεμφανιστεί έντονο το ενδιαφέρον

για την ελληνική πολιτική ζωή.

Πράγματι από το 1960 και μετά αρχίζει ξανά στις ελληνικές παροικίες του Καναδά η αναπαραγωγή της ελληνικής πολιτικής ζωής. Αρχίζουν σιγά-σιγά να κάνουν την εμφάνισή τους δημοκρατικές ομάδες και κινήσεις που αντιτίθενται τόσο στην πολιτική των ελληνικών δεξιών κυβερνήσεων όσο και στις αμερικάνικες επεμβάσεις στην ελληνική πολιτική ζωή. Οι κινήσεις αυτές ενισχύονται και δραστηριοποιούνται ακόμη περισσότερο με την αποπομπή της κυβέρνησης Γεωργίου Παπανδρέου από το βασιλέα Κωνσταντίνο το 1965. Στο Μόντρεαλ, για παράδειγμα, έγινε μεγάλη συγκέντρωση στην οποία καταδικάστηκε η βασιλική εκτροπή και η αποστασία και εκφράστηκε συμπαράσταση στον αγώνα των δημοκρατικών δυνάμεων στην Ελλάδα. Παρόμοια συγκέντρωση έγινε επίσης στο Τορόντο.

Το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου και η δικτατορία οδήγησαν στη δημιουργία νέων πολιτικών ομάδων και οργανώσεων ανάμεσα στους Έλληνες του Καναδά. Η περίοδος αυτή είναι ίσως η πιο σημαντική στην πολιτική ζωή των Ελληνοκαναδών. Πράγματι οι Έλληνες του Καναδά ήταν ανάμεσα στους πρώτους Έλληνες της διασποράς που αντίταχθηκαν στη μεγάλη τους πλειοψηφία στη δικτατορία και κινητοποιήθηκαν για την καταδίκη της. Συγκεντώσεις καταδίκης της δικτατορίας έγιναν μια μέρα μετά το πραξικόπημα στο Μόντρεαλ και μερικές μέρες αργότερα στο Τορόντο. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκαν και οι πρώτες αντιστασιακές οργανώσεις: ο Πανελλήνιος Δημοκρατικός Σύλλογος «Μακρυγιάννης» στο Μόντρεαλ και η Αντιδικτατορική Επιτροπή «Ρήγας Φεραίος» στο Τορόντο.

Οποσδήποτε η δικτατορία οδήγησε στη διάσπαση των ελληνικών παροικιών του Καναδά. Μολονότι οι φανεροί υποστηρικτές της χούντας ήταν ένας περιορισμένος αριθμός, η άρχουσα ομάδα των παροικιών που έλεγχε τις κοινότητες και που την αποτελούσαν κυρίως οι παλιοί Έλληνες ή οι απόγονοί τους, καθώς και η εκκλησία, εννοούσαν το καθεστώς, μερικές φορές με μια στάση ψεύτικης ουδετερότητας και μερικές φορές καλυπτόμενοι πίσω από την ανάγκη της συνεργασίας με τη «νόμιμη» ελληνική κυβέρνηση.

Τον Αύγουστο του 1967 ο βασιλιάς Κωνσταντίνος επισκέφτηκε τον Καναδά. Οι χουντικοί και οι βασιλόφρονες οργάνωσαν δεξιώσεις προς τιμή του, με τη συνεργασία φυσικά της εκκλησίας και της άρχουσας ομάδας που αναφέραμε πιο πάνω. Οι αντιδικτατορικές όμως οργανώσεις οργάνωσαν τεράστιες διαδηλώσεις με συμμετοχή χιλιάδων δημοκρατικών Ελλήνων, τόσο στο Τορόντο όσο και στο Μόντρεαλ, τόσο εναντίον της χούντας, όσο και εναντίον της παρουσίας του Κωνσταντίνου στον Καναδά, που τον θεωρούσαν υπεύθυνο για τη δικτατορία στην Ελλάδα.

Η παρουσία πολλών εξόριστων Ελλήνων διανοουμένων την περίοδο αυτή στον Καναδά θα ενισχύσει την αντιδικτατορική κίνηση. Εκτός από τις πρώτες οργανώσεις που δημι-

ουργήθηκαν τοπικά αμέσως μετά την 21η Απριλίου, οι κύριες αντιδικτατορικές οργανώσεις που δημιουργήθηκαν είτε στην Ελλάδα είτε στο εξωτερικό, διέθεταν παραρτήματα στον Καναδά. Από το 1968 με την εγκατάσταση του Ανδρέα Παπανδρέου στο Τορόντο, το Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα –ΠΑΚ– μετέφερε την έδρα του στον Καναδά. Ο Παπανδρέου εξάλλου θα μιλήσει επανειλημμένα σε δημόσιες συγκεντρώσεις στο Τορόντο και στο Μόντρεαλ στις οποίες παρευρίσκονταν πολλές χιλιάδες Ελλήνων.

Υποστήριξη στον αντιδικτατορικό αγώνα των Ελλήνων έδωσαν πολλές канаδικές οργανώσεις με επικεφαλής το σοσιαλδημοκρατικό Νέο Δημοκρατικό Κόμμα και τα канаδικά συνδικάτα.

Δυο επίσης ελληνικές τοπικές εφημερίδες πρέπει να μνημονευθούν για την ατάλατευτη αντιχουντική τους στάση: ο *Ελληνικός Ταχυδρόμος* του Μόντρεαλ και ο *Νέος Κόσμος* του Τορόντο.

Αυτή η δραστηριοποίηση των Ελλήνων του Καναδά ανησύχησε όπως φαίνεται ιδιαίτερα τη χούντα που επεδίωξε να τους τρομοκρατήσει με διάφορα μέσα: απειλές εναντίον δικών τους στην Ελλάδα, φακέλωμα έτσι που να μην μπορούν να γυρίσουν στην Ελλάδα, οικονομικός πόλεμος κ.λπ. Ακόμη επιδιώχθηκε με τη συνεργασία της εκκλησίας, της ελληνικής πρεσβείας της Οτάβας και των κατά τόπους ελληνικών προξενείων να δημιουργηθεί ένα είδος μετώπου χουντικών και συμπαθούντων μέσα στις ελληνικές παροικίες. Προς το σκοπό αυτό χρηματοδοτήθηκε η έκδοση χουντικών εντύπων και ενισχύθηκαν ραδιοφωνικές εκπομπές, ενώ παράλληλα έφτασαν χουντικοί προπαγανδιστές τόσο στην πρεσβεία της Οτάβας, όσο και στα ελληνικά προξενεία, όπως επίσης και άνθρωποι της ΚΥΠ για την κατατρομοκράτηση και το φακέλωμα των αντιχουντικών.

Παρά την τρομοκρατία όμως αυτού του είδους, που καταγγέλθηκε επανειλημμένα και στην ίδια την канаδική κυβέρνηση, οι εκδηλώσεις κατά της δικτατορίας συνεχίστηκαν ως το τέλος. Με την εξέγερση στο Πολυτεχνείο και κυρίως με το πραξικόπημα στην Κύπρο, κι ύστερα από την τουρκική εισβολή, η κινητοποίηση του ελληνικού στοιχείου στον Καναδά πήρε ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις.

Η πτώση της δικτατορίας το 1974 θα βοηθήσει να επανεύρουν ως ένα σημείο οι ελληνικές παροικίες κάποια ενότητα, μ' όλο που οι επεμβάσεις της εκκλησίας στη ζωή των Κοινοτήτων γίνονται τώρα πιο συχνές και οδηγούν σε πολιτικές αναμετρήσεις ανάμεσα σε συντηρητικά και φιλελεύθερα στοιχεία.

Το καινούργιο δεδομένο μετά το 1974 είναι η επίσημη δημιουργία κομματικών οργανώσεων των ελληνικών πολιτικών κομμάτων στον Καναδά. Τα κόμματα της Αριστεράς δημιούργησαν πρώτα αντίστοιχες κομματικές οργανώσεις. Σε πολλές περιπτώσεις επρόκειτο για την μετεξέλιξη αντιδικτατορικών ομάδων σε κομματικές οργανώσεις. Τα μέλη

του ΠΑΚ θα στελεχώσουν τις πρώτες οργανώσεις του ΠΑΣΟΚ, αν και στοιχεία από άλλες οργανώσεις ή και μεμονωμένα άτομα προσχώρησαν επίσης στο ΠΑΣΟΚ. Οι Έλληνες κομμουνιστές θα δημιουργήσουν ελληνόφωνες οργανώσεις στα πλαίσια του Κομμουνιστικού Κόμματος του Καναδά και του Κεμπέκ καθώς και ομάδες φίλων του Κ.Κ.Ε. Δημιουργήθηκαν επίσης ομάδες φίλων του Κ.Κ.Ε. εσωτερικού και κατά καιρούς δραστηριοποιήθηκαν επίσης ομάδες της άκρας Αριστεράς. Η Νέα Δημοκρατία σ' όλη την περίοδο της μεταπολίτευσης ως το 1981 που ήταν κυβέρνηση θεωρούσε πως η δημιουργία κομματικών οργανώσεων μέσα στις ελληνικές παροικίες δεν τις ωφελούσε σε τίποτε. Όταν όμως βρέθηκε στην αντιπολίτευση προχώρησε επίσης στη δημιουργία κομματικών οργανώσεων στον Καναδά, ο δε αρχηγός της Κωνσταντίνος Μητσοτάκης επισκέφτηκε τον Καναδά προσκεκλημένος των οργανώσεων αυτών στις αρχές του 1986.

Ακόμη και κάποια χουντικά στοιχεία προσπάθησαν μετά την μεταπολίτευση να δημιουργήσουν δικές τους οργανώσεις. Έτσι μπήκε, ως ένα σημείο, στη ζωή των ελληνικών παροικιακών οργανισμών του Καναδά και το καινούργιο αυτό στοιχείο, η ελλαδική αναφορά και τοποθέτηση. Στους παροικιακούς οργανισμούς όμως πιο σημαντική ήταν η διαμάχη συντηρητικών στοιχείων του λεγόμενου κατεστημένου των παροικιών με τα πιο φιλελεύθερα προοδευτικά στοιχεία. Τα πρώτα ήταν κατά κανόνα σύμμαχοι της εκκλησιαστικής ιεραρχίας, τα δεύτερα ήταν ετερόκλητες συμμαχίες που περιλάμβαναν και μέρος των κομματικών δυνάμεων από το χώρο της Αριστεράς. Έτσι κατά κανόνα οι πολιτικές αντιπαράθεσεις σε παροικιακό επίπεδο δεν είχαν άμεση αναφορά στα ελλαδικά πολιτικά δρώμενα (ούτε και στα καναδικά) αλλά στην παροικιακή πραγματικότητα.

Η διαμάχη επομένως για τον έλεγχο των κοινοτήτων, που παρέμεναν πάντα οι βασικοί φορείς της παροικιακής ζωής του Καναδά, ήταν πολύ πιο σύνθετη και πολύπλοκη και δε θα μπορούσε να εξηγηθεί με μόνη τη κομματική αντιπαράθεση που αναπαράγεται από την Ελλάδα ή με τις μεταβλητές της καναδικής πολιτικής ζωής.

Τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης στην Ελλάδα οι τοπικές οργανώσεις του ΠΑΣΟΚ προώθησαν μια πλατειά συμμαχία με όλα τα φιλελεύθερα στοιχεία των παροικιών με σκοπό τον εκδημοκρατισμό των κοινοτήτων και γενικότερα των παροικιακών δομών. Φαίνεται πως η κίνηση αυτή ανησύχησε τόσο την εκκλησιαστική ιεραρχία που ο Επίσκοπος Τορόντο Σωτήριος έγραψε στον Αρχιεπίσκοπο Αμερικής Ιάκωβο καταγγέλλοντας τις δραστηριότητες της τοπικής οργάνωσης του ΠΑΣΟΚ Μόντρεαλ και εσωκλείοντας του φωτοτυπία «μανιφέστου» της. Ο δε Ιάκωβος δραματοποιώντας ακόμη περισσότερο τα πράγματα, έγραψε δύο επιστολές στον τότε υπουργό Εξωτερικών Γεώργιο Ράλλη (Μάρτιος 1978) εσωκλείοντάς του την επιστολή Σωτηρίου με το «μανιφέστο» του ΠΑΣΟΚ και τις δικές του παρατηρήσεις. Στις επιστολές του στο Ράλλη ο Αρχιεπίσκοπος Ιάκωβος εξέφραζε την ανησυχία του για τη δραστηριότητα του ΠΑΣΟΚ Καναδά που καθοδηγείτο όπως έλεγε από την Αθήνα και που επεδίωκε σε συνεργασία με το ΚΚΕ να

πετύχει ό,τι δεν κατόρθωσε στην Ελλάδα: τον διαχωρισμό της εκκλησίας από το κράτος και όσον αφορά τον Καναδά το διαχωρισμό της από τις Κοινότητες. Εκτός από την αναφορά στις δραστηριότητες της οργάνωσης του ΠΑΣΟΚ στο Μόντρεαλ, ο Ιάκωβος ανέφερε και παρόμοιες δραστηριότητες στο Τορόντο⁴. Είναι απορίας άξιος η μεγαλοποίηση μιας φυσιολογικής δραστηριότητας οργάνωσης που δεν απέβλεπε παρά στην εκδημοκρατικοποίηση των κοινοτήτων. Αυτό που επιδιωκόταν ήταν η ανεξαρτητοποίηση των κοινοτήτων απέναντι στην εκκλησιαστική ιεραρχία σε θέματα διοικητικής φύσεως, ενώ τα θέματα θρησκείας παρέμεναν βεβαίως της αποκλειστικής αρμοδιότητας της εκκλησίας. Με άλλα λόγια οι εκλεγμένες διοικήσεις των κοινοτήτων θα ήταν υπόλογες στα μέλη τους και όχι στην εκκλησιαστική ιεραρχία και θα διαχειριζόνταν τα οικονομικά τους, την εκπαιδευτική, πολιτιστική και κοινωνική πολιτική τους. Οι κοινότητες θα συνεργάζονταν με την εκκλησία και θα συνέχιζαν να πληρώνουν την ετήσια συνδρομή τους στην Επισκοπή Καναδά. Για να γίνει κατανοητή αυτή η δραστηριοποίηση του ΠΑΣΟΚ Καναδά της εποχής εκείνης, παραθέτουμε ολόκληρη την ανακοίνωση της Τ.Ο. Μόντρεαλ, μια απλή ανακοίνωση που εξέφραζε τις θέσεις της και που χαρακτηρίστηκε ως «μυνηστικό» από τον τότε Αρχιεπίσκοπο Ιάκωβο.

• *Η Τοπική Οργάνωση Πα.Σο.Κ Μόντρεαλ που βρίσκεται πάντα κοντά στον Έλληνα μετανάστη και αντιμετωπίζει τα προβλήματά του πιστεύει ότι το πρόβλημά μας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε βάση μειονότητας έχει ιδιαίτερη έξαρση σήμερα.*

Από το 1931 όταν το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως παραχώρησε εκκλησιαστικό σύνταγμα και καθιέρωσε την Αρχιεπισκοπή Βορείου και Νοτίου Αμερικής, μέχρι σήμερα έχουν δημιουργηθεί και έχουν στεριώσει πάρα πολλές κοινότητες Ελλήνων μεταναστών στη Βόρειο Αμερική, σχεδόν όλες όμως χωρίς ξεκαθαρισμένα τα όρια της εκκλησιαστικής και της διοικητικής εξουσίας.

Σήμερα ο διαχωρισμός αυτός των δύο μορφών διοίκησης και εξουσίας είναι γεγονός στην πλειοψηφία των κοινωνικών και πολιτικών συστημάτων. Είναι γεγονός στη χώρα απ' όπου ήρθαμε, την Ελλάδα (όπου ακόμη και σήμερα η Πολιτεία προσπαθεί με πολύ κόπο να διαχωρίσει την εκκλησία από θέματα αστικής φύσης), στον Καναδά, αλλά και στη συγκεκριμένη Επαρχία, το Κεμπέκ, που έχει στην ιστορία του πολλά χρόνια επιρροής από την εκκλησία και που θεωρούνται χρόνια σκοταδισμού.

Πιστεύουμε πως ο διαχωρισμός αυτός είναι σωστός και πρέπει να εφαρμοστεί τόσο νομικά όσο και πραγματικά και για τους Έλληνες μετανάστες της Βορείου Αμερικής. Αντίθετη όμως άποψη έχει η Αρχιεπισκοπή που θέλει η διοίκηση των μεταναστών να γίνεται από εκκλησιαστικές αρχές, που θέλει τους εκλεγμένους συμβούλους μιας κοινότητας βοηθούς των ιερέων με κεντρικό όργανο ένα διορισμένο αρχιεπισκοπικό συμβούλιο πάνω στο οποίο ο Αρχιεπίσκοπος έχει δικτατορικές εξουσίες και με ανώτατο όργανο μια συνέλευση όπου οι πολίτες διακρίνονται σε λαϊκούς και κληρικούς και όπου από κοινού απο-

φασίζον για οποιοδήποτε πρόβλημα. Και όλα αυτά η Αρχιεπισκοπή Βορείου και Νοτίου Αμερικής τα ζητάει, ενώ υπάρχει ο φόβος ότι αν δεν τα εφαρμόσει κάποια κοινότητα μπορεί να μείνει χωρίς ιερέα στην εκκλησία της.

Οι διαφορετικές αυτές αντιλήψεις έχουν συχνά οδηγήσει μερικές Κοινότητες ακόμη και στα δικαστήρια και είχαν σαν αποτέλεσμα, στο πρόσφατο ταξίδι της αντιπροσωπείας της Ελληνικής Βουλής στους Έλληνες μετανάστες του Καναδά, να παρουσιαστεί συχνά η διαφορετική αυτή αντίληψη σαν υπ'αριθμόν ένα πρόβλημα και να ζητηθεί η επέμβαση του Ελληνικού κράτους.

Ο διαχωρισμός αυτός που ζητάμε δεν μειώνει σε τίποτα την εκκλησιαστική εξουσία και δεν αμφισβητεί τον βασικό στόχο της εκκλησίας και το έργο των ιερέων, αλλά μόνο αρνείται την ανάμιξή τους στο διοικητικό τομέα.

Η Αρχιεπισκοπή Βορείου και Νοτίου Αμερικής και ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος κ. Ιάκωβος δεν είναι φυσικά άμοιρη πολιτικών τοποθετήσεων, όπως φάνηκε με την υποστήριξη της χούντας κατά τη διάρκεια της επταετίας, την προσπάθεια αφελληνισμού των μεταναστών με την είσοδο της αγγλικής γλώσσας στην λειτουργία και φυσικά τη διαμάχη μεταξύ Αρχιεπισκοπής και Πατριαρχείου και το κοινό πια για όλους μυστικό-επιθυμία του Αρχιεπισκόπου για δημιουργία αυτοκέφαλης εκκλησίας Ορθόδοξων στην Αμερική.

Όσον αφορά την Ελληνική Κοινότητα του Μόντρεαλ είναι γεγονός ότι κατάφερε αρκετά πράγματα κάτω από την πρωτοβουλία μερικών πετυχημένων μεταναστών και τη διοίκηση της Κοινότητας απ'αυτούς, με τη χρηματική συνεισφορά όλων των μεταναστών, αλλά και χωρίς την ενεργό συμμετοχή τους.

Οι πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα πάντα επηρέαζαν και την πολιτική του ΔΣ της Ελληνικής Κοινότητας του Μόντρεαλ και είναι πρόσφατη η φιλοχουντική στάση του κατά τη διάρκεια της δικτατορίας οπότε και η επιθυμία των μεταναστών για πλατιά συμμετοχή στα προβλήματά τους βρήκε διέξοδο στην δημιουργία και το άνδρωμα άλλων παροικιακών οργανισμών.

Σήμερα είναι επιτακτική ανάγκη να γίνει αυτό το άνοιγμα της Ελληνικής Κοινότητας προς την παροικία, να γίνει η Κοινότητα όχι μόνο των 500 ψηφοφόρων άλλα των χιλιάδων, για να μπορέσει να αντιμετωπίσει σωστά και δημοκρατικά τα πολλά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες μετανάστες.

Για να γίνει όμως αυτό χρειάζεται:

Ιον. Να αποκτήσει η Ελληνική Κοινότητα ένα καινούργιο καταστατικό σε αντικατάσταση αυτού που ισχύει σήμερα, του 1926. Τώρα που η Επαρχιακή Βουλή πρόκειται να ψηφίσει ένα τέτοιο καταστατικό που έχει προταθεί από την Κοινότητα εδώ και τέσσερα χρόνια και βρίσκει αντίθετο σε ορισμένα σημεία του τον Αρχιεπίσκοπο, χρειάζεται όλη η

παροικία να εκδηλώσει την επιθυμία της γι' αυτή την αλλαγή και το διοικητικό συμβούλιο να ενημερώσει οργανωμένα την παροικία για την προσπάθειά του και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει.

2ον. Να τροποποιήσει τους εσωτερικούς κανονισμούς της, έτσι ώστε να λειτουργεί περισσότερο δημοκρατικά και να διευκολύνει την πλατιά συμμετοχή όλων των παροικιών, και

3ον. Να αναδιοργανωθεί διοικητικά η Ελληνική Κοινότητα έτσι ώστε να αντιμετωπίσει τα σημερινά προβλήματα με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και να βάλει τα θεμέλια για ένα μελλοντικό οργανισμό ανάλογο των σημερινών αναγκών και της κοινωνικής σύνθεσης της παροικίας μας.

Ας μην ξεχνάμε ότι το σημερινό ΔΣ είχε εξαγγείλει μερικές σωστές μεταβολές το συντομότερο·

Το σημερινό ή οποιοδήποτε μελλοντικό διοικητικό συμβούλιο της Ελληνικής Κοινότητας αν δε βαδίζει προς αυτή την κατεύθυνση σ' αυτή την κρίσιμη περίοδο, θα καταδικάσει την Κοινότητα στο μέλλον και δε θα της επιτρέψει να παίξει ζωτικό ρόλο που πρέπει, ενώ κάθε προσπάθεια για τη σωστή θεμελίωση βάσει αρχών και όχι μικροπολιτικής και συμφερόντων θα βρει συμπαράσταση και βοήθεια από την οργανωμένη παροικία αλλά και κάθε απλό Έλληνα μετανάστη.

Η Τοπική Οργάνωση Πα.Σο.Κ Μόντρεαλ πιστεύει ότι η ξεκάθαρη τοποθέτηση του κάθε συμπαροικου και της κάθε οργάνωσης της παροικίας και πάνω απ' όλους της ίδιας της Ελληνικής Κοινότητας απέναντι στα σημερινά προβλήματά της είναι υποχρέωσή μας και η ενεργός συμμετοχή όλων μας σε μια πλατιά δημοκρατική προσπάθεια είναι ο μόνος δρόμος που υπάρχει μπροστά μας.

Μόντρεαλ 17 Φλεβάρη 1979

ΤΟΠΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΑΣΟΚ ΜΟΝΤΡΕΑΛ

Το ότι το αίτημα της εκδημοκρατικοποίησης των Κοινοτήτων δεν είχε να κάνει με την πολιτική των οργάνωσεων του ΠΑΣΟΚ αλλά με την απαίτηση ευρύτερων μαζών των παροικιών φάνηκε μερικά χρόνια αργότερα όταν το ΠΑΣΟΚ ως κυβέρνηση της Ελλάδας αποκατέστησε φιλικές σχέσεις και με τον Αρχιεπίσκοπο Ιάκωβο και με τον Επίσκοπο Τορόντο (Καναδά) Σωτήριο, τώρα Μητροπολίτη Καναδά απευθείας υπαγόμενο στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Παρ' όλες λοιπόν τις καλές αυτές σχέσεις η διαμάχη της εκκλησιαστικής ιεραρχίας με τις ελληνικές κοινότητες του Καναδά συνεχίστηκε και έφτασε σε μερικές περιπτώσεις μέχρι τα καναδικά δικαστήρια. Στις ελληνικές παροικίες του Καναδά οι δυνάμεις εκείνες που επιδιώκουν τον εκσυγχρονισμό των κοινοτικών δομών δεν είναι ομοιογενείς ούτε κομματικά – με βάση είτε τις ελλαδι-

κές διαχωριστικές γραμμές είτε τις καναδικές—ούτε ευρύτερα πολιτικά. Συναντώνται απλώς στον κοινό στόχο της εξισορρόπησης της εξουσίας των λαϊκών στοιχείων στις κοινοτικές δομές με αυτό της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. Συναντώνται στον κοινό στόχο της αντίθεσής τους στο εκκλησιαστικό μοντέλο που επιβλήθηκε ήδη στις ΗΠΑ, όπου οι Κοινοότητες μετεξελίχθηκαν σε εκκλησιαστικές ενορίες.

Η συμμετοχή στην καναδική πολιτική ζωή

Όπως προαναφέραμε το ενδιαφέρον των πρώτων Ελλήνων για την καναδική πολιτική ζωή ήταν σχεδόν ανύπαρκτο. Μόνο μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο αρχίζει να εκδηλώνεται κάποιο ενδιαφέρον για την πολιτική ζωή του Καναδά. Οι πληροφορίες που έχουμε δείχνουν πως το ενδιαφέρον αυτό εκδηλώθηκε κύρια στο Μόντρεαλ⁵ και στη συνέχεια στο Τορόντο και τις υπόλοιπες καναδικές πόλεις που υπάρχει ελληνική παρουσία.

Η πολιτική ζωή του Καναδά διαδραματίζεται βασικά σε τρία επίπεδα: το ομοσπονδιακό, το επαρχιακό και το δημοτικό. Στο ομοσπονδιακό επίπεδο υπάρχει η Γερουσία, τα μέλη της οποίας διορίζονται από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και η Βουλή των Κοινοτήτων, τα μέλη της οποίας εκλέγονται σε πανκαναδικό επίπεδο. Μέχρι τη δεκαετία του '80 δεν υπήρχε κανένας Έλληνας γερουσιαστής. Στη δεκαετία όμως αυτή διορίστηκαν δύο ελληνικής καταγωγής γερουσιαστές, ο ένας από τη φιλελεύθερη κυβέρνηση Τρουντώ λίγο πριν αντικατασταθεί από τη συντηρητική κυβέρνηση, και ο άλλος από τους συντηρητικούς. Με τη λήξη της θητείας τους δεν υπάρχει σήμερα ελληνική παρουσία στην καναδική γερουσία. Στη Βουλή των Κοινοτήτων υπάρχουν σήμερα τρεις βουλευτές ελληνικής καταγωγής που εκλέκθηκαν με το Φιλελεύθερο Κόμμα. Παλιότερα υπήρχε ακόμη ένας βουλευτής ελληνικής καταγωγής που είχε εκλεγεί με το Συντηρητικό Κόμμα.

Έτσι η ελληνική αντιπροσώπευση είναι πολύ περιορισμένη στο ομοσπονδιακό επίπεδο και δυσανάλογη με το βάρος του ελληνισμού του Καναδά. Σε σύγκριση επίσης με άλλες εθνικές μειονότητες, η ελληνική παρουσία είναι και περιορισμένη και χωρίς ειδικό βάρος για την υπεράσπιση των ελληνικών συμφερόντων. Για παράδειγμα δεν υπήρξε ποτέ καναδός υπουργός ελληνικής καταγωγής. Ενδεχομένως με τη δεύτερη και τρίτη γενιά των Ελληνοκαναδών τα πράγματα θα εξελιχθούν προς το καλύτερο, αν μάλιστα λάβει κανείς υπόψη και το οικονομικό εκτόπισμα του ελληνοκαναδικού ελληνισμού που συνεχώς αυξάνεται. Το αδύνατό του σημείο για την ώρα είναι η ανεπαρκής παροικιακή ηγεσία του η οποία δεν είναι σε θέση να προωθήσει και να στηρίξει νέους Ελληνοκαναδούς στην καναδική πολιτική ζωή.

Η κατάσταση δεν είναι καλύτερη σε επαρχιακό επίπεδο, όπου μονάχα ένας βουλευτής υπάρχει ελληνικής καταγωγής στη βουλή του Κεμπέκ και ένας στη βουλή του Οντάριο. Στο Κεμπέκ υπηρέτησε για ένα σύντομο χρονικό διάστημα και ένας υπουργός ελλη-

νικής καταγωγής, ενώ στο Οντάριο υπηρετεί σήμερα Ελληνίδα ως υπουργός στην επαρχιακή κυβέρνηση. Και οι δύο εκλέκθηκαν με τα επαρχιακά κόμματα των Φιλελευθέρων.

Στο δημοτικό επίπεδο η κατάσταση είναι κάπως καλύτερη, αφού ένας σχετικά μεγαλύτερος αριθμός δημοτικών συμβούλων υπηρετούν σε διάφορους δήμους σ' όλο τον Καναδά. Εντούτοις και σ' αυτό το επίπεδο δεν έχει παρουσιαστεί περίπτωση που κάποιος Ελληνοκαναδός να έχει εκλεγεί δήμαρχος σε κάποιο σημαντικό δήμο της χώρας.

Όσο για τις πολιτικές προτιμήσεις των Ελλήνων είναι δύσκολο να μιλήσει κανείς, μια και δεν υπάρχουν σχετικές έρευνες. Φαίνεται όμως, αν κρίνει κανείς από τα αποτελέσματα των εκλογών στις περιοχές όπου οι Έλληνες αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού, πως στο ομοσπονδιακό επίπεδο ψηφίζουν κατά κύριο λόγο το Φιλελεύθερο Κόμμα (Κεντροδεξιά με τα βορειοαμερικάνικα δεδομένα) και κατά δεύτερο λόγο το Νέο Δημοκρατικό Κόμμα (σοσιαλδημοκρατικό) και το Συντηρητικό Κόμμα (Δεξιά).

Αναφέρεται πως ο πρώτος Έλληνας υποψήφιος για την ομοσπονδιακή βουλή παρουσιάστηκε με το Νέο Δημοκρατικό Κόμμα στο Μόντρεαλ το 1965⁶. Επρόκειτο για το Γιάννη Καμίτη που το 1976 ήταν επίσης υποψήφιος του επαρχιακού κόμματος Parti Québécois, στις επαρχιακές εκλογές του Κεμπέκ. Το 1970 ένας άλλος Ελληνοκαναδός, ο Πάρις Αρνόπουλος παρουσιάστηκε με το Νέο Δημοκρατικό Κόμμα στο Μόντρεαλ. Έκτοτε και άλλοι Έλληνες πολιτεύτηκαν με το Νέο Δημοκρατικό Κόμμα, αλλά χωρίς επιτυχία. Ας σημειωθεί πως το κόμμα αυτό κατά κανόνα συγκεντρώνει από 20-25% των ψήφων σ' όλο τον Καναδά και η δύναμή του βρίσκεται κυρίως στον Δυτικό Καναδά και στο Οντάριο. Στην επαρχία του Κεμπέκ δεν έχει καταφέρει να εκλέξει ως τώρα βουλευτές λόγω των θέσεων του υπέρ ενός ομοσπονδίου Καναδά, ενώ η Αριστερά στην επαρχία αυτή τάσσεται κατά κανόνα υπέρ της ανεξαρτησίας. Πάντως είναι χαρακτηριστικό το γεγονός πως το πρώτο πολιτικό κόμμα που άνοιξε τις πόρτες του στους Ελληνοκαναδούς τοποθετείται στο χώρο της Αριστεράς. Άλλωστε το ίδιο κόμμα υποδέχτηκε από πολύ νωρίς εκπροσώπους και άλλων εθνοπολιτιστικών ομάδων.

Τα δύο μεγάλα ομοσπονδιακά κόμματα, το φιλελεύθερο και το συντηρητικό απέφευγαν βασικά στο παρελθόν να παρουσιάζουν Έλληνες υποψήφιους. Μόνο τα τελευταία χρόνια υπήρξε μια περιορισμένη παρουσία Ελλήνων στα ψηφοδέλτιά τους. Το ίδιο συνέβαινε παλιότερα και με τα επαρχιακά κόμματα. Τον τελευταίο καιρό όμως φαίνεται να αναζωπυρώνεται το ελληνικό ενδιαφέρον, κυρίως στο Κεμπέκ και το Οντάριο.

Ακόμη θα πρέπει να αναφερθεί πως τον τελευταίο καιρό υπάρχουν Έλληνες που πέτυχαν να εκλεγούν σε διοικητικά όργανα των διαφόρων κομμάτων, όπως είναι η περίπτωση της εκλογής Ελληνίδας αντιπροέδρου στο ένα από τα μεγάλα επαρχιακά κόμματα του Κεμπέκ, το Parti Québécois.

Εκείνο που είναι σίγουρο είναι πως το ενδιαφέρον των Ελλήνων του Καναδά για τα

πολιτικά πράγματα της καινούργιας πατρίδας τους αυξάνει χρόνο με το χρόνο. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω το ενδιαφέρον αυτό είναι απόρροια του περάσματος στη δεύτερη και τρίτη γενιά και ασφαλώς συνδέεται με την ενσωμάτωση των Ελλήνων στην καναδική κοινωνία.

Σημειώσεις

1. Peter Chimbos, *The Canadian Odyssey, The Greek Experience in Canada*, Toronto, McClelland and Stewart, σελ. 133, Public Archives, National Library, Ottawa.
2. P.Chimbos, όπ. παρ., σελ. 121.
3. Florence Macdonald, *For Greece a Tear*, Fredericton, Brunswick Press, 1954.
4. Οι επιστολές αυτές του Αρχιεπισκόπου Ιακώβου δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά από την εφημερίδα «Το Ποντίκι» της 23ης Μαρτίου 1984. Είναι απορίας άξιον αυτή η μεγαλοποίηση ενός απλού γεγονότος, της έκδοσης μιας ανακοίνωσης από μια πολιτική οργάνωση για ένα θέμα που απασχολούσε το σύνολο των ελληνοκαναδικών παροικιών. Η Τοπική Οργάνωση του ΠΑΣΟΚ Μόντρεαλ δεν είχε αναλάβει καμιά σταυροφορία εναντίον της εκκλησίας. Διερμήνευε απλώς το αίσθημα του μέσου Ελληνοκαναδού που ήθελε την ανεξαρτησία της Κοινοτήτάς του ενώ ταυτόχρονα σεβόταν και την εκκλησία του.
5. Peter Chimbos, όπ. παρ. σελ. 128.
6. Peter Chimbos, όπ. παρ. σελ.128. Επρόκειτο για το Γιάννη Καμπίτη που το 1976 ήταν επίσης υποψήφιος στις επαρχιακές εκλογές του Κεμπέκ με το Parti Québécois.
7. Stephanos Constantinides, *Les Grecs du Québec*, Editons O Metoikos-Le Métèque, Montréal, Québec, 1983, σελ. 127-130, P. Chimbos, όπ. παρ. σελ. 146-147.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

**ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ**

Η πρώτη περίοδος (1900-1950)

Παρά το γεγονός πως η μεγάλη μάζα των Ελλήνων μεταναστών προερχόταν από αγροτικές περιοχές, οι ίδιοι οι μετανάστες απέφευγαν να απασχοληθούν με γεωργικές εργασίες στη νέα τους πατρίδα, είτε να εγκατασταθούν στην ύπαιθρο. Αντίθετα επεδίωξαν να προσαρμοστούν στις συνθήκες ζωής της πόλης που ήταν ολότελα διαφορετικές απ' αυτές που είχαν γνωρίσει πριν μεταναστεύσουν. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως οι άθλιες συνθήκες ζωής της ελληνικής υπαίθρου και το χαμηλό βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων αγροτών τους επηρέασαν σ' αυτή τους την επιλογή. Εκτός από την ανάμνηση των σκληρών συνθηκών ζωής που γνώρισαν ως αγρότες στην Ελλάδα, υπήρχε ακόμη ένας λόγος που τους απώθησε να μην εργαστούν ως αγρότες στον Καναδά. Κι αυτός ήταν οι κλιματολογικές συνθήκες του Καναδά. Παρατεταμένος χειμώνας, χιόνι, χαμηλές θερμοκρασίες, ήταν πράγματα ασυνήθιστα για ανθρώπους που προέρχονταν από μια χώρα με ήπιο σχετικά κλίμα.

Ανειδίκεντοι όμως καθώς ήταν, με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, με άγνοια της αγγλικής γλώσσας, υποχρεώθηκαν να δεχτούν τις πιο σκληρές εργασίες με χαμηλά μεροκάματα. Όσοι κατάφεραν ύστερα από σκληρή εργασία πολλών χρόνων να συγκεντρώσουν μερικές οικονομίες, δημιούργησαν τις πρώτες δικές τους μικροεπιχειρήσεις: εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία, μικροκαταστήματα. Όπως τονίστηκε άλλωστε όλοι τους ελπίζανε να καταφέρουν μια μέρα να δημιουργήσουν τη δική τους δουλειά¹.

Η μάζα των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά είναι λοιπόν από την αρχή ανειδίκεντοι εργάτες και όπως συνέβαινε σ' αυτές τις περιπτώσεις με όλους τους μετανάστες δούλευαν κάτω από άθλιες συνθήκες. Δεν υπάρχουν δυστυχώς πολλά στοιχεία για την απασχόληση των πρώτων Ελλήνων μεταναστών και δεν μπορούμε να ξέρουμε σε ποιους ακριβώς κλάδους της οικονομίας δούλεψαν. Από την προφορική παράδοση μαθαίνουμε πως τα εστιατόρια ήταν ένας παραδοσιακός τομέας απασχόλησης, ενώ υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες για απασχόληση στα λιμάνια ως φορτοεκφορτωτές². Φαίνεται ακόμη πως η πλειοψηφία των πρώτων Ελλήνων δούλεψε σε περιθωριακά επαγγέλματα, όπως μικροπωλητές στους δρόμους, μανάβηδες, καθώς και εργάτες σε ζαχαροπλαστεία, και κυρίως στα εστιατόρια. Αναφέρεται ακόμη πως μερικοί δούλευαν και ως ψαράδες, ιδίως στην περιοχή του Βανκούβερ. Φαίνεται ακόμα από τις προφορικές μαρτυρίες που έχουμε, πως αφού μερικοί από τους πρώτους Έλληνες κατάφεραν να δημιουργήσουν μικροεπιχειρήσεις του είδους των εστιατορίων, ζαχαροπλαστείων και μπακάλικων, χρησιμοποιούσαν συμπατριώτες τους για εργατικό δυναμικό. Γίνεται μάλιστα λόγος για άγρια εκμετάλλευσή τους³.

Στη μαρτυρία-«απομνημονεύματά» του ο Ιωάννης Φουριέζος αναφέρει πως πολλοί από τους Έλληνες μετανάστες που έφτασαν στον Καναδά τέλη του 19ου αιώνα «ήσαν ακόμη δεκαεπτάχρονα παιδιά. Ελάχιστοι είχαν συμπληρώσει το εικοστό πέμπτο έτος.

Βρέθηκαν σε μια ξένη και παγωμένη γη, που μόνο οι κλιματολογικές συνθήκες θα έπρεπε να τους απογοητεύσουν και να γυρίσουν στην ηλιόλουστη πατρίδα τους. Βρέθηκαν έρημοι, άγνωστοι εν μέσω αγνώστων, χωρίς γλώσσα, χωρίς εργασία και χωρίς να περιμένουν υποστήριξη από κάποιον. Τα μόνα στηρίγματα που είχαν ήταν η πίστη τους στο Θεό, το ελληνικό εμπορικό πνεύμα, η αγάπη στην εργασία και τα δυο γερά χέρια τους... Βρήκαν δουλειές σε διάφορα καταστήματα της εποχής εκείνης. Ο Θεός να τα έκανε καταστήματα. Φτυάριζαν τη ζάχαρη από το πρωί ως το βράδυ. Ωράριο δεν ήταν γνωστό τότε. Ακόμη και σε σιδηροδρομικές γραμμές εργάστηκαν με μπίκο και με βαριά. Αλλά το ελληνικό εμπορικό πνεύμα, όπως γράφω ανωτέρω, δεν τους άφησε επί πολύ χρόνο σ' αυτές τις σκληρές δουλειές. Με τα ολίγα χρήματα που έκρυβαν στις ζώνες τους, αγόρασαν τα πρώτα κινητά καταστήματα «Pushcars». Απλώθηκαν σ' όλους τους κεντρικούς δρόμους της πόλεως και έγιναν έμποροι του ποδαριού, φρούτων και γλυκισμάτων. Παρ' όλες τις δυσκολίες που συναντούσαν το πατρικό σπίτι δεν το ξεχνούσαν. Κατά καιρούς έγραφαν ένα γράμμα στο γέρο πατέρα και εσωκλείστως ευρίσκετο και το ανάλογο ποσό για τις ανάγκες του σπιτιού⁴. Η περιγραφή αυτή του Φουριέζου για τους πρώτους Έλληνες μετανάστες στον Καναδά και την απασχόλησή τους, επιβεβαιώνεται και από διάφορες άλλες μαρτυρίες. Ο ίδιος άλλωστε αναφέρει πως γρήγορα μερικοί από τους πρωτοπόρους αυτούς μετανάστες κατάφεραν με τη σκληρή εργασία τους να ανοίξουν τα πρώτα ζαχαροπλαστεία και καταστήματα φρούτων στο Μόντρεαλ από τα τέλη ήδη του 19ου αιώνα. «Τα πρώτα ζαχαροπλαστεία και καταστήματα φρούτων άρχισαν να λειτουργούν από το έτος 1890. Το πρώτο ήταν του Γεωργ. Κρανιδιώτη ή Γερασίμου. Το επόμενο έτος 1891 ένα των αδελφών Μιχαήλ και Νικολάου Νιλολακάκου στην οδό St. Laurent και τον επόμενο χρόνο ακόμα ένα των αδελφών Νικολακάκου στην οδό St. Catherine. Επίσης οι εκ του Δήμου Έλους καταγόμενοι Κων/νος Μητράκος και ο Δημήτριος Ζαραφωνίτης άνοιξαν ζαχαροπλαστεία την ιδίαν χρονολογίαν στην οδό St. Catherie. Οι αδελφοί Χαράλαμπος και Δημήτριος Κουτσογιαννόπουλος ήσαν κάτοχοι ωραίου καταστήματος ζαχαρωτών και φρούτων στην οδό St. Catherine. Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετηρίδας του δεκάτου ενάτου αιώνας πολλοί Πακιώτες βρέθηκαν με ζαχαροπλαστεία δικά τους. Καθώς και ο πατήρ του γράφοντος Θεόδωρος Θεοδ. Φουριέζος το έτος 1897 δοκίμασε την τύχη του στη γωνία McGill και Notre Dame. Κέρδισε αρκετά και το έτος 1903 επώλησε το ζαχαροπλαστείο του στο Γεώργιο Πετράκο Λιαντρόνη και έφυγε για την Ελλάδα. Έκαμε το καλύτερο βήμα στη ζωή του, άλλως δεν θα υπήρχε σήμερα κάποιος να γράφει την ιστορία των πρωτοπόρων Πακιωτών. Δύο μέλη της οικογενείας Τζαφέρη ήσαν κάτοχοι ωραίου ζαχαροπλαστείου. Επίσης δύο μέλη της οικογενείας Πραχάλη και πολλοί άλλοι Πακιώτες είχαν αποκατασταθεί με πολύ καλές εργασίες πριν από το έτος 1900». Αυτή φαίνεται να ήταν η πορεία των πρώτων Ελλήνων μεταναστών: από τα «Pushcars» (κινητά αμαξάκια με τα οποία πουλούσαν τα εμπο-

ρεύματά τους στους δρόμους) στα ιδιόκτητα καταστήματά τους. Φαίνεται πάντως εκπληκτική αυτή η πορεία, αν σκεφτεί κανείς πως γύρω στα 1920 οι Έλληνες παρουσιάζονται ιδιοκτήτες σημαντικών θεάτρων της πόλης του Μόντρεαλ καθώς και άλλων σημαντικών εταιρειών και καταστημάτων. Βεβαίως θα πρέπει να υπήρξαν και αρκετοί που δεν πέτυχαν και που παρέμειναν απλοί εργάτες, μεροκαματιάρηδες που υπέφεραν πολλά την ίδια περίοδο. Φαίνεται μάλιστα, όπως αναφέρει ο Φουριέζος, πως οι πετυχημένοι Έλληνες δεν ήθελαν να μιλούν πολύ για την εποχή των «Pushcars». Χωρίς αυτό να σημαίνει πως δε βοήθησαν για να ανακουφιστούν και αυτοί που δεν είχαν πετύχει ή ακόμη και τους νεοφερμένους αυτής της εποχής. Είναι όμως πολύ πιθανόν πως το συναίσθημα της φιλευσπλαχνίας συνοδευόταν και από την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους, αφού ήταν δυνατό να έχουν για τις δουλειές τους ένα φτηνό ελληνικό εργατικό δυναμικό.

Η μη απασχόληση των πρώτων Ελλήνων μεταναστών του Καναδά στους κλάδους της βιομηχανίας, εξηγείται από το γεγονός πως δεν είχαν καμιά ειδικευση και ως ένα σημείο από το ότι δε γνώριζαν τη γλώσσα της χώρας.

Παρ' όλα αυτά αναφέρεται η περίπτωση Ελλήνων εργατών που πρωτοστάτησαν σε απεργίες στις αρχές του αιώνα για καλύτερες συνθήκες ζωής, ψηλότερα μεροκάματα, και κανονικές ώρες εργασίας. Μαζί με Ιταλούς συναδέλφους τους, επίσης μετανάστες, αντιτάχθηκαν με πείσμα στους απεργοσπάστες και την ιδιωτική αστυνομία της μεγάλης καναδικής Εταιρείας Μεταφορών CPR⁵.

Πολλές μαρτυρίες υπάρχουν για τους «πετυχημένους» πρώτους Έλληνες. Πρόκειται γι' αυτούς που ξέφυγαν κατά κάποιο τρόπο από τη μάζα και δημιούργησαν τις δικές τους επιχειρήσεις. Πολλοί απ' αυτούς αναφέρονται ονομαστικά από τους «ιστοριογράφους» των διαφόρων ελληνικών παροικιών του Καναδά⁶. Υπάρχει επίσης το βιβλίο του Γιώργου Βλάση, στο οποίο αναφερθήκαμε ήδη. Οι επιχειρήσεις που δημιούργησαν είναι βασικά τα εστιατόρια, τα ζαχαροπλαστεία και τα μπακάλικα. Αναφέρονται όμως και ιδιοκτήτες θεάτρων και σινεμά⁷, ξενοδοχείων, μαγαζιών για γυάλισμα παπουτσιών, ψιλικατζιδίκων κ.λπ. Έχουμε μια σημαντική γραπτή μαρτυρία, τον *Ελληνοκαναδικό Οδηγό* του Ηρακλή Παπαμανώλη που κυκλοφόρησε για τη χρονιά 1922-1923 στο Μόντρεαλ, αλλά περιέχει πληροφορίες και για τους Έλληνες των άλλων περιοχών του Καναδά. Πρόκειται για ένα εμπορικό οδηγό με πληροφορίες για όλες τις πτυχές της ζωής των πρώτων Ελληνοκαναδών. Εκείνο που κάνει εντύπωση είναι η εικόνα των εμπορικών τους δραστηριοτήτων. Πώς κατάφεραν οι πρώτοι αυτοί Έλληνες μέσα σε τόσο λίγο χρονικό διάστημα, στις αρχές του αιώνα, να έχουν τόσο σημαντικές εμπορικές και οικονομικές δραστηριότητες; Για παράδειγμα πώς βρέθηκαν ιδιοκτήτες των μεγαλύτερων θεάτρων (των κτιρίων εννοείται) στο Μόντρεαλ; Πώς κατευθύνθηκαν σ' αυτό τον τομέα; Απαντήσεις δεν έχουμε. Γύρω στα 1951, μισό αιώνα δηλαδή μετά τη δημιουργία των πρώτων αυτών μικροεπιχειρήσεων, αλλά και κάποιων σημαντικών για

τα δεδομένα της εποχής γίνεται λόγος για 1066 μικροεπιχειρήσεις ελληνικής ιδιοκτησίας σ' όλο τον Καναδά, από τις οποίες 680 τουλάχιστον ήταν εστιατόρια. Απ' αυτές τις επιχειρήσεις 70% ήταν συγκεντρωμένες στο Κεμπέκ και στο Οντάριο και τουλάχιστον 35% στις πόλεις του Τορόντο και του Μόντρεαλ⁸. Άλλες πόλεις στις οποίες αναφέρεται ότι υπήρχαν ελληνικές επιχειρήσεις είναι το Λάντον του Οντάριο, η Οτάβα, το Γουίνιπεγκ και το Βανκούβερ.

Δίπλα στη μάζα των εργατών και στην ομάδα των μικροεπιχειρηματιών, υπάρχουν και οι ελεύθεροι επαγγελματίες: γιατροί, δικηγόροι, λογιστές, εκπαιδευτικοί, κ.λπ. Άλλοι απ' αυτούς ήταν ήδη πτυχιούχοι ελληνικών ή ξένων πανεπιστημίων όταν έφτασαν στον Καναδά, ενώ άλλοι που ανήκαν στη δεύτερη γενιά, σπούδασαν σε καναδικά πανεπιστήμια. Ανάμεσα στα 1920-1952 γίνεται λόγος για 450 Έλληνες στον Καναδά, πτυχιούχους πανεπιστημίων⁹. Για να εκτιμήσουμε τη σημασία των επιτευγμάτων αυτών των πρωτοπόρων Ελλήνων πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι δεν ξεπερνούσαν τις 10.000.

Η κατάσταση μετά το 1950

Η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου διευκολύνει την μετανάστευση. Είναι η εποχή που οι Έλληνες πολιτικοί –της Δεξιάς και του Κέντρου– θεωρούν τη μετανάστευση, κατά την έκφραση ενός απ' αυτούς, σαν ευλογία Θεού! Το 1951 η τότε ελληνική κυβέρνηση πληροφορεί το καναδικό υπουργείο μετανάστευσης πως 50.000 Έλληνες εργάτες, αγρότες, ναυτικοί, οικιακοί βοηθοί και άλλες επαγγελματικές κατηγορίες είναι διαθέσιμοι για να μεταναστεύσουν στον Καναδά¹⁰. Παρόλο που διάφοροι ελληνικοί οργανισμοί στον Καναδά πιέζουν την καναδική κυβέρνηση να ανοίξει τις πόρτες της χώρας στους νέους μετανάστες και προσφέρονται να αναλάβουν την εξεύρεση εργασίας, παρόλο που ο Καναδάς έχει ανάγκη από εργατικό δυναμικό, η καναδική κυβέρνηση αποφασίζει την εφαρμογή μιας δοκιμαστικής πολιτικής.

Έτσι το 1951 επιτρέπεται η είσοδος στον Καναδά 1.100 Ελλήνων, στους οποίους περιλαμβάνονται 500 γυναίκες ως οικιακοί βοηθοί, 200 εργάτες εστιατορίων και 400 αγρότες και μεταλλωρύχοι. Το 1952 επιτρέπεται η είσοδος των ίδιων επαγγελματικών κατηγοριών στις οποίες προστίθενται και στενοί συγγενείς τους καθώς και νοσοκομειακό προσωπικό¹¹.

Η δοκιμαστική αυτή περίοδος θα συνεχισθεί ως το 1957, με τον ίδιο περίπου αριθμό μεταναστών, χωρίς άλλης φύσεως περιορισμούς. Η καναδική κυβέρνηση θα βάλει τέλος σ' αυτού του είδους τη μετανάστευση –ομαδική κατά κάποιο τρόπο– ύστερα από παράπονα των Καναδών εργοδοτών πως οι Έλληνες είχαν δυσκολίες στην εκμάθηση της αγγλικής ή της γαλλικής γλώσσας και κυρίως επειδή αρνούσαν να εργαστούν σε αγροτικές δουλειές κάτω από τις ειδικές κλιματικές συνθήκες του Καναδά. Σε σχετικό καναδικό έγγραφο αναφέρεται:

«Τη δεκαετία που μας πέρασε είχαμε μια συμπαθητική στάση απέναντι στη μετανάστευση από την Ελλάδα, κυρίως επειδή η Ελλάδα είναι μέλος του ΝΑΤΟ και επίσης εξαιτίας της οικονομικής κατάστασης σ' αυτή τη χώρα... Οι εργάτες όμως αυτοί από την Ελλάδα δε θα μπορούσαν να θεωρηθούν κατάλληλοι λόγω της απροθυμίας τους να ζήσουν σε αγροτικές περιοχές και της δυσκολίας τους στο να μάθουν αγγλικά και γαλλικά... Οι Έλληνες μετανάστες έχουν μια ισχυρή τάση να δέχονται δουλειά από Έλληνες εργοδότες, συνήθως σε μη παραγωγικές βιομηχανίες, με χαμηλά μεροκάματα και επομένως ποτέ πραγματικά δεν προσφέρουν πολύ στον Καναδά... Επομένως πιστεύω πως η (μεταναστευτική) κίνηση δεν πρέπει να συνεχιστεί για το 1958. Λαμβανομένης υπόψη της παρελθούσας εμπειρίας μας με ανειδίκευτους εργάτες, δεν πιστεύω πως πρέπει να αναλάβουμε να μεταφέρουμε μετανάστες από την Ελλάδα για τις αγροτικές ανάγκες μας ή το σιδηροδρομικό μας δίκτυο¹²».

Αναφερθήκαμε παραπάνω στις κλιματολογικές συνθήκες που εμπόδισαν τους Έλληνες από την αρχή του αιώνα να εγκατασταθούν στις αγροτικές περιοχές, καθώς και στις αναμνήσεις των δυσκολιών της ελληνικής αγροτικής ζωής. Σ' αυτούς τους λόγους προστίθενται μετά το 1950 και η ύπαρξη των ελληνικών παροικιών στις μεγάλες πόλεις που αποτελούν πόλο έλξης των νέων μεταναστών για κοινωνικούς, πολιτιστικούς αλλά και οικονομικούς λόγους. Ακόμη οι Έλληνες αγρότες που μεταναστεύουν στον Καναδά δεν είναι συνηθισμένοι στη μηχανοποιημένη γεωργία. Οι μέθοδοι της μηχανοποιημένης γεωργίας που εφαρμόζονται ήδη στον Καναδά ήταν άγνωστες στην Ελλάδα της εποχής εκείνης.

Από το 1960 και μετά αυξάνει ξανά η ελληνική μετανάστευση προς τον Καναδά, μια αύξηση που συνεχίζεται ως το 1970. Παρατηρείται ακόμη σ' αυτή την περίοδο αύξηση των ειδικευμένων Ελλήνων εργατών που μεταναστεύουν σ' αυτή τη χώρα. Ο αριθμός των Ελλήνων μεταναστών που μπήκαν στον Καναδά μεταξύ 1960 και 1970 είναι κατά 84% μεγαλύτερος απ' αυτόν της προηγούμενης δεκαετίας (1950-1960). Ακόμη στη δεκαετία 1950-1960 μονάχα 9% των Ελλήνων μεταναστών προς τον Καναδά ήταν ειδικευμένοι εργάτες, ενώ στην δεκαετία του '60 - '70, ο αριθμός των ειδικευμένων εργατών ανέρχεται σε 46% των μεταναστών¹³. Η μεγαλύτερη κατηγορία ειδικευμένων εργατών (20%) είναι αυτή των ραφτάδων και γουναράδων. Αντιλαμβάνεται βεβαίως κανείς πως πρόκειται για ειδικεύσεις σε επαγγέλματα μη βιομηχανικά και που δεν έχουν επίσης σχέση με τον τομέα της τεχνολογίας.

Το αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό των Ελλήνων μεταναστών είναι ανειδίκευτοι εργάτες, ήταν να βρεθούν στις πιο χαμηλές βαθμίδες της εισοδηματικής κλίμακας σε σχέση με τους Καναδούς. Έτσι σύμφωνα με τα στοιχεία της καναδικής απογραφής του 1971 μόνο 6% των Ελληνοκαναδών κατείχαν διευθυντικές θέσεις ή ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες, ενώ στο σύνολο του καναδικού πληθυσμού ένα 17% κατείχαν τέτοιες θέσεις. Η πλειοψηφία των Ελλήνων, 63%, εργάζονταν στους τομείς των υπηρεσιών, της βιομηχανίας, της αναψυχής, των οικοδομών, τομείς στους

οποίους βρισκόταν μονάχα 33% του καναδικού πληθυσμού¹⁴. Το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και η άγνοια της αγγλικής ή της γαλλικής γλώσσας ήταν βασικοί παράγοντες που εμπόδιζαν την κινητικότητα του ελληνικού στοιχείου. Έτσι για παράδειγμα το 1971 ενώ στο σύνολο του καναδικού πληθυσμού 33% είχαν συμπληρώσει λιγότερο από 8 χρόνια εκπαίδευσης, στο ελληνικό στοιχείο το ποσοστό αυτό ήταν 54%¹⁵.

Στοιχεία από την καναδική απογραφή του 1981 δείχνουν πως στην περιοχή του Μόντρεαλ μονάχα 3% των Ελλήνων εργαζομένων κατείχαν διευθυντικές θέσεις, ενώ ένα άλλο 6% ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες (δικηγόροι, γιατροί, δάσκαλοι, κ.λπ.¹⁶). Η μεγάλη πλειοψηφία τους, 62%, παρέμενε πάντα στο χώρο των υπηρεσιών και της παραγωγής ως ανειδίκεντοι και μισοειδικευμένοι εργάτες. Έτσι εργάζονταν σε εργοστάσια, νοσοκομεία, εστιατόρια, εταιρείες καθαρισμού κτιρίων κ.λπ., όπου φυσικά η κινητικότητα είναι περιορισμένη. Τα ίδια στοιχεία δείχνουν πως από πλευράς εισοδημάτων οι Έλληνες κατείχαν την προτελευταία βαθμίδα σε σχέση με τις άλλες εθνικότητες του καναδικού πληθυσμού¹⁷.

Σε μια έρευνα που έγινε για τους Έλληνες του Κεμπέκ το 1983 φάνηκε επίσης πως οι βασικοί τομείς απασχόλησής τους παρέμεναν αυτοί των υπηρεσιών και της παραγωγής. Έτσι 25% εργάζονταν στις βιομηχανίες ρούχων, 11,11% στις υπηρεσίες καθαρισμού κτιρίων, 10,19% στα εστιατόρια, 20,37% ήταν νοικοκυρές, 10,19% ήταν έμποροι (πρόκειται για μικροκαταστηματάρχες στη μεγάλη τους πλειοψηφία), 5,56% δούλευαν για λογαριασμό τους ως ανεξάρτητοι εργάτες (τεχνίτες δηλαδή, όπως ηλεκτρολόγοι, υδραυλικοί κ.λπ.), 3,7% ήταν οικοδόμοι, 3,7% ήταν φοιτητές, 2,78% ήταν υπάλληλοι, 1,83% εργάζονταν στις υπηρεσίες υγείας, 1,85% ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες, και 3,71% είχαν διάφορες απασχολήσεις¹⁸.

Απ' όσα εκτέθηκαν παραπάνω, είναι φανερό πως η μάζα των Ελλήνων στις δεκαετίες του '70 και '80 ήταν συγκεντρωμένοι σε ορισμένους τομείς της καναδικής οικονομικής ζωής. Οι πιο βασικοί απ' αυτούς ήταν τα εστιατόρια, οι βιομηχανίες ρούχων, οι υπηρεσίες καθαρισμού κτιρίων και το μικροεμπόριο. Φυσικά είναι η περίοδος της μαζικής άφιξης της δεύτερης γενιάς των Ελλήνων στον Καναδά μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τα εστιατόρια αποτέλεσαν από την αρχή ένα τομέα επιλογής των Ελλήνων μεταναστών. Ήδη το 1953 σε μια καταγραφή που έγινε, το 64% των επιχειρήσεων που είχαν οι Έλληνες ήταν εστιατόρια και καφενεία¹⁹. Άλλες έρευνες σε διάφορες ελληνικές παροικίες του Καναδά έδειξαν την σημασία του τομέα αυτού για την οικονομική ανάπτυξη των Ελληνοκαναδών και για το γεγονός ότι επρόκειτο για ένα μέσο κοινωνικής κατά κάποιο τρόπο κινητικότητας²⁰.

Πρόκειται στις περισσότερες περιπτώσεις για οικογενειακές επιχειρήσεις στις οποίες εργάζονται όλα τα μέλη της οικογένειας από 10 ως 15 ώρες την μέρα, συμπεριλαμβα-

νομένων πολλές φορές και των παιδιών.

Εκτός από την εργασία των μελών της οικογένειας, ένας άλλος παράγοντας που βοήθησε προς αυτή την κατεύθυνση είναι το σχετικά μικρό αρχικό κεφάλαιο που χρειαζόταν. Εξάλλου είναι συνηθισμένο φαινόμενο, δύο ή περισσότερα άτομα της ίδιας οικογένειας να βάζουν μαζί τις οικονομίες τους για το άνοιγμα ενός εστιατορίου. Ακόμη η άγνοια της γλώσσας δεν είναι ανυπέβλητο εμπόδιο σ' αυτού του είδους τις δουλειές από τη στιγμή που κάποιο μέλος της οικογένειας έχει μια στοιχειώδη γνώση της. Η ελληνική κουζίνα εξάλλου και ο ανοιχτός μεσογειακός χαρακτήρας του Έλληνα, είναι δύο άλλοι λόγοι που βοήθησαν στην ανάπτυξη αυτού τον τομέα.

Υπάρχουν δεκάδες ιστορίες γύρω από το πώς ξεκίνησαν και αναπτύχθηκαν τα ελληνικά εστιατόρια στον Καναδά. Στην κάθε παρκοκία, στην κάθε ελληνική γειτονιά, ακούει κανείς καθημερινά αυτού του είδους τις διηγήσεις. Η μεγάλη πλειοψηφία των ιδιοκτητών αυτών των εστιατορίων είναι αγροτικής καταγωγής και άνθρωποι που δεν πήγαν περισσότερο από έξι χρόνια στο σχολείο, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις με λιγότερα χρόνια σχολικής φοίτησης. Είναι αναμφισβήτητο πως οι Έλληνες του Καναδά είναι περισσότερο γνωστοί στους άλλους Καναδούς απ' αυτή τους τη δραστηριότητα. Το σουβλάκι πολιτογραφήθηκε τόσο στην αγγλική γλώσσα στον αγγλικό Καναδά όσο και στη γαλλική στο γαλλικό Καναδά (Κεμπέκ).

Θα πρέπει να σημειωθεί πάντως πως οι Ελληνοκαναδοί της δεύτερης γενιάς δεν εισέρχονται σε μεγάλο αριθμό σ' αυτόν τον τομέα οικονομικής δραστηριότητας. Από κοινωνικής πλευράς ο τομέας αυτός δεν απολαμβάνει ιδιαίτερης εκτίμησης, διότι δεν είναι συνδεδεμένος με την κοινωνική ιεραρχία. Γι' αυτό ούτε και οι ίδιοι οι γονείς θέλουν να δουν τα παιδιά τους να τους διαδέχονται στις επιχειρήσεις των εστιατορίων που συνδυάζοντας με τις χαμηλότερες κοινωνικές βαθμίδες της καναδικής κοινωνίας. Προτιμούν να τα προωθούν προς τα ελεύθερα επαγγέλματα και την ακαδημαϊκή καριέρα (γιατροί, δικηγόροι, καθηγητές, αρχιτέκτονες, κ.λπ.).

Βέβαια η δραστηριότητα στο χώρο των εστιατορίων δεν πρέπει να μας κάνει να ξεχνούμε τους άλλους τομείς δραστηριότητας των Ελλήνων. Οι βιομηχανίες ρούχων είναι ο άλλος σημαντικός τομέας στον οποίο απασχολούνταν οι Έλληνες και ιδιαίτερα οι γυναίκες. Εκτός από το μεγάλο αριθμό εργατών σ' αυτό τον τομέα υπήρχαν και ελληνικές μικροεπιχειρήσεις ενδυμάτων. Στην πράξη επρόκειτο τις πιο πολλές φορές για «κοντράκτορες», είδος δηλαδή μεταπρατών, που δούλευαν για μεγάλες βιομηχανίες.

Δίπλα στις βιομηχανίες ενδυμάτων που περνάνε σήμερα κρίση με τις εισαγωγές που έρχονται από χώρες της Ασίας (Χόνγκ-Κόγκ, Ταϊβάν, Κορέα, Κίνα, κ.λπ.), έχουμε και αυτές των γουναρικών. Οι βιομηχανίες γουναρικών ήταν στα χέρια μερικών οικογενειών που έφεραν την τέχνη τους αυτή από την Ελλάδα. Σήμερα, με την παγκοσμιοποίηση,

οι τομείς αυτοί βρίσκονται σε πλήρη παρακμή. Ο καθαρισμός κτιρίων, ήταν επίσης ένας σημαντικός τομέας απασχόλησης Ελλήνων και μάλιστα πολλών γυναικών. Πρόκειται βασικά για νυχτερινές δουλειές, αφού το καθάρισμα των γραφείων και των άλλων κτιρίων γίνεται συνήθως το βράδυ που το προσωπικό τους δεν εργάζεται. Πρόκειται για μια εργασία που ίσως λίγοι Έλληνες θα δέχονταν να κάνουν στην Ελλάδα. Στον Καναδά όμως είναι μια εργασία σχετικά υποφερτή με τις δυσκολίες του καναδικού χειμώνα, και επέτρεπε σε μερικούς να έχουν και δεύτερη απασχόληση τη μέρα, προπάντων αν η νυχτερινή απασχόληση ήταν μερική. Σ' αυτό τον τομέα επίσης δημιουργήθηκαν αρκετές ελληνικές μικροεπιχειρήσεις, τις πιο πολλές φορές οικογενειακής φύσης²¹.

Τέλος, ο άλλος σημαντικός τομέας οικονομικής δραστηριότητας και απασχόλησης των Ελλήνων του Καναδά είναι το μικροεμπόριο. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία αυτοί που απασχολούνται με το μικροεμπόριο είναι καταστηματάρχες. Ελληνικά καταστήματα βρίσκει κανείς σ' όλους τους τομείς της εμπορικής δραστηριότητας. Στις μεγάλες ελληνικές συνοικίες του Τορόντο και του Μόντρεαλ για παράδειγμα, μπορεί κανείς να κάνει όλα τα ψώνια του σε ελληνικά καταστήματα, μπορεί να ζει και να εργάζεται ελληνικά, σ' ένα είδος γκέτο, χωρίς να χρειασθεί να μιλήσει μια λέξη αγγλικά ή γαλλικά.

Για τη δεύτερη βέβαια γενιά των Ελλήνων, πολλά πράγματα αλλάζουν. Η κινητικότητα παίρνει άλλες διαστάσεις. Με την αποφοίτηση δεκάδων ελληνόπουλων από τα καναδικά κολέγια και πανεπιστήμια, αυξάνεται σημαντικά κάθε χρόνο ο αριθμός των ελεύθερων επαγγελματιών, γιατρών, δικηγόρων, λογιστών, αρχιτεκτόνων, μηχανικών κ.λπ., των εκπαιδευτικών, αυτών που κατέχουν διοικητικές θέσεις στις ιδιωτικές επιχειρήσεις, στις τράπεζες και άλλους οργανισμούς.

Ο τομέας της δημόσιας διοίκησης είναι ακόμη κλειστός στους Έλληνες όπως και στις άλλες εθνικές μειονότητες, και ελάχιστοι κατάφεραν να μπουν σ' αυτόν το χώρο.

Είναι σίγουρο πως βρισκόμαστε στις παραμονές σημαντικών εξελίξεων μέσα στις ελληνικές παροικίες του Καναδά. Η λήξη της μετανάστευσης και η παλιννόστηση πολλών μεταναστών της πρώτης γενιάς, ανοίγει τις πόρτες για πρώτη φορά στους Ελληνοκαναδούς της δεύτερης γενιάς, να πάρουν στα χέρια τους την τύχη των ελληνικών παροικιών.

Η μεταβατική περίοδος

Οι ελληνοκαναδικές παροικίες διανύουν σήμερα μια μεταβατική περίοδο. Πρόκειται για το πέραςμα από τη μεταπολεμική γενιά των μεταναστών στους Ελληνοκαναδούς της δεύτερης γενιάς. Ελάχιστα στοιχεία έχουμε γύρω από τη δεύτερη και σε μερικές περιπτώσεις τρίτη γενιά των Ελληνοκαναδών. Εμπειρικά γνωρίζουμε πως η γενιά αυτή αισθάνεται αποξενωμένη από τους θεσμούς και τις δομές που δημιούργησαν οι πατέρες τους. Η

όλη οργανωτική δομή των παροικιών έγινε σε σχέση με τις ανάγκες των μεταπολεμικών μεταναστών. Ακόμη και η δομή της προπολεμικής εποχής προσαρμόστηκε σταδιακά στις δικές τους ανάγκες. Γι' αυτό και η συμμετοχή της δεύτερης γενιάς στην παροικιακή ζωή είναι σχετικά περιορισμένη. Είναι χαρακτηριστικό πως οι μετανάστες της πρώτης γενιάς αυτοχαρακτηρίζονται κατά κανόνα «Έλληνες», ενώ γι' αυτούς της δεύτερης και τρίτης γενιάς ο όρος που χρησιμοποιείται είναι «Ελληνοκαναδοί». Οι Ελληνοκαναδοί δίνουν την εντύπωση πως πρόκειται για Έλληνες άλλου είδους, ένα είδος «μείγματος». Η έκφραση είναι «Ελληνοκαναδός», κι ακόμη κάπως απαξιωτικά είναι «Ελληνοκαναδεζάκι», έχει την έννοια: δεν καταλαβαίνει και πολύ τις συζητήσεις μας, δεν έχει την ίδια αντίληψη και γνώση που έχουμε εμείς για την Ελλάδα αλλά και για τον κόσμο! Είναι γι' αυτό που τα επόμενα χρόνια θα είναι κρίσιμα για τις ελληνικές παροικίες του Καναδά, αφού αυτοί οι Ελληνοκαναδοί θα αποτελούν σιγά-σιγά την ελίτ που θα πάρει στα χέρια της την οικονομική δραστηριότητα και θα διαφοροποιήσει την εικόνα που έχουμε σήμερα για την απασχόληση και την όλη θέση των Ελλήνων μέσα στην καναδική κοινωνία.

Ήδη έχουμε τις πρώτες ενδείξεις και τα πρώτα στοιχεία της μεταβολής αυτής που συντελείται κάτω από τα μάτια μας. Στα ελληνόγλωσσα σχολεία για παράδειγμα οι γονείς ανήκουν πια στη συντριπτική πλειοψηφία τους στη δεύτερη γενιά με όλες τις συνέπειες που μπορεί αυτό να έχει για τους νέους προσανατολισμούς της εκπαίδευσης των παιδιών τους. Διότι ασφαλώς, όπως ήδη αναφέρθηκε στο σχετικό κεφάλαιο, διαφορετικά αντιμετωπίζουν το μέλλον της ελληνόγλωσσας εκπαίδευσης απ' ότι οι μετανάστες της πρώτης γενιάς και διαφορετική φιλοσοφία έχουν για τη διατήρηση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού. Το ίδιο συμβαίνει και στον τομέα της εργασίας και της οικονομίας. Το ποσοστά αυτών που έχουν φοιτήσει σε κολέγια και πανεπιστήμια, αυτών που είναι πτυχιούχοι ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης αυξάνεται καθημερινά. Εκατοντάδες νέοι που αποφοιτούν από τα καναδικά πανεπιστήμια αναδεικνύονται σταδιακά σε θέσεις κλειδιά της καναδικής οικονομικής ζωής. Εκατοντάδες είναι πια οι ελληνικής καταγωγής γιατροί, δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, λογιστές, οδοντογιατροί, κ.λπ. Όπως είναι φυσικό όλοι αυτοί ενσωματώνονται πια στην καναδική κοινωνία και διαφοροποιούν την κοινωνική κινητικότητα. Άλλο χαρακτηριστικό της μεταβατικής περιόδου είναι η δημιουργία κάποιων νέων δομών από τους Ελληνοκαναδούς της δεύτερης γενιάς, ή τουλάχιστον με δική τους πρωτοβουλία και συμβολή. Έτσι τόσο στο Μόντρεαλ όσο και στο Τορόντο δημιουργήθηκαν στην δεκαετία του '90 ελληνικά εμπορικά επιμελητήρια. Σκοπός τους είναι να βοηθήσουν τους Ελληνοκαναδούς στις διάφορες επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και ταυτόχρονα να συμβάλουν στην καλύτερη ένταξή τους στην καναδική επιχειρηματική κοινότητα. Ταυτόχρονα αρχίζουν να κάνουν την εμφάνισή τους και άλλοι επαγγελματικοί σύνδεσμοι, όπως οι ιατρικοί σύλλογοι των Ελληνοκαναδών, οι σύνδεσμοι κτηματομεσιτών κ.λπ.

Φαίνεται πως η ανοδική κοινωνική κινητικότητα των Ελληνοκαναδών δεύτερης

γενιάς, οφείλεται κατά ένα μεγάλο μέρος στην εκπαίδευση. Μια πρόσφατη μελέτη, βασισμένη στα στατιστικά στοιχεία της απογραφής του 1996 έδειξε ακριβώς αυτές τις σημαντικές αλλαγές που συντελούνται στις ελληνοκαναδικές παροικίες²². Έτσι, για παράδειγμα, στον τομέα της εκπαίδευσης ενώ στους Έλληνες που ήρθαν ως μετανάστες μόνο 16% στους άνδρες και 17,2% στις γυναίκες είχαν απολυτήριο γυμνασίου, σ' αυτούς που γεννήθηκαν στον Καναδά τα ποσοστά ανέβαιναν σε 22,2% για τους άνδρες και 24,3% για τις γυναίκες. Ακόμη πιο δραματική είναι η διαφορά στα ποσοστά αυτών που έχουν πανεπιστημιακό πτυχίο. Στους Ελληνοκαναδούς που ήρθαν ως μετανάστες το ποσοστό είναι 9,6% για τους άνδρες και 7,7% για τις γυναίκες ενώ στους Ελληνοκαναδούς γεννημένους στον Καναδά τα ποσοστά είναι 23,3% για τους άνδρες και 29,7% για τις γυναίκες. Οι σημαντικές αυτές διαφορές όσον αφορά το επίπεδο της εκπαίδευσης αντικατοπτρίζονται και στη διαφορά του εισοδήματος και της επαγγελματικής θέσης στην καναδική κοινωνία για κάθε κατηγορία. Έτσι το μέσο εισόδημα των Ελληνοκαναδών που γεννήθηκαν στον Καναδά είναι \$31.160 δολ. για τους άντρες και \$23.046 για τις γυναίκες. Για τους Έλληνες που γεννήθηκαν εκτός Καναδά (οι μετανάστες) το μέσο εισόδημα είναι \$26.900 για τους άνδρες και 15.668 για τις γυναίκες. Οι αριθμοί δείχνουν επίσης μια σημαντική διαφορά στο εισόδημα ανδρών-γυναικών ελληνικής καταγωγής γεννημένων στον Καναδά, παρόλο που οι γυναίκες παρουσιάζουν ψηλότερο μορφωτικο-εκπαιδευτικό επίπεδο. Ενδεχομένως αυτό να οφείλεται στο είδος των σπουδών που κάνουν οι γυναίκες (περισσότερο στον τομέα των κοινωνικών επιστημών που οι αμοιβές είναι χαμηλότερες) αλλά και σε μια γενικότερη εισοδηματική ανισότητα που αφορά το σύνολο του εργαζόμενου γυναικείου καναδικού πληθυσμού. Εντούτοις η θέση της Ελληνοκαναδικής γεννημένης στον Καναδά με μέσο εισόδημα \$23.046 σε σχέση με \$15.668 για την Ελληνίδα που γεννήθηκε εκτός Καναδά είναι ασφαλώς ασύγκριτα καλύτερη.

Σημειώσεις

1. Yianna Lambrou, *The Greek Community of Vancouver: Social Organization and Adaptation*, M.A. Thesis, University of British Columbia, 1975, σελ. 58-59.

2. Jean Morrison, «Ethnicity and Violence, The Lakehead Freight Handlers Before World War I», in Gregory S.Kealy and Warrian eds, *Essays in Canadian Working Class History*, Toronto, McClelland and Stewart, 1976, p.114-160, Peter Chimbos, *The Canadian Odyssey, The Greek Experience in Canada*, Toronto, McClelland and Stewart, 1980, σελ. 44.

3. Charalabos Giannakopoulos, *The Development of the Greek Ethnic Community in Quebec*, MA Thesis, Montréal, Concordia University, 1977, p.70.

Τίνα Ιωάννου, *Η Ελληνική Παροικία του Κεμπέκ*, Institut Québécois de Recherche sur la Culture, σελ.202.

4. Ιωάννης Φουριέζος, *Πρωτοπόροι Πακιώτες. Ανέκδοτες Ιστορίες και Γεγονότα*, Μόντρεαλ, 1979.

(Ανέκδοτο κείμενο που βρίσκεται στο αρχείο του Κέντρου Ελληνικών Ερευνών Καναδά-ΚΕΕΚ).

Αναφορές για τους πρωτοπόρους Έλληνες υπάρχουν σε λευκώματα συλλόγων καθώς και σε άρθρα που δημοσιεύτηκαν στον τοπικό ελληνόφωνο τύπο. Υπάρχει επίσης το βιβλίο του Γιώργου Βλάση, στο οποίο αναφερθήκαμε ήδη.

5. Jean Morrisson, όπ. παρ., Peter Chimbos, όπ.παρ. σελ. 44.

6. Πρόκειται κυρίως για αναφορές που υπάρχουν σε παροικιακές εφημερίδες ή λευκώματα συλλόγων.

7. Georges Vlassis, *The Greeks in Canada*, Ottawa, 1953, σελ. 121, 207,

8. G. Vlassis, όπ. παρ., σελ. 221-25.

9. G. Vlassis, όπ. παρ., σελ.103-119.

10. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 45.

11. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 45.

12. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 46.

13.P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 46.

14. P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 48.

15.P. Chimbos, όπ. παρ., σελ. 48.

16.E. Gavaki, *Etudes helléniques/ Hellenic Studies*, Vol. 1, no2. Autumn 1983, σελ. 6.

17.E. Gavaki, *Etudes helléniques/ Hellenic Studies* όπ.παρ.

18. Stephanos Constantinides, *Etudes helléniques/ Hellenic Studies*, Vol. 1, no2. Autumn 1983, σελ.143-147.

19. G. Vlassis, όπ. παρ., σελ.221-254.

20. Peter Chimbos, «Ethnicity and Occupational Mobility, A comparative Study of Greek and Slovak Immigrants in Ontario City» *International Migration Review*, Vol. XV, 1974, pp. 58-66, Stephanos Constantinides, Secteurs d'activités et conditions de travail des Grecs du Québec, «*Etudes helléniques/Hellenic Studies*», vol. 1, no 2.

21. Stephanos Constantinides, «Secteurs d'activités et conditions de travail des Grecs du Québec», *Etudes helléniques/Hellenic Studies*, vol. 1, no 2.

22. Στέφανος Κωνσταντινίδης, Παναγιώτης Τσίμπος, «Η εικόνα των Ελληνοκαναδών δεύτερης γενιάς: Εκπαίδευση, απασχόληση και εισοδήματα, στο *Ιστορία της Νεοελληνικής Διασποράς: Έρευνα και διδασκαλία*, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, ΕΔΙΑΜΜΕ, 2004.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΕΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Από τη πρώτη στιγμή της εγκατάστασής τους στον Καναδά οι Έλληνες μετανάστες έκαναν ό,τι μπορούσαν για να διατηρήσουν τις παραδόσεις και την κουλτούρα τους. Αυτή η προσπάθεια διατήρησης και συντήρησης της ελληνικής παράδοσης και του ελληνικού πολιτισμού παραμένει ως τις μέρες μας το κύριο χαρακτηριστικό των ελληνοκαναδικών παροικιών στον τομέα των γραμμάτων και των τεχνών. Έτσι η καθεαυτό παραγωγή πολιτισμού ήταν και παραμένει σχετικά περιορισμένη χωρίς να σημαίνει ότι λείπουν και οι δημιουργικές προσπάθειες. Οι πρώτοι δημιουργοί πολιτισμού, ποιητές, λογοτέχνες, ζωγράφοι, μουσικοί, κ.λπ. που προέρχονται από την πρώτη γενιά, εμπνέονται και εκφράζονται περισσότερο από τις εμπειρίες τους και τη συναισθηματική τους σύνδεση με την Ελλάδα και λιγότερο από τις εμπειρίες τους από τον Καναδά. Ίσως με τη δεύτερη και τρίτη γενιά τα πράγματα να αλλάξουν. Υπάρχουν ήδη κάποιες ενδείξεις με δημιουργούς που προέρχονται από αυτές τις γενιές.

Λογοτεχνική ζωή

Δεν έχουμε μαρτυρίες για την ύπαρξη λογοτεχνικής δημιουργίας στην πρώτη περίοδο της ζωής των ελληνοκαναδικών παροικιών. Η όποια λογοτεχνική παραγωγή εμφανίζεται στη μεταπολεμική περίοδο, το δεύτερο δηλαδή ήμισυ του εικοστού αιώνα. Το αν υπήρξαν και στην προηγούμενη περίοδο κάποια ίχνη λογοτεχνικής δημιουργίας, ενδεχομένως αδημοσίευτα, μένει να διερευνηθεί.

Στην μεταπολεμική περίοδο έχουμε τις περιπτώσεις του Νίκου Καχτίτση που γράφει στα ελληνικά, της ομάδας του Ομίλου Ελλήνων Λογοτεχνών Μόντρεαλ (Στέφανος Κωνσταντινίδης, Τάσος Νηφάκος, Βησσαρίωνας Χατζηδαβίδ, Θάλεια Τάσου, Λύντια Σκάλικου, κ.ά.) που γράφουν στα ελληνικά αλλά ποιήματά τους μεταφράστηκαν και στα γαλλικά. Επίσης και μια σειρά από άλλους δημιουργούς όπως ο Γιώργος Δανιήλ, ο Χρήστος Ζιάτας, η Λύντια Αυλωνίτου κ.ά. που γράφουν επίσης στα ελληνικά. Τελευταία έχουν αρχίσει να εμφανίζονται και Ελληνοκαναδοί λογοτέχνες της δεύτερης γενιάς που γράφουν κυρίως στα αγγλικά¹.

Νίκος Καχτίτσης

Στον Καναδά και συγκεκριμένα στο Μόντρεαλ, έζησε και δημιούργησε το έργο του ο Νίκος Καχτίτσης, ένας πεζογράφος που κατέχει πλέον μια θέση στη νεοελληνική λογοτεχνία. Είναι σήμερα ίσως ο πιο γνωστός νεοέλληνας λογοτέχνης που προέρχεται από το χώρο του Καναδά. Γεννήθηκε στη Γαστούνη της Ηλείας το 1926 και πέθανε στην Πάτρα το 1970. Από το 1952 ως το 1954 έζησε στο Καμερούν της Αφρικής. Το 1956 έφτασε στο Μόντρεαλ όπου έζησε ως το 1970. Στην Ελλάδα γύρισε μια εβδομάδα πριν πεθάνει. Δούλεψε ως μεταφραστής και διερμηνέας στα καναδικά δικαστήρια. Κύρια έργα του είναι *ο ήρωας της Γάνδης*, *ο Εξώστης*, *Το Ενύπνιο*, *η Ομορφάσχημη* και *Ποιοι οι φίλοι*. Έγραψε

επίσης ποιήματα στα αγγλικά που μεταφράστηκαν κατά καιρούς στα ελληνικά². Το ενδιαφέρον για το έργο του είναι διαρκές τα τελευταία χρόνια. Το περιοδικό «Νέα Εστία» αφιέρωσε ειδική έκδοση του για το έργο του την άνοιξη του 2003.

Παναγιώτης Βουγιούκας

Ο Παναγιώτης Βουγιούκας, γνωστός λογοτέχης στο Κεμπέκ και στον Καναδά, γράφει στα γαλλικά. Γεννημένος στο Λίβανο όπου είχαν καταλήξει οι γονείς του στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, έφτασε στο Μόντρεαλ πολύ νέος το 1963 σε ηλικία 16 χρόνων. Το πρώτο του μυθιστόρημα δημοσιεύτηκε το 1975. Από τότε δημοσίευσε μια σειρά από μυθιστορήματα, νουβέλες και θεατρικά έργα. Θεατρικά του έργα ανέβηκαν στο Μόντρεαλ και στο Τορόντο με μεγάλη επιτυχία καθώς και στο Παρίσι και τη Ρώμη, ενώ έργα του μεταφράστηκαν στα αγγλικά, ρωσικά, αραβικά, σερβικά και ιταλικά. Πήρε διάφορα λογοτεχνικά βραβεία. Έκανε επίσης μεταφράσεις, κυρίως από τα αγγλικά στα γαλλικά³.

Όμιλος Ελλήνων Λογοτεχνών Μόντρεαλ

Ο Όμιλος Ελλήνων Λογοτεχνών Μόντρεαλ ιδρύθηκε το 1979 από μια ομάδα κυρίως ποιητών της πρώτης γενιάς. Κάποια από τα μέλη του έχουν εκδώσει προσωπική τους δουλειά είτε στον Καναδά είτε στην Ελλάδα ενώ άλλα πήραν μέρος σε κοινές συλλογικές εκδόσεις. Ο Όμιλος έχει να παρουσιάσει ένα πλούσιο πολιτιστικό έργο και κάποιες συλλογικές εκδόσεις με έργα των μελών του. Έγιναν επίσης κάποιες μεταφράσεις ποίησης των μελών του στα γαλλικά με τη βοήθεια του τμήματος νεοελληνικών σπουδών του Πανεπιστημίου του Μόντρεαλ⁴.

Ελληνοκαναδοί Λογοτέχνες στον υπόλοιπο Καναδά

Ελληνοκαναδοί λογοτέχνες ζουν και δημιουργούν και σε άλλες πόλεις του Καναδά, ιδιαίτερα στο Τορόντο. Το 1998 κυκλοφόρησε με επιμέλεια της Ελένης Νίκα (Πανεπιστήμιο La Trobe, Μελβούρνη) και του Στέφανου Κωνσταντινίδη (Πανεπιστήμιο του Κεμπέκ στο Μόντρεαλ) η ανθολογία *Αλλόχθονα Τοπία* στην οποία περιλαμβάνονται οκτώ Ελληνοαυστραλοί και έντεκα Ελληνοκαναδοί ποιητές. Οι επιμελητές της έκδοσης σημειώνουν πως «οι ομοιότητες μεταξύ ελληνικών παροικιών στην Αυστραλία και τον Καναδά είναι φανερές. Έχοντας μεταναστεύσει την ίδια εποχή και κάτω από παρόμοιες συνθήκες, είναι φυσικό οι Έλληνες αυτοί να παρουσιάζουν ομοιότητες και στη λογοτεχνία τους»⁵.

Εκδηλώσεις για την ελληνική λογοτεχνία

Εκδηλώσεις για την ελληνική λογοτεχνία και τους δημιουργούς της (Γιώργο Σεφέρη, Γιάννη Ρίτσο, Οδυσσέα Ελύτη, Ανδρέα Εμπειρίκο, Νίκο Καζαντζάκη, Νίκο Καββαδία και άλλους) έχουν οργανωθεί κατά καιρούς από διάφορους φορείς. Ανάμεσά τους ο Όμιλος Ελλήνων Λογοτεχνών Μόντρεαλ, το Κέντρο Ελληνικών Ερευνών Καναδά-ΚΕΕΚ, τα τμήματα νεοελληνικών σπουδών των πανεπιστημίων του Τορόντο, McGill,

Condordia, York και Πανεπιστήμιο του Μόντρεαλ, οι Ελληνικές Κοινότητες Τορόντο και Μόντρεαλ, ο Μορφωτικός Σύλλογος «Παρνασσός» της Οτάβας και άλλοι. Στο Μόντρεαλ υπάρχει επίσης η ελληνική βιβλιοθήκη που στεγάζεται στο Ελληνικό Κοινοτικό Κέντρο και που διαθέτει χιλιάδες τόμους βιβλία.

Νέοι λογοτέχνες

Κάποιοι ελληνικής καταγωγής λογοτέχνες, δεύτερης γενιάς, που γράφουν στα αγγλικά ή και τα γαλλικά αρχίζουν σιγά-σιγά να κάνουν την εμφάνισή τους. Είναι όμως άγνωστοι κατά κανόνα στους χώρους των ελληνικών παροικιών.

Το θέατρο

Φαίνεται πως ανάμεσα στους Έλληνες του Καναδά υπήρχε ένα μεγάλο ενδιαφέρον για το θέατρο. Είναι χαρακτηριστικό ότι ήδη στις αρχές του αιώνα υπάρχουν Έλληνες επιχειρηματίες στο Μόντρεαλ που είναι ιδιοκτήτες αιθουσών θεάτρου. Στον *Ελληνοκαναδικό Οδηγό* του Ηρακλή Παπαμανώλη που κυκλοφόρησε το 1922 αναφέρονται ως ιδιοκτησία των Ελλήνων μερικά από τα πιο μεγαλοπρεπή θέατρα του Μόντρεαλ⁶. Πρόκειται για κτίρια τα οποία εχρησιμοποιούντο επίσης ως αίθουσες κινηματογράφου. Ακόμη και σήμερα ένα ιστορικό θέατρο, στο Μόντρεαλ, το Rialto, είναι ελληνικής ιδιοκτησίας. Στο θέατρο αυτό οι μεταπολεμικοί Έλληνες μετανάστες εκτός από κάποιες θεατρικές παραστάσεις συνήθιζαν να παρακολουθούν τα ελληνικά κινηματογραφικά έργα της εποχής. Ασφαλώς τα θέατρα αυτά ήταν κτιριακές εγκαταστάσεις ελληνικής ιδιοκτησίας, αλλά δεν έχουμε μαρτυρίες ότι στις αρχές του εικοστού αιώνα υπήρχε θέατρο στο Μόντρεαλ με ελληνικό ρεπερτόριο. Κάτι που θεωρείται μάλλον απίθανο, δεδομένου και του μικρού αριθμού Ελλήνων που για την περίοδο αυτή δεν ξεπερνούσε τις 2.000 άτομα.

Οι διάφοροι θιάσοι που οργανώθηκαν ήταν ερασιτεχνικοί και οι πληροφορίες που έχουμε γι' αυτούς δεν είναι πάντοτε σαφείς. Οι πρώτες μαρτυρίες που έχουμε ανάγονται στη μεταπολεμική περίοδο. Εντούτοις στις 25 Μαΐου 1933 ένας ερασιτεχνικός θιάσος ανέβασε στο Βανκούβερ το έργο «Γκόλφω». Λίγα χρόνια αργότερα, πάλι στο Βανκούβερ, ανέβηκε το πατριωτικό δράμα «Αθανάσιος Διάκος». Κυρίως όμως έχουμε πληροφορίες γι' αυτούς τους ερασιτεχνικούς θιάσους, αν και πάντα ελλιπείς και περιορισμένες, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Έτσι μαθαίνουμε πως μια φιλανθρωπική οργάνωση η Φιλόπρωχος Αδελφότης Ελληνίδων Κυριών Μόντρεαλης, ανέβασε την 1η Μαΐου 1953 το θεατρικό έργο *Ο Πειρασμός* του Γρηγορίου Ξενοπούλου. Το χαρακτηριστικό είναι πως ανεβίστηκε στο Monument National, σημαντική θεατρική αίθουσα της γαλλόφωνης κοινωνίας του Μόντρεαλ. Φαίνεται πως η ίδια οργάνωση συνεχίζει τις θεατρικές της δραστηριότητες και τα επόμενα χρόνια. Ξέρουμε πως το 1962 ανέβασε στον ίδιο χώρο το θεατρικό έργο του Δημήτρη Ψαθά *Το Στραβόξυλο*⁷.

Στην περίοδο της δικτατορίας στην Ελλάδα λειτουργούν διάφοροι ερασιτεχνικοί θίασοι. Η θεατρική κίνηση αυτής της περιόδου ενισχύθηκε και από την παρουσία κάποιων καλλιτεχνών που βρέθηκαν στον Καναδά, κυρίως στο Μόντρεαλ, για να αποφύγουν την καταπίεση του δικτατορικού καθεστώτος. Λίγο πριν τη δικτατορία, το 1966, δημιουργείται στο Μόντρεαλ το «Ελληνικό Θέατρο Καναδά» του Πάνου Ξυνού. Το θέατρο αυτό συνέχισε τις δραστηριότητές του ως το 1968. Το 1970, πάντα στο Μόντρεαλ, η Γιούλα Γαβαλά ανέβασε την αρχαία τραγωδία *Μήδεια*. Μεταξύ 1969-1970 το «Ελληνικό Λαϊκό Θέατρο» του Τάσου Νηφάκου ανέβασε κάποια έργα στο Μόντρεαλ. Ανάμεσα σ' αυτά και το *Νυφιάτικο Τραγούδι* του Νότη Περγιάλη. Στη συνέχεια το «Λαϊκό Θέατρο της Παρκ Άβενιου» της Ομοσπονδίας Ελληνικών Συλλόγων Μόντρεαλ ανέβασε μερικά πρωτοποριακά έργα την ίδια περίοδο. Ανάμεσα σ' αυτά το *Καληνύχτα Μαργαρίτα* (1972) του Γεράσιμου Σταύρου, *Τα Αρραβωνιάσματα* του Δημήτρη Μπόγρη και *Οι Μουσικοί* του Γιώργου Σκούρτη.

Την ίδια περίοδο γίνονται μεμονωμένες προσπάθειες από ερασιτεχνικούς θιάσους και στις άλλες παροικίες του Καναδά. Στην Οτάβα υπάρχει μια θεατρική ομάδα που ανέβασε έργα των Δημήτρη Ψαθά και Ιάκωβου Καμπανέλη το 1971. Φαίνεται όμως πως οι προσπάθειες στον υπόλοιπο Καναδά ήταν περιορισμένες. Η θεατρική κίνηση της περιόδου αυτής στο Μόντρεαλ ευνοήθηκε από την παρουσία κάποιων καλλιτεχνών που διέφυγαν το καθεστώς της δικτατορίας στην Ελλάδα. Έτσι φτάνουν στο Μόντρεαλ η Γιούλα Γαβαλά το 1970 που ανέβασε «*Μήδεια*», όπως αναφέρθηκε παραπάνω, και το 1971 ο σκηνοθέτης Νίκος Περέλης. Ο τελευταίος μαζί με το Τάσο Νηφάκο σκηνοθέτησαν τα έργα του Λαϊκού Θεάτρου της Παρκ Άβενιου.

Στα επόμενα χρόνια (1975 και μετά) εξακολουθούν να δημιουργούνται διάφορες θεατρικές ομάδες στο Τορόντο, στο Μόντρεαλ αλλά και σε άλλες ελληνικές κοινότητες του Καναδά. Στο Μόντρεαλ ο Ελληνικός Εκπολιτιστικός Σύλλογος εκτός από διάφορες άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες συνεχίζει επίσης τη θεατρική παράδοση στην ελληνική παροικία. Ο Εργατικός Σύλλογος Ελλήνων του Κεμπέκ δημιουργεί επίσης δική του θεατρική ομάδα. Στην Ελληνική Κοινότητα του Μόντρεαλ ιδρύεται το Ελληνικό Πολιτιστικό Ίδρυμα το 1976 και επαναδραστηριοποιείται το 1981. Ένα τμήμα του ασχολείται με το θέατρο. Το θεατρικό αυτό τμήμα είναι πολύ δραστήριο και έχει ανεβάσει αρκετά έργα.

Στο Τορόντο ιδρύθηκε το 1992 το πρωτοποριακό θέατρο *Νεφέλη* από την Ελληνική Κοινότητα του Τορόντο. Στο θέατρο αυτό παίρνουν μέρος νέες και νέοι μεγαλωμένοι στον Καναδά. Έχει παρουσιάσει μια σειρά από έργα από αρχαία τραγωδία ως τους σύγχρονους θεατρικούς συγγραφείς όπως η *Ιφιγένεια εν Αυλίδι*, η *Λυσιστράτη*, *Ο ποιητής της λευτεριάς*, η *Μαντάμ Σουσού*, *Καληνύχτα Μαργαρίτα* και ο *Ματωμένος Γάμος*. Η δουλειά του θεατρικού αυτού συγκροτήματος είναι σοβαρή και προσεγμένη. Έχει δώσει με επιτυχία παραστάσεις στην Ελλάδα, στο Σικάγο, στη Βοστώνη στην Ουάσιγκτον και το Μόντρεαλ.

Σήμερα θεατρικές ομάδες διαθέτουν οι Ελληνικές Κοινότητες Τορόντο (θέατρο *Νεφέλη*) και Μόντρεαλ (*Πειραματική Σκηνή*). Οι μαθητικές θεατρικές ομάδες των δύο Κοινοτήτων διαγωνίστηκαν στο φεστιβάλ θεάτρου που οργανώνει τα τελευταία χρόνια το Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών Μελετών-ΕΔΙΑΜΜΕ του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Ρέθυμνο, στα πλαίσια του προγράμματος *Παιδεία Ομογενών*⁸.

Θεατρικές προσπάθειες συναντούμε και σε άλλες Κοινότητες στον υπόλοιπο Καναδά, σε διάφορους συλλόγους και προπάντων στα ελληνικά σχολεία. Πρόκειται ασφαλώς για περιορισμένες προσπάθειες με περιορισμένα μέσα. Όμως υπάρχουν και το ενδιαφέρον είναι συνεχές και αδιάπτωτο. Να σημειώσουμε τέλος και την παρουσία του θεάτρου σκιών, του γνωστού Καραγκιόζη. Ιδιαίτερα στο Μόντρεαλ έγιναν κατά καιρούς τέτοιες παραστάσεις, από ερασιτέχνες βέβαια, αλλά με πολύ κέφι.

Η μουσική

Στο χώρο της μουσικής υπήρχαν πάντα οι διάφορες χορωδίες των κοινοτήτων και των συλλόγων καθώς και μεμονωμένες περιπτώσεις κάποιων μουσικών και τραγουδιστών. Σήμερα οι δύο μεγάλες ελληνικές Κοινότητες του Καναδά, αυτή του Τορόντο και αυτή του Μόντρεαλ, διαθέτουν τμήματα μουσικής με διάφορες δραστηριότητες. Στο Μόντρεαλ το μουσικό τμήμα λειτουργεί στο πλαίσιο του Ελληνικού Πολιτιστικού Ιδρύματος. Εκτός από τη χορωδία, λειτούργησε επίσης κατά καιρούς και ορχήστρα που παρουσίασε έργα ελληνικής μουσικής. Ελληνικές χορωδίες υπάρχουν και σε όλες σχεδόν τις άλλες ελληνικές Κοινότητες του Καναδά. Ακόμη, έχει γίνει κατά καιρούς προσπάθεια καλλιέργειας της βυζαντινής μουσικής, κυρίως στο πλαίσιο κάποιων ναών που διαθέτουν ιεροψάλτες με τη σχετική κατάρτιση.

Κάποιοι νεότεροι έχουν κάνει την εμφάνισή τους στο χώρο της κλασικής μουσικής. Πρόκειται για άτομα με αναζητήσεις στο χώρο αυτό και υπάρχει η ελπίδα ότι κάποια στιγμή θα καταξιωθούν στο πλαίσιο της πλατύτερης καναδικής κοινωνίας.

Στο πλατύτερο καναδικό κοινό γνωστοί είναι ο συνθέτης Χρήστος Χατζής, που ζει και εργάζεται στο Τορόντο και η υψίφωνος Τερέζα Στρατάκη (Teressa Strattas) που επίσης ζει στο Τορόντο. Ο Χρήστος Χατζής έχει τύχει διεθνούς αναγνώρισης ως συνθέτης στο χώρο της κλασικής μουσικής και βραβεύτηκε κατ' επανάληψη. Γεννημένος στην Ελλάδα στο Βόλο, (1953) και με σπουδές στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι σήμερα καθηγητής στη σχολή μουσικής του Πανεπιστημίου του Τορόντο. Η Τερέζα Στρατάκη ως υψίφωνος έχει επίσης τύχει διεθνούς αναγνώρισης. Γεννημένη στο Τορόντο όπου έκανε και τις σπουδές της έχει ερμηνεύσει περισσότερους από πενήντα διαφορετικούς ρόλους σε μεγάλες όπερες ανά τον κόσμο, όπως Covent Garden, Vienna State Opera,

L'Opera de Paris, Metropolitan Opera, κ.λπ. Ερμήνευσε κύριους ρόλους σε όπερες, όπως *Οι γάμοι του Φιγκαρό*, *Η Τραβιάτα*, *Η Μποέμ κ.ά.* Η Ειρήνη Στάμου, γεννημένη στην Αθήνα αλλά που ζει στο Μόντρεαλ από την παιδική της ηλικία, έχει διακριθεί στο κλασικό μπαλέτο και το μοντέρνο χορό.

Ο χορός

Τόσο οι Κοινότητες, όσο και αρκετοί εθnikοτοπικοί σύλλογοι σ'όλες τις ελληνικές παροικίες του Καναδά έχουν δημιουργήσει χορευτικά συγκροτήματα και διδάσκουν στους νέους τους ελληνικούς χορούς. Η διδασκαλία των ελληνικών χορών είναι ίσως η πιο διαδεδομένη πολιτιστική δραστηριότητα στις ελληνοκαναδικές παροικίες. Ο χορός καλλιεργείται επίσης στα ελληνόγλωσσα σχολεία του Καναδά. Πολλές φορές η δραστηριότητα αυτή δίνει την αίσθηση – κυρίως στους Καναδούς, αλλά πολλές φορές και στους ίδιους τους Ελληνοκαναδούς – ότι ταυτίζεται με την ελληνική κουλτούρα. Κάτι που ασφαλώς είναι περιοριστικό της πραγματικότητας.

Η ζωγραφική

Αρκετοί Ελληνοκαναδοί ζωγράφοι είναι ερασιτέχνες και ασχολούνται με τη ζωγραφική στις ελεύθερες ώρες τους. Ομάδες τέτοιων ζωγράφων βρίσκουμε κυρίως στο Μόντρεαλ, αλλά και σε άλλες ελληνοκαναδικές παροικίες. Στο Μόντρεαλ υπήρχε παλιότερα και σύλλογος Ελλήνων ζωγράφων. Υπάρχουν κάποιοι που έχουν ξεχωρίσει και επιβληθεί στην πλατύτερη καναδική κοινωνία. Ανάμεσά τους είναι ο Πωλ (Παλαιολόγος) Σουλικιάς στο Μόντρεαλ, η Κατερίνα Μέριτκα στην Οτάβα, ο Μανώλης Ροβύθης που ζούσε στο Λάντον του Οντάριο και ο Δίων Ζαχαρίου στο Τορόντο πριν επαναπατριστεί στην Ελλάδα.

Ο Πωλ Σουλικιάς, γεννημένος στην Ελλάδα, όπου και επανήλθε τα τελευταία χρόνια, έχει εκθέσει έργα του σε γνωστές καναδικές γκαλερί καθώς και σε ατομικές και συλλογικές εκθέσεις. Στο Σουλικιά έχουν επίσης αφιερωθεί καλλιτεχνικές εκθέσεις και μελέτες για το έργο του. Έζησε στο Μόντρεαλ από το 1959 ως πρόσφατα που επαναπατρίστηκε.

Ο Μανώλης Ροβύθης ζούσε στο Λάντον του Οντάριο και ήταν κρητικής καταγωγής. Ζωγράφιζε με παλέττα. Ζωγράφισε το πορτραίτο του καναδού πρωθυπουργού Brian Mulroney στη δεκαετία του '80. Το έργο του αυτό βρίσκεται στην καναδική βουλή μαζί με τα πορτραίτα των άλλων καναδών πρωθυπουργών.

Η Κατερίνα Μέριτκα γεννήθηκε στην Τρίπολη αλλά από πολύ μικρή ζει στην Οτάβα. Ζωγραφίζει συνήθως παιδιά. Η UNICEF έχει επιλέξει κατά καιρούς έργα της που χρη-

σιμοποιήθηκαν στις κάρτες της.

Ο Δίων Ζαχαρίου είναι ένας ζωγράφος-γλύπτης με ευρύτερη αναγνώριση στην καναδική κοινωνία αλλά και διεθνώς. Γεννημένος στην Ελλάδα, στη Σύμη το 1950, ζούσε στο Οντάριο πριν επιστρέψει στην Ελλάδα. Έχει εκθέσει σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις και σε άλλα μέρη του κόσμου.

Η αρχιτεκτονική

Ελληνοκαναδοί αρχιτέκτονες υπάρχουν αρκετοί και είναι επιτυχημένοι επαγγελματίες. Ο πιο γνωστός είναι ο Δημήτρης Δημακόπουλος. Γεννημένος στην Αθήνα πέθανε στο Μόντρεαλ πριν μερικά χρόνια, όπου και σταδιοδρόμησε. Σημαντικά έργα του υπάρχουν στο Μόντρεαλ, όπως το Πανεπιστήμιο του Κεμπέκ στο Μόντρεαλ και ο ελληνορθόδοξος καθεδρικός ναός του Αγίου Γεωργίου.

Διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες

Κατά καιρούς ιδρύθηκαν διάφοροι πολιτιστικοί σύλλογοι που οργάνωναν εκδηλώσεις όπως διαλέξεις, θεατρικές παραστάσεις, μουσικές εκδηλώσεις, κ.λπ. Οι περισσότεροι από αυτούς δεν επέζησαν για πολύ. Κάποιοι όμως υπάρχουν και σήμερα όπως ο «Παρνασσός» στην Οτάβα και στο Βανκούβερ⁹.

Ελλαδίτες καλλιτέχνες στον Καναδά

Ελλαδίτες καλλιτέχνες έρχονται συχνά σε περιοδείες στις ελληνικές παροικίες του Καναδά. Πρόκειται κυρίως για τραγουδιστές αλλά και για θεατρικά συγκροτήματα. Το Εθνικό Θέατρο της Ελλάδας έχει έρθει αρκετές φορές στον Καναδά ενώ συναυλίες του Μίκη Θεοδωράκη οργανώθηκαν κατ' επανάληψη σε διάφορες καναδικές πόλεις. Τον Καναδά επισκέφτηκαν επίσης και άλλοι μουσικοσυνθέτες όπως ο Μάνος Λοΐζος και ο Γιάννης Μαρκόπουλος. Ανάμεσα στους τραγουδιστές που επισκέφτηκαν τον Καναδά σημειώνουμε τους Νίκο Ξυλούρη, Γιώργο Νταλάρα, Μαρίζα Κωχ, και Βασίλη Παπακωνσταντίνου¹⁰.

Εκθέσεις

Στο Μόντρεαλ έγιναν δυο σημαντικές ελληνικές εκθέσεις στη δεκαετία του '90. Η μια ήταν τα ευρήματα της Βεργίνας και η άλλη ήταν αφιερωμένη στον πολιτισμό της Κύπρου. Και οι δύο εκθέσεις απέσπασαν πολύ καλά σχόλια και τις επισκέφτηκαν χιλιάδες Καναδοί. Πρόσφατα (2004) το Μουσείο του Μόντρεαλ παρουσίασε με πολλή επιτυχία τα

ειδώλια της Τανάγρας. Στα πλαίσια της έκθεσης έγινε επίσης συναυλία κλασσικής μουσικής με έργα Ελλήνων συνθετών.

Έδρες Νεοελληνικών Σπουδών και Ερευνητικά Ιδρύματα

Στο Μόντρεαλ λειτουργεί στο Πανεπιστήμιο McGill η έδρα Νεοελληνικών Σπουδών Φρίξος Παπαχρηστίδης σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Μόντρεαλ (Université de Montréal) και το Πανεπιστήμιο Concordia. Λειτουργεί επίσης το Διαπανεπιστημιακό Κέντρο Νεοελληνικών Σπουδών Μόντρεαλ.

Στο Μόντρεαλ έχει την έδρα του και το Κέντρο Ελληνικών Ερευνών Καναδά-ΚΕΕΚ. Το ΚΕΕΚ συνεργάζεται με πανεπιστήμια και ερευνητικά ιδρύματα της διασποράς, της Ελλάδας και της Κύπρου. Εκδίδει επίσης το ακαδημαϊκό περιοδικό Etudes helléniques Hellenic Studies γύρω από το οποίο δημιουργήθηκε ένα παγκόσμιο δίκτυο από πανεπιστημιακούς και ερευνητές που ασχολούνται με τα ελληνικά θέματα.

Το πρώτο έντυπο που τυπώθηκε στα ελληνικά στον Καναδά φαίνεται να ήταν ένα είδος ανθολογίας από την ελληνική μυθολογία και εκδόθηκε το 1837. Σκοπός του ήταν να βοηθήσει στην εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Σώζεται επίσης από την ίδια εποχή ένα χειρόγραφο λόγου που εκφωνήθηκε στα αρχαία ελληνικά προς τιμήν του λόρδου Durand στο Κολέγιο του Μόντρεαλ το 1838 ¹¹.

Σημειώσεις

1. Τα στοιχεία για τους Ελληνοκαναδούς λογοτέχνες της μεταπολεμικής περιόδου, προέρχονται από πρωτογενή έρευνα και βρίσκονται στο αρχείο του Κέντρου Ελληνικών Ερευνών Καναδά-ΚΕΕΚ.
2. Γιώργος Δανιήλ, *Ο Λεπιδεπτερολόγος της Αγωνίας, Νίκος Καχτίσης*, Αθήνα, Εκδόσεις Νεφέλη, 1981.
3. Στοιχεία από το αρχείο του Κέντρου Ελληνικών Ερευνών Καναδά-ΚΕΕΚ.
4. Όμιλος Ελλήνων Λογοτεχνών Μόντρεαλ, *Ποίηση*, Σειρά Πρώτη, Μόντρεαλ, 1981.
5. Ελένη Νίκα, Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Αλλόχθονα Τοπία, ελληνογλωσση ποίηση Αυστραλίας-Καναδά*, Μελβούρνη, Owl Publishing, 1998.
6. Ηρακλή Παπαμανώλη, *Περίληπτική Ιστορία του Καναδά και Ελληνοκαναδικός Οδηγός*, Μόντρεαλ, 1921-1922.
7. Στοιχεία πρωτογενούς έρευνας, Αρχείο Κέντρου Ελληνικών Ερευνών Καναδά-ΚΕΕΚ.
8. Όπ.παρ. Επίσης στοιχεία για το θέατρο δόθηκαν από τους Τάσο Νηφάκο και Νίκο Μεταλλινό.
9. Όπ. παρ.
10. Όπ. παρ., Αρχείο ΚΕΕΚ.
11. Jacques Bouchard, Les débuts de l'imprimerie en langue grecque au Québec, *Etudes helléniques/Hellenic Studies*, Vol. 1, no.1 (Montréal, 1983).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΚΑΝΑΔΙΚΟ ΛΟΜΠΙ

Ο Καναδάς είναι μια χώρα που ιδρύθηκε ως αποικία από δύο εθνικές ομάδες, τους Αγγλοσάξονες και τους Γάλλους ενώ παράλληλα οι αυτόχθονες κάτοικοι του, γνωστοί με το όνομα Ινδιάνοι και Ινουί, καταπιέστηκαν και κατά ένα μεγάλο μέρος εξολοθρεύτηκαν. Με την πάροδο όμως του χρόνου η εθνική σύνθεση του Καναδά άλλαξε σημαντικά. Οι αλλαγές ήταν τόσο σημαντικές που στην απογραφή του 1991 οι δύο κύριες εθνικές ομάδες των Αγγλόφωνων και των Γαλλόφωνων που ονομάζονται επίσης και «ιδρυτικοί λαοί», παρουσίασαν σημαντική πτώση. Έτσι και οι δύο ομάδες μαζί αποτελούσαν μόνο το 52% του καναδικού πληθυσμού με τους Αγγλοσάξονες στο 28% και τους γαλλικής καταγωγής στο 23% του πληθυσμού. Το υπόλοιπο 48% αποτελείται από άτομα που δήλωσαν είτε μεικτή εθνική καταγωγή, είτε διάφορες εθνικές καταγωγές. Μεικτή εθνική καταγωγή δήλωσαν 18%, 15% δήλωσαν εθνική καταγωγή από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες (ιταλική, πορτογαλική, γερμανική, κ.λπ.), ενώ διάφορες άλλες ομάδες όπως οι Ινδιάνοι, οι Ασιάτες και οι Αφρικανοί αποτελούσαν το 16% του πληθυσμού. Παρόλο που η αφομοίωση συνεχίζεται, οι κοινωνιολόγοι πιστεύουν ότι οι εθνικές ομάδες θα παραμείνουν ισχυρές ιδιαίτερα αυτές που ανανεώνονται με νέους μετανάστες. Η παρουσία δύο μεγάλων εθνικών ομάδων των Αγγλόφωνων και των Γαλλόφωνων και η διαμάχη ανάμεσά τους διευκολύνει την επιβίωση των άλλων εθνοπολιτιστικών ομάδων. Ιδιαίτερα η αντίσταση της γαλλόφωνης εθνικής ομάδας να αφομοιωθεί στην ισχυρότερη αγγλόφωνη ομάδα, ήταν ένας παράγοντας που βοήθησε τις άλλες εθνικές ομάδες να αντισταθούν στον αγγλοκοφορισμό. Ο άλλος παράγοντας που βοήθησε τις εθνικές ομάδες να επιβιώσουν στον Καναδά είναι η καναδική πολιτική του πολυπολιτισμού που εισήχθη το 1971. Σε αντίθεση με την αμερικάνικη πολιτική αφομοίωσης του «melting pot», η καναδική πολιτική του πολυπολιτισμού προώθησε, τουλάχιστον επίσημα, τη διατήρηση της ταυτότητας των εθνικών ομάδων. Η καναδική κοινωνία, παρά το γεγονός ότι μόνο τα αγγλικά και τα γαλλικά αναγνωρίζονται ως επίσημες γλώσσες, είναι ένα είδος πολιτισμικού μωσαϊκού. Επιπλέον, η εισαγωγή του Χάρτη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Ελευθεριών από το 1982 και μετά, ο οποίος ενσωματώθηκε στο καναδικό σύνταγμα, εγγυάται το δικαίωμα των εθνικών ομάδων να διατηρήσουν την εθνοπολιτιστική ταυτότητά τους.

Βεβαίως, η πραγματικότητα δεν είναι πάντοτε σύμφωνη με την επίσημη πολιτική και τις επίσημες διακηρύξεις. Η καναδική κοινωνία και οι καναδικοί θεσμοί κυριαρχούνται από τις δύο ισχυρές εθνικές ομάδες, τους Αγγλόφωνους και τους Γαλλόφωνους. Ο μόνος τρόπος για τις εθνικές ομάδες να έχουν μια ανοδική κινητικότητα είναι να ενσωματωθούν στις κυρίαρχες εθνικές ομάδες. Τα τελευταία χρόνια όμως οι εθνικές ομάδες έχουν αντιληφθεί τη σημασία που έχει να καταλάβουν σημαντικές θέσεις σε υψηλό πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο για να μπορούν να επηρεάζουν την καναδική πολιτική υπέρ των δικών τους συμφερόντων. Είναι με αυτή την έννοια που κάθε εθνική ομάδα ενεργεί ως εθνικό λόμπι σε δύο επίπεδα: το πρώτο επίπεδο είναι αυτό της προστασίας των συμφερόντων της ομάδας στο πλαίσιο της καναδικής κοινωνίας. Το δεύτερο επίπεδο

δο είναι αυτό της υποστήριξης των εθνικών συμφερόντων της χώρας καταγωγής της ομάδας. Με αυτή την έννοια οι ελληνοκαναδικές παροικίες συνιστούν ένα από τα εθνικά λόμπι στον Καναδά¹.

Οι φορείς του ελληνοκαναδικού λόμπι

Σήμερα υπάρχουν μερικές εκατοντάδες οργανισμοί, επιτροπές, μέσα ενημέρωσης, και διάφορες άλλες ομάδες που αποτελούν τις δομές των ελληνοκαναδικών παροικιών. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο όλοι αυτοί οι οργανισμοί συμμετέχουν στις δραστηριότητες του ελληνοκαναδικού λόμπι. Αυτό γίνεται συνήθως κάτω από διάφορες ομπρέλες- σχήματα που συγκεντρώνουν μαζί τους οργανισμούς αυτούς ή τουλάχιστον ένα μέρος τους. Επίσημα, το Ελληνοκαναδικό Κογκρέσο που ιδρύθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '80, είναι το σχήμα που εκπροσωπεί όλους τους Ελληνοκαναδούς. Εντούτοις, λόγω των αδυναμιών που παρουσιάζει τόσο σε οργανωτικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο επιρροής αλλά και λόγω έλλειψης οικονομικών μέσων, δεν του είναι εύκολο να διαδραματίσει τον ηγετικό ρόλο που τυπικά του ανήκει. Έτσι, σημαντικοί οργανισμοί που είναι τυπικά μέλη του Κογκρέσου, όπως για παράδειγμα η Ελληνική Κοινότητα του Μόντρεαλ και η αντίστοιχή της του Τορόντο, διαθέτουν περισσότερη επιρροή είτε ενώπιον των επαρχιακών κυβερνήσεων είτε ενώπιον της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Εξάλλου, οργανισμοί με ιστορία ενός αιώνα, όπως είναι οι Ελληνικές Κοινότητες του Τορόντο, του Μόντρεαλ, ή ακόμη και του Βανκούβερ, δύσκολα εγκαταλείπουν το ρόλο τους στον τομέα αυτό σε ένα νεφελώδες συντονιστικό όργανο όπως είναι το Ελληνοκαναδικό Κογκρέσο. Το μοντέλο του Κογκρέσου έχει αντιγράψει το αντίστοιχο εβραϊκό, το οποίο διαθέτει παραρτήματα στις διάφορες επαρχίες του Καναδά και ένα πανκαναδικό σχήμα. Η διαφορά βεβαίως έγκειται στο ότι το Εβραϊκό Κογκρέσο διαθέτει ουσιαστική δύναμη και μέσα που δεν διαθέτει το ελληνικό. Εξάλλου, στην περίπτωση του Εβραϊκού Κογκρέσου υπάρχει και η παραγόμενη δομή του. Κάτι που επιχειρήθηκε να γίνει και στην περίπτωση της ελληνικής διασποράς με την ίδρυση του Συμβουλίου Αποδήμου Ελληνισμού (ΣΑΕ)².

Επιπλέον, τα θέματα που απασχολούν τους Ελληνοκαναδούς όσον αφορά τη ζωή τους στον Καναδά παρουσιάζονται συνήθως στις αρμόδιες κυβερνητικές αρχές και υπηρεσίες από τους οργανισμούς εκείνους που έχουν σχέση με αυτά. Για παράδειγμα, οι φορείς της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης θα θέσουν ζητήματα παιδείας, οι φορείς των εργαζομένων και των επαγγελματιών οργανώσεων θα διεκδικήσουν θέματα που τους αφορούν, οι ελληνικές Κοινότητες που έχουν ευρύτερα ενδιαφέροντα θα παρουσιάσουν θέματα που άπτονται διαφορετικών τομέων. Υπήρχε επίσης η τάση για επιμέρους θέματα να δημιουργούνται αντιπροσωπευτικές επιτροπές από διάφορους οργανισμούς για να εκθέτουν προβλήματα που αφορούν τον ευρύτερο κόσμο των ελληνοκαναδικών παροικιών.

Όσον αφορά τα θέματα που ενδιαφέρουν την χώρα καταγωγής, δηλαδή την Ελλάδα,

τα λεγόμενα και εθνικά θέματα, υπήρχε η παράδοση, τουλάχιστον πριν την ίδρυση του Ελληνοκαναδικού Κογκρέσου, να δημιουργούνται επιτροπές για την προώθησή τους. Αυτό έγινε για παράδειγμα στην περίπτωση του αντιδικτατορικού αγώνα, αυτό έγινε στην περίπτωση του Κυπριακού και αυτό έγινε εν μέρει στην περίπτωση του Μακεδονικού. Στην περίπτωση του αντιδικτατορικού αγώνα υπήρχαν ποικίλοι φορείς και οργανώσεις που δημιουργήθηκαν στη βάση των ελληνοκαναδικών παροικιών δεδομένου ότι οι επίσημοι παροικιακοί φορείς απέφυγαν να πάρουν θέση. Επιπλέον, οι αντιδικτατορικές οργανώσεις στις περισσότερες περιπτώσεις δεν ήταν μόνο τοπικές αλλά παραρτήματα αντίστοιχων οργανώσεων που δραστηριοποιούνταν και σε άλλες χώρες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση του Πανελλήνιου Απελευθερωτικού Κινήματος-ΠΑΚ, του οποίου ο αρχηγός Ανδρέας Παπανδρέου βρισκόταν στο Τορόντο. Άλλο παράδειγμα οργανώσεων που επίσης δραστηριοποιούνταν σε διάφορες χώρες είναι αυτό της Δημοκρατικής Αμυνας ή του Πατριωτικού Μετώπου. Παράδειγμα οργάνωσης με περισσότερο τοπική χροιά υπήρξε ο Πανελλήνιος Δημοκρατικός Σύλλογος «Μακρουγιάννης» που δραστηριοποιήθηκε στο Κεμπέκ και πιο συγκεκριμένα στο Μόντρεαλ και η οργάνωση «Ρήγας Φεραίος» στο Τορόντο.

Στην περίπτωση του Κυπριακού δημιουργήθηκαν επιτροπές συμπαράστασης στον αγώνα του κυπριακού λαού αντιπροσωπευτικές τις περισσότερες φορές των οργανισμών που δραστηριοποιούνταν μέσα στις Ελληνοκαναδικές παροικίες. Τέτοιες οργανώσεις συναντούμε ήδη από το 1964 στο Μόντρεαλ και το Τορόντο. Μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 οι επιτροπές αυτές επαναδραστηριοποιούνται ενώ παρουσιάζονται και νέες.

Στην περίπτωση του Μακεδονικού τον συντονισμό των κινητοποιήσεων ανέλαβε εν μέρει το Ελληνοκαναδικό Κογκρέσο, αλλά και πάλι το σημαντικότερο ρόλο στις κινητοποιήσεις διαδραμάτισαν οι διάφοροι μακεδονικοί σύλλογοι και ιδιαίτερα η Παμμακεδονική Ομοσπονδία ΗΠΑ και Καναδά.

Να σημειώσουμε επίσης ότι για την παρουσίαση αιτημάτων των Ελληνοκαναδών που απευθύνονται στην ελληνική Πολιτεία δραστηριοποιούνται πολλοί οργανισμοί με κυριότερους τις μεγάλες Κοινότητες, ιδιαίτερα αυτές του Μόντρεαλ, Τορόντο και Βανκούβερ. Από της ιδρύσεως του Ελληνοκαναδικού Κογκρέσου καταβάλλεται μια προσπάθεια, όπως και στην περίπτωση των αιτημάτων που απευθύνονται στις καναδικές αρχές, να διοχετεύονται ει δυνατόν μέσω του επίσημου αυτού φορέα. Τις περισσότερες όμως φορές λόγω και της ιδιαιτερότητας των προβλημάτων, αλλά και λόγω της αδυναμίας του Ελληνοκαναδικού Κογκρέσου, οι διάφοροι οργανισμοί ενεργούν μόνοι και για λογαριασμό τους.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι όλες αυτές οι δομές του ελληνοκαναδικού λόμπι ενεργούν τις περισσότερες φορές χωρίς συντονισμό και αυτός είναι ένας από τους κύριους λόγους

που δεν είναι αποτελεσματικό. Ασφαλώς δεν είναι ο πλουραλισμός των ελληνοκαναδικών παροικιών που συνιστά το πρόβλημα, αλλά περισσότερο η έλλειψη συντονισμού, οι οργανωτικές αδυναμίες των φορέων και η έλλειψη ηγεσίας. Οι ελίτ των ελληνοκαναδικών παροικιών είναι σήμερα ξεπερασμένες και οι δομές τους δεν ανταποκρίνονται πια στη σημερινή πραγματικότητα, ειδικότερα σε σχέση με τη δεύτερη και τρίτη γενιά των Ελληνοκαναδών που αποτελούν ήδη την πλειοψηφία τους. Οι δομές αυτές δημιουργήθηκαν για τους μετανάστες της πρώτης γενιάς και λιγότερο για τους Ελληνοκαναδούς της δεύτερης γενιάς.

Ένα άλλο στοιχείο που θα πρέπει κανείς να αναλύσει είναι το γεγονός πως η κινητοποίηση και ο ακτιβισμός των Ελληνοκαναδών δεν παρήγαγε το τριαδικό εκείνο δίκτυο που θα περιλάμβανε τη διασπορά, τη χώρα καταγωγής και τη χώρα υποδοχής. Για να είναι επιτυχές ένα λόμπι θα πρέπει να πετύχει τη δημιουργία αυτής της τριαδικής δικτύωσης, κάτι που συναντούμε για παράδειγμα στην περίπτωση του εβραϊκού λόμπι. Σε αυτή την περίπτωση η διασπορά αποτελεί το σύνδεσμο ανάμεσα στη χώρα καταγωγής και τη χώρα υποδοχής. Αφενός η Ελλάδα δεν κατέβαλε κάποια σοβαρή προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση, πέραν από τις ως επί το πλείστον φολκλορικές εμφανίσεις κατά καιρούς αντιπροσώπων της ελληνικής Πολιτείας στον Καναδά και αφετέρου η χώρα υποδοχής, δηλαδή ο Καναδάς, δεν έχει αυτή τη στιγμή κανένα ιδιαίτερο συμφέρον να προωθήσει τη δημιουργία ενός τέτοιου δικτύου, δεδομένου βεβαίως ότι ο Καναδάς δεν έχει να προασπίσει ιδιαίτερα συμφέροντα στην Ελλάδα μέσω των Ελληνοκαναδών. Όσον αφορά την ελληνοκαναδική διασπορά κινητοποιήθηκε βασικά λόγω των συναισθηματικών δεσμών της με τη χώρα καταγωγής, δηλαδή την Ελλάδα. Οι δομικές και άλλες αδυναμίες της, όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω, δεν της επέτρεψαν επίσης να προχωρήσει στην οικοδόμηση αυτού του τριαδικού δικτύου. Θα πρέπει ακόμη κανείς να σημειώσει το ρόλο του οικονομικού παράγοντα για την επιτυχία του οποιουδήποτε λόμπι. Αντίθετα με τους Κινέζους, τους Παλαιστίνιους ή τους Εβραίους της διασποράς που έχουν δημιουργήσει ισχυρά οικονομικά δίκτυα, τα οποία αποβλέπουν στην προώθηση και την πραγματοποίηση των σκοπών τους, οι Έλληνες δε διαθέτουν ένα τέτοιο σημαντικό οικονομικό δίκτυο που να χρηματοδοτεί τις δραστηριότητες του δικού τους λόμπι. Οι Έλληνες εφοπλιστές, για παράδειγμα, σπάνια αναμειγνύονται σε δραστηριότητες λόμπι και στην ουσία δεν αποτελούν μέρος της ελληνικής διασποράς. Μέχρι πρόσφατα, επειδή η πλειοψηφία των Ελληνοκαναδών ανήκε στην πρώτη γενιά των μεταναστών που προέρχονταν κυρίως από τις αγροτικές περιοχές της Ελλάδας, βρισκόταν οικονομικά κατά πολύ πίσω από τους Εβραίους ή τους Ιταλοκαναδούς.

Τέλος, όπως τονίστηκε από ένα πανεπιστημιακό μελετητή του λόμπι, «η σκοπιά και η ένταση των δραστηριοτήτων της διασποράς συμπεριλαμβανομένων και αυτών που έχουν να κάνουν με τις διεθνείς σχέσεις προσδιορίζονται από τρεις παράγοντες: α) τον υλικό

πολιτισμικό και οργανωτικό παράγοντα β) τις δομές που προσφέρει η χώρα υποδοχής γ) την τάση και τα κίνητρα να διατηρήσουν την αλληλεγγύη τους και να ασκήσουν την επιρροή τους ως ομάδα»³. Με την εξαίρεση του δεύτερου παράγοντα ο οποίος περιλαμβάνει το βαθμό ελευθερίας που υπάρχει στην οργάνωση του λόμπι και την προαγωγή των συμφερόντων που προωθεί, η ελληνοκαναδική διασπορά αντιμετωπίζει σοβαρές δυσκολίες όσον αφορά τους άλλους δύο.

Η δραστηριοποίηση του ελληνοκαναδικού λόμπι

Εκτός από τα θέματα που τους αφορούν άμεσα ως Ελληνοκαναδούς και ως εθνική ομάδα και για τα οποία απευθύνονται στις καναδικές αρχές, οι Ελληνοκαναδοί καταπιάστηκαν με θέματα που αφορούσαν την Ελλάδα και τα εθνικά της συμφέροντα. Όπως έχουμε ήδη σημειώσει σε άλλα κεφάλαια, οι ρίζες του ελληνοκαναδικού λόμπι θα μπορούσαν να τοποθετηθούν στην κινητοποίηση των Ελληνοκαναδών να υποστηρίξουν την Ελλάδα μετά την έκρηξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Τότε δημιουργήθηκε το Ελληνικό Ταμείο Αρωγής Πολέμου (Greek War Relief Fund) το οποίο συνέλεξε χρήματα, ρουχισμό, τρόφιμα και φάρμακα που διοχετεύονταν στην Ελλάδα ως το τέλος του εμφυλίου πολέμου. Το οργανωτικό αυτό σχήμα ήταν πανκαναδικό, αν και η κύρια βάση του βρισκόταν στο Μόντρεαλ και κατά δεύτερο λόγο στο Τορόντο⁴.

Εντούτοις, άλλοι θεωρούν ως αρχή του ελληνοκαναδικού λόμπι τις κινητοποιήσεις των Ελληνοκαναδών υπέρ της Κύπρου που αρχίζουν στην περίοδο του αντιαιμοκριακού αγώνα 1955-59 και οι οποίες δεν έχουν σχεδόν καθόλου μελετηθεί. Αντίθετα, διαθέτουμε σημαντική πληροφόρηση για την περίοδο που αρχίζει το 1964 και που χαρακτηρίζεται από τις τουρκικές απειλές εναντίον της Κύπρου. Τότε δημιουργούνται οι πρώτες επιτροπές αλληλεγγύης για την Κύπρο πρώτα στο Τορόντο και στη συνέχεια στο Μόντρεαλ. Υπάρχουν ευχαριστήριες επιστολές προς τις επιτροπές αυτές του προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Εξάλλου, ο αντιπρόσωπος της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη Ζήνων Ρωσσίδης επισκέφτηκε τον Καναδά τον Μάιο του 1964 και μίλησε σε συγκεντρώσεις που οργανώθηκαν στο Τορόντο και στο Μόντρεαλ⁵.

Οι επιτροπές αυτές για την Κύπρο επαναδραστηριοποιήθηκαν αργότερα μετά το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή. Εξάλλου γύρω από τις επιτροπές αυτές συμπαρατάχθηκαν όλοι οι οργανισμοί των ελληνοκαναδικών παροικιών και ιδιαίτερα οι μεγάλες Κοινότητες.

Πολύ πιο δυναμικό παρουσιάζεται το ελληνοκαναδικό λόμπι εναντίον της δικτατορίας στην Ελλάδα το 1967. Είχε ακόμη προηγηθεί κάποια κινητοποίηση των δημοκρατικών στοιχείων των ελληνοκαναδικών παροικιών λίγο νωρίτερα το 1965 με την αποστασία στην Ελλάδα και τη βασιλική εκτροπή. Πράγματι, την εποχή που η Ελλάδα εδονεύτο

από τις διαδηλώσεις και τις διαμαρτυρίες εναντίον της βασιλικής εκτροπής η οποία απέπεμψε από την πρωθυπουργία τον Γεώργιο Παπανδρέου και εγκατέστησε τις κυβερνήσεις της αποστασίας, οι Έλληνες του Καναδά επανέλαβαν την παλιά παράδοσή τους να πάρουν θέση σε ό,τι συνέβαινε στη χώρα καταγωγής τους. Εκείνοι που κινητοποιήθηκαν δυναμικά ήταν περισσότερο οι δημοκρατικοί πολίτες που καταδίκαιζαν την βασιλική εκτροπή με διαδηλώσεις και διάφορες άλλες εκδηλώσεις⁶.

Στην περίοδο της δικτατορίας οι κινητοποιήσεις εναντίον της στις διάφορες ελληνικές παροικίες του Καναδά ήταν από τις πιο δυναμικές που έγιναν στο εξωτερικό. Η παρουσία του Ανδρέα Παπανδρέου στον Καναδά ήταν ένας από τους παράγοντες που συνέτελεσαν σ' αυτές τις κινητοποιήσεις, όπως και οι επισκέψεις άλλων γνωστών δημοκρατικών προσωπικοτήτων του Μίκη Θεοδωράκη και της Μελίνας Μερκούρη. Εντούτοις, φαίνεται πως η αντίθεση στη δικτατορία ήταν πολύ έντονη από πολύ νωρίς, πριν ακόμη την εγκατάσταση του Ανδρέα Παπανδρέου στον Καναδά και πριν αρχίσουν οι επισκέψεις άλλων πολιτικών προσωπικοτήτων. Οι πρώτες εκδηλώσεις εναντίον της δικτατορίας ήταν αυθόρμητες και έδειξαν την λαϊκή αγανάκτηση για την κατάρρευση της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Φυσικά δε θα πρέπει να παραγνωριστεί και το γεγονός ότι υπήρξε και μια μερίδα, κυρίως του παλιού κατεστημένου των ελληνοκαναδικών παροικιών, που είτε υποστήριξε ανοιχτά τη δικτατορία, είτε σιώπησε σ' όλη αυτή την περίοδο. Η αυθόρμητη καταδίκη της δικτατορίας στις ελληνοκαναδικές παροικίες οφείλετο περισσότερο στο γεγονός ότι η περίοδος αυτή συμπίπτει με το μεγάλο μεταπολεμικό μεταναστευτικό κύμα. Οι νέοι μετανάστες που υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν την Ελλάδα είτε για οικονομικούς, είτε για πολιτικούς λόγους, ένοιωθαν στη νέα τους πατρίδα ελεύθεροι να εκφράσουν τις απόψεις τους χωρίς την καταπίεση που είχαν γνωρίσει στην Ελλάδα. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι οι άνθρωποι αυτοί διαδήλωσαν ανοιχτά την αντίθεσή τους στη δικτατορία, γιατί ακόμη και στον Καναδά δέχονταν πιέσεις και απειλές από το δικτατορικό καθεστώς. Προπάντων που όλοι είχαν συγγενείς και φίλους στην Ελλάδα.

Εντούτοις η αποτίμηση του αντιδικτατορικού αγώνα στον Καναδά ως προς τα αποτελέσματά του δε θα μπορούσε να μας οδηγήσει σε υπερβολικά ενθαρρυντικές εκτιμήσεις. Οι αντιδικτατορικές οργανώσεις επεδίωξαν με τις πιέσεις τους στην καναδική κυβέρνηση να διαμορφώσει ο Καναδάς μια καθαρή θέση εναντίον της δικτατορίας. Παρόλο που κάποιοι Καναδοί πολιτικοί και πολλές καναδικές οργανώσεις καταδίκασαν τη δικτατορία, παρόλο που οι Καναδοί δεν ένοιωθαν καμιά συμπάθεια για το ελληνικό δικτατορικό καθεστώς, η καναδική κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να συμπεριφέρεται ως χώρα μέλος του ΝΑΤΟ και επιπλέον να μην έρχεται σε άμεση αντίθεση με την Ουάσινγκτον. Από την άλλη βεβαίως, ανεξάρτητα των αποτελεσμάτων που είχαν οι πιέσεις στην καναδική κυβέρνηση στο θέμα αυτό δεν θα πρέπει να υποτιμάται η συμπαράσταση της καναδικής κοινής γνώμης και η εχθρική διάθεσή της για το στρατιωτικό καθεστώς της Αθήνας. Ούτε ασφαλώς και το

γεγονός πως η κινητοποίηση των Ελληνοκαναδών συνέβαλε, μαζί ασφαλώς με την κινητοποίηση που έγινε στον υπόλοιπο κόσμο, στη διεθνή απομόνωση της δικτατορίας.

Η αναβίωση του ελληνοκαναδικού λόμπι υπέρ της Κύπρου συμπίπτει με το τέλος της ελληνικής δικτατορίας. Πράγματι, με το πραξικόπημα στην Κύπρο και την τουρκική εισβολή οι αντιδικτατορικές οργανώσεις μετεξελίσσονται σε λόμπι υπέρ της Κύπρου μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Το λόμπι όμως αυτό ενισχύεται με την πάροδο του χρόνου και από το παλιό ελληνοκαναδικό κατεστημένο που είτε είχε ταχθεί με τη δικτατορία είτε είχε σιωπήσει όλη αυτή την περίοδο. Κατά κάποιο τρόπο το Κυπριακό ενώνει τους Έλληνες του Καναδά. Αυτό δε σημαίνει ότι η ενότητα αποκαταστάθηκε αυτόματα. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα αυτοί που πολέμησαν τη δικτατορία θεωρούσαν υπεύθυνους για την κυπριακή τραγωδία και όσους μέσα στις ελληνοκαναδικές παροικίες ανέπτυξαν φιλοχουντική δράση ή σιώπησαν όλα αυτά τα χρόνια⁷.

Ο Καναδάς συνδέθηκε με το Κυπριακό από το 1964 με την αποστολή στρατευμάτων στην Κύπρο που ήταν μέρος της ειρηνευτικής δύναμης των Ηνωμένων Εθνών. Ήταν όμως κυρίως μετά το 1974 που η καναδική διπλωματία δραστηριοποιήθηκε για το Κυπριακό. Αυτό έγινε κατά κύριο λόγο στα πλαίσια του NATO και σε συνεργασία με τη Μεγάλη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Γι' αυτό και το ελληνοκαναδικό λόμπι πίεζε την κυβέρνηση της Οτάβας για μια πιο ανεξάρτητη θέση και για καταδίκη της τουρκικής στρατιωτικής παρουσίας στην Κύπρο. Τον Ιούνιο του 1978 ο Καναδός υπουργός Εξωτερικών Ντόναλντ Τζάμιεσον επισκέφθηκε την Κύπρο και συναντήθηκε με τον πρόεδρο Σπύρο Κυπριανού. Είχε προηγηθεί επίσκεψή του στην Τουρκία. Σε δηλώσεις του στην Άγκυρα αναφέρθηκε στο σημαντικό ρόλο της Τουρκίας στο NATO και τάχθηκε υπέρ της στρατιωτικής βοήθειας στη χώρα αυτή. Η δήλωση αυτή είχε φυσικά σχέση με την απόφαση του αμερικανικού Κογκρέσου να επιβάλει το γνωστό εμπάργκο στην προμήθεια στρατιωτικού υλικού προς την Τουρκία. Επιπλέον ο Καναδός υπουργός εξέφρασε τον σκεπτικισμό του αναφορικά με την παρουσία καναδικών στρατευμάτων στην Κύπρο στα πλαίσια της ειρηνευτικής δύναμης των Ηνωμένων Εθνών.

Λίγο αργότερα ο Καναδάς θα εμπλακεί μαζί με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Μεγάλη Βρετανία στην πρόταση ενός σχεδίου λύσης του Κυπριακού. Το καναδοαμερικανοβρετανικό σχέδιο που υποβλήθηκε το 1978 δεν έγινε αποδεκτό από την ελληνική πλευρά η οποία θεώρησε ότι παρεβλέπε τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών και ήταν ετεροβαρές υπέρ των Τούρκων. Στα επόμενα χρόνια η καναδική θέση για το Κυπριακό δεν άλλαξε ουσιαστικά. Στα Ηνωμένα Έθνη αλλά και σε άλλους διεθνείς οργανισμούς συντάσσεται κατά κανόνα με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Βρετανία. Σε πολλές περιπτώσεις οι Ελληνοκαναδοί διαμαρτυρήθηκαν έντονα για τη στάση αυτή της καναδικής κυβέρνησης. Κάποιοι Καναδοί βουλευτές που εκλέγονταν κυρίως σε περιοχές με σημαντική ελληνική παρουσία ζητούσαν διευκρινήσεις για την καναδική αυτή θέση. Η απά-

νηση του καναδικού υπουργείου Εξωτερικών ήταν κατά κανόνα πως ο Καναδάς ήταν υποχρεωμένος να έχει μια εξισορροπημένη θέση απέναντι στους δύο συμάχους στο ΝΑΤΟ, την Ελλάδα και την Τουρκία, ενώ ταυτόχρονα θα έπρεπε να διατηρήσει και την αξιοπιστία και την αντικειμενικότητά του ως χώρα που συμμετείχε με το δεύτερο μεγαλύτερο απόσπασμα στην ειρηνευτική δύναμη των Ηνωμένων Εθνών για την Κύπρο. Όταν το Νοέμβριο του 1983 η Άγκυρα προώθησε την ανακήρυξη ανεξάρτητου τουρκοκυπριακού κράτους στα κατεχόμενα, το καναδικό υπουργείο Εξωτερικών εξέφρασε τη λύπη του και ανέφερε ότι ο Καναδάς ανεγνώριζε ένα μόνο κυπριακό κράτος, τη Δημοκρατία της Κύπρου. Το ελληνοκαναδικό λόμπι ζήτησε τότε από την καναδική κυβέρνηση να αναλάβει την πρωτοβουλία για να επιβληθούν οικονομικές κυρώσεις στην Τουρκία μέσω των Ηνωμένων Εθνών, όπως αυτό είχε συμβεί με την Ροδεσία και τη Νότιο Αφρική, κάτι που βεβαίως απέρριψε η καναδική κυβέρνηση. Οι Ελληνοκαναδοί δεν έμειναν φυσικά ικανοποιημένοι από την έκφραση λύπης της καναδικής κυβέρνησης για την ανακήρυξη τουρκοκυπριακού κράτους στα κατεχόμενα, προπάντων επειδή ο Καναδάς αρνήθηκε να καταδικάσει την Τουρκία γι' αυτή την ενέργεια.

Η επίσκεψη τον Οκτώβριο του 1982 στον Καναδά του προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Καραμανλή και αργότερα τον Απρίλιο του 1983 αυτή του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, δε σηματοδότησαν καμιά αλλαγή της καναδικής στάσης στο Κυπριακό. Επίσης η άνοδος στην εξουσία το 1985 των Συντηρητικών δεν άλλαξε τα δεδομένα αυτής της πολιτικής. Η συντηρητική κυβέρνηση στην Οτάβα ακολούθησε την πολιτική της προηγούμενης φιλελεύθερης κυβέρνησης. Επιπλέον η συντηρητική κυβέρνηση αποφάσισε το 1992 να αποσύρει τα καναδικά στρατεύματα από την ειρηνευτική δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο. Οι προσπάθειες του ελληνοκαναδικού λόμπι να αποτρέψει αυτή την ενέργεια απέτυχαν. Φυσικά υπήρξαν κάποιες κινητοποιήσεις Καναδών βουλευτών υπέρ της Κύπρου, οι οποίες όμως δεν ήταν αρκετές για να επηρεάσουν την καναδική πολιτική.

Όταν το 1993 οι Φιλελεύθεροι επανήλθαν στην κυβέρνηση της Οτάβας το ελληνοκαναδικό λόμπι ανέλαβε κάποιες πρωτοβουλίες για να επηρεάσει την πολιτική τους στο Κυπριακό. Προπάντων εφόσον κατά κανόνα οι Ελληνοκαναδοί πρόσκεινται και ψηφίζουν στη μεγάλη τους πλειοψηφία το Φιλελεύθερο Κόμμα. Και πάλι όμως οι προσπάθειες αυτές δεν απέδωσαν ουσιαστικά αποτελέσματα παρόλο που δόθηκαν προεκλογικά κάποιες υποσχέσεις. Από τη μια η αναποτελεσματικότητα του ελληνοκαναδικού λόμπι και από την άλλη κάποια οικονομικά συμφέροντα του Καναδά στην Τουρκία άφησαν αναλλοίωτη την καναδική πολιτική στο Κυπριακό. Πράγματι, την εποχή εκείνη ο Καναδάς ήταν μια από τις χώρες που φιλοδοξούσε να προμηθεύσει στην Τουρκία ένα πυρηνικό αντιδραστήρα ενώ ταυτόχρονα και μεγάλες καναδικές εταιρείες είχαν σχέδια για την ανάληψη διαφόρων έργων στην χώρα αυτή, όπως ήταν για παράδειγμα το μετρό της

Άγκυρας.

Αν στο Κυπριακό το ελληνοκαναδικό λόμπι δεν πέτυχε σπουδαία πράγματα, όταν προέκυψε το Μακεδονικό οι συγκυρίες το ευνόησαν και η δραστηριοποίησή του απέδωσε καλύτερα αποτελέσματα. Και αυτό παρά το γεγονός ότι είχε να αντιμετωπίσει ένα πολύ ισχυρό λόμπι υπέρ των θέσεων των Σκοπίων. Καταρχήν οι κινητοποιήσεις των Ελληνοκαναδών πήραν μεγάλη έκταση, με αποκορύφωμα την διαδήλωση της 29ης Φεβρουαρίου 1992 έξω από το καναδικό κοινοβούλιο και στην οποία συμμετείχαν 30.000 άτομα. Κατά δεύτερο λόγο οι συγκυρίες ευνόησαν το ελληνοκαναδικό λόμπι λόγω του δημοψηφίσματος στην επαρχία του Κεμπέκ στο οποίο θα αποφαιζόταν αν το Κεμπέκ θα γινόταν ανεξάρτητο κράτος και ο Καναδάς θα διεσπάτο. Οι ελληνοκαναδικοί ψήφοι στο δημοψήφισμα αυτό ήταν αποφασιστικής σημασίας δεδομένου ότι όλες οι δημοσκοπήσεις έδειχναν πως η τύχη της ενότητας του Καναδά θα κρινόταν με μια πολύ μικρή διαφορά. Έτσι η καναδική κυβέρνηση δεν τόλμησε να προχωρήσει στην αναγνώριση των Σκοπίων όπως το έκαναν οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Αυστραλία και οι ευρωπαϊκές χώρες. Και αυτό παρόλο που ο καναδικός τύπος ήταν έντονα επικριτικός της στάσης αυτής ενώ ταυτόχρονα παρουσιαζόταν ειρωνικός για την υποτιθέμενη επιρροή των Ελληνοκαναδών⁸.

Παρά τη σχετική αυτή επιτυχία του ελληνοκαναδικού λόμπι στο Μακεδονικό – η καναδική κυβέρνηση ανεγνώρισε το κράτος των Σκοπίων όταν και η Αθήνα αποκατέστησε σχέσεις με αυτή τη χώρα – η δραστηριοποίησή του δεν έγινε κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Οι επεμβάσεις ιδιαίτερα της Αθήνας που προσπάθησε να το ποδηγετήσει εστερούντο προοπτικής, ήταν σπασμωδικές και χωρίς συντονισμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι η προσπάθεια αυτή αφέθηκε στο στρατηγό Νικόλαο Γρυλλάκη, σύμβουλο του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Ο στρατηγός Γρυλλάκης επισκέφθηκε τον Καναδά και είχε συναντήσεις με το σκοπιανό λόμπι και μάλιστα προσπάθησε να διαπραγματευτεί μαζί του. Θα πρέπει κανείς να θυμάται ότι το σκοπιανό λόμπι στον Καναδά ήταν τότε πολύ ισχυρό και διέθετε σημαντικούς οικονομικούς πόρους με τους οποίους στήριξε την κυβέρνηση των Σκοπίων στα πρώτα της βήματα και επομένως διέθετε σημαντική πολιτική επιρροή στα Σκόπια. Όπως βεβαίως και με τη χρηματοδότηση των καναδικών πολιτικών κομμάτων στα οποία ασκούσε επιρροή. Οι διάφορες ενέργειες του στρατηγού Γρυλλάκη στον Καναδά στερούνταν σοβαρότητας όπως βεβαίως και οι ενέργειες των προσώπων που όρισε ως «πληρεξουσίους» του στον Καναδά και εξέθεσαν μάλλον την ελληνική πλευρά. Μόνον οι καναδικές πολιτικές συγκυρίες βοήθησαν ώστε να πιστωθεί το ελληνοκαναδικό λόμπι με κάποια σχετική επιτυχία. Βεβαίως αυτό δε σημαίνει με κανένα τρόπο ότι υποτιμάται η κινητοποίηση των Ελληνοκαναδών, όπως και η αποφασιστικότητά τους. Το θέμα που τίθεται εδώ και που έχει αναλυθεί κατ' επανάληψη αφορά την αποτελεσματικότητα και την επάρκεια των ηγετικών ομάδων που καθοδηγούν το ελληνοκαναδικό λόμπι καθώς και την έλλειψη πολιτικής βούλησης από ελλαδικής πλευ-

ράς στο να βοηθηθεί η δημιουργία ενός συγκροτημένου λόμπι στον καναδικό χώρο⁹.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να καταλήξουμε σε κάποιες διαπιστώσεις όσον αφορά το ρόλο του ελληνοκαναδικού λόμπι στη διαμόρφωση της καναδικής εξωτερικής πολιτικής σε θέματα που αφορούν την Ελλάδα. Ασφαλώς ο ρόλος αυτός θα πρέπει να τοποθετηθεί μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της προσπάθειας και άλλων εθνικών ομάδων να επηρεάσουν τη διαμόρφωση αυτής της πολιτικής. Πέραν ακόμη των εθνικών ομάδων υπάρχει και μια σειρά από άλλες ομάδες που κινητοποιούνται στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών με σκοπό να ασκήσουν την επιρροή τους στη διαμόρφωση της καναδικής εξωτερικής πολιτικής. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια αυξάνεται το ενδιαφέρον των διαφόρων ομάδων για την καναδική εξωτερική πολιτική. Όπως όμως τονίζει ένας ειδικός μελετητής των διεθνών σχέσεων και της καναδικής εξωτερικής πολιτικής, συγκριτικά με τις άλλες ομάδες της κοινωνίας των πολιτών που επιδρούν στη διαμόρφωση της καναδικής εξωτερικής πολιτικής, οι εθνικές ομάδες έχουν περιορισμένη επίδραση. Τονίζει μάλιστα ότι από το δίκτυο αυτό που διαμορφώνει την εξωτερική πολιτική του Καναδά απουσιάζει ουσιαστικά η εθνοτική διάσταση. Δεν υπάρχει τονίζει «ξεχωριστή ιταλοκαναδική ή ελληνοκαναδική προοπτική στα Ηνωμένα Έθνη, στο NATO, στις σχέσεις Βορρά-Νότου, στον έλεγχο των εξοπλισμών και στα μύρια άλλα θέματα που συζητούνται στο δίκτυο αυτό που επηρεάζει τη διαμόρφωση της καναδικής εξωτερικής πολιτικής»¹⁰. Το ελληνοκαναδικό λόμπι δεν είναι καλά-καλά ενήμερο της ύπαρξης ενός δικτύου στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών που επηρεάζει τη διαμόρφωση της καναδικής εξωτερικής πολιτικής. Μέχρι τελευταία οι Ελληνοκαναδοί αρκούσαν να απευθύνονται σε κάποιους βουλευτές που εκλέγονταν σε περιοχές όπου η ελληνική ψήφος ήταν σημαντική. Αργότερα άρχισαν να απευθύνονται και σε μέλη της καναδικής κυβέρνησης αλλά χωρίς κανένα συντονισμό ή ακόμη και την κατάλληλη προετοιμασία.

Ο Καναδός πανεπιστημιακός Kalevi Holsti σημειώνει πάντως δύο εξαιρέσεις όπου οι εθνοτικές ομάδες στον Καναδά επηρέασαν ή και επηρεάζουν την καναδική εξωτερική πολιτική. Η πρώτη αφορά τα διάφορα εθνοτικά λόμπι των Καναδών από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Τα λόμπι αυτά επηρέαζαν την εξωτερική πολιτική του Καναδά σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά βεβαίως υπήρχε κατά κάποιο τρόπο και σύμπτωση προσανατολισμών ανάμεσα σ' αυτά και τις καναδικές κυβερνήσεις της εποχής. Η δεύτερη εξαίρεση αφορά το καναδο-εβραϊκό λόμπι το οποίο επίσης επηρεάζει αποφασιστικά την καναδική εξωτερική πολιτική στη Μέση Ανατολή¹¹.

Όπως ήδη τονίστηκε για να είναι αποτελεσματικό ένα εθνικό λόμπι χρειάζεται οργάνωση, τεχνική γνώση, συντονισμό, καθαρούς στόχους και ικανή ηγεσία. Κανένα απ' αυτά τα χαρακτηριστικά δε διαθέτει το ελληνοκαναδικό λόμπι. Συνήθως οι Ελληνοκαναδοί κινητοποιούνται ευκαιριακά κάθε φορά που προέκυπτε μια κρίση σε κάποιο εθνικό πρόβλημα της Ελλάδας. Παρά το γεγονός ότι κατάφεραν εντυπωσιακές κινητοποιήσεις,

ίσως τις μεγαλύτερες κινητοποιήσεις που έχουν γίνει ποτέ από μια εθνική ομάδα στον Καναδά, συνήθως δεν υπήρχε συνέχεια. Για να είναι όμως αποτελεσματικό ένα λόμπι πρέπει να εργάζεται σε μια συνεχή βάση και ασφαλώς όχι μόνο με περιστασιακές δυναμικές διαδηλώσεις αλλά επίσης, και με συστηματικές ενέργειες στα παρασκήνια της καναδικής πολιτικής ζωής. Η έλλειψη όλων αυτών μειώνει αποφασιστικά την επιρροή που θα μπορούσε να είχε το ελληνοκαναδικό λόμπι. Προπάντων που οι Ελληνοκαναδοί αποτελούν μια από τις πιο παλιές και σημαντικές εθνοπολιτιστικές κοινότητες του Καναδά. Η έλλειψη εξάλλου επαγγελματισμού στον τρόπο με τον οποίο ενεργεί το ελληνοκαναδικό λόμπι, όπως και η έλλειψη ενός προσωπικού με εξειδικευμένες γνώσεις στον αντίστοιχο τομέα επιδεινώνουν την αποτελεσματικότητά του. Αυτό οφείλεται και στην απουσία κατά κανόνα από το ελληνοκαναδικό λόμπι διανοουμένων και προσώπων που να προέρχονται από τις νεότερες γενιές. Ακόμη η έλλειψη στόχων και στρατηγικής από μέρους της Ελλάδας, η έλλειψη καθοδήγησης ή και συντονισμού ανάμεσα στις δύο πλευρές είναι ένας άλλος παράγοντας αποδυνάμωσης των όποιων δραστηριοτήτων του ελληνοκαναδικού λόμπι.

Οι αδυναμίες που επισημάνθηκαν παραπάνω δεν είναι αποκλειστικές με το τι συμβαίνει στον Καναδά. Τις συναντούμε και στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου και εκεί το ελληνοαμερικανικό λόμπι βρίσκεται ενώπιον των ιδίων αδιεξόδων. Η δημιουργία του Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού (ΣΑΕ) που υποτίθεται ότι θα ενεργούσε ως συντονιστικό όργανο των δραστηριοτήτων της ελληνικής διασποράς και ιδιαίτερα αυτών που αναπτύσσονται στο βορειοαμερικανικό χώρο δεν έχει αποφέρει μέχρι στιγμής ουσιαστικά αποτελέσματα¹². Εντούτοις, δε θα ήταν σωστό να μηδενίζει κανείς ούτε τις προσπάθειες των Ελληνοκαναδών, ούτε αυτές των Ελληνοαμερικανών να προωθήσουν τα εθνικά προβλήματα της Ελλάδας. Ο κόσμος της διασποράς στο βορειοαμερικανικό χώρο έδωσε πάντοτε το παρόν του όποτε του ζητήθηκε. Αν τα αποτελέσματα της δραστηριοποίησής του δεν υπήρξαν πάντοτε τα ανεμενόμενα, η ευθύνη βαρύνει περισσότερο τις διάφορες παροικιακές ηγεσίες, συμπεριλαμβανομένης και της εκκλησίας, όπως επίσης και την ελληνική πολιτεία.

Σημειώσεις

1. Stephanos Constantinides, «The Impact of the Greek-Canadian Lobby on the Foreign Policy of Canada», in Christos Ioannides, *Greeks in English-Speaking Countries*, New York, Aristide Caratzas, Publisher, 1997, p. 379.
2. Alexander Kitroeff, Stephanos Constantinides, «The Greek-Americans and U.S. Foreign Policy since 1950», *Etudes helléniques/Hellenic Studies* Vol. 6, No.1, 1998, σελ. 5-24.
3. Milton Esman «Diasporas and International Relations», in Gabriel Sheffer, *A New Field of Study; Modern Diasporas in International Politics*, New York, Saint-Martin's Press, 1986, p.12.
4. Florence Macdonald, *For Greece a Tear*, Fredericton, New Brunswick, Brunswick Press, 1954.
5. Πρωτογενής έρευνα που βρίσκεται στο Αρχείο του Κέντρου Ελληνικών Ερευνών Καναδά-ΚΕΕΚ.
6. Peter Chimbos, *The Canadian Odyssey, The Greek Experience in Canada*, Toronto, McClelland and Stewart, 1980, p.123.
7. Stephanos Constantinides, «The Role of the Greek Communities in the Formulation of Canadian Foreign Policy» in Dimitri Conostas, Athanassios Platias, *Diasporas in World Politics*, London, The Macmillan Press, 1993, σελ.
8. Stephanos Constantinides, «The Impact of the Greek-Canadian Lobby on the Foreign Policy of Canada», όπ. παρ.
9. Οι ενέργειες του στρατηγού Γρυλλάκη στον Καναδά απαρτιθούνται στο βιβλίο του, Νικόλαος Γρυλλάκης, *Αποκαλύπτω*, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη, 2001. Ο γράφων έχει επίσης υπόψη του δυσμενέστατες εκθέσεις Ελλήνων διπλωματών στον Καναδά για τους χειρισμούς Γρυλλάκη. Μαζί του συνέπραξαν και κάποιοι Ελληνοκαναδοί που αναφέρει στο βιβλίο του εκτός του θεσμικού πλαισίου του ελληνοκαναδικού λόμπι, όπως αυτοί που όρισε ως «πληρεξουσίους» του στον Καναδά. Όπ.παρ. σελ. 229.
10. Kalevi J. Holsti, «Ethnicity and Canadian Foreign Policy», in *Diasporas in World Politics*, eds. Dimitri C. Conostas and Athanasios C. Platias, London, McMillan Press, 1993, p.145.
11. Kalevi J. Holsti, όπ. παρ. σελ. 140.
12. Alexander Kitroeff, Stephanos Constantinides, όπ. παρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Στις αρχές της ελληνικής μετανάστευσης προς τον Καναδά ο αριθμός των γυναικών ήταν περιορισμένος. Γι' αυτό και υπάρχουν πληροφορίες ότι οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες παντρεύτηκαν με γυναίκες του τόπου για να δημιουργήσουν οικογένειες. Σε άλλες περιπτώσεις μερικοί γύρισαν στην Ελλάδα, παντρεύτηκαν και επέστρεψαν ξανά στον Καναδά. Συνηθισμένο φαινόμενο ήταν και ο γάμος με την ανταλλαγή φωτογραφιών. Συνήθως η υποψήφια νύφη που βρισκόταν στην Ελλάδα έστελνε τη φωτογραφία της στον υποψήφιο γαμπρό που αποφάσιζε αν ήταν δεκτή ή όχι. Βεβαίως μεσολαβούσαν οι γονείς ή οι συγγενείς του γαμπρού που κατά κανόνα ήταν από το ίδιο χωριό ή περιοχή με την οικογένεια της νύφης. Πολλές φορές ακόμη και ο ίδιος ο γαμπρός γνώριζε, αν όχι τη νύφη, τουλάχιστον την οικογένειά της.

Όπως ήταν φυσικό η θέση της πρώτης Ελληνίδας μετανάστριας ήταν πολύ δύσκολη. Στις συνθήκες της ξένης χώρας με όλα τα σχετικά προβλήματα προσετίθετο και αυτό της πατριαρχικής δομής της ελληνικής οικογένειας. Οι Ελληνίδες της πρώτης γενιάς υπέφεραν επομένως διπλά: ως μετανάστριες και ως γυναίκες. Οι μαρτυρίες όμως που έχουμε, αν και περιορισμένες, αφορούν περισσότερο τις Ελληνίδες που έφτασαν στον Καναδά στην μεταπολεμική περίοδο, στις αρχές δηλαδή του δευτέρου μισού του εικοστού αιώνα.

Σε μια έρευνα που έγινε στις αρχές της δεκαετίας του '80 στην περιοχή του Μόντρεαλ προέκυψε μια σειρά από δεδομένα όσον αφορά την κατάσταση της Ελληνίδας μετανάστριας στη μεταπολεμική περίοδο¹. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή 48,6% των Ελληνίδων εργάζονταν εκτός σπιτιού. Το ποσοστό αυτό δεν περιλάμβανε τις γυναίκες που δούλευαν περιστασιακά με το «κομμάτι»² στο σπίτι τους και αυτές που ήταν άνεργες. Οι τομείς στους οποίους εργάζονταν ήταν αυτοί των βιοτεχνιών ρούχων (56,76% στα εργοστάσια, 8,11% στο σπίτι με το «κομμάτι»), στις εταιρείες καθαρισμού κτιρίων (13,54%), στο μικροεμπόριο (8,11%), υπάλληλοι (8,11%), σε διάφορα επαγγέλματα (2,70%). Τα ποσοστά αυτά επιβεβαιώνουν σε γενικές γραμμές τα αποτελέσματα μιας έρευνας που είχε γίνει λίγο νωρίτερα από τον Εργατικό Σύλλογο Ελλήνων του Κεμπέκ³. Ο τομέας των βιοτεχνιών ρούχων ήταν επομένως αυτός που απασχολούσε τις περισσότερες Ελληνίδες, κατά πάσαν πιθανότητα για μια περίοδο που εκτείνεται από το 1960 ως το 1990. Μετά το 1990, με τη δημιουργία της ζώνης ελεύθερου εμπορίου αφενός μεταξύ Καναδά, ΗΠΑ και Μεξικού και αφετέρου οι εισαγωγές φτηνότερων ρούχων από χώρες με χαμηλές αμοιβές για τους εργαζόμενους (Κίνα, Ταϊβάν, Κορέα, Τουρκία, κ.λπ.) αλλάζουν τα δεδομένα. Οι καναδικές βιοτεχνίες ρούχων είτε κλείνουν, είτε μεταφέρουν τις εργασίες τους σε χώρες με φτηνό εργατικό δυναμικό, όπως το Μεξικό (λόγω ζώνης ελεύθερου εμπορίου) ή και άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής.

Το ποσοστό ανεργίας σύμφωνα με την ίδια έρευνα ανερχόταν σε 15,56%. Είναι όμως πολύ πιθανόν πως θα ήταν κατά πολύ ψηλότερο, όπως σημειώναν οι ερευνητές επειδή ένας αριθμός γυναικών που υποαπασχολούνταν δε θα δήλωσαν άνεργες. Άλλωστε στο

ερώτημα πόσες ώρες εργάζονταν την εβδομάδα, 13,5% δήλωσαν μέχρι 20 ώρες, 10,81% 20 με 30 ώρες, 70,27% μεταξύ 30 και 40 την εβδομάδα και 5,41% από 40 ώρες και άνω.

Όσον αφορά το εισόδημά τους, 30,21% δήλωσαν ότι κέρδιζαν από πέντε μέχρι και επτά χιλιάδες δολάρια το χρόνο, 28,58% από επτά μέχρι και δέκα χιλιάδες και 23,68% από δέκα μέχρι και δεκαπέντε χιλιάδες δολάρια το χρόνο. Τέλος ένα 12,04% δήλωσαν ότι κέρδιζαν λιγότερα από πέντε χιλιάδες δολάρια το χρόνο. Τα εισοδήματα αυτά, συγκρινόμενα με τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας Καναδά έδειχναν ότι οι Ελληνίδες εργαζόμενες τοποθετούνταν στη βαθμίδα με τα χαμηλότερα εισοδήματα στον καναδικό πληθυσμό. Υπενθυμίζεται πάντα ότι η έρευνα έγινε στις αρχές της δεκαετίας του '80 και επομένως αφορούσε ουσιαστικά μετανάστριες της πρώτης γενιάς με περιορισμένα εφόδια και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και επιπλέον σε μια στιγμή που ο Καναδάς όπως και ο υπόλοιπος δυτικός κόσμος περνούσε μια μεγάλη οικονομική κρίση. Όπως προκύπτει από πρόσφατες έρευνες η κατάσταση της Ελληνίδας δεύτερης γενιάς έχει κατά πολύ αλλάξει.

Όσον αφορά τη συνδικαλιστική οργάνωσή τους, μόνο 18,42% είχαν δηλώσει ότι ανήκαν σε συνδικάτο. Αυτό οφείλεται σε διάφορους λόγους: δυσκολία επαφής λόγω άγνοιας της γλώσσας της χώρας, άγνοια της ύπαρξης συνδικάτου στον τομέα τους και κυρίως το μέγεθος των επιχειρήσεων, στις οποίες δούλευαν, ήταν πολύ μικρό για να επιτρέψει τη συνδικαλιστική οργάνωση.

Εντούτοις τα ποσοστά ικανοποίησής τους τόσο από το μισθό τους όσο και από τις συνθήκες εργασίας τους παρουσιάζονταν σχετικά ψηλά. Ένα 42,11% έκριναν καλές τις συνθήκες εργασίας τους και 52,63% έκριναν ικανοποιητικές τις αποδοχές τους. Η έρευνα αυτή έγινε σε μια εποχή μεγάλης οικονομικής κρίσης, κάτι που πιθανόν να τις επηρέασε στις απαντήσεις τους. Σε μια εποχή μεγάλης ανεργίας και δύσκολων οικονομικών συνθηκών, το γεγονός και μόνο ότι εργάζονταν, πιθανόν να θεωρήθηκε ένα πλεονέκτημα σε σχέση με τον κόσμο που ήταν χωρίς δουλειά. Είναι γεγονός επίσης πως η Ελληνίδα της εποχής εκείνης με νωπές τις μνήμες της οικονομικής της κατάστασης και των συνθηκών εργασίας της στην Ελλάδα, θεωρούσε συγκριτικά καλύτερες τις αντίστοιχες συνθήκες του Καναδά.

Όσον αφορά την οικογενειακή τους ζωή, 65,79% των Ελληνίδων παρουσιάστηκαν ικανοποιημένες απ' αυτή. Εντούτοις, όταν ρωτήθηκαν αν στις οικιακές εργασίες είχαν τη βοήθεια του συζύγου τους μόνο 12,9% απάντησαν θετικά. Αντίθετα 87,10% απάντησαν πως έκαναν μόνες τους όλες τις οικιακές εργασίες. Στην ερώτηση ποιος ασχολείται με τα παιδιά όταν αρρωστήσουν, 43,5% απάντησαν η γυναίκα, 43,55% απάντησαν από κοινού, ενώ δεν υπήρχε καμιά περίπτωση που να γινόταν λόγος ότι την φροντίδα να την είχε μόνος του ο άντρας. Βεβαίως, παρά την πατριαρχική δομή της ελληνοκαναδικής οικογένειας της εποχής εκείνης διαπίστωνε κανείς και μια καλύτερευση των συνθηκών της ζωής της γυναίκας που οφειλόταν σε δύο λόγους: ο πρώτος είχε σχέση με τη σχετική ανεξαρτησία που αποκτούσε από τη στιγμή που εργαζόταν. Ο δεύτερος είχε σχέση με την

επαφή, όσο περιορισμένη και να ήταν, με ένα περιβάλλον, το καναδικό, στο πλαίσιο του οποίου η θέση της γυναίκας βρισκόταν σε συνεχή καλύτερευση. Για παράδειγμα 83,87% των Ελληνίδων είχαν δηλώσει ότι είχαν δικό τους τραπεζικό λογαριασμό και μόνο ένα ποσοστό 9,68% διέθεταν δικό τους λογαριασμό.

Σε πολύ πιο λεπτές ερωτήσεις σχετικά με τη σεξουαλική τους ζωή ή τυχόν κακομεταχείρισή τους, οι απαντήσεις ήταν πολύ επιφυλακτικές. Για παράδειγμα στο ερώτημα, «σας έχει ποτέ χτυπήσει ο σύζυγος σας;», 82,26% απάντησαν όχι, 9,68% απάντησαν ναι και 8,06% αρνήθηκαν να απαντήσουν. Φυσικά το ποσοστό κακομεταχείρισης είναι περίπου το ίδιο με το μέσο καναδικό. Είναι όμως πολύ πιθανόν πως για την εποχή εκείνη το ποσοστό κακομεταχείρισης των Ελληνίδων να ήταν πολύ πιο ψηλό. Αυτό φαίνεται άλλωστε από μια άλλη έρευνα που έγινε νωρίτερα, όταν 34% των Ελληνίδων δήλωσαν ότι γνώριζαν μια γυναίκα στο περιβάλλον τους που είχε υποστεί κακοποίηση από τον άνδρα της, ενώ μόνο 6% δήλωσαν ότι είχαν κακοποιηθεί οι ίδιες. Ανάμεσα δε σ' αυτές μόνο 2% γνώριζαν πως υπήρχαν οργανισμοί που παρείχαν βοήθεια σε γυναίκες που είχαν κακοποιηθεί⁴. Άλλη μια απάντηση που δείχνει τη συντηρητικότητα και το φόβο μιας ανοικτής απάντησης ήταν αυτή που είχε σχέση με το θεσμό του γάμου. Στο ερώτημα αν είναι υπέρ του θεσμού του γάμου ή αν θα προτιμούσαν την ελεύθερη συμβίωση, 42,11% τάχθηκαν υπέρ του θεσμού του γάμου, 5,6% εναντίον, 6,58 ήταν αναποφάσιστες και 46,06% αρνήθηκαν να απαντήσουν. Ασφαλώς το εκπληκτικό είναι ότι η πλειοψηφία αρνείται να τοποθετηθεί. Από φόβο; Από συντηρητισμό; Άγνωστον. Πιθανόν η ερώτηση και να κρίθηκε ανάξια απάντησης, λόγω ακριβώς της σημασίας που απέδιδαν στο θεσμό του γάμου.

Μιλώντας για την κατάσταση της Ελληνίδας για την περίοδο αυτή, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ορισμένα πράγματα. Σύμφωνα με την έρευνα πεδίου στην οποία αναφερθήκαμε, 1,31% των Ελληνίδων ήταν αναλφάβητες, 61,84% δεν είχαν φοιτήσει περισσότερο από έξι χρόνια στο σχολείο, 27,63% είχαν φοιτήσει από έξι ως δώδεκα χρόνια και 9,21% είχαν φοιτήσει στο Πανεπιστήμιο. Οι αριθμοί αυτοί συμφωνούν περίπου με αυτούς της Στατιστικής Υπηρεσίας Καναδά του 1981 σύμφωνα με τους οποίους 3% είχαν ένα πανεπιστημιακό δίπλωμα, 6% είχαν ένα ή και περισσότερα χρόνια φοίτησης στο Πανεπιστήμιο, 47% είχαν φοιτήσει στο σχολείο από επτά ως 13 χρόνια, 37% είχαν φοιτήσει στο σχολείο από ένα ως έξι χρόνια και 7% ήταν αναλφάβητες⁵.

Σε μια συγκριτική έρευνα για γυναίκες μετανάστριες που έγινε στο Μόντρεαλ το 1981 (Ελληνίδες, Πορτογαλέζες, Κολομβιανές και Αϊτινές)⁶, υπάρχει μια χαρακτηριστική διήγηση μιας Ελληνίδας από την οποία παραθέτουμε κάποια αποσπάσματα:

Γεννήθηκα στη Μεθώνη, μια μικρή πόλη της Μεσσηνίας στην Πελοπόννησο... Ο πατέρας μου ήταν ψαράς. Εργαζόταν κυρίως το καλοκαίρι... Η μάνα μου ήταν οικοκυρά και δούλευε επίσης στα χωράφια σε αγροτικές δουλειές. Στο μάζεμα των σταφυλιών, των ελιών και των φρούτων. Είχα τρεις αδερφές και ένα αδερφό. Η μεγά-

λη μου αδελφή δούλευε για ένα ράφτη της πόλης, έραβε δύο παντελόνια τη μέρα στο σπίτι και κέρδιζε τριάντα δραχμές... Μια άλλη αδελφή μου δούλευε σε μια βιοτεχνία ρούχων στην Αθήνα και έμενε σε μια θεία μου. Μια άλλη όπως και εγώ δούλευε κάνοντας σχέδια για πήλινα αγγεία. Κέρδιζε 25 δραχμές τη μέρα. Ο αδελφός μου ήταν ναύτης. Είχε μπαρκάρει στα καράβια σε ηλικία 13 χρόνων. Έστειλε χρήματα στους γονείς μου κάθε μήνα...

Το Σαββάτο βράδυ ή την Κυριακή ο πατέρας μου με έπαιρνε μαζί του στο ψάρεμα. Θαυμάζαμε μαζί την ανατολή ή τη δύση του ήλιου... Η μάνα μου δούλευε σ' ένα μικροϊδιοκτήτη αμπελιών που παρασκεύαζε σταφίδα. Δούλευε πολύ σκληρά και κέρδιζε πολύ λίγα, μόλις 50 δραχμές τη μέρα.... Πήγα στο σχολείο του χωριού μέχρι την ηλικία των δώδεκα χρονών. Υπήρχε και ένα Γυμνάσιο στο χωριό αλλά έπρεπε να πληρώνει κανείς για να φοιτήσει. Πώς θα πληρώναμε; Κανένα από τα αδέρφια μου δεν κατάφερε να φοιτήσει. Άρχισα να δουλεύω σ' ένα εργαστήριο πήλινων αγγείων. Έκανα σχέδια για τα αγγεία. Η δουλειά ήταν σκληρή. Δεν μπορούσαμε να σηκώσουμε τα μάτια από τα αγγεία. Κι αυτό για τριάντα δραχμές τη μέρα, ένα μεροκάματο πείνας. Και μας πλήρωναν δύο φορές το χρόνο: Τα Χριστούγεννα και το Πάσχα. Όταν ήρθα εδώ, βρήκα πως η εργασία μου πληρωνόταν ακριβά! Είναι αυτές οι συνθήκες ζωής που υποχρέωσαν νέους και νέες να μεταναστεύσουν. Ήμασταν 28 νέες στο εργαστήριο, όλες ελεύθερες, γιατί δεν άξιζε τον κόπο να δουλέψουν γυναίκες παντρεμένες κάτω από τέτοιες συνθήκες. Στο τέλος το εργαστήριο έκλεισε γιατί οι νέες δεν ήθελαν πια να δουλεύουν κάτω από τέτοιες συνθήκες... Εικοσιπέντε από αυτές τις νέες έφυγαν στην Αυστραλία, τη Γερμανία, τον Καναδά... Και εγώ μετανάστευσα ως αρραβωνιαστικιά ενός ξένου τον οποίο ήξερα μόνο από τη φωτογραφία του... Παντρεύτηκα εδώ και δύομισι μήνες μετά χώρισα. Ήταν ένας γάμος με προξενιό... Στο βάθος δεν ήθελα να μεταναστεύσω. Το μόνο πρόσωπο που δεν ήθελε να μεταναστεύσω ήταν ο πατέρας μου. Η πρόταση για το γάμο μου είχε γίνει τρία χρόνια νωρίτερα αλλά ο πατέρας μου την είχε απορρίψει. Μόνο που ο πατέρας μου είχε στο μεταξύ πεθάνει και ανακατεύτηκαν συγγενείς, θείοι, θείες και με προέτρεψαν να δεκτώ το γάμο και να φύγω. «Φύγε, μου έλεγαν: δεν υπάρχει δουλειά εδώ. Γιατί να μείνεις;» Έτσι ήρθα εδώ παρά τη θέλησή μου. Όταν συναντάς έναν άνθρωπο που δε γνωρίζεις παρά μόνο από τη φωτογραφία του και με μόνο σκοπό να μεταναστεύσεις, αυτό δεν είναι γάμος. Ήμουν πολύ νέα αλλά κατάλαβα πολύ γρήγορα πως δεν ήταν ο άνθρωπος με τον οποίο θα μπορούσα να δημιουργήσω οικογένεια. Είπα στον κουνιάδο μου: «Σας παρακαλώ, αφήστε με να σας πληρώσω το αεροπορικό εισιτήριο. Θα σας δώσω ακόμη περισσότερα. Βλέπετε τη διαφορά ηλικίας με τον αδελφό σας. Είμαι δεκαέξι χρονών και αυτός τριάντα πέντε.» Επιπλέον ήταν ο χαρακτήρας του ανθρώπου που δεν αγαπούσα. Έβγαине συνεχώς αργά το βράδυ, ξόδευε τα χρήματά του, ήταν τεμπέλης, έπινε. Ο κουνιάδος μου μου απάντησε : «Όχι. Σε φέραμε εδώ για να βοηθήσεις τον αδελφό μου να συνέλθει». Εμένα όμως αυτό με κατέστρεψε.

Δυόμισι μήνες γάμος... Ένα μαρτύριο, ένα μαρτύριο... και κανένας για να με βοηθήσει. Αυτή είναι η ιστορία μου. Η οικογένειά μου μ'έστειλε σαν ξένη ανάμεσα σε ξένους, σαν τουρίστρια. Στην πραγματικότητα μάς πούλησαν εμάς τις κοπέλες των δεκαέξι χρόνων. Και διερωτώνται μετά πώς μερικές κατέληξαν στη διαφθορά. Επιπλέον είχα πολλά προβλήματα με τις υπηρεσίες μετανάστευσης. Η θέση μου ήταν πολύ δύσκολη. Είχα έλθει με βίζα τουρίστριας για δύο μήνες και η οικογένεια του άντρα μου δεν ήθελε να κάνει τα αναγκαία διαβήματα για να πάρω τη βίζα μετανάστριας επειδή φοβόντουσαν πως θα ανεξαρτητοποιηθώ. Έκρυβαν ακόμα και τα γράμματα που μου έστελλαν οι υπηρεσίες μετανάστευσης.

Δύο μήνες μετά την άφιξή μου πήγα στα γραφεία των υπηρεσιών της μετανάστευσης. Πήρα μια παράταση της άδειας παραμονής μου για δυόμισι μήνες και ανέθεσα σε μια δικηγόρο να με βοηθήσει να πάρω διαζύγιο. Αλλά δεν έκανε τίποτα για μένα, μου είπε ψέματα και με έκλεψε. Δεν πέτυχα παρά μόνο το νόμιμο χωρισμό χωρίς έκδοση διαζυγίου. Έκανα επίσης μια αίτηση για παραμονή την οποία αρνήθηκαν και εκδόθηκε διαταγή να εγκαταλείψω τη χώρα. Τότε με μια φίλη μου πήγα και είδα τον υπουργό μετανάστευσης και του είπα: «Δεν μπορείτε να φέρνετε εδώ νεαρές γυναίκες και μετά να τις στέλνετε πίσω χωρίς να έχουν πάρει διαζύγιο. Θέλω να μείνω εδώ μέχρι που να πάρω διαζύγιο. Μετά, αν δε γίνω δεκτή μπορείτε να με διώξετε». Δεν ήθελα να μείνω νομικά δεμένη με αυτόν τον άνθρωπο μέχρι το τέλος της ζωής μου. Πέτυχα τελικά να παραμείνω και πήρα το διαζύγιο μου το 1971, τρία χρόνια μετά την άφιξή μου στον Καναδά. Είμαι καναδή πολίτης από το 1976. Ζω μόνη μου. Δεν ξαναείδα τον άντρα μου, δεν ξέρω πού είναι ούτε και τι κάνει.

Η μαρτυρία αυτή είναι ενδεικτική του τρόπου με τον οποίο πολλές Ελληνίδες έφτασαν στον Καναδά. Εξάλλου, οι μαρτυρίες που συγκεντρώθηκαν από Ελληνίδες στην έρευνα της δεκαετίας του 1981⁷ επιβεβαιώνουν την πατριαρχική δομή της ελληνικής μεταναστευτικής οικογένειας για την εποχή εκείνη. Η οικογένεια παραμένει κλειστή στον εαυτό της με τα μυστικά της γύρω από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει. Η κοινωνικοποίησή της περιορίζεται στον οικογενειακό κύκλο και τους συγγενείς. Η εξουσία του πατέρα ή του συζύγου είναι κατ' αρχήν απεριόριστη παρόλο που υπάρχουν τομείς όπου οι γυναίκες διαθέτουν στην πράξη μια σχετική επιρροή. Στην απουσία του πατέρα ο μεγαλύτερος αδελφός ασκεί την οικογενειακή εξουσία. Παλιότερα μάλιστα ήταν υποχρεωμένος να μεριμνήσει για το γάμο των αδελφών του και την προίκα που θα έπρεπε να τους δοθεί. Κι αυτό πριν σκεφτεί για το δικό του γάμο. Να υπενθυμίσουμε εδώ ότι η προίκα και στην ίδια την Ελλάδα απαγορεύτηκε με νόμο μόνο το 1983. Και ότι με τον ίδιο νόμο που απαγόρευε την προίκα καθιερώθηκε η ισότητα των δύο συζύγων στην λήψη οποιασδήποτε απόφασης. Επιπλέον η μοιχεία αποποινικοποιήθηκε και επετράπη το συναινετικό διαζύγιο. Ασφαλώς θα πρέπει να θυμάται κανείς ότι οι δομές της ελληνικής

οικογένειας στον Καναδά, όπως κατά κανόνα και στους υπόλοιπους χώρους της ελληνικής μετανάστευσης, ήταν πολύ πιο συντηρητικές απ' ότι οι αντίστοιχες ελλαδικές. Οι μεταναστευτικές κοινότητες έμεναν σταθερές στις αξίες της χώρας καταγωγής που ίσχυαν την εποχή της μετανάστευσής τους, αλλά όμως άλλαξαν στη συνέχεια, αφού η γενέτειρα δεν ήταν πια η αγροτική κοινωνία που άφησαν πίσω τους.

Σε όλα αυτά θα πρέπει να προστεθεί και η «εξαγωγή» από την Ελλάδα, στη μεταπολεμική περίοδο, δέκα με δεκαπέντε χιλιάδων γυναικών νεαρής ηλικίας για να χρησιμοποιηθούν ως υπηρετικό προσωπικό – οικιακοί βοηθοί – σε πλούσιες καναδικές ή και ελληνοκαναδικές οικογένειες. Η ζωή των γυναικών αυτών υπήρξε κατά κανόνα πολύ δύσκολη. Παρόλο που έχουμε κάποιες μαρτυρίες για τη ζωή τους δεν έχει δυστυχώς γίνει ποτέ μια πιο ενδελεχής έρευνα.

Είναι βέβαιο ότι οι συνθήκες αυτές που επικρατούσαν μέχρι τουλάχιστον τις αρχές της δεκαετίας του '90, αποτελούν σήμερα, τουλάχιστον εν μέρει, παρελθόν. Με το πέρασμα στη δεύτερη γενιά των Ελληνοκαναδών οι Ελληνίδες είναι πια σε επαφή με την καναδική κοινωνία, έχουν αποκτήσει μόρφωση, πολλές είναι επαγγελματίες ή κατέχουν σχετικά καλές θέσεις εργασίας και επομένως δε ζουν κάτω από τις ίδιες συνθήκες που έζησαν οι μητέρες τους. Ασφαλώς θα υπάρχει ακόμη η ελληνική οικογενειακή ιδιαιτερότητα αλλά σε μεγάλο βαθμό η Ελληνίδα της δεύτερης γενιάς στον Καναδά αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα που αντιμετωπίζουν και οι υπόλοιπες Καναδές. Παρόλο που δεν έχουν γίνει σχετικές έρευνες διάφορα εμπειρικά στοιχεία που υπάρχουν επιβεβαιώνουν τα παραπάνω.

Σημειώσεις

1. Stephanos Constantinides, *Les Grecs du Québec*, Montréal, Les Editions O METOIKOS-LE METEQUE, 1983, p.157.
2. Πολλές γυναίκες έπαιρναν ρούχα για ράφιμο στο σπίτι τους από τις βιοτεχνίες ρούχων και πληρώνονταν με το «κομμάτι», ανάλογα δηλαδή με πόσα κομμάτια ρούχων θα έραβαν (π.χ. είκοσι παντελόνια, πέντε ζακέτες, κ.λπ.).
3. Εργατικός Σύλλογος Ελλήνων του Κεμπέκ, *Έρευνα για την Ελληνίδα εργαζόμενη*, Μόντρεαλ, 1980.
4. Stephanos Constantinides, *Les Grecs du Québec*, όπ. παρ.
5. Efi Gavaki, «Cultural changes in the Greek Family in Montreal: an Intra-and Inter-Generational Analysis», *Etudes helléniques/ Hellenic Studies*, vol. 1, no. 2, automne 1983.
6. Micheline Labelle et alias, *Histoires d'immigrées*, Montréal, Boréal, 1987.
7. Stephanos Constantinides, *Les Grecs du Québec*, όπ. παρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ

Στα πρώτα χρόνια της παρουσίας τους στον Καναδά, τέλη του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα, οι Έλληνοκαναδοί φαίνεται να ενσωματώθηκαν στην ντόπια κοινωνία, αν όχι εύκολα, πάντως σχετικά καλύτερα απ' ό,τι στα μεταγενέστερα χρόνια. Στην πραγματικότητα δεν επρόκειτο σε πολλές περιπτώσεις για ενσωμάτωση αλλά για αφομοίωση. Κι αυτό γιατί καθώς οι πρωτοπόροι αυτοί μετανάστες ήταν άνδρες, συνήθως παντρευόνταν ντόπιες γυναίκες, μάθαιναν τη γλώσσα του τόπου και ενσωματώνονταν στην ντόπια κοινωνία. Τα παιδιά τους όμως στη συνέχεια αφομοιώνονταν. Έχουμε κάποιες μαρτυρίες αναφορικά με αυτή τη διαδικασία, αλλά ταυτόχρονα υπάρχουν και άλλες μαρτυρίες που κάνουν λόγο για διακρίσεις σε βάρος των πρώτων αυτών Ελλήνων. Έτσι για παράδειγμα η καναδική εταιρεία σιδηροδρόμων (Canadian Pacific Railway-CPR) αρνήθηκε το 1907 να προσλάβει Έλληνες φορτοεκφορτωτές επειδή οι Έλληνες ήταν γνωστοί ότι οργάνωναν απεργίες και αμφισβητούσαν την πολιτική εκμετάλλευσης των εργαζομένων από την εταιρεία¹.

Αναφέρονται επίσης κάποια άλλα επεισόδια διακρίσεων σε βάρος των Ελλήνων όπως η άρνηση να τους δοθούν τα πιστοποιητικά καναδικής υπηκοότητας στο Βανκούβερ (1913), η απαγόρευση να ψηφίσουν, αν και είχαν την καναδική υπηκοότητα στο Έντμοντον (1918), οι επιθέσεις εναντίον ελληνικών καφενείων και εστιατορίων στο Τορόντο. Αναφέρεται επίσης η εχθρότητα που εκδηλώθηκε σε βάρος των Ελλήνων στην περίοδο του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου επειδή κάποιοι θεωρήθηκαν ότι ήταν φιλικά προσκείμενοι στη Γερμανία, ιδιαίτερα αυτοί που προέρχονταν από τη Μικρά Ασία². Το θέμα με τους Μικρασιάτες Έλληνες φαίνεται να δημιουργήθηκε επειδή προέρχονταν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία που είχε συνταχθεί με τη Γερμανία στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Peter Chimbos αναφέρεται, για την περίοδο αυτή, στην καναδική μεταναστευτική πολιτική η οποία χαρακτηριζόταν από διακρίσεις σε βάρος των περισσότερων εθνικών ομάδων. Ταυτόχρονα όμως σημειώνει πως και η ίδια η συμπεριφορά των Ελλήνων, ο τρόπος ντυσίματός τους, κ.λπ. προκαλούσαν πολλές φορές τις εχθρικές διαθέσεις των ντόπιων, ιδιαίτερα των Αγγλοσαξόνων που πίστευαν πως οι Έλληνες δεν ήταν αφομοιώσιμοι σε μια εποχή που δέσποζε η πολιτική της αφομοίωσης³. Ο Ιωάννης Φουριέζος κάνει λόγο για την παρουσία «φουσανελοφόρων» στο κέντρο του Μόντρεαλ το 1902 που χόρευαν τσάμικο με συνοδεία κλαρίνου ενώ κρατούσαν και μαγγούρες... Επρόκειτο βέβαια για νεοαφιχθέντες, αλλά φυσικά τέτοιες εμφανίσεις δημιουργούσαν εχθρικές διαθέσεις για τους Έλληνες μετανάστες⁴. Η ηρωϊκή αντίσταση της Ελλάδας στην επίθεση των δυνάμεων του άξονα κατά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο αντέστρεψε προς το φιλικότερο και τα συναισθήματα των Καναδών έναντι των Έλληνοκαναδών. Στις 4 Ιουλίου 1942 έγινε δεκτός με πολλή θερμότητα και μεγάλες τιμές στην Οτάβα ο βασιλιάς Γεώργιος Β'.

Παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι πρώτοι Έλληνες, φαίνεται πως στην περίο-

δο που αρχίζει μετά το 1940 έχουν πετύχει κάποια ενσωμάτωση στην καναδική κοινωνία. Η ενσωμάτωση αυτή φαίνεται να επιτεύχθηκε κυρίως στον οικονομικό τομέα. Οι μικρές ελληνικές επιχειρήσεις, κυρίως τα εστιατόρια, ήταν σε καθημερινή επαφή με τους υπόλοιπους Καναδούς επειδή αρκετές απ' αυτές τις επιχειρήσεις εγκαταστάθηκαν εκτός των ελληνικών γκέτο των καναδικών πόλεων. Έτσι η επαφή με την υπόλοιπη καναδική κοινωνία υποχρέωνε τους Ελληνοκαναδούς να μαθαίνουν τη γλώσσα του τόπου και να είναι σε καθημερινή επαφή με τους υπόλοιπους Καναδούς πολίτες. Φαίνεται επίσης ότι στην περίοδο που αρχίζει μετά το 1930 εμφανίζεται και η δεύτερη γενιά των Ελληνοκαναδών η οποία είναι περισσότερο προσαρμοσμένη στα καναδικά δεδομένα απ' ότι οι πρώτοι μετανάστες. Δεν έχουμε κάποια μελέτη για την περίοδο αυτή στο συγκεκριμένο θέμα. Έχουμε όμως κάποια ενδεικτικά στοιχεία αυτής της ενσωμάτωσης, όπως κάποιους οικονομικούς δείκτες. Στο βιβλίο που εξέδωσε ο Γεώργιος Βλάσης για τους Έλληνες του Καναδά το 1942⁵, διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν μικρές ελληνικές επιχειρήσεις, κυρίως εστιατόρια, σε δεκάδες μικρές καναδικές πόλεις. Αυτός ο διάσπαρτος ελληνισμός ζει ασφαλώς εκτός των μεγάλων ελληνικών γκέτο του Μόντρεαλ, του Τορόντο και του Βανκούβερ. Μπορούμε επομένως να υποθέσουμε ότι έχει συντελεστεί, τουλάχιστον για ένα μέρος του, κάποιοι είδους ενσωμάτωση στην ντόπια κοινωνία.

Σημαντικά στοιχεία προς την ίδια κατεύθυνση μας δίνει και ο *Ελληνοκαναδικός Οδηγός* του Ηρακλή Παπαμανώλη για το 1922-23⁶.

Φαίνεται επίσης ότι είχε σχηματιστεί και μία μικρή ελληνοκαναδική ελίτ η οποία είχε ακόμα πιο στενούς δεσμούς με την ντόπια κοινωνία. Διαπιστώνουμε μέσα από το βιβλίο του Βλάση ότι υπάρχει ένας αριθμός Ελληνοκαναδών οι οποίοι έχουν φοιτήσει σε καναδικά πανεπιστήμια και αρχίζουν να αναδεικνύονται μέσα στην καναδική κοινωνία, κυρίως ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Κάποιοι απ' αυτούς είχαν ήδη κάνει σπουδές στην Ελλάδα και συνέχισαν μεταπτυχιακές σπουδές στον Καναδά ενώ οι περισσότεροι φαίνεται να ήταν γεννημένοι στον Καναδά.

Κάποια άλλα στοιχεία που διαθέτουμε μας δίνουν επίσης κάποιες ενδείξεις της ενσωμάτωσης των Ελλήνων στην καναδική κοινωνία. Έτσι το 1931 σύμφωνα με την καναδική απογραφή ζουν στον Καναδά 9.444 Έλληνες. Από αυτούς 4.853 είχαν έλθει από την Ελλάδα, ενώ 4.059 είχαν γεννηθεί στον Καναδά. Δίνονται επίσης οι αριθμοί αυτών που γεννήθηκαν σε διάφορες άλλες χώρες. Έτσι, 176 είχαν γεννηθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες, 16 στη Γερμανία, 3 στη Γαλλία, 21 στη Βουλγαρία, 13 στη Πολωνία, 6 στη Ρωσία, 7 στην Ουκρανία, 197 στην Ασία, και 52 σε διάφορα άλλα μέρη του κόσμου⁷. Το γεγονός ότι η μικρή αυτή ελληνική παροικία του Καναδά αποτελείται κατά το ήμισυ από Έλληνες γεννημένους σ' αυτή τη χώρα, μας επιτρέπει να υποθέσουμε αυτό που αναφέρθηκε και παραπάνω, ότι δηλαδή οι Έλληνες βρίσκονταν σε ένα στάδιο ενσωμάτωσης στην ντόπια κοινωνία. Άλλο ένα χαρακτηριστικό του ελληνοκαναδικού πληθυσμού αυτής της

περιόδου είναι το γεγονός ότι αποτελείται από 6.055 άνδρες και 3.389 γυναίκες. Αυτό μας επιτρέπει να υποθέσουμε πως ένας μεγάλος αριθμός ανδρών ήταν παντρεμένοι με ντόπιες γυναίκες που βέβαια δήλωναν μη ελληνικής καταγωγής. Ενδεχομένως επίσης υπήρχε και ένας αριθμός νέων ανδρών που είχαν μεταναστεύσει πρόσφατα και που δεν είχαν ακόμη δημιουργήσει οικογένειες. Άλλο ένα σημείο που επιβεβαιώνει κάποια ενσωμάτωση στην ντόπια κοινωνία είναι ο αριθμός αυτών που δηλώνουν ως μητρική γλώσσα την αγγλική και την γαλλική. Έτσι στους 9.444 Έλληνες του Καναδά 6.935 είχαν την ελληνική ως μητρική γλώσσα ενώ 1823 είχαν την αγγλική και 216 την γαλλική που ήταν και είναι οι επίσημες γλώσσες του Καναδά. Επιπλέον, από τους 6.097 Ελληνοκαναδούς άνω των 10 ετών οι οποίοι δε μιλούσαν τα αγγλικά ως μητρική γλώσσα οι 5.649 μιλούσαν αγγλικά. Από δε τις 6.852 οι οποίοι δεν μιλούσαν τα γαλλικά ως μητρική γλώσσα 1.209 ήξεραν τη γαλλική γλώσσα⁸. Αν το γλωσσικό κριτήριο είναι μια σαφής ένδειξη της ενσωμάτωσης μιας εθνικής ομάδας στην ντόπια κοινωνία οι αριθμοί αυτοί δείχνουν ότι οι Ελληνοκαναδοί στη συγκεκριμένη αυτή περίοδο (1931) είχαν πετύχει σε μεγάλο βαθμό την ενσωμάτωσή τους σ' αυτή. Ο Γεώργιος Βλάχος άλλωστε σημειώνει ότι «αν και έχει γίνει προσπάθεια να διδαχτούν τα ελληνικά στους νέους Ελληνοκαναδούς φαίνεται καθαρά ότι τα αγγλικά παίρνουν βαθμιαία και αποφασιστικά την πρώτη θέση»⁹.

Ένα άλλο στοιχείο της απογραφής του 1931, ενδεικτικό επίσης της ενσωμάτωσης των Ελλήνων στην ντόπια κοινωνία και πιθανόν επίσης της απαρχής μιας αφομοίωσης, είναι η θρησκεία την οποία ακολουθούν. Έτσι, 69,4% ήταν ορθόδοξοι χριστιανοί, 7,2% ήταν καθολικοί, 10,9% ήταν αγγλικανοί, 3,1% ανήκαν σε άλλες προτεστάντικες εκκλησίες, ενώ 13,9% ανήκαν σε διάφορες θρησκευτικές ομάδες¹⁰. Παρόλο που οι ορθόδοξοι αποτελούν την μεγάλη πλειοψηφία των Ελληνοκαναδών για την περίοδο αυτή, το γεγονός ότι πέραν του 30% δεν είναι ορθόδοξοι, είναι κάτι το εκπληκτικό. Τα υψηλά ποσοστά των καθολικών και των προτεστάντων είναι μια ένδειξη ενσωμάτωσης και πιθανόν αφομοίωσης στην ντόπια κοινωνία. Κατά πάσα πιθανότητα είναι το αποτέλεσμα των μεικτών γάμων δεδομένου ότι πολλοί Ελληνοκαναδοί όπως αναφέρθηκε παραπάνω παντρεύτηκαν με γυναίκες της ντόπιας κοινωνίας οι οποίες στη μεγάλη πλειοψηφία τους θα είχαν ως θρήσκευμα τον καθολικισμό ή τον προτεσταντισμό, πράγμα που θα οδήγησε τα παιδιά των μεικτών αυτών γάμων να εγκαταλείψουν την ορθοδοξία. Αν συγκρίνουμε τους σημερινούς Ελληνοκαναδούς με αυτούς του 1931 παρατηρούμε ότι στη συντριπτική τους πλειοψηφία, πέραν του 98% είναι χριστιανοί ορθόδοξοι. Ως αποτέλεσμα βεβαίως του δεύτερου μεταναστευτικού κύματος μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το ότι η εγκατάλειψη της ορθοδοξίας οφείλεται στην ετερογαμία, φαίνεται κι από τους αριθμούς των μεικτών γάμων. Έτσι 57,9% των γάμων ήταν ομοεθνικοί (μεταξύ Ελλήνων), 47,5% μεικτοί με το ένα άτομο βρετανικής καταγωγής, 18,1% μεικτοί με το ένα άτομο γαλλικής καταγωγής, 6,1% μεικτοί με το ένα άτομο ουκρανικής καταγωγής, 5,1% μεικτοί με το ένα άτομο ρωσικής καταγωγής, 4,0% μεικτοί με το έναν άτομο πολωνικής καταγωγής, 1%

μεικτοί με το ένα άτομο ουγγρικής καταγωγής¹¹.

Άλλη ένδειξη της ενσωμάτωσης των Ελληνοκαναδών στην ντόπια κοινωνία είναι η απόκτηση καναδικής ιθαγένειας. Έτσι, ενώ το 1921 μόνο 29,3% των Ελλήνων του Καναδά είχαν την καναδική υπηκοότητα, το 1931 το ποσοστό αυτό αυξήθηκε στο 62,7% ενώ με το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ελάχιστοι ήταν οι Έλληνες του Καναδά που δεν είχαν την καναδική ιθαγένεια¹².

Φαίνεται ότι οι ελληνοκαναδικές παροικίες με το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου όδευαν ολοταχώς προς την ενσωμάτωση και σταδιακά προς την αφομοίωση. Τα δεδομένα όμως αυτά ανατρέπονται με το νέο κύμα μετανάστευσης που ξεκινά με το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και κορυφώνεται στις αρχές της δεκαετίας του '70. Οι νέοι Έλληνες μετανάστες, που προέρχονται στη συντριπτική τους πλειοψηφία από αγροτικές περιοχές με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, θα ανατρέψουν ριζικά τα δημογραφικά δεδομένα των ελληνικών παροικιών. Οι νέοι μετανάστες θα ενισχύσουν ό,τι παρέμεινε από τα πρώτα γκέτο και θα δημιουργήσουν νέα. Όπως είναι γνωστό οι κοινωνιολόγοι θεωρούν πως το γκέτο διαρκεί κατά κανόνα μέχρι την τρίτη γενιά. Οι προπολεμικές ελληνικές παροικίες του Καναδά δεν είχαν φτάσει ακόμα στην τρίτη γενιά αλλά βρισκόνταν σίγουρα στη δεύτερη. Επομένως, ήταν σε μια μεταβατική περίοδο που οδηγούσε στο τέλος του εθνικού γκέτο. Είναι ακριβώς αυτή τη διαδικασία μετάβασης προς το τέλος του εθνοτικού γκέτο που ανέτρεψαν οι νέοι μετανάστες. Προπάντων καθώς αριθμητικά υπερεπερνούσαν στο εικοσαπλάσιο από τους παλιούς Ελληνοκαναδούς. Έτσι, οι ελληνοκαναδικές παροικίες που συγκροτούνται και ανασυγκροτούνται μεταπολεμικά είναι πια κοινότητες μεταναστών πρώτης γενιάς κατά 90%. Και φυσικά η διαδικασία της ενσωμάτωσης τους στην καναδική κοινωνία θα είναι πολύ αργή λόγω του χαμηλού μορφωτικού τους επιπέδου. Θα πρέπει να περιμένει κανείς τις αρχές της δεκαετίας του '80 για να παρατηρήσει την εμφάνιση ενδείξεων μιας πρώτης διαδικασίας ενσωμάτωσης στη νέα κοινωνία. Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 κάνει την εμφάνισή της η δεύτερη γενιά των Ελληνοκαναδών, τα παιδιά των μεταπολεμικών μεταναστών. Η κοινωνική κινητικότητα ως διαδικασία ενσωμάτωσης είναι ενδεικτική στη δεύτερη γενιά αλλά παρατηρείται επίσης εν μέρει και στην πρώτη γενιά των μεταναστών. Έτσι αρκετοί Έλληνες της πρώτης γενιάς έχουν πετύχει από εργάτες να γίνουν ιδιοκτήτες μικροεπιχειρήσεων, κυρίως εστιατορίων. Οι της δεύτερης γενιάς αρχίζουν να εντάσσονται στην καναδική κοινωνία, είτε ως ελεύθεροι επαγγελματίες (γιατροί, δικηγόροι, λογιστές, κ.λπ.), είτε δημιουργούν τις δικές τους επιχειρήσεις.

Το γλωσσικό κριτήριο της ενσωμάτωσης είναι επίσης ενδεικτικό στις αρχές της δεκαετίας του '80. Οι Ελληνοκαναδοί της δεύτερης γενιάς μιλούν αγγλικά, ή και γαλλικά ενώ και αυτοί της πρώτης γενιάς είναι πια σε θέση, τουλάχιστον οι περισσότεροι, να χρησι-

μποιούν ως ένα σημείο τη γλώσσα της χώρας υποδοχής στην καθημερινή τους ζωή.

Σε επίπεδο πολιτικής κουλτούρας αυξάνεται το ενδιαφέρον για τα καναδικά πολιτικά πράγματα και αρχίζει να μειώνεται το ενδιαφέρον για τα ελληνικά. Οι Ελληνοκαναδοί, κυρίως αυτοί της δεύτερης γενιάς, στρέφονται πλέον στα καναδικά πολιτικά πράγματα και δείχνουν περιορισμένο ενδιαφέρον για τα ελληνικά. Ακόμη και ανάμεσα στους Έλληνες της πρώτης γενιάς, κυρίως τους μορφωμένους, εκδηλώνεται το ενδιαφέρον για την καναδική πολιτική ζωή.

Σε επίπεδο κουλτούρας και αξιών οι Ελληνοκαναδοί της δεύτερης γενιάς αφομοιώνουν τις καναδικές αξίες και ιδιαίτερα τις βορειοαμερικάνικες, όπως βέβαια και την βορειοαμερικάνικη κουλτούρα γενικότερα. Ακόμη και οι Έλληνες της πρώτης γενιάς που παραμένουν προσηλωμένοι περισσότερο στην ελληνική κουλτούρα και κάποιες ελληνικές πολιτιστικές αξίες, γίνονται επίσης δέκτες της βορειοαμερικάνικης κουλτούρας. Η πολιτική του πολυπολιτισμού που εισήγαγε ο Καναδάς από το 1971 και μετά επιτρέπει στις εθνοτικές ομάδες να διατηρήσουν τα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά. Οι Ελληνοκαναδοί θα επωφεληθούν εν μέρει αυτής της πολιτικής, όπως και της διαμάχης ανάμεσα στους Αγγλόφωνους και τους Γαλλόφωνους, για να διατηρήσουν τη γλώσσα και την κουλτούρα τους. Στη δεύτερη γενιά των Ελληνοκαναδών δημιουργείται μια σύνθετη εθνοπολιτιστική ταυτότητα με στοιχεία της ελληνικής κουλτούρας, της καναδικής, και γενικότερα της βορειοαμερικάνικης. Η ταυτότητα αυτή επηρεάζεται επίσης και από την έντονη παρουσία στον Καναδά δεκάδων άλλων εθνοπολιτιστικών ομάδων.

Σε μια έρευνα που έγινε στο Κεμπέκ το 1982 από το Κέντρο Ελληνικών Ερευνών Καναδά¹³ οι διάφοροι δείκτες που χρησιμοποιήθηκαν για να μετρηθεί η ενσωμάτωση των Ελλήνων στην ντόπια κοινωνία έδειξαν πως η διαδικασία αυτή βρισκόταν στο αρχικό της στάδιο. Έτσι στο ερώτημα αν ανήκαν σε κάποιο μη ελληνικό οργανισμό μόνο 5,84% απάντησαν θετικά, ενώ 85,40% απάντησαν αρνητικά. Κάτι που ασφαλώς δείχνει ότι οι Ελληνοκαναδοί σ' εκείνη τη συγκεκριμένη περίοδο αρκούσαν στη δική τους κοινοτική ζωή. Στο ερώτημα αν διατηρούσαν κοινωνικές σχέσεις με άλλες εθνοτικές ομάδες ένα 41,61% απάντησαν θετικά και ένα 48,90% απάντησαν αρνητικά. Παρατηρούμε λοιπόν ότι η πλειοψηφία των Ελληνοκαναδών δεν έχει κοινωνική ζωή εκτός της δικής της εθνοτικής ομάδας. Ο γλωσσικός δείκτης μας δίνει επίσης μια πρώτη ένδειξη της διαδικασίας ενσωμάτωσης την περίοδο αυτή. Έτσι στο ερώτημα για τη γνώση της αγγλικής ή της γαλλικής γλώσσας έχουμε τα εξής αποτελέσματα: 28,47% απάντησαν ότι μιλούσαν και 12,41% ότι έγραφαν γαλλικά. 63,34% απάντησαν ότι μιλούσαν και 26,28% ότι έγραφαν αγγλικά. Τα ποσοστά αυτά είναι σχετικά ψηλά γι' αυτή την περίοδο. Πρέπει εντούτοις να σημειωθεί ότι σ' αυτά τα ποσοστά συμπεριελήφθησαν και εκείνοι που δήλωσαν ότι είχαν μια περιορισμένη γνώση των δύο γλωσσών. Είναι επίσης χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η γαλλική γλώσσα μειοψηφεί κατά πολύ της αγγλικής παρόλο που η έρευνα

έγινε στο Κεμπέκ όπου η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού είναι γαλλόφωνη. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων του Κεμπέκ ζει στο Μόντρεαλ όπου η αγγλική έχει έντονη παρουσία και επιπλέον μεγάλο μέρος της οικονομικής ζωής ελεγχόταν από τους Αγγλόφωνους. Σ' αυτό πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι μέχρι το 1968 τα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών δε γίνονταν δεκτά στα γαλλόφωνα καθολικά σχολεία και έτσι φοιτούσαν στα αντίστοιχα αγγλόφωνα προτεσταντικά.

Σε δύο άλλα ερωτήματα αναφορικά με την ανάγνωση ντόπιων εφημερίδων, την ακρόαση ντόπιων ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών η πλειοψηφία των Ελληνοκαναδών απάντησε θετικά. Ασφαλώς ένα ποσοστό των θετικών απαντήσεων αφορούσε μια κάπως επιφανειακή σχέση των ενδιαφερομένων με τα ντόπια μέσα ενημέρωσης.

Το ποσοστό των Ελληνοκαναδών που ψήφιζαν στις ομοσπονδιακές ή τις επαρχιακές εκλογές ήταν μεν πλειοψηφικό αλλά σχετικά χαμηλό. Έτσι, 52,10% δήλωσαν ότι ψήφιζαν στις επαρχιακές εκλογές και 51,10% στις ομοσπονδιακές. Απεναντίας, στην ερώτηση αν ήταν μέλη ενός καναδικού πολιτικού κόμματος μόνο 5,10% απάντησαν θετικά.

Δε διαθέτουμε στοιχεία έρευνας πεδίου όσον αφορά τους δείκτες ενσωμάτωσης στις ελληνοκαναδικές παροικίες στον υπόλοιπο Καναδά. Κάποιες όμως εμπειρικές παρατηρήσεις μάς επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι τα δεδομένα εκτός Κεμπέκ για την ίδια περίοδο δε θα ήταν διαφορετικά. Υπενθυμίζεται πάντως ότι η έρευνα αυτή έγινε στις αρχές της δεκαετίας του '80 και ότι η περίοδος αυτή σημαδεύει τις αρχές της διαδικασίας ενσωμάτωσης του δεύτερου μεγάλου μεταναστευτικού ρεύματος των Ελλήνων που έφτασαν στον Καναδά από το 1950 και μετά.

Η σημερινή κατάσταση είναι ασφαλώς πολύ διαφορετική. Περιορισμένες έρευνες που έχουν γίνει, αλλά και εμπειρικές παρατηρήσεις επιβεβαιώνουν ότι οι ελληνοκαναδικές παροικίες βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο. Οι Ελληνοκαναδοί που στην πλειοψηφία τους είναι πια δεύτερης και τρίτης γενιάς βρίσκονται σε προχωρημένο στάδιο ενσωμάτωσης στην καναδική κοινωνία. Μέχρι το 1991 οι Ελληνοκαναδοί πρώτης γενιάς πλειοψηφούσαν. Από τα μέσα της δεκαετίας του '90 άρχισε η αντίστροφη μέτρηση. Η κοινωνική κινητικότητα είναι πλέον ορατή δια γυμνού οφθαλμού. Εκατοντάδες Ελληνοκαναδοί κατέχουν σήμερα σημαντικές θέσεις στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας. Τα δε στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι οι Ελληνοκαναδοί της δεύτερης γενιάς έχουν ένα πολύ υψηλό μορφωτικό επίπεδο και ένα σχετικά συγκρίσιμο εισοδηματικό επίπεδο με τους υπόλοιπους Καναδούς. Ο γλωσσικός δείκτης ενσωμάτωσης παρουσιάζει επίσης τους Ελληνοκαναδούς δεύτερης και τρίτης γενιάς να είναι κατά κανόνα τρίγλωσσοι στο Κεμπέκ (αγγλικά-γαλλικά-ελληνικά) και τουλάχιστον δίγλωσσοι στον υπόλοιπο Καναδά (αγγλικά-ελληνικά). Σε επίπεδο πολιτικής κουλτούρας υπάρχει ένα σχετικά υψηλό ενδιαφέρον για την καναδική πολιτική ζωή με τους Ελληνοκαναδούς να είναι

παρόντες αν και σε περιορισμένο αριθμό στην καναδική βουλή και στις βουλές των καναδικών επαρχιών. Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα με τις τοπικές τους οργανώσεις μέσα στις ελληνοκαναδικές παροικίες βρίσκονται σε σχετική παρακμή καθώς σπάνιοι είναι οι Ελληνοκαναδοί δεύτερης γενιάς που έχουν άμεσο ενδιαφέρον για τα ελλαδικά πολιτικά πράγματα. Στο οικονομικό επίπεδο υπάρχει έντονη ελληνική παρουσία με επιχειρήσεις που εξελίσσονται σε αλυσίδες σε διάφορους τομείς σε αντίθεση με τις μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις της προηγούμενης περιόδου.

Όλα αυτά είναι στοιχεία ενδεικτικά της ενσωμάτωσης των Ελληνοκαναδών στην καναδική κοινωνία. Βεβαίως, χρειάζονται να γίνουν ακόμη πολλά για να καταλάβουν οι Έλληνες σημαντικές θέσεις στο επίπεδο όπου παίρνονται οι πολιτικές και οικονομικές αποφάσεις για το μέλλον της καναδικής κοινωνίας. Συγκρίνοντας με τους Ιταλοκαναδούς, για να μην αναφερθούμε στους Εβραιοκαναδούς που αποτελούν ειδική περίπτωση, οι Έλληνες απέχουν πολύ από τα κέντρα λήψης των αποφάσεων. Παράλληλα όμως, ενώ η ενσωμάτωση βρίσκεται πια σε προχωρημένο στάδιο και δεν είναι αναστρέψιμη κάνει απειλητικά την εμφάνισή του και ο κίνδυνος της αφομοίωσης. Προπάντων επειδή μετά το 1980 η ελληνική μετανάστευση προς τον Καναδά έχει σταματήσει και επομένως οι ελληνοκαναδικές παροικίες δεν ανανεώνονται με νέους μετανάστες. Αντίθετα, μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα το 1974 πολλά δυναμικά στοιχεία των ελληνοκαναδικών παροικιών επέστρεψαν στην Ελλάδα. Μεταξύ 1981 και 1990, 11.450 Ελληνοκανδοί επέστρεψαν στην Ελλάδα¹⁴. Έτσι διαμορφώνεται μια νέα κατάσταση η οποία χρειάζεται να μελετηθεί σοβαρά για να αντιμετωπισθούν οι κίνδυνοι της αφομοίωσης προκειμένου να διατηρηθεί ο καναδικός ελληνισμός και οι δεσμοί του με την Ελλάδα. Βεβαίως, η αφομοίωση δεν είναι ακόμα ορατή δια γυμνού οφθαλμού και επιφανειακά τουλάχιστον οι ελληνοκαναδικές παροικίες δεν παύουν να τονίζουν έντονα την ελληνικότητά τους. Δεν διαφεύγει όμως του προσεκτικού παρατηρητή και προπάντων του κοινωνικού επιστήμονα ότι η διαδικασία της αφομοίωσης έχει αρχίσει και πολλά είναι τα ενδεικτικά της στοιχεία. Για παράδειγμα αδειάζουν σιγά-σιγά τα παραδοσιακά ελληνικά γκέτο στις μεγάλες πόλεις του Μόντρεαλ, του Τορόντο, του Βανκούβερ και αλλού. Η πτώση του μαθητικού πληθυσμού των ελληνόγλωσσων σχολείων τα τελευταία χρόνια είναι δραματική. Η εισαγωγή της αγγλικής γλώσσας στην παροικιακή κοινωνική ζωή ακόμη και στην ορθόδοξη εκκλησία είναι πια έντονη σε βάρος της ελληνικής. Το ποσοστό των μεικτών γάμων έχει ξεπεράσει το 60%. Αυτά είναι μόνο κάποια στοιχεία-δείκτες ενσωμάτωσης αλλά ταυτόχρονα και αφομοίωσης στην καναδική κοινωνία. Εάν η ενσωμάτωση είναι επιθυμητή και αναγκαία η αφομοίωση δεν είναι το ευκαίον για τους Ελληνοκαναδούς.

Σημειώσεις

1. Το παραθέτει ο Peter Chimbos στο βιβλίο του *The Canadian Odyssey, The Greek Experience in Canada*, Toronto McClelland and Stewart, 1980, σελ. 37 που αντλεί τις πηγές του από το Jean Morrisson, «Ethnicity and Violence: The Lakehaed Freight Handlers Before World War I» in Gregory S. Kalley and Peter Warrrian eds, *Essays in Canadian Working Class History* (Toronto: McClelland and Stewart, 1976) pp.143-160.
2. Τις πληροφορίες παραθέτει ο Peter Chimbos, όπ. παρ. σελ. 36-40 ο οποίος παραπέμπει και στις σχετικές πηγές.
3. Peter Chimbos, όπ. παρ. σελ. 36-37.
4. Από τα «απομνημονεύματα» του Ιωάννη Φουριέζου, Αρχείο Κέντρου Ελληνικών Ερευνών Καναδά-ΚΕΕΚ.
5. George Vlassis, *The Greeks in Canada*, Ottawa, 1942.
6. Ηρακλή Παπαμανώλη, *Περίληπτική Ιστορία του Καναδά και Ελληνοκαναδικός Οδηγός*, Μόντρεαλ, 1921-1922.
7. George Vlassis, όπ. παρ. σελ.12.
8. Όπ.παρ., σελ 12-13.
9. Όπ.παρ., σελ.13.
10. Οπ. παρ. σελ.13-14.
11. Όπ. παρ.
12. Όπ. παρ.
13. Stephanos Constantindes, *Les Grecs du Québec*, Ed. O METOIKOS-LE METEQUE , Montréal, 1983.
14. Αναφέρεται στο Anastasios Tamis, Efrosini Gavaki, *From Migrants to Citizens*, Melbourne, Greek Migration in Australia and Canada, National Centre for Hellenic Studies and Research, La Trobe University, 2002, σελ. 170.

Επίλογος

Το βασικό πρόβλημα της ελληνικής διασποράς θα συνίσταται στο εξής στην προσπάθεια επιβίωσής της σε μια εποχή που δεν ανανεώνεται πια με νέους μετανάστες. Όπως είναι γνωστό η Ελλάδα έγινε, από χώρα εξαγωγής χώρα εισαγωγής μεταναστών. Οι ελληνοκαναδικές παροικίες δεν αποτελούν εξαίρεση. Χωρίς νέους μετανάστες, η επιβίωσή τους εξαρτάται πια από τη δική τους δυναμική και από τη στήριξη που θα έχουν από την ελλαδική μητρόπολη. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είναι σύνθετα και πολύπλοκα. Υπάρχει όμως και η θετική πλευρά της ενσωμάτωσής τους σταδιακά στην καναδική κοινωνία. Μένει τώρα να αντιμετωπισθούν οι ισχυρές αφομοιωτικές τάσεις που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες τεχνολογικές κοινωνίες. Ταυτόχρονα όμως η τεχνολογική πρόοδος μπορεί να αποδειχθεί και ένας πολύτιμος σύμμαχος στον αγώνα εναντίον της αφομοίωσης αφού επιτρέπει την εύκολη καθημερινή επαφή με την Ελλάδα. Ασφαλώς ο ρόλος της ελληνόγλωσσης παιδείας και των κοινοτικών θεσμών θα είναι αποφασιστικός για το μέλλον τους. Ταυτόχρονα όμως θα πρέπει να απομυθοποιηθεί η αντίληψη εκείνη ότι η ελληνική διασπορά και οι ελληνοκαναδικές παροικίες κατ' επέκταση θα παραμείνουν εσαεί μεταναστευτικές κοινότητες. Η ελληνική Πολιτεία έχει χρέος να αντιμετωπίσει τη νέα πραγματικότητα της ελληνικής διασποράς, χωρίς ελλαδοκεντρικά κριτήρια. Η εκκλησία, ισχυρός θεσμός στο χώρο της διασποράς έχει τις δικές της ευθύνες. Η ιεράρχηση στόχων για το μέλλον θα πρέπει να προκύψει μέσα από ένα δημιουργικό διάλογο και μέσα στις ίδιες τις ελληνοκαναδικές παροικίες και ανάμεσα στην ελληνική Πολιτεία. Ο ερευνητής, ο ιστορικός, ο κοινωνιολόγος έχει και αυτός χρέος να αναλύσει το ιστορικό τους γίνεσθαι. Συμβάλλοντας έτσι στην ανίχνευση της πολυδιάστατης πραγματικότητάς τους και παρέχοντας ίσως τα δεδομένα εκείνα στα οποία θα στηριχτεί η μελλοντική πολιτική επιβίωσης και προόδου τους.

Βιβλιογραφία

Chimbos, Peter D (1971): «Immigrants Attitudes Toward Their Children's Interethnic Marriages in a Canadian Community», *International Migration Review*, Vol. 5, 5-17

Chimbos, Peter D (1980): *The Canadian Odyssey: The Greek Experience in Canada*,

McClelland and Stewart Limited, Toronto

Chimbos, Peter D (1994): «Intra-Ethnic Conflict and its Consequences: With Special Reference to Greek Canadian Communities», *Etudes helléniques - Hellenic Studies* Vol. 3, No.1, 59-67

Chimbos, Peter D (1997): «Factors Affecting Group Cohesion: The Case of Greek Canadians» in: (ed) Chris Ioanides: *Greeks in English Speaking Countries: Culture, Identity and Politics*, Melissa Media Associates Inc, New Rochelle

Constantinides, Stephanos (1983): *Les Grecs du Québec*, Editions O Metoikos - Le Métèque, Montréal

Constantinides, Stephanos (1993): «The role of the Greek Communities in the Formulation of Canadian Foreign Policy» in: Dimitri Conostas and Athanassios Platias *Diasporas in World Politics*, The Mcmillan Press, London

Constantinides, Stephanos (1991): *The Greeks in Canada, Studies and Documents*, Editions O Metoikos-Le Métèque, Montreal, (υπό επανέκδοση)

Gavaki, Efrosini (1977): *The Integration of Greeks in Canada*, Reed and Eterovich Publishers, San Francisco

Gavaki, Efrosini (2000): «The Greeks in Canada, Where Are We Today: A Socio-economic Profile» in St. Constantinides & Theo. Pelagides (eds) *The Hellenism in the 21st Century: International Relations, Economy, Society, Politics, Culture, Education*. Papazissis Press, Athens, 2000.

Paterson, James (1976): *The Greeks of Vancouver: A Study in the Preservation of Ethnicity*, National Museum of Man, Canadian Centre for Folk Culture Studies, Ottawa

Vlassis, George (1953): *The Greeks in Canada*, Ottawa: Leclerc Printers Limited, Ottawa

Κωνσταντινίδης, Στέφανος (επιμ.) (2001): *Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση στον Καναδά*, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Assemblée Nationale
du Québec

Québec, le 14 novembre, 1979

Monsieur Stephanos Constantinides
119 rue St-Viateur
app. 6
Montréal

Mon cher Stephanos,

Tel que promis voici les documents les plus récents
relativement à la loi 231, concernant la Communauté Helléno-Canadienne
de l'île de Montréal.

La lettre de l'Archevêque qui y apparaît est évidemment
une lettre confidentielle à la suite de laquelle je te demande ta
discretion habituelle.

Mais elle te permettra de comprendre certaines lenteurs
qui ont pu se manifester au Gouvernement.

Je reste à ta disposition pour d'autres informations
à ce sujet.

Au plaisir de te rencontrer.

Amicalement,

Gérald Godin, M.A.N.
Député de Mercier

Hôtel du Gouvernement
Québec G1A 1A4

Γράμμα του βουλευτή Gerald Godin υπεύθυνου για την προώθηση του νόμου 231 στη Βουλή του Κεμπέκ με τον οποίο η Ελληνική Κοινότητα του Μόντρεαλ απέκτησε το νέο καταστατικό της χάρτη και ανεξαρτητοποιήθηκε από την εκκλησία. Στο γράμμα του ο βουλευτής αναφέρεται στους λόγους της καθυστέρησης υιοθέτησης του εν λόγω νόμου και αποκαλύπτει την ύπαρξη επιστολής του αρχιεπισκόπου Ιακώβου που ζητά την απόρριψή του.

Assemblée Nationale
du Québec

Québec, le 1er novembre 1979

Me André Denis
Viau Bélanger & Associés
C.P. 221
2810, Tour de la Bourse
Place Victoria
Montréal

Cher Monsieur,

Je vous envoie une copie de la lettre que j'adresse aujourd'hui même au Greffier en loi de l'Assemblée Nationale au sujet de la loi 231 concernant la Communauté Helléno-Canadienne de l'île de Montréal.

J'ai pensé que vous aimeriez en prendre connaissance et soyez assuré que dès que je recevrai de nouveaux commentaires de Me D'Amours je communiquerai avec vous dans les meilleurs délais

Espérant le tout à votre entière satisfaction,
veuillez me croire,

Votre tout dévoué,

Gérald Godin, M.A.N.
Député de Mercier

Γράμμα του βουλευτή Gerald Godin στο δικηγόρο της Ελληνικής Κοινότητας Μόντρεαλ για τον νόμο 231 τον οποίο προωθούσε για υιοθέτηση στη Βουλή του Κεμπέκ.

Assemblée Nationale
du Québec

Québec, le 1er novembre 1979

Monsieur le Président
Communauté hellénique de Montréal
2116, St-Laurent
Montréal

Cher Monsieur,

Tel qu'entendu lors de notre discussion de l'autre jour je communique avec le Greffier en Loi de la Législature et je vous envoie une copie de ma lettre.

J'ai pensé que vous aimeriez en prendre connaissance et soyez assuré que dès que Me D'Amours communiquera avec moi je vous en aviserai aussitôt.

Espérant le tout à votre entière satisfaction, veuillez me croire,

Votre tout dévoué,

Gérald Godin, M.A.N.
Député de Mercier

Γράμμα του βουλευτή Gerald Godin στον πρόεδρο της Ελληνικής Κοινότητας Μόντρεαλ για το νόμο 231 τον οποίο προωθούσε για υιοθέτηση στη Βουλή του Κεμπέκ.

Assemblée Nationale
du Québec

Québec, le 1er novembre 1979

Me Pierre D'Amours
Greffier en loi adjoint
Assemblée Nationale du Québec
Ch. 163-A
Québec

Objet: Projet de Loi no 231.

Loi concernant la Communauté
Helléno-Canadienne de l'île
de Montréal.

Monsieur le Greffier,

J'ai rencontré dernièrement le Conseil d'administration de la Communauté Helléno-Canadienne de l'île de Montréal.

Il s'est dégagé de cette rencontre une volonté nette de voir adopté le projet de loi no 231 portant sur cette communauté.

A cette occasion des porte-parole de la communauté m'ont appris qu'ils avaient déjà en 1975 adopté une résolution confirmant les intentions de la communauté et qui va dans le sens de votre lettre du 25 mai à Monsieur George A. Bey.

De plus, ils ont adopté il y a quelques semaines une autre résolution à cet effet.

Dès qu'elle sera traduite en français nous devrions en recevoir un exemplaire.

Auriez-vous l'obligeance lorsque vous aurez reçu cette résolution de me faire savoir si elle est conforme aux exigences de l'Assemblée Nationale?

... /2

Hôtel du Gouvernement
Québec G1A 1A4

- 2 -

Si oui, la Communauté hellénique souhaite que cette loi soit adoptée le plus tôt possible.

Si non, la Communauté hellénique veut savoir dans les plus brefs délais quelles autres mesures elle peut prendre pour faire en sorte que le projet de loi 231 soit sanctionné dans les plus brefs délais.

Je compte sur votre bonne collaboration et vous en remercie à l'avance.

Veuillez agréer, Monsieur le Greffier, l'expression de mes sentiments les meilleurs.

Gerald Godin, M.A.N.
Député de Mercier

Γράμμα του βουλευτή Gerald Godin στον πρωτοκολλητή της Βουλής του Κεμπέκ για την προώθηση συζήτησης και υιοθέτησης του νόμου 231 που θα αποτελέσει τον νέο καταστατικό χάρτη της Ελληνικής Κοινοότητας Μόντρεαλ.

Viau, Bélanger & Associés
Avocats - Barristers

ROBERT G. ALAIN
 CHRISTIANE BÉLAND
 MARCEL BÉLANGER, C.R.
 ROBERT BOYER
 MICHEL CANTIN
 ANDRÉ COMEAU
 RICHARD COUTU
 MICHEL DELORME
 YVON DENAULT
 ANDRÉ DENIS
 ALAIN-C. DESFORGES
 ROBERT DOSTIE
 PIERRE DOZOIS
 CLAUDE J. E. DUPONT
 MICHEL DUPUY
 MARC GÉVAIS
 GILLES HÉBERT, C.R.
 JACQUES HURLET
 JEAN PAUL LEGAULT
 LUC LEFÈVRE
 PIERRE LE PAGE
 PAUL MAILLOUX, C.R.
 JACQUES MÉTHOT
 CLAUDE MAGEAU
 PIERRE PINARD
 PIERRE ROY
 PIERRE SAVÉ
 LE BÂTONNIER JACQUES VIAU, C.R., LL.D.

Casse postale 221
2810 Tour de la Bourse
Place Victoria
Montréal, Qué. H4Z 1E6

Téléphone: 878-3081
Télex: 05-25423

Ce 6 novembre 1979

Monsieur Gérald Godin
 Membre de l'Assemblée Nationale
 Hôtel du Gouvernement
 Québec (Québec)
 G1A 1A4

Objet: Communauté Helléno-
 Canadienne de l'Ile
 de Montréal
Projet de loi 231

Cher monsieur,

Monsieur Pierre d'Amours, assis-
 tant-greffier en loi de l'Assemblée Nationale
 du Québec, me fait savoir qu'il ne semble plus
 y avoir d'objection à l'étude par la Commission
 Parlementaire des Institutions financières du
 projet de loi privée de la Communauté Helléno-
 Canadienne de l'Ile de Montréal.

J'apprécierais donc en conséquence
 votre collaboration pour que ce projet soit étu-
 dié le plus tôt possible.

Veillez croire, monsieur le dé-
 puté, en l'assurance de mes meilleurs sentiments.

VIAU BELANGER & ASSOCIES

 ANDRE DENIS

Γράμμα του δικηγόρου της Ελληνικής Κοινότητας Μόντρεαλ André Denis στο βουλευτή Gerald Godin με το οποίο του αναφέρει ότι η Ελληνική Κοινότητα Μόντρεαλ είναι σύμφωνη για την προώθηση και υιοθέτηση του νόμου 231 από τη Βουλή του Κεμπέκ.

GREEK ORTHODOX ARCHDIOCESE OF NORTH AND SOUTH AMERICA
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΒΟΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΝΟΤΙΩΝ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

10 EAST 79th STREET, NEW YORK, N.Y. 10021 • TEL. (212) 628-2500 • CABLE: ARCGREEK, NEW YORK

Le 21 decembre 1978

Chère madame le ministre,

Je vous écris pour vous faire part de mon inquiétude concernant le projet de loi contenu dans le Bill 231 et introduit à l'Assemblée Nationale par M. Harry Blank. Ce projet de loi représente pour moi un départ pour changer les liens historiques et ecclésiastiques de la paroisse de Montréal avec l'archidiocèse.

Le concept du projet de loi semble d'être un attentat d'éloigner la paroisse de ces fonctions religieuses et spirituelles, vers un esprit séculier et politique.

Ci-inclu, vous voudrez bien trouver une copie de ma lettre de 13 novembre adressée au conseil paroissial ainsi qu'aux membres du clergé. En raison de notre chartre ecclésiastique de 29 novembre 1977 (ainsi que celle de l'an 1931), le Patriarcat œcuménique de Constantinople, agissant par l'intermédiaire du Saint Synode, affirmait que l'archidiocèse de l'Amérique du Nord et du Sud était "une province sous la juridiction du trône patriarcal ecuménique de Constantinople" (Article I). Le même article continue: "L'archidiocèse de l'Amérique du Nord et du Sud dessert tous les Orthodoxes vivant dans l'hémisphère de l'ouest".

Madame Lise Payette
 Ministre des Consommateurs Coopératives
 et Institutions Financières
 800 Place d'Youville
 Quebec, P.Q, Canada

.../2

- 2 -

L'article III rend l'archidiocèse sous la juridiction spirituelle, ecclésiastique et canonique du Patriarchat œcuménique.

L'article IV prévoit la création des diocèses.

Les pouvoirs législatifs, autre que ceux ayant trait aux doctrines de l'Eglise et au droit canon, sont sous la tutelle du Congrès clergé-laïc de l'Archidiocèse (Article XI). Les pouvoirs législatifs intérieurs sont sous la tutelle du Conseil Archi-diocésain (Article XV).

Parmi ceux qui siègent au niveau du Conseil Archidiocésain, l'on retrouve sept représentants du diocèse canadien dont quatre de ces membres proviennent de Montréal.

En vertu des règlements uniformes des paroisses, tout amendement à la constitution paroissiale, exige l'approbation de l'archidiocèse. Cette demande d'approbation n'a pas encore été reçue.

Ce plan de créer une association directe au Patriarchat œcuménique, est contraire à la chartre de 1977, au droit canon aussi bien qu'aux traditions ecclésiastiques. En plus, l'approbation du Patriarchat œcuménique concernant cet amendement juridictionnel, n'a pas encore été demandé tel qu'exigé.

En raison de ce départ fondamental aux buts de la paroisse, je me demanderais, chère madame la ministre, d'intervenir en demandant à ceux qui supportent le projet de loi, de bien vouloir se conformer et de suivre la procédure pour obtenir, au préalable, l'approbation nécessaire aux amendements de la loi de 1926 (16 Geo V, c.99) tel qu'amendé en 1956 et 1959.

Ci-inclu, vous trouverez une copie de chaque acte référé dans ma lettre.

Soyez assurée, chère madame, de mon appréciation de l'aide que vous pourrez nous apporter

Bien à vous,

Herililwtop Jaxoxe

Γράμμα του αρχιεπισκόπου Ιακώβου στην υπουργό Καταναλωτών και Συνεταιρισμών της κυβέρνησης του Κεμπέκ Lise Payette από την οποία ζητούσε να μη προωθηθεί ο νόμος 231 επειδή θεωρούσε ότι θα απεμάκρυνε την Ελληνική Κοινότητα Μόντρεαλ από την εκκλησία. Η εισήγηση αυτή δεν έγινε αποδεκτή και η κυβέρνηση του Κεμπέκ προώθησε στη Βουλή της επαρχίας το σχετικό νόμο ο οποίος και αποτελεί σήμερα τον καταστατικό χάρτη της Κοινότητας. Η Κοινότητα ανεξαρτητοποιήθηκε όσον αφορά τη διοίκησή της από την εκκλησία αλλά παρέμεινε συνδεδεμένη μαζί της σε θρησκευτικό-δογματικό επίπεδο.

THE PROTESTANT SCHOOL BOARD OF GREATER MONTREAL

OFFICES OF THE BOARD

Telephone
482-6000

6000 Fielding Avenue,
MONTREAL 253

March 17, 1971.

Mr. Adrian Maris,
Chairman of the Board,
Hellenic Orthodox Community of Montreal,
2455 Cote St. Catherine Road,
Montreal 250, Que.

RE: Associated School Status.

Dear Mr. Maris:

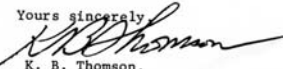
As arranged during our telephone conversation this morning I am attaching two draft copies of the Standard Form of Agreement to bring the Socrates School under associated status with this Board as provided by the Department of Education Regulations. This is a standard form, approved by the Minister of Education, which we are using for other associated institutions.

It is understood that you will arrange as soon as possible for your Directors to pass a resolution authorizing two alternative representatives to act on behalf of the Socrates School. As soon as you have the required information, we would appreciate it if you would arrange an appointment to come in and sign the Agreement. At this time we would appreciate having a certified copy of the above mentioned resolution for our files. It is understood that you will take very prompt action so that there will be no delay in our being in a position to send the required copies of the Agreement to the Minister of Education as soon as possible.

From our conversation, I gather all the children attending Socrates School will be residing within the territorial limits of this Board. It should be noted that any child not six years of age by October 1, 1971 is not eligible for payment of the monthly subsidy in accordance with the Regulations of the Department of Education.

Providing the Minister of Education accepts this Agreement which must be in his hands prior to April 1, 1971, we will forward to you the necessary forms during September 1971 for completion and submission to this Board, all in accordance with the instructions contained therein.

Yours sincerely,

K. B. Thomson,
Business Administrator.

KBT:jsy

Γράμμα της Προτεστάντικης Σχολικής Επιτροπής Μόντρεαλ στον υπουργό Παιδείας του Κεμπέκ με το οποίο του ανακοινώνει την συμφωνία σύνδεσης του Ελληνικού σχολείου «Σωκράτης» με το Προτεσταντικό Σχολικό Σύστημα Μόντρεαλ.

Η κυβέρνηση του Κεμπέκ όμως, αρνήθηκε να επιχορηγήσει το σχολείο «Σωκράτης» στο πλαίσιο του Προτεσταντικού Σχολικού Συστήματος για το λόγο ότι η κύρια γλώσσα διδασκαλίας θα ήταν η αγγλική. Γι' αυτό το λόγο η Ελληνική Κοινότητα Μόντρεαλ για να πετύχει την επιχορήγηση της κυβέρνησης του Κεμπέκ για το σχολείο συμφώνησε με την Καθολική Σχολική Επιτροπή Μόντρεαλ σύμφωνα με την οποία η κύρια γλώσσα διδασκαλίας του «Σωκράτη» θα ήταν η γαλλική. Έτσι ξεκίνησε η επιχορήγηση του σχολείου στις αρχές της δεκαετίας του '70.

GOVERNEMENT
DU QUÉBEC
MINISTÈRE
DE L'IMMIGRATION

Montréal, le 28 janvier 1972

Monsieur Adrian Maris
Président de la Commission scolaire
et La Communauté Hellénique Ca-
nadienne de l'Île de Montréal
2455, Côte Ste-Catherine
Montréal 250

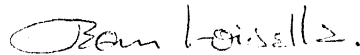
Monsieur le président,

Suite au mémoire que vous
présentiez au ministre de l'Éducation le 22 novembre
1971, le ministère de l'Éducation sollicitait l'avis
du ministère de l'Immigration.

Après analyse, je tiens à
porter à votre connaissance que nous faisons tenir ce
jour aux fonctionnaires du ministère de l'Éducation no-
tre accord complet sur leur suggestion de recommander
au ministre de l'Éducation de reconnaître votre école
"d'intérêt public" et de lui assurer les subventions
qui découlent de la Loi de l'enseignement privé.

Veillez agréer, monsieur le
président, l'expression de mes sentiments les meilleurs.

Le sous-ministre,

JEAN LOISELLE

Γράμμα του υφυπουργού Παιδείας της κυβέρνησης του Κεμπέκ Jean Loisele στον πρόεδρο της Σχολικής Επιτροπής της Ελληνικής Κοινότητας Μόντρεαλ με το οποίο του ανακοινώνει την εισήγηση στον αρμόδιο υπουργό να επιχορηγηθεί για πρώτη φορά το σχολείο «Σωκράτης» της Κοινότητας.

 'Η Τοπική 'Οργάνωση Πα.Σο.Κ Μόντρεαλ πού βρίσκεται πάντα κοντά στόν 'Ελλη-
 μετανόστη καί αντιμετωπίζει τά προβλήματά του πιστεύει ότι τό πρόβλημά μας τῆς Το-
 πικῆς Αυτόθιακήκης σέ βάση μειονότητας ἔχει ιδιαίτερη ἔξαρση σήμερα.

Ἀπό τό 1931, όταν τό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως παραχώρησε ἔκκλησια-
 στικό σύνταγμα καί καθιέρωσε τήν 'Αρχιεπισκοπή Βορείου καί Νοτίου 'Αμερικῆς, μέχρι
 σήμερα ἔχουν δημιουργηθεῖ καί ἔχουν στεριώσει πάρα πολλές κοινότητες 'Ελλήνων μετα-
 ναστῶν στή Βόρειο 'Αμερική, σχεδόν ὅλες ὅμως χωρίς ξεκαθαρισμένα τά ὄρια τῆς ἔκκλη-
 σιαστικῆς καί τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας.

Σήμερα ὁ διαχωρισμός αὐτός τῶν δύο μορφῶν διοίκησης καί ἐξουσίας εἶναι γε-
 γονός στήν πλειοψηφία τῶν κοινωνικῶν καί πολιτικῶν συστημάτων. Εἶναι γεγονός στή
 χώρα ἀπ' ὅπου ἤρθαμε, τήν 'Ελλάδα (ὅπου ἀνόμη καί σήμερα ἡ πολιτεία προσπαθεῖ μέ πο-
 λύ κόπο νά διαχωρίσει τήν ἔκκλησία ἀπό θέματα ἀστικῆς φύσης), στόν Καναδά, ἀλλά καί
 στή συγκεκριμένη 'Επαρχία, τό Κεμπέκ, πού ἔχει στήν ἱστορία του πολλά χρόνια ἐπιρρο-
 ῆς ἀπό τήν ἔκκλησία καί πού θεωροῦνται χρόνια σκοταδισμού.

Πιστεύουμε πώς ὁ διαχωρισμός αὐτός εἶναι σωστός καί πρέπει νά εφαρμοστεῖ τό-
 σο νομικά ὅσο καί πραγματικά καί γιά τούς 'Ελληνες μετανάστες τῆς Βορείου 'Αμερικῆς.
 Ἀντίθετα ὅμως ἄποψη ἔχει ἡ 'Αρχιεπισκοπή πού θέλει ἡ διοίκηση τῶν μεταναστῶν νά γί-
 νεται ἀπό ἔκκλησιαστικές ἀρχές, πού θέλει τούς ἐκλεγμένους συμβούλους μιᾶς κοινότη-
 τας βοηθούς τῶν ἱερέων μέ κεντρικό ὄργανο ἕνα διορισμένο ἀρχιεπισκοπικό συμβούλιο
 πάνω στό ὅποιο ὁ 'Αρχιεπίσκοπος ἔχει δικτατορικές ἐξουσίες καί μέ ἀνώτατο ὄργανο μιᾶ
 συνέλευση ὅπου οἱ πολῖτες διακρίνονται σέ λαϊκούς καί κληρικούς καί ὅπου ἀπό κοινού
 ἀποφασίζουν γιά ὅποιοδήποτε πρόβλημα. Καί ὅλα αὐτά ἡ 'Αρχιεπισκοπή Βορείου καί Νοτί-
 ου 'Αμερικῆς τά ζητάει, ἐνῶ ὑπάρχει ὁ φόβος ὅτι ἐν δέ τά ἐφαρμόσει κάποια κοινότητα
 μπορεῖ νά μείνει χωρίς ἱερέα στήν ἔκκλησία της.

Οἱ διαφορετικές αὐτές ἀντιλήψεις ἔχουν συχνά ὀδηγήσει μερικές κοινότητες ἀνό-
 μη καί στά δικαστήρια καί εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα, στό πρόσφατο ταξίδι τῆς ἀντιπροσωπεύ-
 ας τῆς 'Ελληνικῆς Βουλῆς στούς 'Ελληνες μετανάστες τοῦ Καναδά, νά παρουσιαστεῖ συχνά
 ἡ διαφορετική αὐτή ἀντίληψη σάν ὑπ' ἀριθμόν ἕνα πρόβλημα καί νά ζητηθεῖ ἡ ἐπέμβαση τοῦ
 'Ελληνικοῦ κράτους.

Ὁ διαχωρισμός αὐτός πού ζητᾶμε δέν μειώνει σέ τίποτα τήν ἔκκλησιαστική ἐξου-
 σία καί δέν ἀμφισβητεῖ τόν βασιικό στόχο τῆς ἔκκλησίας καί τό ἔργο τῶν ἱερέων, ἀλλά μό-
 νο ἀρνεῖται τήν ἀνάμιξή τους στόν διοικητικό τομέα.

'Η 'Αρχιεπισκοπή Βορείου καί Νοτίου 'Αμερικῆς καί ὁ ἴδιος ὁ 'Αρχιεπίσκοπος

- 2 -

κι' ἴσως δὲν εἶναι φυσικά ἀμοιρῶν πολιτικῶν τοποθετήσεων, ὅπως αἴτησε μὲ τὴν υποστήριξη τῆς χούντας κατὰ τὴν διάρκειά της ἐπταετίας, τὴν προσπάθεια ἀφελθηνισμοῦ τῶν μεταναστῶν μὲ τὴν εἰσοδο τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας στὴν λειτουργία καὶ φυσικά τὴν διαμάχη μεταξύ Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ Πατριαρχείου καὶ τὸ κοινὸ πιά γιὰ ὄλους μυστικό-ἐπιθυμῖα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου γιὰ δημιουργία αὐτοκέφαλης ἐκκλησίας ὀρθοδόξων στὴν Ἀμερική.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα τοῦ Μοντρεάλ εἶναι γεγονός, ὅτι κατάφερε ἀρκετὰ πράγματα κάτω ἀπὸ τὴν πρωτοβουλία μερικῶν πετυχημένων μεταναστῶν καὶ τὴν διοίκηση τῆς Κοινότητος ἀπ' αὐτοὺς, μὲ τὴν χρηματικὴ συνεισφορά ὄλων τῶν μεταναστῶν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τους.

Οἱ πολιτικὲς ἐξελίξεις στὴν Ἑλλάδα πάντα ἐπηρέαζαν καὶ τὴν πολιτικὴ τοῦ ΔΣ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Μοντρεάλ καὶ εἶναι πρόσφατη ἡ φιλοχουντικὴ στάση του κατὰ τὴν διάρκειά της δικτατορίας, ὅποτε καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν μεταναστῶν γιὰ πλατεῖα συμμετοχὴ στὰ προβλήματα τους βρῆκε διέξοδο στὴν δημιουργία καὶ τὸ ἄνδραμα ἄλλων παροικιακῶν ὀργανισμῶν.

Σήμερα εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ γίνεῖ αὐτὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος πρὸς τὴν παροικία, νὰ γίνεῖ ἡ Κοινότητα ὄχι μόνον τῶν 500 ψηφοφόρων ἀλλὰ τῶν χιλιάδων, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀντιμετωπίσει σωστὰ καὶ δημοκρατικὰ τὰ πολλὰ προβλήματα πού ἀντιμετωπίζουν οἱ Ἑλληνες μετανάστες.

Γιὰ νὰ γίνεῖ ὅμως αὐτὸ χρειάζεται:

1ον. Νὰ ἀποκτήσει ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότητα ἕνα καινούργιο καταστατικὸ σὲ ἀντικατάσταση αὐτοῦ πού ἰσχύει σήμερα, τοῦ 1926. Τώρα πού ἡ Ἐπαρχιακὴ Βουλὴ πρόκειται νὰ ψηφίσει ἕνα τέτοιο καταστατικὸ πού ἔχει προταθεῖ ἀπὸ τὴν Κοινότητα ἐδῶ καὶ τέσσερα χρόνια καὶ βρῖσκει ἀντίθετο σὲ ὀρισμένα σημεῖα του τὸν Ἀρχιεπίσκοπο, χρειάζεται ὅλη ἡ παροικία νὰ ἐκδηλώσει τὴν ἐπιθυμία της γι' αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ καὶ τὸ διοικητικὸ συμβούλιο νὰ ἐνημερώσει ὀργανωμένα τὴν παροικία γιὰ τὴν προσπάθειά του καὶ τίς δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζει.

2ον. Νὰ τροποποιήσει τοὺς ἐσωτερικοὺς κανονισμοὺς της, ἔτσι ὥστε νὰ λειτουργεῖ περισσότερο δημοκρατικὰ καὶ νὰ διευκολύνει τὴν πλατεῖα συμμετοχὴ ὄλων τῶν παροικίων, καὶ

3ον. Νὰ ἀναδιοργανωθεῖ διοικητικὰ ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότητα ἔτσι ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ σημερινὰ προβλήματα μὲ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο καὶ νὰ βάλει τὰ θεμέλια γιὰ ἕνα μελλοντικὸ ὀργανισμὸ ἀνάλογο τῶν σημερινῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς κοινωνικῆς σύνθεσης τῆς παροικίας μας.

Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι τὸ σημερινὸ ΔΣ εἶχε ἐξαγγεῖλει μερικὲς σωστὲς μεταβολές στὴν προεκλογικὴ περίοδο καὶ βάσει αὐτῶν ἐκλέχθηκε. Ἔτσι φέρει τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἀρνητικὴ του νὰ ἐκποῦσει τίς προεκλογικὲς του υποσχέσεις, πράγμα πού πρέπει νὰ κάνει.

- 3 -

τό συντομότερο.

Τό σημερινό ή οποιοδήποτε μελλοντικό διοικητικό συμβούλιο τής 'Ελληνικής Κοινότητας άν δέν βαδίσει πρός αύτή τήν κατεύθυνση σ' αύτή τήν κρίσιμη περίοδο, θά καταδικάσει τήν Κοινότητα στό μέλλον και δέν θά τής έπιτρέψει νά παίξει)ζωτικό ρόλο πού πρέπει, ένώ κάθε προσπάθεια για τή σωστή θεμελίωση βάσει άρχών και όχι μικρο-πολιτικής και συμφερόντων θά βρεϊ συμπαράσταση και βοήθεια από τήν οργανωμένη παροικία αλλά και κάθε άπλό Έλληνα μετανάστη.

'Η Τοπική 'Οργάνωση Πα.Σο.Κ Μοντρεάλ πιστεύει ότι ή ξεκίθαρη τοποθέτηση του κάθε συμπαροικου και τής κάθε όργάνωσης τής παροικίας και πάνω άπ' όλους τής ίδιας τής 'Ελληνικής Κοινότητας άπέναντι στα σημερινά προβλήματα της είναι ύποχρέωση μας και ή ένεργός συμμετοχή όλων μας σέ μιά πλατιά δημοκρατική προσπάθεια είναι ό μόνος δρόμος πού ύπάρχει μπροστά μας.

Μοντρεάλ 17 Φεβάρη 1979

ΤΟΠΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΑ.ΣΟ.Κ ΜΟΝΤΡΕΑΛ

Η ανακοίνωση της Τοπικής Οργάνωσης ΠΑΣΟΚ Μόντρεαλ με την οποία ζητούσε τον διαχωρισμό της κοινοτικής διοικητικής εξουσίας από την αντίστοιχη εκκλησιαστική. Η ανακοίνωση αυτή προκάλεσε επιστολή του αρχιεπισκόπου Ιακώβου στον τότε υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας Γεώργιο Ράλλη, με την οποία κατήγγελλε την ενέργεια αυτή ως προσπάθεια του ΠΑΣΟΚ να διαχωρίσει τις κοινότητες από την εκκλησία.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΔΑΜΑΝΑΚΗΣ

- № 1: **Δαμανάκης Μιχάλης** (επιμ.): Παιδεία Ομογενών. Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις. Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 1999.
- № 2: **Κωνσταντινίδης Στέφανος** (επιμ.): Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση στον Καναδά. Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2001.
- № 3: **Μιχελακάκη Θεοδοσία**: Η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας για τα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία (1975-1985). Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2001.
- № 4: **Τάμης Αναστάσιος**: Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στην Αυστραλία: Η σημερινή κατάσταση της Ελληνικής. Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2001.
- № 5: **Βούρη Σοφία, Καψάλης Δ. Γεώργιος**: Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στην Αλβανία. Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2003.
- № 6: **Δαμανάκης Μιχάλης**: Ελληνικά Σχολεία και Τμήματα Μητρικής Γλώσσας στη Γερμανία (1986-98). Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2003.
- № 7: **Ομάδα Εργασίας Νοτίου Αφρικής**: Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Νότιο Αφρική. Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2003.
- № 8: **Πετράκη Κυριακή**: Επιμόρφωση ομογενών εκπαιδευτικών σε ελληνικά Πανεπιστήμια. Το κοινωνικοπολιτισμικό και επαγγελματικό τους προφίλ. Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2003.
- № 9: **Δαμανάκης Μιχάλης, Καρδάσης Βασίλης, Μιχελακάκη Θεοδοσία, Χουρδάκης Αντώνης** (Επιμέλεια): Ιστορία της Νεοελληνικής Διασποράς. Έρευνα και Διδασκαλία. Πρακτικά Συνεδρίου, Ρέθυμνο 4-6 Ιουλίου 2003, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2004.
- № 10: **Δαμανάκης Μιχάλης, Μητροφάνης Γιάννης** (Επιμέλεια): Λογοτεχνία της Διασποράς και Διαπολιτισμικότητα. Πρακτικά Δημερίδας, Ρέθυμνο 24-25 Οκτωβρίου 2003, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2004..

ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.

- **Δαμανάκης Μιχάλης:** Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση, Gutenberg, Αθήνα 1997.
- **Δαμανάκης Μιχάλης (επιμ.):** Η Εκπαίδευση των Ελληνοπαίδων στο Βέλγιο και στη Γαλλία, Gutenberg, Αθήνα 1997.
- **Δαμανάκης Μ., Μιχελακάκη Θ., Λυδάκη Μ. (επιμ.):** Πρακτικά Α΄ Συνάντησης Εργασίας, Ρέθυμνο 27 Ιουνίου - 2 Ιουλίου 1997, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 1997.
- **Δαμανάκης Μ., Μιχελακάκη Θ. (επιμ.):** Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό. Πρακτικά Πανελλήνιου - Πανομογενειακού Συνεδρίου, Ρέθυμνο 26-28 Ιουνίου 1998, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 1999.
- **Δαμανάκης Μιχάλης (επιμ.):** Σχέδιο Ίδρυσης Δίγλωσσων Σχολείων στη Γερμανία, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 1999.
- **Δαμανάκης Μιχάλης (επιμ.):** Επίπεδα και κριτήρια διαπίστωσης / πιστοποίησης της ελληνομάθειας. Αποτελέσματα και προβληματισμοί ερευνητικών προγραμμάτων, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2001.
- **Βάμβουκας Μ., Δαμανάκης Μ., Κατσιμαλή Γ. (επιμ.):** Προλεγόμενα Αναλυτικού Προγράμματος για την Ελληνόγλωσση Εκπαίδευση στο εξωτερικό, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2001.